До 70-річчя від дня народження

Володимира Івасюка

ISBN 978-617-7783-03-8

Вісник Таврійської фундації

15 випуск

До 95-річчя від дня народження

Миколи Василенка

Херсон
2019

Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет
Міжкафедральна наукова лабораторія
“Українська література
в англомовному світі”

Таврійська фундація
(Осередок вивчення
української діаспори)
м. Херсон

ВІСНИК ТАВРІЙСЬКОЇ ФУНДАЦІЇ

(Осередку вивчення української діаспори)

Випуск 15

Херсон
ФОП Вишемирський В. С.
2019

УДК 80(4Укр)
ББК 80(4Укр)
В53

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Немченко Іван (головний редактор) – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач міжкафедральної наукової лабораторії "Українська література в англомовному світі" при ХДУ

Бурдіна Галина – завідувач загального відділу Суворовської районної в м.Херсоні ради

Висоцький Андрій – кандидат філологічних наук, доцент ХДУ

Гаражій Любов – голова Таврійської фундації (ОВУД), член НСЖУ

Демченко Алла – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури ХДУ

Загороднюк Василь – член НСПУ, голова Херсонської обласної філії НСПУ, кандидат філологічних наук, доцент Херсонського державного університету

Лопушинський Іван – доктор наук із державного управління, професор кафедри державного управління, педагогіки та психології ХНТУ, заслужений працівник освіти України, голова журі Всеукраїнської літературної премії імені Яра Славутича

Немченко Галина – кандидат філологічних наук, доцент, співробітник міжкафедральної наукової лабораторії "Українська література в англомовному світі" при ХДУ

Параскевич Павло – кандидат філологічних наук, доцент, співробітник міжкафедральної наукової лабораторії "Українська література в англомовному світі" при ХДУ

Чухонцева Наталя – кандидат філологічних наук, доцент ХДУ

П'ятнадцятий випуск "Вісника Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори)" містить наукові й літературно-мистецькі матеріали, присвячені діяльності визначних представників українського зарубіжжя, а також Причорномор'я. У збірнику подається культурно-мистецька хроніка, відомості про вшанування в Таврійському регіоні письменників і науковців із діаспори та Південної України. Особливу увагу приділено постаті багатолітнього очільника Таврійської фундації (ОВУД), Почесного громадянина міста Херсона М. Василенка.

Видання здійснене за сприяння
Херсонської міської ради,
Таврійської фундації (ОВУД)
від Благодійного фонду Яра Славутича (Канада)

В53 Вісник Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори): літературно-науковий збірник: випуск 15. – Херсон: ФОП Вишемирський В. С., 2019. – 238 с.: іл.

ISBN 978-617-7783-03-8

ISBN 978-617-7783-03-8 © ФОП Вишемирський В. С., 2019

Зміст

Згадаймо!
І. Немченко. Лицар України: пам'яті Миколи Василенка: вірш 6

За матеріалами наукової конференції "Микола Василенко і процес відродження української культури та державності", присвяченої 95-річчю від дня народження письменника-земляка (Херсон, 14 травня 2019 р.) 7
В. Загороднюк. Національно-державні мотиви щоденникових записів Миколи Василенка 7
І. Немченко. Микола Василенко в критиці 14
Т. Цепкало. Рецепція античних та язичницьких образів у ліриці Миколи Василенка 38
Г. Немченко. Стильові прикмети поезій Миколи Василенка 44
А. Барбуца. Козацькі мотиви в поезіях С. Руданського та М. Василенка 50
Н. Плакида. Метод проектів під час вивчення життя та творчості Миколи Василенка 54
О. Легкоход. Християнські мотиви в поезії М. Василенка 57
А. Маркіна. Тема кохання у творчості Тадея Карабовича та Миколи Василенка 61
А. Макогон. Мотив долі в повістях "Борислав сміється" І. Франка та "Над урвищем" М. Василенка 65
Т. Окуневич. Мовотворчість Миколи Василенка 71

Ювілеї. *До 95-річчя від дня народження М. Василенка* 77
П. Параскевич. Зоря Миколи Василенка: слово про друга 77
О. Олексюк. Микола Василенко – поет і просвітянин 81
До 70-річчя від дня народження В. Івасюка 86
В. Липенко-Винник. Український маестро 86

Спадщина 89
Софрон Круть (Ф. Василевський). Записки українця з побуту між полудневими слов'янами (продовження) 89
Б. Мозолевський. Коні діда Івана: сторінка з літопису роду (переклад з рос. В. Кулика) 109
М. Василенко. З літака; Білобережжя; Необхідне; Стожар; Memento mori; Дорога у вирій: вірші 116

Постаті 117
Л. Гаражій. Штрихи до портрета Миколи Василенка 117

У вінок слави Миколі Василенку 120
В. Кулик. Роздуми на світанку: вінок сонетів 120

Л. Куліш. “Настане час – і ти, мій друг Миколо...” 128
В. Загороднюк. Микола Василенко 129
І. Немченко. Миколі Василенку 130

Невмируща муза Володимира Івасюка 131
Яр Славутич. Пам'яті Володимира Івасюка: триптих 131
В. Липенко-Винник. Обірвана струна: вірш 133
І. Немченко. Володимир Івасюк: вірш 135

Шевченкіана Херсонщини 136
М. Чернявський. Напередодні: оповідання 136

Бути патріотом 145
А. Цвід. Зв’язкова світів (“Правду голосно скажіть!”): повість-есей про Катерину Мандрик-Куйбіду (продовження) 145

Поетична галерея 158
Д. Шупта. Чорноморський степ; Птах; Чорноморський берег; Акросонет: вірші 158

Наші гості 161
С. Горлач. Стего: поема (закінчення) 161
Т. Карабович. Осінні хмари; Слова забуті в дощах; Зустріч; Забутість; Місячне затемнення; Сліди: вірші 169

Антологія одного вірша 170
Б. Мозолевський. “В задумі світлий і прекрасний”: вірш 170

Таврійські мемуари 172
І. Лопушинський. Микола Василенко як духовний батько і мудрий наставник 172
Л. Марченко. Усі ми грішні, або про літературне запозичення 174

З редакційної пошти 176
В. Нікітенко. Зашифрована совість: оповідання 176
В. Галущенко-Коваль. Не будь байдужим!: вірш 184
В. Гайдамака. Боянжу у “Херсонському тупику” 185

Презентації, конференції, фестивалі 190
Г. Довга. “О, Боже милий, розірви кайдани!”: (про літературно-мистецьку акцію пам’яті М. Василенка) 190
О. Олексюк. Арт-лабораторія “Українська Хата – талантами багата” відзначила своє перше півріччя 192
Г. Немченко. Ювілейна конференція в Херсоні: вшановано Миколу Василенка 195
О. Олексюк. З теплом щиросердної любові до рідного краю 198

Т. Мандич. Знакові для нашої культури видання (презентація 14-го випуску “Вісника Таврійської фундації” та 5-го числа альманаху “Вишиванка”) 200

Рецензії та відгуки 202

М. Дупляк. Польські післявоєнні концентраційні табори – сумна дійсність! (Marek Luszczyna. Mala Zbrodnia. Polskie obozy koncentracyjne. Krakow 2017, str. 297) 202

І. Немченко. “Я вірю в тебе, рідна Україно...” (Голопристанська Litterra: літературно-просвітницький альманах. – Випуск 2. – К. – Херсон: Просвіта, 2018. – 204 с.) 209

В. Загороднюк. Без нитки Аріадни (Наталя Чернишенко. На перехресті доріг: роман. – Херсон: Айлант, 2018. – 248 с.) 218

І. Немченко. “На нашій дорозі земній...” (Наумич В. І. Повне зібрання творів: у 2 томах. – Т.1: Сльоза України: поезії та драматичні твори / голов. ред. О. Олексюк; відп. за вип. В. П. Наумич. – К. – Херсон: Просвіта, 2018. – 519 с.) 220

На вічну пам'ять 225

І. Немченко. “Прожив, як пісню проспівав...” (Хресна дорога Миколи Василенка) 225

О. Олексюк. Валентин Стеренок – степовий жайвір музичної Херсонщини 232

Про авторів 235

Таврійська фундація інформує 237

М.О. Василенко
1924-2018

Лицар України

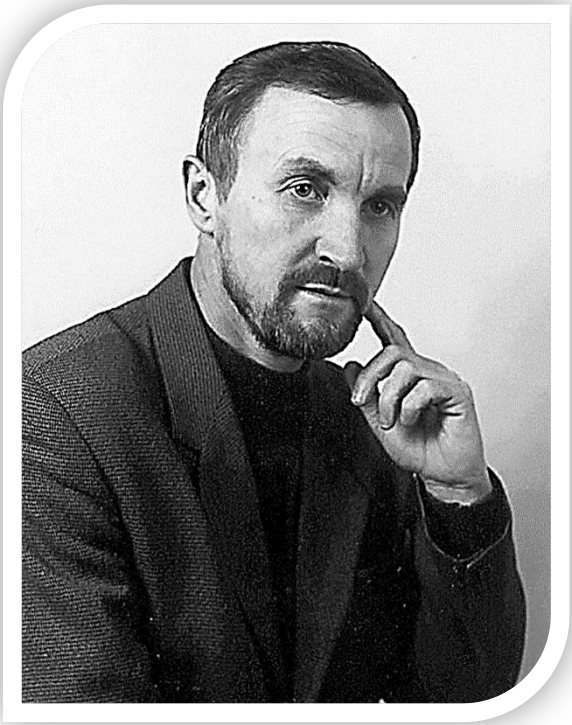
Пам'яті Миколи Василенка

Прожив, як пісню проспівав,
А спів той гідний та високий.
За побратима взяв неспокій
І честь над все пошанував.

Ні! Не помруть його слова!
Вони пророчі та урочі:
Хай українська булава
Розвіє злісний морок ночі!

Дорогу правді торував,
А кривду викликав на герці.
Лишився в кожному він серці –
Прожив, як пісню проспівав!

Іван Немченко

Василь Загороднюк

Національно-державні мотиви щоденникових записів Миколи Василенка

У сучасному літературознавстві і журналістикознавстві акцентація уваги на документах, фактах є одним із визначальних чинників для розуміння творчого процесу у багатьох авторів, їхніх естетичних, морально-етичних переконань, громадянської позиції. Щоденниковий жанр є тією джерельною базою, що дає можливість дослідникам і всім реципієнтам побачити, прочитати, відчути, пережити авторське "Я", яке у силу різних причин не відображено або не в повній мірі віддзеркалено у його публіцистичних чи художніх творах. Тому щоденникові записи є цінними унікальними документами. А. Кочетов у дослідженні "Типологія щоденникового жанру" констатує: "*По причині того, що автора від описуваних подій відділяє мінімальний часовий проміжок, а записи ведуться із щоденною, як правило, регулярністю – кожна щоденникова*

стаття має відповідну завершеність свого змісту. В один твір щоденник об'єднується не наскрізними тематичними лініями, а особистістю автора. Тільки вона надає йому цілості і відповідної логічної завершеності" [2, с.8]. У щоденниках дуже часто відтворюються не тільки особисті думки, спостереження, відчуття, переживання, а вони є історичною фіксацією та духовним свідченням певного часу з його оцінкою, характеристикою, аналізом. Підтвердженням цього є щоденники Т. Шевченка, У. Самчука, П. Орлика, П. Тичини, О. Довженка, В. Симоненка, О. Блока, Ф. Достоєвського, Л. Толстого, А. Керн, А. Ахматової, З. Гіппіус та ін. За конкретними записами, хронологією постає життєплин із фіксацією його найрізноманітніших проблем, що стає своєрідною частинкою історії, записаної автором щоденника. Посилаючись на них, можна відкривати, уточнювати, перевіряти різні реалії, факти, висувати нові аргументи, гіпотези з питань, що дотичні або й віддалені у часі й просторі від цих записів.

Щоденникам довіряють те особистісне, найсокровенніше, що з якихось причин, часто з метою безпеки, не можуть сказати навіть найріднішим людям, вже не говорячи про публікації в засобах масової інформації. Монологічна форма щоденника привідкриває завісу психології творчої "кухні» автора, її особливості, сприйняття соціумом її кінцевого продукту – творів. Це коли йдеться про творчість майстрів слова. Тому щоденники відомих особистостей цього цеху є цінним фактажем нашого минулого. Вони входять у науковий обіг, художньо-публіцистичну пам′ять сучасників і в більшості випадків проектуються на розбудову сучасного і майбутнього.

Микола Василенко, член Національної спілки письменників України, лауреат літературних премій імені Яра Славутича та імені Василя Мисика, Почесний громадянин Херсона свої щоденникові записи "Курай для пожежі" розпочав 16 березня 1970 р. і завершив 28 грудня 1986 р. "Книгою пам′яті". Вони видані відповідно у 2007-му і в 2017 роках. Нині в Херсонському обласному архіві зберігаються 8 товстих зошитів рукопису цього видання. І хоча щоденники пишуться для себе і за життя авторів однозначно не розраховані на широку аудиторію, вони з часом оприлюднюються, видаються окремими книгами. Їхні автори, думається, усвідомлюють таку долю своїм дуже часто довготривалим записам. Тому зважуючи суб′єктивне й об′єктивне цього жанру, припускаємо, що в них найбільш відверто передаються думки, почуття, враження, переживання, душевний та психологічний стан авторів.

Головну концепцію щоденникових записів М. Василенка вдало передає епіграф із А. Чайковського: "*Ніякий українець не повинен забирати з собою у могилу того, що знає, що пережив, а що може мати загальний інтерес, хоч би з малої закутини нашої землі"* [1, с.1], який автор узяв для свого видання. У ньому тематика і проблематика дуже різноаспектна, різноманітна. Це й конкретна людина з її позитивами та вадами, і глобальні

події, політичні й економічні процеси. Це осмислення давно минулих історичних подій, їх вплив на теперішні реалії і можливість перепроекції на майбутні. Та однозначно можна стверджувати, що за цією інтелектуальною і світоглядною авторською широкомасштабністю на перше місце виходить доля України, з її складною, часто драматичною і трагічною історією, складними національнотворчими і державотворчими завданнями і процесами. Дослідник Г. Касьянов у праці з теорії нації і націоналізму констатував, що "*комплекс проблем, пов'язаних із визначенням поняття "українська нація", ґенезою самого явища цілком збігаються з проблемами, що досліджуються світовим суспільствознавством у загальнотеоретичному ключі. Відомо, що Україна протягом тривалого часу не привертала увагу авторів теоретичних праць із питань становлення нації і націоналізму".* Причини цієї "неуваги" відомі. Радянська імперія робила багато для того, щоб нівелювати, а то й заборонити або знищити все самобутнє, національне. Такі й подібні думки М. Василенко за часів СРСР не міг публічно висловлювати, адже це сприймалося як антирадянська пропаганда. Тому вже в першому записі від 16 березня 1970 р. він констатує: "*Сучасність навчає нас мовчати. Мовчання – єдина умова виживання. Але якась потаємна незборима сила диктує: пиши! Вовків боїшся – у ліс не ходи… Творча чесна думка має право на вільне життя. Діти повинні знати правду про своїх батьків, знати історію, культуру свого народу"* [1, с.10]. Щоденникові записи М. Василенка можна розуміти і як його внутрішню творчу еміграцію, адже художні твори автора замовчувалися, видавництва не приймали їх до друку. 13 січня 1972 р. він занотовує: "*Радять написати пару поезій на сучасну актуальну тему. Вірніше, написати оду на честь комуністичного вождя або сучасного партократа"* [1, с.63]. І як висновок на цю пораду, його категоричне: "*Цього зробити не зможу"* [1, с.63].

Лише 1990 р., із посиленням розвитку демократичних процесів, побачили світ перші книги поета – "Небовий ключ" і "Очна ставка". У них із художньої форми допитливий читач може дещо декодувати зміст щоденникових записів. Хоча ще 1956 р. М. Рильський відзначав, що в поезіях М. Василенка він бачить "*печать безсумнівної обдарованості"* [1, с.13]. Взагалі, у "Кураї для пожежі" простежується в конкретних особистостях стан художньої літератури того часу. Автор у різних інтерпретаціях згадує Гомера, О. Хаяма, Т. Шевченка, Г. Сковороду, М. Ломоносова, Ф. Прокоповича, М. Гоголя, В. Бєлінського, Ш. Бодлера, Ф. Достоєвського, Д. Лондона, Лесю Українку, І. Франка, П. Тичину, О. Довженка, Ю. Яновського, А. Кацнельсона, М. Стельмаха, М. Братана, А. Малишка, І. Шаповала, І. Гайдая, Л. Куліша, П. Цокоту, В. Азарова, В. Василенка, В. Супруна, Г. Ахвердієва, А. Кацева, М. Нагнибіду, В. Бойченка, Н. Білоконя, В. Мелещенка, І. Плахтіна, А. Тютюнник, О. Хубієва, В. Стуса, Г. Кочура, Н. Данчеву, Д. Паламарчука, І. Савича,

В. Забаштанського, Г. Світличну, О. Журливу та багато інших. Це свідчить про літературну ерудицію М. Василенка, який знав літературний процес, і в силу допустимих системою можливостей, брав у ньому участь. А згадувані нами письменники, як й інші відомі й менш відомі постаті, що бачимо на сторінках "Кураю для пожежі", розглядаються автором в основному в контексті національнотворчому або державотворчому, а чи з позицій морально–етичних, естетичних, загальнолюдських цінностей. Наприклад, його репліка за 26 вересня 1978 р. на статтю "Зустрічі з Роменом Ролланом" І. Савича (Лук′яненка), що була опублікована в газеті "Літературна Україна", є запереченням того, що Р. Роллан буцімто "*поділяє ленінські положення про партійність літератури"* у ряді своїх творів. Натомість наводяться докази іншого штибу. З іронією автор нотаток зазначає: "*Якщо до них належать "Кола Бруньйон" або твори про французьку революцію, або про Бетховена, Толстого та ін., то Іван Савич грубо помиляється, бо Ромен Роллан у таких творах відстоює свободу людини і демократизм у літературі"* [1, с.192]. Подібні приклади на сторінках щоденника підтверджують тезу про знання М. Василенком світової літератури, уміння її сприйняти і оцінити не з вузьких партійних позицій, а об'єктивно, розуміючи її сутність, людські пріоритети.

Запис у щоденнику за 1 січня 1973 р., як і багато інших, свідчить, що автор дуже переймався станом української мови. А в даному випадку йдеться про представника комуністичної партії, яка нівелювала, забороняла, а то й нищила цю мову. Цитата: "*Учора вперше в Херсоні на телебаченні українською мовою виголосив Новорічну привітальну промову перший секретар обкому КПУ І. О. Мозговий. Це щось нове. Раніше партократи аналогічні виступи виголошували тільки російською"* [1, с.97]. Та це було не що інше, як заграванння з українською мовою, і протягом тривалого часу ця проблема не змінюється, і в щоденнику 5 січня 1985 р. нотується таке: "*Українська мова була і залишається на межі виживання. Знищити українську мову, що означає, знищити націю, давня мета російського імперіаліста"* [1, с.403]. І процес її нищення, а це надзвичайно загрозливо, переходить на українські села, що загрожує українському етносу. У подальших записах М. Василенко з надією продовжує, що Україна, незважаючи на настирливу русифікацію та асиміляцію, ще здатна протистояти загрозі свого знищення, що вона ще знайде в собі сили відродити свою волю і незалежність. А запис 17-19 вересня 1976 р. передає епізод нашої послушливості перед "старшим братом", готовності відмовлятися від своєї національної ідентифікації: "*А это приходит дочка и говорит, что получила паспорт и записалась украинкой, как ее отец. А я говорю: ты что?! Иди в милицию и скажи, что хочешь быть русской. Уговорила. На следующий день она так и сделала. Получила паспорт с отметкой – русская. І гірко, і страшно, і нема кому руку подати. Чому українці так легко цураються свого, українського?"* [1, с.134]. 15 жовтня

1980 р. зафіксовано у щоденнику подібний приклад: "*Робітниця заводу Таран народилася в Херсоні, за паспортом – українка. При отриманні нового паспорта стала росіянкою. Питаю: "що змусило змінити національність?" Сказала: "Не хачу быть хахлушкою, хачу быть руською"* [1, с.240]. Можливо, є гіперболізація в характеристиках, які дає мемуарист, але є і слушність (*"Запитай партійного чиновника, якої він нації, той ніколи не скаже, що він українець, а з гордістю бовкне: я хахол!")*. Це питання залишається актуальним і нині: "*Душі молодих перероджуються. Якщо корозію душі не зупинити, то у недалекому майбутньому Україну заселятимуть українці-мутанти"* [1, с.206]. Ця думка М. Василенка датована 1979 р. Чи змінилася ситуація через сорок років. Так, змінилася, позитивні зрушення вже є, але корозія нашої духовності ще відчувається. І необхідні системні великі заходи і зусилля, щоб її позбутися, стверджуючи демократичні цінності. І в "Кураї для пожежі" є численні приклади з життя окремих людей, із яких можна брати приклади, щоб стверджуватися як нація і держава. Про одного з них М. Василенко занотовує 14 липня 1971 р.: "*Олександр Гринько – багатолітній політичний в'язень режимних таборів, засуджений 1941 року за український націоналізм на 10 років ув'язнення. Карався зі мною в Інті, Комі АРСР. Звільнився 1956 року. Тепер працює артистом в українському драматичному театрі ім. М. Заньковецької"* [1, с.49]. Далі про цю людину-патріота констатується: "*Він пройшов усі круги пекла, але не згубив себе як людину. Молох репресій, який котився нашою землею, нівечив не тільки окремі постаті, але й увесь народ, та не зламав його"* [1, с.49]. І як висновок до цього: "*Наш народ має винятковий імунітет виживання. Це – мужність і працьовитість, героїзм і безнастанний потяг до свободи"* [1, с.49]. А вже інший висновок, більш узагальнений у М. Василенка зводиться до того, що нація може нормально розвиватися, якщо вона існує у трьох часових вимірах: "вчора", "сьогодні", "завтра". Автор переймається тим, що наше "вчора", тобто наше минуле, замовчується, історія спотворюється, маніпулюється. І "сьогодні" також не втішне, адже радянська комуністична система аж ніяк не сприяла розвитку демократичного суспільства. Подальші думки спрямовуються на завтрашній день, яким він буде? Душевний неспокій і сумніви також є на сторінках щоденника. І це закономірно, адже його автор жив у соціумі, сповненому ідеологічних брехливих догм, маніпуляції, залякування, брехні, лукавства і це, безсумнівно, впливало на психологічний стан людини. Тим більше, що реальні переслідування національно свідомих громадян в Україні були наяву. Йшли арешти і судові процеси, посилювалася партійна пропаганда, атеїстична робота, на цвинтарях, особливо комуністам, ставили не хрести, а пам'ятники з зірками.

Відомі історичні дати не проходять повз увагу автора щоденника. Радянська ідеологія їх використовувала у своїх цілях. Наприклад,

постанова ЦК КПУ «Про підготовку до святкування 325-річчя возз′єднання України з Росією” спрямовувалася на подальше комуністичне виховання трудящих. І в щоденнику читаємо про заграванння системи з репресованим українським національним питанням: “*Навіть союзне радіо “Маяк” іноді передає українську пісню”* [1, с.189]. Та продовження думки у викривальному народному дусі: “*Лисиця знає, чиє м'ясо з'їла”* [1, с.189]. Вживання виразів із усної народної творчості на шпальтах щоденника не поодиноке (“*Аби мед, а мухи налізуть”, “Знову за рибу гроші”, “Бог сильний, диявол хитрий”, “Має не курячу душу”*). Тут необхідно відзначити, що наявність художніх зображально-виражальних засобів, поезій, крилатих висловів у щоденнику є ознакою художнього таланту його автора. І він цим уміло і доречно користується. Цитування, наприклад, у щоденнику поетів Софокла, О. Хаяма, Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, Е. Дікінсон, М. Чурльоніса, А. Ахматової, О. Блока, М. Цвєтаєвої, В. Каменського, М. Драй-Хмари, А. Малишка, Е. Багрицького, Д. Ахшарумова, М. Холодного, Ліни Костенко та ін. надає йому більшої емоційної виразності, образної переконливості та аргументації. Задіяні цитати для М. Василенка це, як правило, привід для розгортання своєї думки, наведення пояснень, фактів, вражень, узагальнень про актуальні події, це висловлення громадянської позиції.

Водночас, згадуються й ті автори, яких радянська цензура не допускає до читача, порушуючи їх конституційні права. Постають і прізвища розстріляних митців М. Зерова, Л. Курбаса, М. Куліша, П. Филиповича, М. Ірчана, В. Поліщука, О. Слісаренка, М. Вороного, Г. Епіка, М. Ялового, які відстоювали українську ідею, не вписувалися в концепцію тоталітарної ідеології. А роздуми про те, якщо письменник є членом партії та ще й пише про комуністичні ідеали, партійних керівників – переростають в узагальнення, що таким чином художня література стає ідеологією.

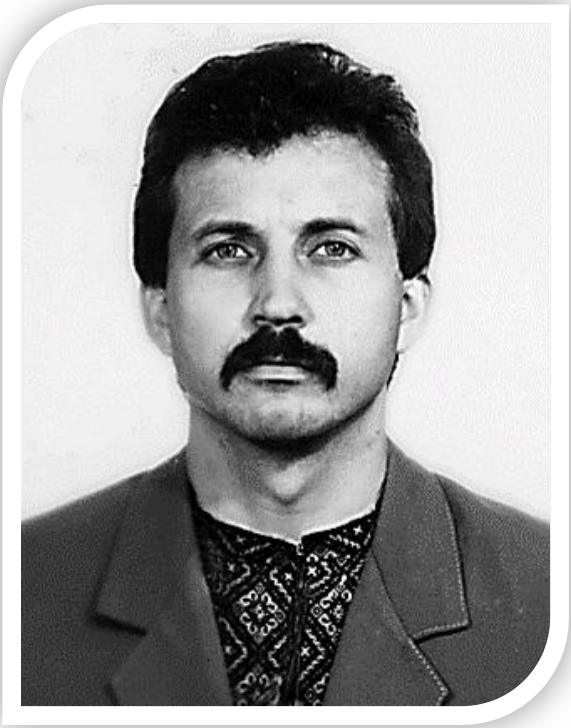
“Курай для пожежі” і “Книга пам′яті” М. Василенка є цінним джерелом для глибшого розуміння його художніх творів, адже у них національні та державні мотиви також дуже яскраво виражені. Особливо, якщо звернутися до його катренного доробку.

Нагадуємо, що М. Василенко так і не став членом комуністичної партії, хоча йому це настійливо пропонували, що давало б привілеї і моральні, й матеріальні, відкривало можливості друкування своїх творів. Це також було виявом громадянської позиції автора, своєрідним спротивом партійній системі. М. Василенку 13 червня 1966 р. Л. Куліш подарував біобібліографічний довідник “Письменники Радянської України” з написом: “*Настане час – і ти, мій друг Миколо, / Навічно ввійдеш в це велике коло, / Водитимеш веселий хоровод. / А поки що ти сам пісні співаєш… / Скажу по-правді, добру душу маєш, / Що нею зачаровуєш народ”* [1, с.290]. Передбачення Л. Куліша на 1982 р. ще не збулися. Автор щоденника констатує: “*Досі “пророчество” Л. Куліша не збулося. Книг*

моєї поезії не друкують” [1, с.290]. А національнотворчі та державотворчі мотиви його щоденника є своєрідним підтвердженням цього. Вони прочитуються завуальовано навіть у записах на інші теми: історичні, екологічні, технічні, міжнародні, етичні, естетичні, релігійні, мистецькі. А кожна з них дотична до національнотворчої і державотворчої ідей, тому автор щоденникових записів в основному свою думку трансформує під цим кутом зору. Наприклад, його щоденникові екскурси у давно минулі віки є не просто виявом зацікавленості, а в них простежується зв'язок із сучасністю, з рідною землею. У записі за 5 грудня 1981 р. читаємо: “*Історики говорять, що найбільш давня антична назва Північного Причорномор'я (Херсонщини) – Земля Кімерійська, потім – Скіфія, Сарматія. Древні римляни називали Нижньою Мьозією, візантійські географи – Аланією, Лебедією, Печенігією, араби – Артанією, Куманією, Хазарією… У древньоруських літописах – Білобережжя”* [1, с.281]. У переліку цих давніх назв автор не випадково називає і сучасну назву – Херсонщина. І цим акцентує увагу на тому, що ця земля має давню і багатющу історію. І це потрібно пам′ятати, щоб не повторювати помилок минулого у сучасному державотворенні. А повертаючись до сучасних для автора реалій, ним же зафіксованих у щоденнику, зокрема з театрального життя, то воно у Херсоні була змістовним і цікавим. Згадуються імена, які пов′язані з театральним Херсоном: М. Кропивницького, І. Карпенка-Карого, М. Садовського, П. Саксаганського, М. Заньковецької. Ці українські корифеї формували своїми виступами у глядачів почуття національної свідомості і гордості. Пам′ять про них належно б ушанувати у Херсоні. Та зі щоденника дізнаємося: “*На жаль, ці імена затерті, ніде не побачиш ні меморіальних дощок, ні вулиць, ні шкіл, ні бібліотек, названих їхніми іменами. Соромно і гірко”* [1, с.281]. А це також один із показників державотворчого процесу. І вже за часів незалежної України він залишається актуальним. Таких і подібних прикладів у “Кураю для пожежі” є достатньо для того, щоб робити узагальнення і висновки. Перепроектовувати їх у наше динамічне сьогодення з метою ствердження і розвитку національних і державних ідей, що вписуються у цивілізаційний демократичний поступ. Щоденник Миколи Василенка при уважному прочитанні може стати своєрідним компасом і дороговказом у цих процесах.

Література

1. Василенко М. Курай для пожежі / М. Василенко. – К. – Херсон, 2007. – 448 с.
2. Кочетов А. Типология дневникового жанра / А. Кочетов. – Херсон, 2004. – 60 с.

Іван Немченко

Микола Василенко в критиці

На літературному обрії Херсонщини XX – початку XXI ст. можна було спостерігати чимало яскравих творчих особистостей, доробок яких мав широкий суспільний резонанс і всеукраїнське визнання. Серед них – наш краянин Микола Олександрович Василенко (1924-2018). Це визначний письменник, критик, публіцист, мемуарист, перекладач, член НСПУ, Почесний громадянин міста Херсона. Він був багатолітнім очільником Таврійської фундації (ОВУД), членом місцевих організацій Всеукраїнського товариства політичних в'язнів і репресованих, Народного руху України, Всеукраїнського товариства "Просвіта" імені Т. Г. Шевченка, Конгресу української інтелігенції, Херсонського куреня сатириків і гумористів, провідним співробітником наукової лабораторії "Українська література в англомовному світі" при Херсонському державному університеті.

Про творчість М. Василенка писало чимало критиків, літературознавців, журналістів, краєзнавців. Це зокрема С. Антонишин, Г. Бахматова, М. Братан, І. Гришин-Грищук, Є. Дацюк, В. Загороднюк, П. Іванов-Остославський, М. Каляка, А. Кичинський, Г. Кочур, О. Лупій, І. Лопушинський, Г. Немченко, М. Оленковський, Д. Павличко, В. Паливода, В. Піддубняк, Л. Полюга, М. Сарма-Соколовський, А. Сич, Л. Федоровська, А. Химко, І. Цвєткова, Н.Чухонцева, Т. Щерба та ін. Про письменника йдеться в енциклопедичних виданнях [45], довідниках [32, 63, 65, 68], методичних розробках [28, 37]. Присвятив ряд своїх публікацій

постаті М. Василенка й автор даної статті [37; 44-55]. І до сьогодні з'являються нові й нові матеріали про письменника (нариси, рецензії, спогади, художні твори тощо). Метою нашої статті є систематизація й загальний огляд праць, присвячених життю й літературній діяльності митця.

Ставши на письменницьку стежку ще в юнацькому віці, М. Василенко кілька десятиліть був штучно відірваним від загального мистецького процесу в країні. Свою творчість помежів'я 1930-х і 1940-х років співець вважав учнівською. А пробудження справжнього інтересу до літературної діяльності пов'язував із перебуванням у сталінських таборах: "*Моє серйозне ставлення до поезії почалося на початку п'ятдесятих років за Полярним Колом*" [11, с.4]. Але це була підпільна творчість, тож у ролі критиків могли виступати хіба що найближчі товариші по ув'язненню, котрим довіряв, як собі. "*Писати поезію чи прозові твори доводилося потайки, а написавши, ховати подалі аби не потрапили до оперуповноваженого МГБ. Це було, так би мовити, ходіння по лезу ножа, бо твори писалися некон'юнктурні. Писали про те, що найбільше боліло: про свій голод, холод і жорстокість лагерної адміністрації, про несправедливість судової влади Союзу, безправність людини, нічим не оправдану нелюдську диктатуру червоного Кремля, про свій нелукавий патріотизм, любов до своєї нації, культури, рідної мови. Теми справжнього патріотизму, національної свідомості, голос предків, розкутої історії домінували у творах*" [11, с.4]. За такі тексти можна було отримати новий термін покарання, або й поплатитися життям. "*Але якась таємна сила нашіптувала: пиши! І письменники, перейшовши межу страху писали, і їхні твори ходили по руках, конспіративними шляхами потрапляли до інших каторжних таборів, наводили мости спілкування*" [11, с.4]. Серед близьких знайомих Миколи Олександровича в таборах – письменники, перекладачі, критики, літературознавці, публіцисти, мемуаристи Г. Ахвердієв, В. Василенко, Є. Дацюк, І. Гришин-Грищук, Р. Кабідзе, Г. Кочур, Ю. Лисняк, І. Лук'яненко (Іван Савич), І. Микульський, Д. Паламарчук, Л. Полюга, Г. Полянкер, М. Сарма-Соколовський, В. Супрун, М. Хорунжий, А. Хименко (Андрій Химко)... Вони були й авторами, й читачами, і поціновувачами арештантських текстів.

У 1955 році М. Василенко був звільнений із ув'язнення зі зняттям судимості, але мрії про власні видруковані книжки надовго залишалися мріями. Іноді вдавалося вмістити деякі переклади чи оригінальні поезії в періодиці та літературних збірниках. Але це відбувалось, за свідченням письменника, "*коли не знали, що на мені зеківське тавро*" [11, с.20]. Була спроба опублікувати ліричну збірку "Переліски", і вона була навіть внесена до плану видавництва "Радянський письменник" на 1974 рік, але оскільки

М. Василенко насмілився відвідати опального Г. Кочура й привітати його з днем народження, то роботу над книжкою призупинили й набір розсипали. Проте як за перебування в таборах, так і вже на волі Микола Олександрович мав можливість почути чи прочитати критичні відгуки про свою творчість. Хоча, звичайно, це не були рецензії на опубліковані книжки (бо таких дуже довго не було), а принагідні зауваги в листах, отриманих від Г. Кочура, М. Рильського чи інших відомих письменників, що були високими авторитетами для М. Василенка. У листі від академіка М. Рильського від 24 грудня 1956 року зазначалося з приводу переглянутої добірки творів херсонського письменника: "*...На присланих Вами поезіях бачу печать безсумнівної обдарованості, переклади (із Богдановича і Гете) свідчать про культуру мови...*" [11, с.73]. Ішлося про оригінальні вірші "По гриби", "Огир пильно вухами чатує", "Dіхі", "Тиша в тундрі", "Білий цвіт каштанів", "Дервіш-бекташ", "Гойдається на хвилях моря вечір" та переклади "Моя душа" (з М. Богдановича) і "Прометей" (з Й-В. Гете). Чимало критичних оцінок текстів Миколи Олександровича зафіксовано в листах від Г. Кочура. Так, у вісточці з Ірпіня від 13 лютого 1966 року (дата на конверті) зазначалося: "*У Ваших віршах нема такої вже сильної індивідуальності, уміння все сказати якось по-своєму, з переконливою незвичністю і своєрідністю. Але і техніка вироблена, і певна майстерність є. Такі вірші друкують. І гірші часом друкують. Але тому, що людей, які вміють писати на такому рівні, досить таки багато, то кожного нового пускають у літературу неохоче*" [11, с.90]. І далі Григорій Порфирович поділився власним досвідом: "*Я, наприклад, перестав писати оригінальні вірші саме тому, що теж вони були б на доброму, коректному середняцькому рівні... Лишається ще ділянка перекладу*" [11, с.90]. А ось в одному з пізніших листів (без дати), поданому серед кореспонденції 70-х років, підкреслено: "*Щодо Ваших віршів: обидва написані впевненою рукою. Другий подобається, бо перший – надто дидактичний. Це вміло звіршована сентенція на відому, аж ніяк не несподівану тему. А в другому ліричної напруги більше*" [11, с.89]. У листі від 13 лютого 1980 року Г. Кочур наголошує: "*З запізненням дякую за вітання і за вірші. Вірші мені подобаються – і ті, що раніше вислали, і цей, що в учорашньому листі. Може, саме тому, що зрікаєтесь писати, то вони (на зло) такі добрі виходять*" [11, с.91]. А в листі від 16 лютого 1986 року Григорій Порфирович залишив таку оцінку Василенкових творів: "*...Вірші, що Ви мені надіслали, цікаві й нешаблонові, ті, що вважають їх за ребуси, мислять ординарно, згідно з усталеними шаблонами. Вони і вірші пишуть такі, що їх спокійно прийме кожен літконсультант – тут усе звичне, знайоме, ніхто не засудить*" [11, с.94]. Принагідні оцінки текстів М. Василенка містять і листи від І. Дзюби, М. Жулинського, Л. Лук'яненка, Д. Павличка та ін.

У мемуарах письменника зафіксовані окремі усні відгуки про його творчість, почуті від колег по перу, місцевих критиків, науковців, краєзнавців тощо. У нотатках від 13 грудня 1984 року репрезентовано враження херсонських літераторів від рукописів М. Василенка, поданих на колективне обговорення. М. Варенцова висловила своє обурення: "*Я – філолог і одразу скажу: вірші Василенка не витримують критики, це погана проза. Такие (вона перейшла на російську мову) пускать в прессу нельзя. "Нефертити" – что это такое? Кто? Непонятно. "Наш сад" – проза. В стихотворении "Ганна" имеются вульгаризмы. Такое читать детям нельзя, это будет не воспитание, а антивоспитание*" [15, с.394]. Позитив у поцінуванні текстів М. Василенка переплітає з негативом М. Петров: "*Є непогані вірші, наприклад, "Не одним хлібом", але поганих більше. Автор вживає багато придуманих слів, а тому читач не читатиме...*" [15, с.394]. І критик називає такі буцімто "придумані" Миколою Олександровичем слова: *хлань, олжа, тамтами, дихавиця...* Хоча досить було б йому зазирнути до одинадцятитомного "Словника української мови" (1970-1980), щоб знайти там кожне з наведених "нових" слів, уживаних у вітчизняній літературі задовго до М. Василенка. Тож складається враження, що такі "обговорення" мали відверто замовний характер і мали метою принизити й применшити талант репресованого й реабілітованого співця. Певно, вважалось, що це норма чи комуністичний обов'язок зайвий раз скубнути колишнього гулагівця.

На хвилях демократизації та гласності кінця 1980-х років стався неабиякий прорив: М. Василенко став бажаним у видавництвах. Тож 1990 року сімферопольською "Таврією" було видано одразу дві збірки поезій співця „Небовий ключ" та „Очна ставка". Перша з названих книжок (здана до набору в 1989 році) була опублікована в рамках колективного проекту. Поряд із текстами М. Василенка, у виданні було вміщено ще вірші двох співців Херсонщини В. Пузиренка та В. Давидова (псевдонім В. Гаухмана). Заспівом до збірки „Небовий ключ" стала передмова Лади Федоровської "Давноминулих днів пекуча рана". Критик насамперед констатує запізнілість появи цієї книжки, котра – за інших обставин – могла би з'явитись ще кількома десятиліттями раніше. Та головне, що дебют співця таки відбувся, і М. Василенко як поет "*із яскравим особистісним почерком та впевнено-зрілою манерою*" усе ж прийшов до широкого читацького загалу. Долю митця Лада Федоровська розглядає в контексті доби: "*...Чиясь зла воля, що перетнула шлях поетового слова до читача, була лише відлунням іншої злочинної сваволі, тієї хвилі повоєнних сталінських репресій, що прокотилися країною наприкінці сорокових та на початку п'ятдесятих років. Жертвою цього навального людофобського безумства став і юний Микола Василенко. Гіркий і мужній досвід довгих табірних років відбився у "соловецькому" циклі сонетів, у багатьох інших*

творах, що їх немає сенсу переказувати, бо ж нарешті автор може вийти з ними безпосередньо до читача" [69, с.61]. Дебют співця критик сприймає як неабияке мистецьке і суспільне явище, яке не може не порадувати громадськість "*подвійно: по-перше, з огляду на його безперечну художню доцільність і, по-друге, як ще одне свідчення відновлення соціальної справедливості*" [69, с.61-62]. Після десятиліть замовчування та невизнання М. Василенко нарешті дочекався об'єктивного поцінування свого доробку. Аналітичний матеріал Лади Федоровської чітко й об'ємно репрезентував творчу індивідуальність митця, грані його обдарування. Фактично вперше було окреслено духовний портрет М. Василенка, охоплено провідні риси його світобачення. Для Лади Федоровської це митець гуманістичного типу. Її захоплює світлоносність М. Василенка як людини, мислителя, художника слова. І це після жахливих випробувань, численних ударів долі: "*Попри суворість багатьох життєво-біографічних реалій, так чи інакше відбитих у віршах, загальний тон авторської оповіді світлий, роздумливо-мудрий. Може, тому, що поезія Миколи Василенка природно вкорінена у національно-українській традиції, звідки, до речі, бере початок і притаманна поетові культура віршування. А кровний зв'язок з фольклорно-народною мовною стихією боронить творчість М. Василенка від рафінованості – виразно помітне у ній тяжіння до інтелектуально-філософського світоосягання не висушує проте живе слово поета, не позбавляє його безпосередньої оповідної невимушеності*" [69, с.62]. Лада Федоровська висловлює упевненість, що така лірика, як Василенкова, "*дуже потрібна у своїй спокійній задумі нашій надто знервованій сучасності*" [69, с.62]. Звісно, таке поцінування творів митця відомим критиком не могло не окрилити поета на подальші художні пошуки та експерименти.

Книжковий триптих, що увібрав збірки В. Пузиренка, М. Василенка та В. Давидова, був з інтересом зустрінутий громадськістю Херсонщини. Не забарилась і рецензія, вміщена в газеті "Наддніпрянська правда" від 7 лютого 1991 року. Це був розгорнутий матеріал Алли Сич "Скрипка, на якій грає час", поданий у рубриці "Книги наших земляків". Стаття аплікувалась обкладинкою колективного видання, що репрезентувало твори одразу трьох митців. Зібрані під одним поліграфічним "дахом", ці збірки, на думку Алли Сич, "*здаються ваговитішими, в них ніби чіткіше проступають індивідуальності поетів, їх життєвий та мистецький досвід"* [67]. М. Василенко в "Небовому ключі", як відзначає критик, "*віднаходить своїх героїв-добротворців на широких просторах світової історії, не виключаючи й історії XX століття – століття гігантських відкрить і нечуваних катаклізмів. Неповерхова освіченість, серйозна загальна культура дозволяють йому вільно орієнтуватися в стародавніх та новітніх епохах і висвічувати в них ті події і факти, ті постаті, які*

співзвучні сьогоднішній нашій боротьбі за оновлення суспільства" [67]. Ідеться про оспівування митцем у циклі "Світ великих зірок" таких світочів, як Еразм Роттердамський та Улуг-Бек, Григорій Сковорода й Мікалоюс Чурльоніс, Леся Українка й Соломія Крушельницька, Павло Грабовський і Микола Кибальчич, Микола Куліш і Микола Зеров... М. Василенку близькі по духу ці та інші "*сміливці, котрі в пору розгулу реакції й тоталітаризму, коли "догматиків верховна рать людей невгодних корчувала", не падали на коліна перед катами, не зраджували своїх сонячних ідеалів*" [67]. Але найяскравіше, як вважає Алла Сич, "*Прометеїв дух М. Василенко втілив в образі М. І. Вавилова*" [67]. Авторка рецензії неодноразово співставляє творчість трьох митців-земляків, звертаючи увагу на мотиви та образи їх лірики, особливості світосприйняття тощо. У М. Василенка критик виділяє "*значно тугіший соціальний струмінь*", це співець із "*глобальним баченням світу*", який тривожиться планетарними викликами. Відтак саме йому Алла Сич присвячує фінальні абзаци свого матеріалу, відтінюючи вагомість цієї постаті:

"*Характер лірики М. Василенка визначають його філософські світоосягнення, осмислення художника як співця життя, громадянська невпокоєність. Інтимне почуття відіграє в ній підпорядковану роль, хоча й захоплює щирістю та глибиною.*

Написане ним надійно зпбезпечене думкою, почуттям, майстерністю і тому при оцінці рецензованої книги дає найбільше підстав стверджувати: поет не стільки скрипаль, скільки скрипка, на якій грає час" [67].

Услід за "Небовим ключем" наприкінці 1990 року на зустріч із читачем прийшла й наступна збірка поезій М. Василенка „Очна ставка". Автором передмови "Штрихи до портрета", що відкривала книжку, виступив Г. Кочур – старший друг і побратим по ув'язненню в сталінських таборах, блискучий перекладач і знавець світового письменства. Він зараховує М. Василенка до "*молодої генерації поетів 40-х років, які з політичних мотивів по війні були репресовані*", а відтак "*найбільше усвідомлювали ерозію духовних устоїв народу, культ сили й соціальну несправедливість*" [35, с.3]. Г. Кочур, на очах якого формувалося й міцніло це покоління, визначає його характерні риси. М. Василенко та інші представники творчої молоді в таборах проходили сувору школу змужніння: "*За колючим дротом прискорено формувався їхній неординарний світогляд, естетичний смак і погляд на поезію як на засіб самовираження й саможертви. Їхня поетична творчість, збережена ціною ризику, співзвучна пафосу наших днів, вона працює на перебудову людських душ, утверджує оптимізм і віру в незнищенність народного духу*" [35, с.3]. Виокремлюючи з цього загалу автора „Очної ставки", критик фіксує такі життєві й творчі константи

співця: "*Однакове і завжди незмінне у нього було і залишається одне: любов до рідної мови і до поезії. А ці властивості нерозривно пов'язані з іншими – порядністю, національною і особистою гідністю, незламною принциповістю. Це і є природне підґрунтя, ідейна основа його поезії*" [35, с.4].

Друга збірка М. Василенка теж не залишилась непоміченою. З'явилися рецензії, в яких підкреслювалась громадянська мужність і творча зрілість поета. У журналі "Березіль" (1993, № 2) було подано відгук М. Братана з промовистою назвою "Заради світла". У плані співставлення М. Василенка з іншим репресованим митцем І. Лук'яненком (Іваном Савичем) критик пропонує широкий погляд на діяльність тих співців, які пройшли через "*спільні "гулагівські університети", куди їх запроторено було з політичних мотивів, аби навіки вибити з молодих непокорених душ крамольну віру в те, що*

Розвалиться тюрма народів
І мати зійде із хреста" [5, с.169-170].

Але задля торжества справедливості, "*заради світла*" такі поети-подвижники ладні були спалити себе, накласти головою, проте не піти на компроміс із сумлінням, не зійти з обраного шляху. За словами М. Братана, у другій книжці М. Василенка "*на відміну від культівських часів, на очну ставку виводять не поета, а він виставляє – розпізнавайте! – своїх (і не тільки своїх) колишніх мордувальників, котрі, як свідчать факти, не всі ще відійшли у вічність, нагадуючи про себе, як недавно авторові цих рядків, тим, що прокурорським тоном пророкують, буцімто у нас хибні й порочні суспільно-політичні погляди*" [5, с.170]. Особливо критик виділяє в книжці твори "Запитання без відповіді", "Стоїк", "Прохання", "Скеля" та ряд інших текстів, у яких автор цілком суголосний із ліричним героєм. Проглядається глибинний автобіографізм книжки. М. Братан відзначає, що "*звертаючись до Бога, ліричний герой збірки просить Всевишнього вести наш народ "до самоствердження й свободи". У цьому, напевне, була головна провина тих, чия молодість зазнала страждань і наруги "на чорнотропах Колими й Магадана*" [5, с.170]. Як і сам М. Василенко, нескорений в'язень із „Очної ставки" постає "*серед нелюдських пекельних умов*" і гідно несе "*як найсвятіше віру у свій народ, в нездоланну потугу його справжніх синів, а разом з тим і в життєтворчу силу дружби й кохання*" [5, с.170]. Маємо зауважити, що свою любов співець зустрів саме там, у таборах. Його обраницею й супутницею по життю стала землячка-херсонка Евеліна, з якою, як виявилось, він колись навіть навчався в одній і тій же школі. Але почуття до неї прокинулись саме в екстремальних арештантських обставинах. Із-поміж зразків інтимної лірики письменника М. Братан виділяє вірші "Завжди з коханою", "Твій світлий образ", а особливо "Білий цвіт каштанів", котрий "*годен увійти до антології кращих*

поетичних творів про любов" [5, с.170]. При цьому в образно-музичній структурі даного тексту критик відчуває вплив раннього П. Тичини та В. Сосюри. Але наголошує, що йдеться саме про вплив, а не запозичення [5, с.170]. Фінал рецензії М. Братана дещо патетичний, але така пафосність цілком зрозуміла з огляду на той факт, що стримувана протягом десятиліть суспільна крига нарешті скресла, а відтак замовчувані та цьковані автори змогли прийти на діалог із широкою громадськістю: "*Для тих, що чіпляли замок на уста поета, може, справді, його прихід у літературу – як серед літа сніг на голову. Ми ж знали й вірили: поезія не спить, поезію не вбити, якщо вона зроджена не позиченим, а власним прометеївським духом, світлоносною ідеєю добра в ім'я вільної людини, незалежної України*" [5, с.171].

У тому ж 1993 році в журналі "Слово і час" (№ 9) з'явилась публікація Ю. Хорунжого "Сторінки незнищенного сумління". Як головний редактор громадського та літературного часопису "Зона", заснованого 1991 року, він пояснив причини появи свого видання та репрезентував випуски за 1992 рік. Ю. Хорунжий наголосив: "*Всеукраїнське товариство політичних в'язнів і репресованих вирішило закарбувати для історії сімдесятирічний період репресій більшовицько-комуністичної системи проти українського народу і опір, який чинив народ чужій йому ідеології та насильницьким методам. Опір як активний – збройний, так і пасивний, як на "волі", так і в "совєтських" концтаборах*" [70, с.71]. Ознайомивши з рубриками, характерними для видання, він назвав найцінніші матеріали, подані в перших випусках: "*Серед найцікавіших публікацій у трьох числах часопису варто відзначити мемуари киянина (згодом москвича) Юрія Юркевича, галичанина Романа Загоруйка, полтавця (нині кубанця) Якова Якимця, херсонського поета Миколи Василенка тощо*" [70, с.71].

1996 рік став роком появи першого окремого видання, присвяченого М. Василенкові [43]. Це був збірник матеріалів із серії "Літературно-краєзнавчі студії", яку репрезентовано книжками про М. Братана, Дніпрову Чайку, Алевтину Дрозд, М. Куліша, Є. Фоміна та інших херсонських авторів. Колективне видання "Микола Василенко: літературні розвідки, бібліографічні нариси" (Херсон, 1996) увібрало такі матеріали: "Від укладача" А. Крата (с.2); "Автобіографія" М. Василенка (с.3); "Слово неубієнне" В. Піддубняка (с.4-6); "Поетичний світ Миколи Василенка" І. Немченка (с.7-16); "Поетика вільного вірша в інтерпретації Миколи Василенка" А. Крата (с.19-22); "Що від чого" або "Щоб та коли б": гумористичний доробок Миколи Василенка" Богдана Березовського (псевдонім А. Крата) (с.23-25); "Микола Василенко як поет-перекладач" В. Тарабановського (с.25-28); "Дитячий письменник-казкар" А. Крата (с.31-35), а також перелік джерел до кожного розділу.

Ліризований нарис В. Піддубняка “Слово неубієнне”, що поступово переходить в інтерв'ю з митцем, знайомить читачів із звичайною/незвичайною людиною: “*Біля ошатного будиночка сивочолого садівника щовесни заквітають яблуні і щоосені шурхотять дощі, пташині крила і листя. Будиночок на майже окраїнній вулиці обласного центру, непомітний, як і сам господар: все як у всіх. І так це і не так, бо й самі сусіди не відали, що дбайливий доглядач саду-винограду ще й один з найкращих перекладачів держави. Один з кращих ліричних поетів. Один з... нескорених. А нескореність – риса оптимістів...*” [43, с.4]. Натомість “Поетика вільного вірша в інтерпретації Миколи Василенка” А. Крата – це мікростудія, присвячена верлібрам співця. Автор пропонує свою класифікацію зразків таких поезій у доробку митця: “*вільні вірші відверто сатирично-політичного звучання”; “верлібри ліричного, навіть інтимного характеру*”; синтетичні форми, в яких спостерігається “*дивовижне поєднання глибокого політичного трагізму з неймовірно чистим і світлим ліризмом*” [43, с.19]. До аналізу текстів він підходить із такої засади: “*...Внутрішній ритм вільного віршування тримається не на основі якогось конкретного метру, а на тому, що відомий бенгальський письменник з Індії Рабіндранат Тагор назвав узгодженням ідей, музикою думок і образів*” [43, с.19]. У підсумку А. Крат зазначає, що “*поетика вільного вірша в інтерпретації Миколи Василенка – свідчення ще однієї цікавої сторінки його творчості, творчості невичерпної, подекуди сюрпризної, несподіваної, оригінальної*”, адже верлібри співця, “*наслідуючи найкращі класичні зразки світової та вітчизняної літератур, несуть у собі ознаки авторської неповторності, багатобарвності, варіативності*” [43, с.22]. Цей же автор під псевдонімом “Богдан Березовський” подав у даному виданні матеріал “Що від чого” або “Щоб та коли б”: гумористичний доробок Миколи Василенка”. А. Крат насамперед звернув увагу на добірку творів таврійського сміхотворця в колективній збірці “Придніпровські усмішки” (1989). Йдеться зокрема про тексти “Молитва безгосподарника”, “Безвідповідальна відповідальність”, “Косо, криво, аби живо”, “Горбоекономія” тощо. На думку критика, в цьому виданні “*гумористичний талант М. Василенка розкрився найбільш повно*” [43, с.23].

У 1999 році в херсонському видавництві “Айлант” вийшла лірична збірка поезій М. Василенка “Жменя дощу”. Ця подія співпала з відзначенням ювілею письменника. У статті М. Братана “Миколі Василенку – 75”, що з'явилася в газеті “Літературна Україна” від 13 травня 1999 року, висловлюється захоплення творчою невтомністю митця-земляка: “*Можна позаздрити духовній енергії і художній звазі сивочого поета*” [6, с.4]. М. Василенка репрезентовано як співця, що належить до постнеокласичної школи і “*віддає щедру данину верліброві*”, а відтак

критик мимоволі згадує полеміку між М. Хвильовим і В. Поліщуком щодо вільного вірша. У руслі цієї суперечки справжнім верлібристом було названо Е. Верхарна. М. Братан вважає, що М. Василенко пройшов подібний шлях, як і знаний бельгійський поет, що "*для нього впродовж усього творчого життя класичний вірш був та і є, либонь, могутньою музикою, духовною потугою, яка допомагала йому у найскрутніший час не похилитися, вистояти, залишитися людиною, патріотом України, в щасливу зорю якої він вірив і вірить*" [6, с.4]. Щодо "Жмені дощу" критик зауважив, що в цій книжці "*чимало роздумливих рядків, присвячених нашій історії, давній і новій, ба навіть менталітетові, як ота влучна мініатюра "Шахівниця", що прямо-таки проектується на сьогоднішні передвиборні перегони*" [6, с.4]. Рецензію на цю збірку М. Василенка подав також І. Лопушинський у часописі "Зона" (2001, № 15). Автора книжки він репрезентує як людину, "*світогляд якої сформувався під впливом національно-патріотичної ідеї*" [38, с.254]. А вірші, вміщені у "Жмені дощу", "*сповнені роздуму і вболівання за долю рідного краю, позначені почуттям патріотизму, сповідальністю і щирістю"* [38, с.254]. Відштовхуючись від метафоричної назви передмови "Щасливий той, хто в грудях сонце має" [54], І. Лопушинський наголошує: "*...Поет має в серці сонце – мрію про справжню незалежність Української держави. Саме цією ідеєю й проникнута більша частина поезій аналізованої збірки"* [38, с.254]. У рецензії "Очна ставка з істиною" Світлани Антонишин, уміщеній у журналі "Київ" (2001, № 3-4), теж потверджується патріотична наснаженість та загальнолюдський пафос книжки "Жменя дощу" М. Василенка. Авторка пропонує такий портрет співця: "*Поет. Перекладач. Політв'язень сталінських таборів. Людина, яка ніколи "на людське серце не зведе курок", бо достеменно, до невигойних ран на тілі та в душі, пізнала ціну життя і смерті. Це – Микола Василенко. Житель Херсона, син України, поет за покликанням, борець за чином. Він справді ніколи не зводив курок, бо мав іншу зброю – Слово. Правдиве, непідкупне, зболене, любляче*" [1, с.143]. У рецензії підкреслено широкий жанровий, тематичний, версифікаційний діапазон текстів збірки. "*Від сатиричних інвектив – до філософських притч і пастельних пейзажних замальовок, від своєрідних "мініпоем" – до вигранених чотирирядкових "Строф". Поет вільно почувається в стихії модерного верлібру і в розмірено-плавній течії гекзаметру, в розлогому, часто імпульсивному плині драматично-експресивної сповіді і в строгих рамках класичного сонета...*" [1, с.143]. Концептуальним стрижнем доробку співця Світлана Антонишин вважає його тезу "*Берімо з минулого живий вогонь, а не попіл*" із вірша "Пам'ятаймо про вогонь" [1, с.144].

Ювілейний матеріал "І не міліє річка Гіппокрена...": до 75-річчя від дня народження Миколи Василенка" було запропоновано Є. Дацюком у

газеті “Шлях перемоги” від 26 травня 1999 року. Автор публікації з відрадою відзначає творчі успіхи херсонського письменника, згадує про вихід у рідному місті митця окремої книжки про нього – “Микола Василенко: літературні розвідки, бібліографічні нариси” (Херсон, 1996), про широке визнання, що прийшло до цього літератора і громадянина.

У більш розлогій статті Є. Дацюка “Поетові сходні”, вміщеній у журналі “Визвольний шлях” (2000, № 7), детально простежено життєві й творчі щаблі М. Василенка. Оскільки автор цього мемуарно-літературознавчого матеріалу став вірним побратимом письменника ще за часів їх спільного перебування в таборах, то він відкриває читачеві подробиці побуту в'язнів, обставини, в яких формувався Микола Олександрович як митець: “*Для нормального спілкування умов не було. Вічні “досвітні етапи”, вимарші на “робочі об'єкти”, посилений режим у зоні ОЛПу (“отдєльного лагєрного пункта”), нелюдське поводження наглядачів (табірних “вертухаїв”), важка фізична праця, недоїдання, звідси – фізичне виснаження...*” [25, с.89]. Але творчі натури серед арештантського загалу “*жили мистецтвом, марили надією таки колись вибратись із того задріття на волю, на рідну землю*”, а якими зусиллями все це давалось, сказано просто й жорстко: “*Важко було? Звичайно! Не те слово тут вжито. Потрібне більш визначальне. Бо все робилось-творилось на межі людських можливостей*” [25, с.89]. Оскільки в підневільних умовах поетові заважали “*слабкі знання законів віршування, зовсім куций словниковий запас*”, або ж ставали “*на перешкоді русизми, табірний зеківський жаргон*”, доводилося приймати несподівані, навіть кумедні рішення: “*Згадується, як Микола Василенко авторові цих рядків, соузникові, запропонував стежити за його мовою, а за вжиті оті “суржики” карати (як штраф – віддавав “пайку” хліба – половину раціону із зеківського “котла”)”* [25, с.90]. Про те, як складалась доля тюремних віршів херсонського поета, Є. Дацюк повідомляє таке: “*Їх потай переписували в'язні, заучували напам'ять, по можливості надсилали в Україну. Сувора цензура, два листи на рік, були на перешкоді. Але готували “пакет” в обгортці з “амоналу” (вибухівки, яка використовувалась у вугільних копальнях комбінату “Інтауголь” – місцем праці ув'язнених) і прив'язували до борту вагона, доверху засипаного вугіллям – отаким шляхом кореспонденція, хоч і не завжди, досягала мети – вірші потрапляли на Батьківщину”* [25, с.91]. Але й опинившись на волі, М. Василенко дуже довго не міг оприлюднити багато своїх віршованих творінь, збережених друзями. Сумно жартував із цього приводу над невдачами товариша Є. Дацюк: нема в текстах побратима “*художніх деталей” – отієї “соцатрибутики”: “молотів із серпами”, “п'ятикутних зірок”, “високовольтних ліній передач”, “урожайних колгоспних ланів” і тому подібне. То і не друкують*” [25, с.92]. Адже не міг поет зрадити самому

собі, покривити душею. А згодом, коли часи зміняться і Василенкові книжки одна за одною будуть приходити до широкого загалу й розкривати його творчі грані, Є. Дацюк щиро радітиме кожному його здобутку, кожному успіхові. Стаття "Поетові сходні" була написана до 75-річчя митця і завершується характерними словами шани та захоплення: "*Необхідністю утвердження добротворчого в поведінці сучасника, запереченням новітнього яничарства, бездуховности пройняті нові поезії Миколи Василенка, що гідно зустрів своє Високоліття й вірить щиро в торжество Правди і Справедливости на Землі*" [25, с.93].

2002 року М. Василенко опублікував історичний роман у трьох частинах "Уламки імперії", основою якого була повість "Лаодіка", написана ще в табірні часи. Післямова М. Оленковського "Урок історії" репрезентує цей твір як "*досить незвичне для українського письменства явище*" [57, с.270]. Він підходить до оцінки роману і як науковець, і як шанувальник даного жанру. М. Оленковський констатує: "*Автор сміливо взявся за тематику, що має дуже складний, а одночасно й дуже цікавий історичний контекст. З точки зору історика автор цілком оволодів цим контекстом – подіями середини III ст.до н.е. – і до його історичних знань ніяких суттєвих зауважень немає. З точки зору читача, роман написаний гарною мовою, читається легко й з цікавістю. Вірогідно, логічним було б написання багатотомного історичного роману з цим сюжетом. Без сумніву, Миколі Василенку це б вдалося. Про це свідчать його здібності до історичного аналізу й оволодіння історичними знаннями*" [57, с.270]. У статті окреслено коло проблем, порушених у романі, проведено містки з нашою сучасністю. Розмірковуючи над історичними долями світових імперій, спалахами тиранії та жорстокості, несправедливості влади (а до таких роздумів спонукає роман М. Василенка), М. Оленковський стверджує, що це питання, які є суттєвими й актуальними й для теперішньої України. Тобто проводиться наскрізна думка, що твір херсонського прозаїка дає нашим сучасникам неабиякий "*урок історії*". У відгуку І. Гришина-Грищука "Силою власного досвіду", поданому в літературно-художньому альманасі "Степ" (2004, № 13), теж підкреслюється злободенність роману.

Критик не без захоплення констатує, що ще в часи перебування в таборах, під впливом спілкування з ув'язненими там "*духовними атлантами української культури*", ще зовсім молодий М. Василенко "*відважно заходився творити епічне полотно – роман у трьох частинах "Уламки імперії". Опертий на осмислення історії античного світу, він, щедро обдарований імпульсом чи інстинктом, сказав своє вагоме слово про розпад могутньої імперії Олександра Македонського на царства – Македонію, Єгипет і Селевкідію, причому не випускаючи з поля зору трагічну долю України*" [23, с.241-242]. Про роботу письменника над

повістю “Лаодіка” в складних табірних умовах та про продовження цього сюжету вже в рамках історичного роману розповіла й І. Цвєткова у статті “В Херсоне есть настоящая интеллигенция”, вміщеній у газеті “Такі справи” (2002, 26 вересня – 3 жовтня) [71].

У 2002 році в Херсоні вийшла друком книжка письменниці, педагога, краєзнавця Таїсії Щерби “Микола Василенко: літературний портрет”. Авторка відома в Україні як пропагандистка доробку таврійських митців, за що й читацька аудиторія, і вчителі-словесники, готуючи уроки літератури рідного краю, їй щиро дякують. Серію своїх публікацій Таїсія Щерба присвятила й М. Василенку [75-82]. Однак ці матеріали, як правило, викликають розчарування. В них час від часу пропонується елементарна компіляція з давніших публікацій інших авторів без належних посилань на джерела. На жаль, і книжка “Микола Василенко: літературний портрет”, яка могла би стати найсоліднішим виданням про письменника на тлі 2000-х років, позбавлена оригінальності й повторює вже відоме з інших дослідників. Усі до одного розділи, запропоновані авторкою, компілятивні. Вони містять значні фрагменти з публікацій самого М. Василенка, а також дослідників його доробку Світлани Антонишин, Є. Дацюка, А. Крата, І. Лопушинського, І. Немченка, М. Оленковського, В. Тарабановського тощо без необхідних посилань на використані тексти. Так, перший розділ “Життєва доля” [77, с.4-5] з книжки Таїсії Щерби віддзеркалює відому “Автобіографію” митця зі згадуваного вже нами видання “Микола Василенко: літературні розвідки, бібліографічні нариси” (Херсон, 1996) [43, с.3]. Але з неї завбачливо вилучено займенник “Я”, тож матеріал читається вже не від імені самого письменника, а ніби від третьої особи. Або ж, наприклад, третій розділ “Нова грань таланту поета-перекладача” [77, с.36-40] буквально повторює статтю В. Тарабановського “Микола Василенко як поет-перекладач”, яку “позичено” все з того ж колективного видання “Микола Василенко: літературні розвідки, бібліографічні нариси” (Херсон, 1996) [43, с.25-28]. І при цьому жодної згадки про справжнього автора даного дослідження В. Тарабановського! З подібним явищем зустрічаємось і в останньому розділі “Гумористичний доробок письменника” [77, с.50-54], де скомпільовано статтю “Що від чого” або “Щоб та коли б”: гумористичний доробок Миколи Василенка” Богдана Березовського (псевдонім А. Крата) з того ж збірника літературних розвідок та бібліографічних нарисів 1996 року [43, с.23-25].

2004 року вийшла збірка вибраних поезій М. Василенка “Архітектура планиди” з передмовою Д. Павличка “Доля, взорована на великі ідеали”, в якій наголошено, що талант письменника “*розкрився на повну силу в умовах самостійної України”,* а ще акцентовано: *“Його життя, відбите в його творчості, може служити образом долі України у ХХ столітті”* [58, с.5]. Автор статті вказав на основні віхи в долі митця, особливо ж

підкреслив вірність дружбі з побратимами-в'язнями, яку проніс через десятиліття, не зважаючи на небезпечність таких контактів та можливість нових цькувань. За словами Д. Павличка, "*Микола Василенко належить до кола людей, які чинили опір радянській системі, наближали щасливі для нашого народу події кінця XX століття – проголошення держави, початок боротьби за демократичний, європейський розвиток української непідлеглої нації*" [58, с.5]. Серед творів гулагівської тематики критика насамперед захопили вірші з циклу "У плетиві колючих дротів". Це "*найбільш хвилюючі й подиву гідні поезії. Це крик скованої молодої душі. Безстрашність, яка переходить у розпуку. Вибухи почувань, які поривають заперечити існування людяності й правди*" [58, с.6]. Але найвищим досягненням співця, на думку Д. Павличка, є цикл "Вулиця сонячних ліхтарів" як "*щемлива сповідь про зустрічання поета з дивиною жіночої краси, рідної оселі, яблуневого саду і взагалі зі світом, що проминає*" [58, с.8]. Звісно ж, книжки вибраного є етапними для письменників. Вони є підсумком цілих творчих періодів або й усієї долі того чи іншого митця. "Архітектура планиди" М. Василенка бачиться Д. Павличку саме таким виданням. За словами автора передмови, це "*книжка, яка насвітлює і підсумовує життя талановитої, сповненої гідності й честі людини. Це архітектура долі, руйнованої зловорожими силами й обставинами, але все ж таки зведеної, збудованої в лініях, що їх проектував і виконував зодчий Микола Василенко. Його доля, взорована на великі ідеали, не може бути ні замовчаною, ні забутою, бо вона частина долі нашого народу*" [58, с.8]. С. Антонишин так відгукнулась на видрук збірки у рецензії, опублікованій у "Літературній Україні" від 8 липня 2004 року: "*Архітектуру Планиди" особисто я сприймаю як своєрідну драму в семи актах, у кожному з яких – свій поетичний сюжет, внутрішній і зовнішній конфлікт, своя відповідь на одвічне "бути чи не бути"* [2, с.6]. Авторка матеріалу, котра вже раніше мала змогу ознайомитись із попередніми книжками поета, вдається до закономірних узагальнень: "*Для Миколи Василенка Слово і Чин – неподільні первні буття. Напевно, тому так молодо й чисто лунає сьогодні його поезія, що підтверджена вона усім життям автора. Так, він архітектор власної Планиди, режисер-постановник яскравої лірико-філософської драми, в якій насправді значно більше актів, аніж сім, але водночас – він просто людина. Вразлива, беззахисна людина зі своїм болем, сумнівами, тривожними передчуттями"* [2, с.6].

У 2004-2005 роках було опубліковано серію ювілейних матеріалів про митця до його 80-річчя. У них констатувалось зростання інтересу громадськості до творчості письменника-патріота. Є. Дацюк у статті "Увесь вік у борозні...: до 80-річчя Миколи Василенка", яку було подано в часописі "Зона" (2005, № 19), окреслив подвижницьку долю репресованого співця, вказав на його здобутки за часів незалежності. Назва цього

матеріалу навіяна рядками з репресованого В. Мисика – видатного перекладача й оригінального поета, що взяті за епіграф:

Ізбоку б легше йти, а в борозні
Відрадніше. І день, і вік у полі,
Щоб не пустіло в батьківській стодолі,
Щоб колосилися слова й пісні [26, с.92].

Є. Дацюк у ліризованій формі проектує долю героя цитованого тексту на життєвий і творчий шлях М. Василенка. Із захопленням критик і мемуарист констатує, що ніякі поневіряння митця на чужині й виснажлива праця "*в гулагівському задрітті*" не змогли зламати співця: "*Та все ж ота велика любов до рідного слова й пісні переросла в щоденну потребу ходити в борозні весь земний вік. Скільки пам'ятає себе юним, згодом зрілим-дозрілим, то ні на хвилю не спинявся на перепочинок"* [26, с.92]. Паралель В. Мисик – М. Василенко продовжується в статті й надалі, коли йдеться про повернення митця в рідні краї, де й "*до сьогодні порожниною несе, бо витісняє все українське дух Потьомкіна*" [26, с.95]. Знаменним для Є. Дацюка є той факт, що херсонського поета було удостоєно Літературної премії імені Василя Мисика.

П. Іванов-Остославський відгукнувся на ювілей митця статтею "Доля, взорована на ідеали: до 80-річчя з дня народження Миколи Василенка", поданою у місцевій газеті "Дзвін" (2004, № 3 за червень) [31].

2005 року вийшла збірка поезій М. Василенка "Сердце не камень" у перекладі російською мовою М. Касьянова. Книжка відкривалася передмовою перекладача "Слово о поэте". М. Касьянов навів свої спогади про знайомство з М. Василенком ще в 1965 році на одному з літературних "четвергів" при Херсонській обласній організації Спілки письменників України та враження від поодиноких на ті часи публікацій митця. В них "*ощущался лирический накал и упорный поиск истины*" [33, с.3]. За спостереженням М. Касьянова, Микола Олександрович у той період, "*как бывший политзаключенный сталинских лагерей, был не то что в опале, но и не на виду*" [33, с.3]. Перекладач стверджує, що збірка "Сердце не камень" уже не перший творчий тандем із М. Василенком. Раніше він працював над Василенковою книжкою "Раненая птица", рукопис якої, на жаль, було втрачено [33, с.4]. Щодо теперішнього тандему, то М. Касьянов зазначає, що до перекладів поставився "*с большим уважением, старался не повредить живой души стихотворений мастера украинской поэзии и дорогого мне человека*" [33, с.4]. У післямові "Почерк мастеров", якою завершується книжка "Сердце не камень", Г. Бахматова відзначила самобутність і талановитість таврійського співця та успіхи перекладача, який зміг передати "*всю прелесть украинской поэзии Н. Василенко*" [3, с.81]. Для авторки статті цей митець – "*тонкий и проникновенный лирик*" [3, с.82]. Ніякі репресії не знищили в його душі сили волі та світлих

витоків. У підсумку Г. Бахматова наголосила: "*Данная книга – пример творческого содружества автора и переводчика, поэзии двух поэтов, в которой ясно виден почерк мастеров поэтического слова*" [3, с.82]. Цій же авторці належить рецензія на збірку М. Василенка "Сердце – не камень". Під назвою "Шукайте висоту..." її репрезентував "Вісник Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори)" за 2005 рік (вип.1). Рецензія співзвучна зі згаданою післямовою до книжки. Г. Бахматова відзначила високий професійний рівень обох митців – і М. Василенка, і перекладача його текстів М. Касьянова. А ще акцентувала на суспільному резонансі книжки. За її словами, "*збірка М. Василенка "Сердце – не камень" – чудове свідчення того, що російська мова в Україні живе і процвітає, не потребуючи якогось надуманого "захисту"* [4, с.160]. Про збірку М. Василенка "Сердце – не камень" сказав своє слово й М. Братан у рецензії "Чесний хліб" ("Ефір", 2005, 3 березня). Він зокрема зазначив, що вірші Миколи Олександровича "*мають настільки "обличчя вираз незагальний", що здається, перекладати їх іншою мовою ризиковано. Не так просто віддати особливості й тонкощі їхнього змісту, а врівні й форми, філігранної, вишуканої, витриманої як в традиціях української поетичної класики, так і в модернових надто поширених нині пошуках, до яких вдаються не лише молоді віршотворці"* [8, с.15]. Але з таким завданням перекладач загалом упорався. Тому в підсумку М. Братан наголосив, що ця книжка М. Василенка – "*добрий подарунок російському читачеві знаменитого українського поета*" [8, с.15].

У 2006 році у Херсоні було видано літературний альманах "Таврія поетична", упорядкований Таїсією Щербою, де було вміщено добірку віршів М. Василенка. О. Лупій у своїй рецензії "Світ через поезію" ("Степ", 2007, № 15), особливо виділив тексти Миколи Олександровича, давно шанованого ним "*як оригінального поета і перекладача*" [40, с.146].

У 2009 році в Херсоні було опубліковано книжку М. Василенка "Довга дорога з тунелю", яка увібрала низку оповідань, повість у новелах, статті, вірші героїко-патріотичної тематики та тексти пісень із нотами. Відкривається це видання статтею І. Лопушинського "Щоб дерево життя сьогодні й прісно росло і розвивалося щодня", в якій так пояснюється творчий задум письменника: "*Укладаючи нову книжку (яка має символічну назву, оскільки справді довгою виявляється дорога з комуністичного тунелю – глухого кута цивілізації), автор ніби хотів ще раз подумки пережити своє земне буття, перегорнути найяскравіші сторінки з нього*" [39, с.5]. У передмові коротко окреслено основні віхи подвижницького шляху співця-громадянина, не зламаного гулагами, та наголошено: "*Нова книжка Миколи Василенка – суцвіття його багатогранного таланту*" [39, с.6]. І. Лопушинський щиро захоплюється життєвим оптимізмом і творчою наснагою письменника, його духовною величчю. Основний

здобуток митця, за словами критика, такий: "*Храм душі збудував письменник. Храм, до якого ще довгий час хотітиметься зайти всякому, хто прагне волі, правди і добра для України. Храм, де вічно буде місце простій людині – Миколі Василенкові, який подвижницьки переборов усі лихоліття, усі тяжкі випробування, послані йому Богом на тернистому життєвому шляху"* [39, с.6-7]. Не зважаючи на свій похилий вік, митець "*повний сил та енергії творити добро для України"*, він *"сповнений віри, надії і впевненості, що невдовзі все ж зможе побачити ту українську Україну, за яку боровся і за яку залишив кращі роки свого життя в сталінських концтаборах"* [39, с.7]. Завершується книжка "Довга дорога з тунелю" післямовою редактора даного видання – журналіста і письменника В. Піддубняка. Він наголошує, що місцем дії у сповнених драматизму й трагізму творах М. Василенка є "*Голгофа, на яку одні несуть свої хрести, а інші підштовхують страдників межи ребра багнетами і стволами. Голгофа – це і колючі сніги Півночі, і Карпатські гори, і села безхлібного 33-го року минулого століття. Голгофа – це сфокусована історична пам'ять народу, про яку щораз нагадує автор"* [64, с.266].

У ювілейному для письменника 2009 році з'явилася публікація В. Паливоди "Збережи собор душі своєї: витонченому лірику, громадському діячеві, колишньому політв'язню Миколі Василенку – 85!" ("Новий день", 2009, 14 травня). Автор навів інформацію про життєвий і творчий шлях митця, підкреслив основні його здобутки. А ще вказав на постійну увагу до проблем, з якими щоденно стикається наша нація: "*У день свого ювілею Микола Олександрович згадує Олеся Гончара й закликає херсонців берегти собори своїх душ. Адже, за словами письменника, тільки подолавши духовну кризу, Україна переживе усі економічні негаразди*" [59].

У 2011 році Микола Олександрович опублікував збірку поезій "Тавровані зоряниці", яку відкривали одразу дві передмови: "Обнадієний вкраїнолюбством" В. Загороднюка та "Життєві віхи" А. Кичинського. У першій статті підкреслено підсумковий характер книжки, оскільки вона увібрала тексти за цілих півстоліття. І всі ці твори "*насичені високими громадянсько-патріотичними мотивами, художньо аргументовані та переконливі*" [30, с.3]. В. Загороднюк відзначає певну автономність розділів збірки, їх тематичну цілісність: "*...Це своєрідні книжки в книжці. Об'єднує їх виважена авторська позиція, ідея нездоланності української душі, яка здатна до боротьби за свою свободу, наперекір усім перешкодам"* [30, с.4-5]. У другій передмові, котру подав А. Кичинський, збірка "Тавровані зоряниці" визначена як "*своєрідне віршоване літописання, в якому факти і події не просто фіксуються, а відображаються як знакові, як вирішальні, незалежно від того, яку емоційну оцінку вони заслуговують"* [34, с.7]. Як поет і художник автор статті насамперед захоплюється самобутністю пейзажної лірики М. Василенка, котрий "*собі в*

помічники бере навколишню природу” [34, с.7]. А. Кичинський акцентує увагу на мальовничості віршів співця. У зображених картинах, на його думку, “*присутня та висока напруга, заради якої поезія і покликана існувати як провідник світла між поетом і читачем*” [34, с.8]. У відгуку на збірку поезій М. Василенка “Тавровані зоряниці” Таїсія Щерба відзначила, що письменник у ній “*постає істориком і біографом свого народу*” [76, с.306]. Послуговуючись відомою образною характеристикою з ліричного доробку Яра Славутича, що вже стала крилатою, авторка назвала Миколу Олександровича “*живим смолоскипом*” [76, с.308].

2012 року М. Василенко опублікував збірку перекладів “Транзит самоцвітів”. У книжці українською мовою репрезентовано тексти з англійської, німецької, угорської, словацької, чеської, польської, болгарської, білоруської, російської, єврейської, осетинської, чеченської, інгуської, карачаївської, абазинської, аварської, вірменської, грузинської. У передмові до збірки Наталія Чухонцева відзначила: “*Той факт, що Микола Василенко на всіх етапах своєї творчості займався перекладами, засвідчує глибоке розуміння їхньої особливої місії в культурі та у розширенні духовних обріїв народів. Для нього особисто це заняття стало виходом у царину свободи*” [74, с.4]. Авторка статті підкреслює орієнтацію співця на досвід його вчителя й порадника ще з гулагівського періоду Г. Кочура. Саме перекладацьку традицію цього майстра слова, “*сутність якої полягає у максимальному наближенні до першотексту*”, і культивував у своїй літературній діяльності М. Василенко. Подібно до Г. Кочура, він “*завжди прагне зберегти зміст і дух, образну мову, версифікаційні та стильові особливості першотекстів*” [74, с.4]. Н. Чухонцева поділяє думку В. Тарабановського, що в перекладацькій царині М. Василенко не поступається перед С. Маршаком, В. Мисиком, Д. Михайловським, О. Мокровольським, М. Пилинським. А також до цього переліку вона додає Д. Павличка та Г. Кочура [74, с.6]. Високо оцінює здобутки письменника Н. Чухонцева і в своїй рецензії на книжку “Транзит самоцвітів”, уміщеній у “Віснику Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори)” за 2013 рік (вип.9) [72] та в матеріалі “Самоцвіти світової поезії у перекладах Миколи Василенка”, поданому в четвертому числі альманаху “Вишиванка” того ж року [73]. Вона з упевненістю стверджує, що “*твори, що ввійшли до книги, вибрані з тонким естетичним смаком і у перекладацькій інтерпретації М. Василенка сприймаються досить органічно, не втрачаючи при цьому свого національного колориту*” [72, с.282].

У 2014 році письменник опублікував збірку поезій “Катреновий телескоп”. Книжка увібрала понад 600 мініатюр різних років. У рецензії “Серцем стояти за рідний край” М. Жулинського, опублікованій у “Віснику Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори) за 2015 рік

(вип.10), ідеться про неабиякі життєлюбство та працездатність митця-патріота, який, незважаючи на поважний вік (за 90 літ) та хворощі, не складає своєї літературної зброї: "*...Вірить, що завдяки цій книжці він не пастиме задніх в активному процесі державотворення у ці сучасні неспокійні часи, коли українське суспільство утверджує себе націю – міцною, європейською, цивілізованою. Вірить, що його поетичне слово посилить патріотичний дух тих, хто вийшов на поле брані з цинічним, злостивим агресором. І вірить не без підстав. Бо його катрени, а саме ці чотиривірші, які ввійшли до нової книги Миколи Василенка, звучали на Майдані в Херсоні – знайшли відгук у молоді, хоча значна частина була написана ще півстоліття тому*" [27, с.224]. Автор статті наголошує, що Микола Олександрович *"гартував свій дух та розум", "жив надією на вивільнення України з московських пут"* ще за перебування в сталінських концтаборах 1940-1950-х років, тож і дотепер "*його поетичні мініатюри не втрачають гостроти співпереживань за долю рідного краю і знаходять відгук у настроях і переживаннях нового покоління України. Актуальність звучання катренів багато в чому зумовлена експресивним поетичним словом, яке заряджене його особистісним драматичним світосприйманням*" [27, с.224]. Увагу критика привернули як твори української проблематики, так і інонаціонального забарвлення. В них "*унаслідок діалогічних відношень поета і світу поступово моделюється панорама дійсності як форма вираження авторської свідомості. У цій картині сучасного світу домінує політичний сегмент ліричного самовираження, завдяки якому повніше розкриваються інтенції автора. Микола Василенко особливо чутливо, з публіцистичною прямолінійністю реагує на конкретні суспільно-політичні явища і процеси, іноді надто поспішає вступити у внутрішній діалог із конкретним або уявним опонентом і тоді агітаційно-лірична патетика починає домінувати. Та поета можна і слід зрозуміти, бо він був зневажений і знедолений цією антигуманною тиранічною владою, тож душевні травми не загоїлися...*" [27, с.224]. Свій погляд на катрени співця М. Жулинський розширює, звертаючись до інших поетичних форм у його доробку (ронделі, хокку, епітафії, балади, притчі тощо), в яких М. Василенко "*постає в кількох внутрішніх "я", серед чільних – "я" автобіографічне, сповідальне і споглядальне і "я" патріотичне, національно свідоме. Проте ці творчовиповідальні іпостасі трудолюбного митця органічно єднаються і органічно виражаються в його поетичних книгах...*" [27, с.226]. На думку критика, "*відкрита маніфестація своєї громадянської позиції, патріотичних почуттів, рішучого, засобами сатири, іронії, гротеску, часто памфлетного осуду фальші, зла, політичної мімікрії, підлості й брехні засвідчують стратегію непоступливого обстоювання поетом своїх ідеалів, "вирощених" боротьбою за збереження свого національного "Я" в*

нестерпних умовах виживання та глибокою вірою у здійснення цих ідеалів" [27, с.227].

У відгуку "Катрени...", вміщеному в дванадцятому випуску "Вісника Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори)" за 2016 рік, П. Параскевич поділився своїми спогадами про знайомство зі співцем, відзначив його пророчий хист, як-от у вірші "Оптимізм", датованому 1974 роком:

Не друкують книг моїх – не треба,
Перетерплю і таку біду.
Все одно, як літом сніг із неба,
Я колись на голови впаду [61, с.291].

Для критика М. Василенко – "*відомий і авторитетний поет, прозаїк, вправний перекладач із багатьох мов на українську, досвідчений публіцист, автор 15 книжок поезії та прози, численних літературознавчих статей, роздумів про літературу, мову, завдання письменника, минуле й сучасне нашої Вітчизни. Його глибоко поетичне слово виграє різними барвами, хвилюється і передається читачам, будить їх розум, викликає зацікавлений інтерес до мови й художніх засобів автора*" [61, с.291]. П. Параскевич простежує, як протягом тривалого часу Микола Олександрович культивував у своєму доробку катренні форми та як урешті-решт із них склалась ціла збірка. Критик відзначає неабияке розмаїття цих мікротворів. На його думку, у М. Василенка "*кожна катренна мініатюра – це справжній діамант у художньо-поетичній досконалості*" [61, с.293].

Орися Матешук у своєму виступі "Нескорені духом поети" на Другому Всесвітньому Конгресі українських політв'язнів у Києві, що відбувся 5-6 червня 1993 року, так сказала про Г. Кочура, М. Хорунжого, М. Василенка та інших репресованих, але нездоланних митців: "*У великому морі поезій треба віднаходити ту, яка зберегла вірність святій національній ідеї. Поети, які пронесли крізь вогонь терору і репресій зерно справжньої творчості, житимуть вічно в пам'яті народній, і їхнє поетичне слово завжди лунатиме над нашою вільною, відродженою землею*" [41, с.39]. Ці справедливі й пророчі слова доречно навести й нині, коли, на жаль, Миколи Олександровича вже немає серед нас. Але світ його високих дум, цілий материк розмаїтої літературної спадщини митця лишається з нами. І хочеться сподіватися на появу нових і нових досліджень у царині василенкознавства. Помітним кроком у цьому напрямі стала ювілейна наукова конференція, присвячена 95-річчю співця-земляка, що відбулася у травні 2019 року в Херсоні. Ряд доповідей, оприлюднених на цьому форумі, друкується в даному числі "Вісника Таврійської фундації".

Література

1. Антонишин С. Очна ставка з істиною / С. Антонишин // Київ. – 2001. – № 3-4. – С.143-144.
2. Антонишин С. “Щасливий той, що в серці сонце має...” / С. Антонишин // Літературна Україна. – 2004. – 8 липня. – С.6.
3. Бахматова Г. Почерк мастеров / Г. Бахматова // Василенко М. Сердце не камень: стихотворения / предисл., пер. с укр. Н. Касьянова; послесл. Г. Бахматовой / М. Василенко. – К. – Херсон : Просвіта, 2005. – С.81-82.
4. Бахматова Г. “Шукайте висоту...” / Г. Бахматова // Вісник Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори). – К. – Херсон: Просвіта, 2005. – Вип.1. – С.158-160.
5. Братан М. Заради світла // Березіль. – 1993. – № 2. – С.169-171.
6. Братан М. Миколі Василенку – 75 / М. Братан // Літ. Україна. – 1999. – 13 травня. – С.4.
7. Братан М. Там дише ґрунт / М. Братан // Наддніпрянська правда. – 1999. – 5 травня.
8. Братан М. Чесний хліб / М. Братан // Ефір. – 2005. – 3 березня. – С.15.
9. Василенко М. Архітектура планиди: поезії: вибране / передм. Д. Павличка / М. Василенко. – К. – Херсон : Просвіта, 2004. – 187 с.
10. Василенко М. Довга дорога з тунелю / передм. І. Лопушинського; післям. В. Піддубняка / М. Василенко. – Херсон, 2009. – 267 с.
11. Василенко М. Дощ і сонце: листи, статті, поезія / М. Василенко. – Херсон: Айлант, 2018. – 139 с.
12. Василенко М. Жменя дощу: поезії / передм. І. Немченка / М. Василенко. – Сімферополь: Таврія, 1999. – 223 с.
13. Василенко М. Катреновий телескоп : збірка віршів / передм. І. Немченка / М. Василенко. – Херсон: Айлант, 2014. – 255 с.
14. Василенко М. Книга пам'яті: нотатки / М. Василенко. – Херсон: Айлант, 2017. – 148 с.
15. Василенко М. Курай для пожежі : у 2 т. – Т.1: щоденникові записи 1970-1985 рр. / передм. І. Немченка / М. Василенко. – К. – Херсон : Просвіта, 2007. – 447 с.
16. Василенко М. Небовий ключ: поезії / передм. Лади Федоровської / М. Василенко // Пузиренко В. В. Живі дощі; Василенко М. О. Небовий ключ: поезії; Давыдов В. Д. Старые звезды: стихи. – Сімферополь: Таврія, 1990. – С.59-150.
17. Василенко М. Очна ставка: поезії / передм. Г. Кочура / М. Василенко. – Сімферополь: Таврія, 1990. – 223 с.
18. Василенко М. Сердце не камень: стихотворения / предисл., пер. с укр. Н. Касьянова; послесл. Г. Бахматовой / М. Василенко. – К. – Херсон : Просвіта, 2005. – 87 с.
19. Василенко М. Тавровані зоряниці: поезії / передм. В. Загороднюка; А. Кичинського / М. Василенко. – Херсон, 2011. – 351 с.
20. Василенко М. Транзит самоцвітів: переклади / передм. Н. Чухонцевої / М. Василенко. – К. – Херсон: Просвіта, 2012. – 247 с.
21. Василенко М. Уламки імперії: історичний роман: у трьох частинах / післям. М. Оленковського / М. Василенко. – К. – Херсон : Просвіта, 2002. – 273 с.
22. Василенко М. Усе царство – за коня! : віршовані казки / післям. Т. Щерби / М. Василенко. – К. – Херсон : Просвіта, 2003. – 43 с.
23. Гришин-Грищук І. Силою власного досвіду / І. Гришин-Грищук // Степ: літературно-художній альманах. – Херсон: Титан, 2004. – № 13. – С.241-244.

24. Дацюк Є. “І не міліє річка Гіппокрена...”: до 75-річчя від дня народження Миколи Василенка / Є. Дацюк // Шлях перемоги. – 1999. – 26 травня. – С.11.
25. Дацюк Є. Поетові сходні / Є. Дацюк // Визвольний шлях. – 2000. – № 7. – С.88-93.
26. Дацюк Є. Увесь вік у борозні...: до 80-річчя Миколи Василенка / Є. Дацюк // Зона. – 2005. – № 19. – С.92-96.
27. Жулинський М. Серцем стояти за рідний край / М. Жулинський // Вісник Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори). – К. – Херсон: Просвіта, 2015. – Вип.10. – С.224-227.
28. З любов’ю до рідного краю: методичні рекомендації на допомогу популяризації в бібліотеках творчості сучасних херсонських поетів / уклад. Л. Неділько, Н. Савицька; ред. Л. Зелена; відповід. за вип. Н. Попова. – Херсон, 1995. – 26 с.
29. Загороднюк В. Висока хвиля “Білого берега” / В. Загороднюк // Степ: літературно-художній альманах. – Херсон, 2010. – № 19. – С.65-67.
30. Загороднюк В. Обнадієний вкраїнолюбством / В. Загороднюк // Василенко М. Тавровані зоряниці: поезії. – Херсон, 2011. – С.3-6.
31. Іванов-Остославський П. Доля, взорована на ідеали: до 80-річчя з дня народження Миколи Василенка / П. Іванов-Остославський // Дзвін. – 2004. – № 3 (червень). – С.7.
32. Каляка М. Василенко Микола Олександрович / М. Каляка // Каляка М. Літературна лоція Херсонщини (XVII – початок XXI ст.): довідник: у 2 томах. – К.: Просвіта, 2009. – Т.1: А–Муш. – С.61-62.
33. Касьянов Н. Слово о поэте / Н. Касьянов // Василенко М. Сердце не камень: стихотворения / предисл., пер. с укр. Н. Касьянова; послесл. Г. Бахматовой. – К. – Херсон : Просвіта, 2005. – С.3-4.
34. Кичинський А. Життєві віхи / А. Кичинський // Василенко М. Тавровані зоряниці: поезії. – Херсон, 2011. – С.7-8.
35. Кочур Григорій. Штрихи до портрета / Г. Кочур // Василенко М. Очна ставка. – Сімферополь: Таврія, 1990. – С. 3-4.
36. Крат А. “Уламки імперії” боляче ранять майбутнє / А. Крат // Чайка. – 2001. – 13 грудня. – С.13, 15.
37. Література рідного краю: метод. посібник / автори: Г. В. Немченко, І. В. Немченко. – Херсон, 1994. – 100 с.
38. Лопушинський І. Микола Василенко: “Жменя дощу” [Микола Василенко – лауреат премії ім. В. Мисика] / І. Лопушинський // Зона. – 2001. – № 15. – С.254-258.
39. Лопушинський І. “Щоб дерево життя сьогодні й прісно росло і розвивалося щодня” / І. Лопушинський // Василенко М. Довга дорога з тунелю. – Херсон, 2009. – С.5-7.
40. Лупій О. Світ через поезію (Таврія поетична: альманах. Херсон: Айлант, 2006) / О. Лупій // Степ: літературно-художній альманах. – Херсон: Айлант, 2007. – № 15. – С.146-147.
41. Матешук О. Нескорені духом поети: виступ на Другому Всесвітньому Конгресі українських політв'язнів; Київ, 5-6 червня 1993 року / О. Матешук // Зона. – 1993. – № 5. – С.36-39.
42. Матешук О. Слово і пісня за колючим дротом / О. Матешук // Біль. – 1991. – № 2.
43. Микола Василенко: літературні розвідки, бібліографічні нариси / уклад. А. Крат; обклад. С. Курак; відпов. за вип. А. Бардашевська. – Херсон, 1996. – 36 с.
44. Немченко Г. Образи Миколи Куліша та Миколи Зерова в поетичній творчості М. Василенка / Г. Немченко, І. Немченко // Тези наукової конференції,

присвяченої 100-річчю від дня народження Миколи Куліша. – Херсон, 1992. – С.37-38.
45. Немченко І. Василенко Микола Олександрович / І. Немченко // Енциклопедія Сучасної України. – Т.4: В – Вог. – К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. – С.108-109.
46. Немченко І. З відкритою душею : про щоденникові одкровення Миколи Василенка / І. Немченко // Василенко М. Курай для пожежі : у 2 т. : щоденникові записи 1970-1985 рр. – К. – Херсон : Просвіта, 2007. – Т. 1.– С.5-7.
47. Немченко І. З пазурів комуністичного динозавра / І. Немченко // Вісник Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори). – Вип. 8. – К. – Херсон : Просвіта, 2012. – С. 286-290. – Рец. на кн. : Василенко М. О. Довга дорога з тунелю. – Херсон : ВАТ “Херсонська міська друкарня”, 2009. – 267 с.
48. Немченко І. Обличчям до сонця: Микола Василенко / І. Немченко // Вісник Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори). – К. – Херсон: Просвіта, 2005. – Вип.1. – С.133-136.
49. Немченко І. Образ Г. Сковороди-гуманіста в поезії Миколи Василенка / І. Немченко // Проблеми вивчення наукової і художньої спадщини Г. С. Сковороди: тези доповідей республіканської наукової конференції. – Харків, 1992. – С.28-29.
50. Немченко І. Очна ставка з совістю [М. Василенко] / І. Немченко // Степова Україна. – 1994. – № 8. – С.6.
51. Немченко І. Сатира Миколи Василенка (на матеріалі поетичної книги “Очна ставка”) / І. Немченко // Сатира і гумор в укр. літ. традиції: мат. Всеукр. наук. конф. – Чернівці, 1994. – С. 168-172.
52. Немченко І. Тримайся коду рідної землі: катрени Миколи Василенка / І. Немченко // Василенко М. Катреновий телескоп : збірка віршів. – Херсон: Айлант, 2014. – С.3-4.
53. Немченко І. Херсонські письменники – дітям / І. Немченко // Гойдалки над степом: херсонські письменники – дітям. – Херсон: Наддніпряночка, 2009. – С.5-25.
54. Немченко І. “Щасливий той, що в серці сонце має...” / І. Немченко // Василенко М. Жменя дощу. – Херсон, 1999. – С. 3-4.
55. Немченко І. Щоденникові сповіді Олександра Довженка та їх поетична інтерпретація Миколою Василенком / І. Немченко // Всеукраїнська наукова конференція, присвячена 100-річчю від дня народження О. Довженка: тези. – Херсон, 1994. – С.76-77.
56. Нові члени Спілки письменників України: М. О. Василенко // Літ. Україна. – 1992. – 14 травня.
57. Оленковський М. Урок історії / М. Оленковський // Василенко М. Уламки імперії: історичний роман: у трьох частинах. – К. – Херсон : Просвіта, 2002. – С.270-272.
58. Павличко Д. Доля, взорована на великі ідеали / Д. Павличко // Василенко М. Архітектура планиди: поезії: вибране. – К. – Херсон : Просвіта, 2004. – С.5-8.
59. Паливода В. Збережи собор душі своєї: витонченому лірику, громадському діячеві, колишньому політв'язню Миколі Василенку – 85! / В. Паливода // Новий день. – 2009. – 14 травня. – С.20.
60. Параскевич П. Інтерв'ю з Миколою Василенком / П. Параскевич // Вісник Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори). – К. – Херсон: Просвіта, 2016. – Вип.12. – С.233-240.

61. Параскевич П.К. Катрени... : роздум-презентація / П. Параскевич // Вісник Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори). – К. – Херсон: Просвіта, 2016. – Вип.12. – С.291-294.
62. Параскевич П.К. Статті, тези, есе, інтерв'ю / П. Параскевич. – Херсон, 2017. – 246 с.
63. Письменники України: бібліографічний довідник. – К., 2007. – 514 с.
64. Піддубняк В. Від редактора / В. Піддубняк // Василенко М. Довга дорога з тунелю. – Херсон, 2009. – С.265-266.
65. Постриган Л. Микола Василенко / Л. Постриган // Постриган Л. Письменники Херсонщини: біограф. довідник. – Херсон, 2008. – С.7.
66. Сич А. Образи від серця / Алла Сич // Трибуна. – 1991. – 19-25 липня.
67. Сич А. Скрипка, на якій грає час / Алла Сич // Наддніпрянська правда. – 1991. – 7 лютого. – С.4.
68. Сучасні письменники України: біобібліографічний довідник. – Біла Церква: Буква, 2011. – 488 с.
69. Федоровська Лада. “Давноминулих днів пекуча рана” / Л. Федоровська // Пузиренко В. В. Живі дощі. Василенко М. О. Небовий ключ. Давыдов В. Д. Старые звёзды. – Сімферополь: Таврія, 1990. – С.61-62.
70. Хорунжий Ю. Сторінки незнищенного сумління / Ю. Хорунжий // Слово і час. – 1993. – № 9. – С.71.
71. Цветкова И. В Херсоне есть настоящая интеллигенция / И. Цветкова // Такі справи. – 2002. – 26 вересня – 3 жовтня. – С.5.
72. Чухонцева Н. Нові обрії Миколи Василенка-перекладача / Н.Чухонцева // Вісник Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори). – К. – Херсон: Просвіта, 2013. – Вип.9. – С.276-282.
73. Чухонцева Н. Самоцвіти світової поезії у перекладах Миколи Василенка / Н. Чухонцева // Вишиванка: херсонський літературно-художній збірник. – Число 4. – К. – Херсон: Просвіта, 2013. – С.101-105.
74. Чухонцева Н. Транзит поезії крізь час і простір / Н. Чухонцева // Василенко М. Транзит самоцвітів: переклади. – К. – Херсон: Просвіта, 2012. – С.3-14.
75. Щерба Т. М. А пам'ять болить... / Т. Щерба // Українська література в загальноосвітній школі. – 2009. – № 12. – С.40-42.
76. Щерба Т. М. Єдність душі з душею Батьківщини: про збірку поезій Миколи Василенка “Тавровані зоряниці” / Т. Щерба // Вісник Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори). – Вип.13. – К.– Херсон : Просвіта, 2017. – С.304-308.
77. Щерба Т. М. Микола Василенко: літературний портрет / Т. Щерба. – Херсон, 2002. – 55 с.
78. Щерба Т. М. Настав час збирати каміння... : про Миколу Василенка / Т. Щерба // Щерба Т. Причетні до слова: нариси, штрихи до літ. портретів. – Херсон, 2011. – С.65-91.
79. Щерба Т. М. Поет, прозаїк, перекладач / Т. Щерба // Василенко М. Усе царство – за коня! : віршовані казки. – К. – Херсон : Просвіта, 2003. – С.42.
80. Щерба Т. Поет, який ішов тернистим шляхом: відгук на збірку поезій Миколи Василенка “Тавровані зоряниці”/ Т. Щерба // Щерба Т. Світло духовності у слові та скульптурі: есе, рецензії, відгуки. – Херсон: Айлант, 2015. – С.70-76.
81. Щерба Т. М. Слово неубієнне: урок-дослідження: творчість Миколи Василенка / Т. Щерба // Учитель. – 2001. – 8 листопада. – С.4-5.
82. Щерба Т. М. Словом торкаючи душі: нариси, статті, есе, рецензії / Т. Щерба. – Херсон: Просвіта, 2002. – 71 с.

Цепкало Тетяна

Рецепція античних та язичницьких образів у ліриці Миколи Василенка

Міфомислення кожного митця реалізується через підсвідоме звертання до прадавніх вірувань та уявлень свого народу та світових культурних надбань. Використання античних та язичницьких образів у літературній творчості українських письменників засвідчує міфологічну спрямованість художньої думки.

У ліриці М. Василенка поетично виписано античні образи, за допомогою котрих розкривається авторський задум твору. Наприклад, у вірші “Не гріх…” із циклу “Вулиця сонячних ліхтарів” герої грецької міфології стають засобом протиставлення старого і нового світів: *“Не гріх титанів скуштувати каші, / Відкрити в космосі нові світи… / Але найбільшим було б щастям нашим – / Уже відкритий всесвіт зберегти”* [1, с.24]. Титани вважаються архаїчними богами, які уособлюють стихії природи з усіма її катастрофами, вони не відають розумності, впорядкованості та міри, їх знаряддя – груба сила [5, с.542]. Очевидно, автор має на увазі важку працю, що суголосно з фразеологізмом “титанічний труд”. Письменник стверджує, що людство може робити нові відкриття або використовувати давно відомі явища, аби лише не шкодило довкіллю і зберігало його. В цьому вбачається найбільше щастя на землі.

У цьому вірші також зустрічається античний образ Феміди, який використано в протилежному значенні: *“Не гріх на хибах викрити Феміду”* [1, с.24]. Таке твердження можна вважати контекстуальним оксюмороном,

оскільки богиня правосуддя завжди сприймалася як така, яка ніколи не помиляється. М. Василенко таким чином створює алюзію на тих людей, які прагнуть знайти хиби інших, займаючись марною справою, тоді як у світі існує безліч справ, що можуть принести користь природі та іншим людям.

У поетичному творі "В горах Кавказу" з циклу "Напередодні" згадується античний герой Прометей, який за міфологічною легендою врятував людство від смерті, спустивши з неба на землю вогонь. У вірші митець ділиться своїми враженнями від перебування в кавказьких горах: *"Як щиро й приємно в аулах мені! / Я слухаю ніжних горянок пісні, / І дух Прометея у них пізнаю, / Вчуваю свободу – свободу свою"* [1, с.75]. Ліричний герой насолоджується гостинністю горців, кавказьким колоритом, власним відчуттям свободи. Пісні жінок, за авторським трактуванням, насичені духом Прометея, під котрим можна розуміти віталістичну силу життя, адже, відповідно до давньогрецького міфу, цей титан був прикований саме до описаних у вірші гір і зумів витерпіти тяжкі муки, послані йому Зевсом.

Проте в ліриці М. Василенка зустрічаються й екзистенційні мотиви. На прикладі образу Прометея у вірші "Безнадія" зі збірки "Очна ставка" можемо простежити опис страждань талановитого митця в тюрмі: *"Не захистять в тюрмі нас Брути, – / У них життя цілком своє… / Кривавий дикий птах нам груди, / Як Прометею, розклює"* [2, с.31]. У цих рядках автор опосередковано через міфологічні уявлення про муки античного титана відображає силу того болю, що відчувають ув'язнені письменники. Назва твору символічна, тому що в арештантів немає шансу звільнитись. Згаданий образ Брутів апелює до двох середньовічних персонажів – Марка Юнія Брута та Децима Юнія Брута Альбіна, які нібито були учасниками змови проти Юлія Цезаря [6, с.301]. Таким чином, ліричний герой нівелює всі надії на порятунок.

Екзистенційні настрої творчої людини знайшли своє продовження у вірші "Дорога на Парнас" із циклу "У плетиві колючих дротів": *"Бридкі у душу лізуть слідчих лапи. / Коли відсохнуть їм вони? Коли? / Мої "стіхи" закуті в "кандали", / Їх розпинають на хрестах пілати. // Нелегко йти як ти голодний, босий, / Але ще тяжче в людоморний час / Душі здолати крижані тороси, / Зійти без ран і болю на Парнас"* [1, с.127]. Тут порушена проблема митця і суспільства, в якому панує обмеження свободи слова. Сум, страждання, біль – через усе це має пройти поет заради визнання його таланту в несприятливих соціальних та політичних умовах. Але обдарована людина завжди прагне досягти вершини, тобто дістатись Парнасу – "*місця перебування Аполлона та муз*" [5, с.430]. Аполлон, відповідно до давньогрецьких міфологічних уявлень, був покровителем співаків та музикантів, водієм муз [5, с.52]. Отже, ліричний герой вірша прагне звільнитися від насаджуваних обмежень поетичного слова, позбавитись політичних утисків та мати можливість проявити свій талант.

У ліриці М. Василенка образ давньогрецьких муз зустрічається в декількох творах. У вірші “За ґратами”, що також пройнятий екзистенційним настроєм, тугу ліричного персонажа розділяє Мельпомена: *“Як сірники ламаються серця, / І розбивається душа гаряча… / І Мельпомена, зблідла із лиця, / Сидить зі мною і тихенько плаче”* [1, с.123]. Особисте горе ліричного героя настільки сильне, що навіть муза трагедії не витримує такого болю, тому що життя – це не театр і не гра, а справжні почуття, страждання, події, коли можуть зламатися найсильніші серця і розбитися найгарячіші душі. Полісиндетон на “і” створює враження буденності описаних явищ, алітерація на “л” пом’якшує відчуття описаної муки, проте образ Мельпомени є алегоричним і підсилює драму життя.

Давньогрецька муза ліричної поезії Евтерпа у Василенковій “Баладі про мисливця” зі збірки “Архітектура планиди” зображена традиційно: *“Впокорено благав поет Евтерпу / зійти до нього й підпалити серце”* [1, с.32]. Це сюжетний вірш, у яком автор інтерпретує вплив музи на талановиту людину. Мисливець, якого покинуло натхнення, звертався до Евтерпи за допомогою, проте вона не реагувала на його прохання. І лише тоді, коли стрілок замилувався красою річки та лісу, зачудувався співом птахів, розбудив у собі почуття краси і любові, муза прокинулась: *“Співало птаство в унісон із ранком… / Поетові розкрилася краса, / і муза, що мовчала до пори, / зійшла до нього / й мовила: / – Твори!”* [1, с.33]. Таким чином, джерелом натхнення для письменника стає навколишня природа.

У вірші “Світ і антисвіт” наснага творчості вбачається поетом у коханні та щасті: *“Я сьогодні був такий щасливий!.. / Я в берізці упізнав кохану, / Чув, як зорі в небі гомоніли, / Говорили про любов і радість”* [1, с.150]. Відповідно до назви твору особистий світ митця будується на гармонії з навколишньою реальністю. Проте під тягарем страждань виникає своєрідний антисвіт, у якому навіть муза ліричної поезії постає безпомічною: *“Я сьогодні у великій тузі… / Я побачив, як пісні вмирають, / А лірична муза богоока / Ридма плаче, рясно сльози ронить”* [1, с.150]. У наведеному прикладі відчувається натяк на вплив зовнішніх негативних обставин на вразливу душу митця, що підсилюється алітерацією на “р” в останньому рядку.

Муки творчості та приховану небезпеку, що може загрожувати поетові, зображує М. Василенко у вірші “Дамоклів меч” із збірки “Очна ставка”: *“Поет прокидається вранці, щоб написати: / Ні! / І дамоклів меч на волосині чіпляється до стіни / І отак висить над сонячною головою поета. / А коли поет забуває про все на світі, / Коли народжується нова грань бачення, / Тоді меч розгойдується, / Волосина тріщить…”* [2, с.58]. Тут знову ж таки розкривається проблема митця і суспільства, в якому заборонене інакомислення, власна думка, свобода слова, тому творчу людину постійно очікує загроза бути викритим.

Продовження цієї думки прочитується в поезії "Імпровізація" з циклу "У плетиві колючих дротів": *"Куди поділися Пегаси? / Народом співані псалми / За ґратами в'язниць погасли. / Наш дух лежить під чобітьми / Глухого ключника тюрми"* [1, с.122]. Як відомо, у давньогрецькій міфології Пегас – це крилатий кінь, який керує натхненням [6, с.433]. У наведеному прикладі Пегаси символізують свободу творчості, думки і слова. Таким чином, античні образи у ліриці М. Василенка розкривають проблему митця і суспільства.

Щодо язичницьких богів, то частіше всього поет звертається до образів Велеса, Дажбога і Перуна, які трактуються митцем відповідно до праслов'янських вірувань. Так, у вірші "Онукові" М. Василенко пророкує майбутнє своєму маленькому нащадкові: *"Ти сядеш в сідельце і скажеш: "Брати, / Пора на ординця з мечами іти!" // Спільнотно заступимо землю свою, / Могутній Перун допоможе в бою"* [1, с.17]. В українській міфології Перун постає богом "*наймогутніших сил неба і землі, блискавки та грому*" [3, с.363], саме тому ліричний герой бажає своєму онукові покровительства цього язичницького персонажа.

В. Войтович зазначає: "У русько-візантійських договорах поряд із громовержцем Перуном згадується Велес: Перун сприймається як бог зброї, а Велес – як бог золота" [3, с.50]. Очевидно, прадавні уявлення наших предків стали в основі світобачення М. Василенка, який у вірші "Генна пам'ять" із циклу "Вулиця сонячних ліхтарів" образ Велеса поєднує з воєнними діями: *"На Придніпров'ї в голубій долині, / Де печенігів зламаний булат, / Мій Велес-дід пасе товар і нині, / А поряд з ним курдупельний сармат. // Не зачуміли історичні ниви / І не погасло давнє джерело, / І борзі коні, коні буйногриві, / Побіля воїв, як колись було"* [1, с.25]. Велес – "*один із найзагадковіших богів давньої України, бог мистецтва, краси, щастя й любові; опікун тварин, покровитель волхвів, ясновидців, віщунів*" [3, с.50]. У наведеному вірші поганський бог символізує історичну пам'ять і зображується відповідно до архаїчних вірувань.

Традиційна інтерпретація цього образу спостерігається і в вірші "Земля Оріани" М. Василенка з циклу "Пісочний годинник". Київська земля у трактуванні поета своїм корінням сягає доби язичницьких богів. Саме так репрезентовано історію створення Києва: *"Велесових онуків земле, / Ти знаєш тайну волхвування / І твоє тіло здоров'ям дихає. / Батько Ор на терловищах січі лютої / синам своїм прибіжище шукав. / Там могил товкотня велика / і стежки між ними вузькі. / А той, хто був надиханий Дажбогом / і поселився під Сваргою, / живим лишився / (йому завішана земля, / яка пребуде до кінця)"* [1, с.73]. Авторський міф побудовано на праслов'янській основі, оскільки Ор вважався легендарним отцем слов'ян, батьком Кия, Щека і Хорива [3, с.348]. В інтерпретації митця саме цей персонаж знайшов місце поселення своїм дітям, тим самим

заснувавши столицю України. Первісні мешканці Києва у цьому творі названі онуками Велеса та щасливцями, яким сприяв Дажбог – "*бог світла і Сонця, син могутнього бога вогню Сварога; подавач усякого добра, опікун людської долі та достатку*" [3, с.124]. Саме цей бог у поезії "Земля Оріани" постає охоронцем Київської землі, що завдяки цьому існуватиме вічно.

Також у ліриці М. Василенка зустрічається язичницький бог Полель, який оберігає шлюб та подружжя. Проте у вірші "Табірний Патрицій" із збірки "Очна ставка" цей образ потрактовано інакше: *"Він видряпався на крутий щабель, – / До нього ліз уперто й поступово. / Йому поміг язичеський Полель, / Коли було в кишені вітру повно. // Тепер не знає скрути ні журби, / Меча тримає у руках недремно"* [2, с.71]. Тут автор наділяє персонаж поганської міфології здатністю допомагати у воєнних діях, сприяти у досягненні слави та величі. У будь-якому разі цей образ сповнений позитивних конотацій.

Єдиний негативний герой із язичницького пантеону, що зустрічається в ліриці Миколи Василенка, це Мара – "*богиня зла, темної ночі, ворожнечі, смерті*" [3, с.287]. Цей образ виписано традиційно у вірші "Зречення" з циклу "Напередодні": *"А я стою, ламаю з горя руки: / Вмирає брат, людина помира! / І видиться, як на біду і муки, / Вив'язує й на мене сіть мара"* [1, с.61]. Проте смерть людини тут алегорична, адже автор мав на увазі духовну загибель того, хто зрікся рідної мови, *"згубив духовну спільність із народом"* [1, с.61]. Ліричний герой постає патріотом і готовий пожертвувати дружбою, аби не піддатися тому злу, що спричиняє до втрати національного коріння: *"Маро, хоч спалюй на вогні, / Зламаєш вовчі зуби на мені!"* [1, с.61]. Відтак, поет вірить у силу протистояння справжнього сина своєї Батьківщини сумнівам та "чумі" зради. Як зазначає М. Жулинський, поетичні рефлексії письменника, "його образні самовираження часто "огорнуті" в лірично-щемливі настрої, нерідко з інтонаціями журби, суму, але не розпачу, не зневіри" [4, с.227].

Отже, М. Василенко активно звертався до античних та язичницьких образів у своїх поетичних текстах. Персонажі давньогрецької міфології у трактуванні автора були засобом розкриття проблеми митця і суспільства, а язичницькі боги поставали покровителями людей на землі. Спостерігається традиційна інтерпретація образів давньогрецьких та поганських міфів.

Література

1. Василенко М. Архітектура планиди: поезії: вибране / Микола Василенко; передм. Д. Павличка. – К. – Херсон: Просвіта, 2004. – 183 с.
2. Василенко М. Очна ставка: поезії / Микола Василенко. – Сімферополь: Таврія, 1990. – 224 с.
3. Войтович В. Українська міфологія / В. М. Войтович. – Вид. 2-ге, стереотип. – К.: Либідь, 2005. – 664 с.

4. Жулинський М. Серцем стояти за рідний край / М. Жулинський // Вісник Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори): літературно-науковий збірник. – Вип. 10. – С. 224-227.
5. Мифология. Большой энциклопедический словарь / гл. ред. Е. М. Мелетинский. – 4-е изд. – М.: Большая российская энциклопедия, 1998. – 736 с.
6. Фоменко А. Античность – это средневековье / А. Фоменко. – СПб.: Издательский Дом “Нева”, 2005. – 768 с.

Обкладинка збірки М. Василенка “Дощ і сонце” (2018).

Галина Немченко

Стильові прикмети поезій Миколи Василенка

Наш земляк Микола Олександрович Василенко (1924-2018) відомий в Україні й зарубіжжі своїми здобутками в царині лірики й прози, літературної критики й публіцистики, мемуаристики й художнього перекладу. Але насамперед він запам'ятався сучасникам як самобутній поет. М. Василенкові присвячували свої нариси, рецензії, огляди, спогади критики, літературознавці, журналісти, краєзнавці різних генерацій С. Антонишин, Г. Бахматова, М. Братан, І. Гришин-Грищук, Є. Дацюк, В. Загороднюк, П. Іванов-Остославський, М. Каляка, А. Кичинський, Г. Кочур, О. Лупій, І. Лопушинський, І. Немченко, М. Оленковський, Д. Павличко, В. Паливода, В. Піддубняк, Л. Полюга, М. Сарма-Соколовський, А. Сич, Л. Федоровська, А. Химко, І. Цвєткова, Н. Чухонцева, Т. Щерба та ін. Про поезію митця йдеться і в публікаціях авторки даної статті [5; 6]. Метою нашого дослідження є визначення характерних рис індивідуального стилю співця-краянина.

Кожна з ліричних збірок М. Василенка – це своєрідна сповідь митця про пережите, вистраждане. Уже в перших опублікованих поетичних книжках письменника “Небовий ключ” і “Очна ставка”, що одна за одною з'явилися 1990 року, помітні такі риси творчої манери, як філософська заглибленість, інтелектуальна насиченість, прозорість і простота вислову. І тут доречно навести спостереження критика Лади Федоровської: “*Попри суворість багатьох життєво-біографічних реалій, так чи інакше*

відбитих у віршах, загальний тон авторської оповіді світлий, роздумливо-мудрий. Може, тому, що поезія Миколи Василенка природно вкорінена у національно-українській традиції, звідки, до речі, бере початок і притаманна поетові культура віршування" [8, с.62]. Візьмімо для прикладу хоча би вірш "Джерело", що має притчевий характер. Звичайна буденна ситуація, викладена в тексті на матеріалі з життя одного села, спонукає до глибоких і тривалих роздумів над долею народу, його творчого генію: "*Дзвінке студене джерело, / Продзьобавши шпаринку в скелі, / Побігло яром у село, / На флейті граючи веселій. // "Дивися, кляте бісеня! – / Сердито люди говорили. – / Від нього нам одна пеня". / Взяли – і шпару затулили"* [2, с.217].

Проте, як кажуть, кожна пригода – до мудрості дорога. Джерело все одно вирвалось на волю, "*лиманами защебетало*", зриваючи "*греблі та загати*". Промовиста авторська аналогія виносить вирок невігластву й ницості: "*Отак із піснею була, / Коли вона, мов ранок, гожа, / У чистім серці визріва / І не родитися не може"* [2, с.217].

Такою неприборканою і нездоланною стала й Василенкова пісня правди, яку він проніс крізь усе своє життя.

Поет орієнтувався на творчий досвід неокласиків, тож закономірними в його текстах є вияви неабиякої ерудиції, широких культурологічних осягів – знань про античні часи й добу Середньовіччя, відгомонів багатьох мотивів та образів із вітчизняної та світової міфології, фольклору, письменства, що проглядають у сучасність. Такими є, наприклад, вірші "Не гріх на хибах викрити Феміду...", "Книгоспалення", "Геростратове начиння", "Слідами народної думи", "Соловецький музей-заповідник", "Скарби", "Еразм Роттердамський", "Кирило і Мефодій" та ін.

У багатьох збірках М. Василенка відображено його гулагівські поневіряння. Зокрема у книжці "Тавровані зоряниці" (2011) є розділ із символічною назвою "Супроти вітру". Адже сам автор терпів життєві негаразди, боровся з ними, мужньо ніс свій хрест. Читаючи його поезії, написані в таборі, захоплюєшся стійкістю, твердістю переконань митця. Мимоволі спадає на думку доробок класиків, які зазнали подібних випробувань (Т. Шевченко, П. Грабовський, М. Зеров, В. Стус). Так, у поезії "Сторожа" відчувається весь біль та переживання за батьківщиною, ненависть до сталінського режиму та виконавців репресивних акцій: "*Як вампіри косоокі, / П'є сторожа з мене соки. / Доокола ніч сумна, / Сніг, хурделя – чужина", "Хоч година непогожа / І не спить моя сторожа, / Дремену у рідний край, / І як звати – забувай"* [2, с.10]. Сум автора за рідною землею звучить у рядках поезій "Інта", "Обітниця вірності". Подібні мотиви репрезентовані й у ліриці В. Стуса ("І що кигиче в мертвій цій пустелі?", "Кривокрилий птах...", "О Боже мій! Така мені печаль...", "На схід, на схід...", "За мною Київ тягнеться у снах..."). Для порівняння наведемо хоча б такі рядки:

а) у М. Василенка: “*Самі сніги лежать без краю / В далеку просинь, як мости. / Що там побачити бажаю, / Не можу очі відвести? // Аж ось побачив! / За снігами / За обрієм, Вкраїно, ти / На повний зріст під прапорами / Ідеш до власної мети*” [1, с.35] (“Далеко від України”);

б) у В. Стуса: “*О Боже мій! Така мені печаль... / і самота моя – така безмежна! / Нема – Вітчизни! Око обережно / обмацує дорогу між проваль. / Ото – мій шлях: повернення чи – не / Ото – мій шлях: світ-за-очі. Єдине. / Прости мені, кохана Батьківщино*” [7, с.13] (“О Боже мій! Така мені печаль...”).

Читаючи ці поезії, усвідомлюєш сильний життєвий стрижень обох авторів, їх непереборну жагу до перемоги. У дусі Шевченкового “*Караюсь, мучуся, але не каюсь*!” М. Василенко афористично стверджує: “*Свій келих горя пий, / гірку сльозу не лий / допоки дух живий*” [2, с.11]. Поезія допомагала митцеві вижити в таборах. Вона була життєдайним джерелом, своєрідним оберегом: “*Моя душа розкрила очі, / Мов зірка вранішня, умить, / Де степ Херсонщини бринить, Живу, поезіє, тобою*” [2, с.23]. Ця думка звучить і в творі “Post scriptum”. Для посилення художнього звучання поезії автор використовує засоби анномінації, анафори, епіфори, асонанси, алітерації, які сприяють наголошенню ідеї вірша та гармонійності стилю: “*Вирії пташині, / Крики журавлині / І зірок сувій / Мешкають понині / У моїй хатині, / У моїй хатині, / У душі моїй. // Бурям-буревіям, / Тундровим завіям / Та московським тюрмам / Не здолати їх. / Житимуть надії / І думки, і мрії, / І думки, і мрії / На шляхах моїх*” [2, с.22].

Г. Кочур у передмові до збірки “Очна ставка”, говорячи про молоду генерацію письменників 1940-х років, до якої належав і М. Василенко, зазначав: “*За колючим дротом прискорено формувався їхній неординарний світогляд, естетичний смак і погляд на поезію як на засіб самовираження й саможертви”* [4, с.3]. Тож автор книжки так визначає призначення митця-сучасника: “*В житті, Поете, будь сміливцем завжди, / Іди і клич на вільні береги, / З плеча рубай сміливо задля правди / Зготовлені на слово ланцюги*” [2, с.45]. Турбує М. Василенка питання рідної мови: “*Згадай, козаче, без хули / Що рідну мову, слово рідне / Тобі поети зберегли*” [2, с.62]. Письменник вірить, що його твори знайдуть вдячного читача: “*Кому, кажу, надії-зеленочки, / Які в моєму світяться вікні? / Кому чепіги, що тримаю здавна? / Кому слова, що будять серед ночі? Кому ошатні мої вільні стяги? / Кому мої поеми? / І раптом чую / Із майбутніх літ: / Мені!.. / Мені!.. / Мені!”* [2, с.67]. Анафора в цих рядках посилює емоційну наснагу твору.

У табірній поезії часто з'являються реалії рідного краю: річка Олешківська Конка, острів Козак, вулиця Кошова, степ Херсонщини, які допомогли йому вижити в тяжкі часи. Для таких творів, як правило, характерні й інтимні мотиви, оспівуються ніжні почуття до коханої (“Чекання”, “Поклич мене”). В обох поезіях автор використовує художній

образ води, що символізує вічний плин часу, змінність, а разом із тим невичерпальність кохання. “***Поклич*** *мене, / коли вітер пригорщами / вичерпуватиме воду / з нашої річки //* ***Поклич*** *такої ночі...*” [2, с.13]. Анафора акцентує увагу на нестримній розпуці ліричного героя та його палких почуттях. Спогад про кохану викликають *“лебеді-хмаринки”*, *“незаймані росинки”*, *“досвітні луки, спориші”* (“Твій світлий образ”). У поезії “Хто захистить?” за допомогою апострофи підкреслено силу переживань ліричного героя: *“Хто захистить мене в холодну осінь? / Хто згоїть серця кровоточний шов, / Якщо не ти і не твоя любов?”* [1, с.64]. Лірична мініатюра “Чого б ото?” стверджує вірність почуттів: *“Як впаде із зодіаку / В тундру зірка золота, / Знову прийде до бараку / Чиясь жінка молода”* [2, с.16].

Є в М. Василенка поезії автобіографічного характеру, присвячені найріднішим людям – батькам: “У сніговому полоні”, “Церква”. У першому вірші-роздумі митець за допомогою засобу психологічного паралелізму стверджує ідею боротьби: “*І хай мороз, хай віхола прелюта, / Нехай вся тундра кригою закута, / Зело під снігом буйне й молоде. // Отак наш дух у роки бідування, / Коли ще ніч і довго до світання, / Не хилиться й не падає ніде*” [1, с.25]. Цей твір має присвяту “*Батькові Олександрові Хомичу*”. А от вірш філософського звучання “Церква”, адресований матері співця Наталі Іванівні, апелює до духовності українців: “*Христос нам двері відчинив, / Спитавши тихо в новаків: / З яких ми будемо країв? / З яких придибали віків?*” [1, с.137]. У вірші “Човни”, що присвячений дружині поета Евеліні Іванівні, використано романтичний образ долі, характерний для поетів XIX століття – Є. Гребінки, Т. Шевченка, М. Лермонтова, О. Пушкіна тощо. У розбурханому океані людського життя глісери-човни “*Пливуть з ясної далини / На повній швидкості, щасливі* [1, с.113]. Поезія відзначається оптимістичним забарвленням, сповнена надій на світле подружнє життя.

Психологізмом позначені пейзажні замальовки М. Василенка “Заполярна осінь”, “Акварель”, “Заполярний етюд”, “Ранкова акварель”, “Заполярний вечір”. Домінування синього кольору в поезії “Акварель” посилює почуття самотності співця-арештанта в Заполяр'ї: “*Хтось кинув* ***синьки*** */ у небесний жбан – / і барва густо****синя*** */ в цей вечір дивний / вбранням нерукотворним / могильній / тундрі / стала // Усюди* ***синь****, / вечірня* ***синь****, невиплакана* ***синь***” [2, с.61]. Використаний автором засіб епаналепси ускладнюється наявністю епіфори в трьох останніх суміжних рядках тексту, що створює враження одноманітності та гнітючості табірного побуту героя. Майстерність М. Василенка у змалюванні природи відзначив А. Кичинський [3, с.7].

У поезії “Заполярний вечір” спостережливе око митця помічає зміни в природі, котрі сприймаються через свідомість людини підневільної, тому й “*упало сонце*”, і не просто впало, а “*на гострі шпилі скель”, “вкололося, / ось-ось заплаче“, “криваві сльози / червоними суцвіттями / пливуть по*

небу” [2, с.36]. За допомогою психологічного паралелізму розкрито переживання ліричного героя: “*Серце, / не плач, / нема едему на землі, / немає правди*” [2, с.36]. У цьому тексті М. Василенко знову пропонує переваги епаналепси: “***На гострі шпилі скель / упало** сонце”, “**На гострі шпилі скель / упали** сльози*” [2, с.36].

У вірші “Заполярна осінь” художні мікрообрази “*від приморозку земля щулиться, / на себе тягне білого кожуха”, “підсліпуватий місяць, / ніби цербер, / не зводить з мене свого ока*” [2, с.37] відтворюють сувору природу півночі. Незважаючи на складність життєвих обставин, поет-арештант не може не захоплюватися красою Заполяр'я: “*Землі сягає з неба кольорове / Прозоре пасмо, мов крило орла. / Блакить, що дивоцвітно розцвіла, / Скидає з себе покриття шовкове*” [2, с.72].

Майстерність митця-пейзажиста особливо виявляється в його мініатюрах. Наприклад, у поезії “Тріолет” усього в кількох рядках схоплене зачарування ліричного героя красою довколишності:

Розщебетався цвіт мімози...
Дивись, і сонце як на те
Прокинулось – пішло над лози.
Розщебетався цвіт мімози.

Були неточними прогнози. –
Мороз упав, весна цвіте!
Розщебетався цвіт мімози.
Дивись, і сонце як на те [2, с.65].

М. Василенко багато своїх поезій присвятив побратимам по засланню: “Лист Ярославі Полюга”, “Вірш без назви” (Г. Кочурові), “Сіймо зерно свободи” (Любомирові Полюзі), ”Сподівання” (Політв'язням ОЛПу №2 у м.Інта Комі АРСР), “Народження поезії” (М. О. Соколовському), “Чурльоніс” (Іонісу Даугеветісові).

У першому з названих творів, написаному в жанрі епістоли, передається “*туга, мов рана глибока*” через відсутність спілкування зі спорідненою душею. Це почуття підсилюється за допомогою лейтмотивного повтору: “*Знову звістки від тебе нема*” [2, с.30], а стан самотності героя й віддаленості від України фіксується повтором “*В Заполяр'ї, в чужій чужині*”, що обрамлює останню строфу вірша [2, с.30]. Ця риторична фігура (кільце) підкреслює підневільне становище адресанта, його несвободу. У наступних трьох текстах передаються роздуми автора з приводу табірного життя та перспектив на майбутнє. Так, у ”Вірші без назви” через наскрізний засіб контрасту змальовано прекрасну природу України, але на її фоні “*Немає волі / Скрізь тюрма*” [2, с.28-29]. Про особливості творчої діяльності митця йдеться в останніх двох текстах. У “Народженні поезії” автор використовує засіб анномінації, щоб підкреслити багатотрудність процесу: “*Ще тільки **глина**.../ Вічне джерело /*

Навпомацки протоптує стежину, / Щоб серце в ***глині*** *раптом ожило / І надихнуло чистим співом* ***глину*****»** [1, с.121]. У поезії "Чурльоніс" репрезентована багатогранна мистецька палітра автора. Оскільки це литовський художник, поет і композитор, то М. Василенко використовує відповідну лексику: "*А чому, ніби вохра, над морем блакить? // Розливаються фарби, течуть кольори / По долині, і з моря, і навіть з гори, // Бо вже чую, вже бачу симфонії лад, / Строгі звуки бурре й фантастичних балад*" [1, с.122].

Для М. Василенка характерні різні віршові форми: дистих, катрен, п'ятивірш, восьмивірш, сонет, білий вірш, верлібр тощо. Творам митця властиві різноманітні художні мікроструктури та образи, довершені тропи та риторичні фігури, вишуканий звукопис. На завершення наведемо один із чудових катренів поета: "*Віджаріло серце – сива голова, / Заблукала доля, як в житті була. / Розпорошив роки у життєвім кросі, / А до тебе, Музо, йду снігами й досі"* [2, с.199].

Література

1. Василенко М. Очна ставка: поезії / передм. Г. Кочура / М. Василенко. – Сімферополь: Таврія, 1990. – 223 с.
2. Василенко М. Тавровані зоряниці: поезії / передм. В. Загороднюка; А. Кичинського / М. Василенко. – Херсон, 2011. – 351 с.
3. Кичинський А. Життєві віхи / А. Кичинський // Василенко М. Тавровані зоряниці: поезії. – Херсон, 2011. – С.7-8.
4. Кочур Григорій. Штрихи до портрета / Г. Кочур // Василенко М. Очна ставка. – Сімферополь: Таврія, 1990. – С. 3-4.
5. Література рідного краю: метод. посібник / автори: Г. В. Немченко, І. В. Немченко. – Херсон, 1994. – 100 с.
6. Немченко Г. Образи Миколи Куліша та Миколи Зерова в поетичній творчості М. Василенка / Г. Немченко, І. Немченко // Тези наукової конференції, присвяченої 100-річчю від дня народження Миколи Куліша. – Херсон, 1992. – С.37-38.
7. Стус В. Золотокоса красуня: вірші / упоряд. Д. Стуса / В. Стус. – К.: Слово і час, 1992. – 48 с.
8. Федоровська Лада. "Давноминулих днів пекуча рана" / Л. Федоровська // Пузиренко В. В. Живі дощі; Василенко М. О. Небовий ключ; Давыдов В. Д. Старые звёзды. – Сімферополь: Таврія, 1990. – С.61-62.

Анастасія Барбуца

Козацькі мотиви в поезіях С. Руданського та М. Василенка

Український народ завжди прагнув до свободи і незалежності. Сьогодні ми можемо назвати себе такими. Але загрози, які спіткали нас у XXI столітті, вимагають, як ніколи, активізування нашої патріотичної свідомості. Джерелом нашої національної ідентичності вважається козацький світогляд, лицарська психологія незабутніх запорожців. Тож цілком закономірно, що й у XIX, і в XX, і в XXI століттях українські письменники продовжують звеличувати подвижництво, героїзм, самопожертву пращурів. Серед багатьох авторів, що активно розробляли в своїй творчості козацькі мотиви особливо хочеться відзначити Степана Руданського та Миколу Василенка. Дослідженням доробку цих поетів займалися М. Вишник, П. Івончак, П. Киричок, П. Колесник, І. Немченко, Н. Чухонцева, Т. Щерба тощо. Актуальність і новизна нашої розвідки полягає в тому, що чи не вперше в порівняльному плані розглядаються тексти козацької тематики з доробку цих віддалених у часі авторів.

Метою статті є висвітлення козацьких мотивів у поетичній творчості С. Руданського та М. Василенка.

У 1860 році С. Руданським було створено шість віршованих хронік – “Мазепа, гетьман український”, “Іван Скоропада”, “Павло Полуботок”, “Вельямін”, “Павло Апостол” і “Мініх”. Сам автор назвав ці історичні твори-портрети “співами”. У них закарбовано характерні риси козацької доби та її представників. Подібні мотиви репрезентовано і в лірициі митця

(“До України”, “Гей, браття-козаки...”), і в його знаменитих співомовках (“Запорожці у короля”, “Нащо Бог сотворив?”, “Смерть козака”, “Хмельницький з ляхами”, “Козак і король”, “Ахмет ІІІ і запорожці”, “Турецька кара”, “Козацькі ксьондзи”, “Турки і козак”).

У поемі “Мазепа, гетьман український” С. Руданський із безперечною повагою ставиться до постаті славетного діяча. Перед читачем постає людина, якій не байдужа доля рідного народу. І. Мазепа розуміє тяжкість поставленого перед ним вибору, але це не зупиняє його державницьких замірів. Поет намагався наблизити твір до історичної дійсності, зобразивши події, що справді відбувалися під Полтавою 1709 року. Реальністю був і факт прокляття українського гетьмана за відступництво московською церквою.

Різко протиставляється І. Мазепа своєму наступникові у поемі “Іван Скоропада”. Поет показує, до чого може призвести байдужість гетьмана до народних устремлінь та його сервілізм, угодництво перед Москвою. Якщо І. Мазепа мудро зважував свої рішення, то І. Скоропадський слідував наказам та указам царя, навіть не уявляючи якими наслідками може обернутися його покора для українського народу. Але коли Петро І позбавив його прав, то тільки тоді гетьманові відкрилася жорстока правда і він вирішив покаятися перед Україною.

У поемі “Павло Полуботок” зображений справжній послідовник І. Мазепи – гетьман Лівобережної України, який боровся за те, щоб козакам повернули їх законні права, якому не байдужа доля власного народу, за який він ладен умерти: “*Обіллявся Полуботок / Дрібними сльозами… / Обіллявся не за себе, / А за Україну, / Та за своїх товаришів, / Що без долі гинуть*” [3].

Поема “Павло Апостол” розповідає про лівобережного гетьмана Д. Апостола, який домагався від Москви того, чого не зміг досягти П. Полуботок. Але, як наголошує С. Руданський, ціна за це була дуже висока. Адже на кожного патріотично налаштованого українського діяча традиційно чекали московські репресії.

Козацькі мотиви широко репрезентовано й у творчості М. Василенка, який, на відміну від С. Руданського, мав щастя дожити до часів незалежності України і сам брав участь у державотворчих процесах. Наш сучасник теж захоплювався історією козаччини й зображував у своїх поезіях українських гетьманів та отаманів.

У розгорнутому вірші-портреті “Князь Дмитро Вишневецький“ співець зображує засновника Запорозької Січі, який не зрадив собі самому та Україні, за що був страчений. Бо він “*плював на трон турецький, / на погрози царські, / й палаци ханські*”, а ще повсякчас захищав “*рідну землю від орди / та іншої біди*” [1].

У поезії “Кошовий отаман Кость Гордієнко” М. Василенко зобразив події, що відбувалися після поразки І. Мазепи в Полтавській битві

1709 року. Кошовий отаман К. Гордієнко, який боровся на стороні гетьмана, після зруйнування Кам'янської Січі (каральна операція Петра I 1711 року) був змушений оселитися в Кримському ханстві, де заснував Олешківську Січ. Письменник завершує поему словами надії, сподіваючись, що це не кінець, а лише початок, і колись Україна знову об'єднається. Символом такої нерозривності, цілісності українського світу стає водообіг у річках: Олешківська Конка, *"що з Дніпра витікає",* не губиться, не зникає, а вільно плине, *"щоб згодом у Дніпро влитися"* [1].

У поемі "Семен Гаркуша" зображено визначного запорозького козака, ватажка народних месників, який брав участь у повстанні 1768 року (Коліївщина), був соратником М. Залізняка та І. Гонти. За свої вчинки С. Гаркуша був покараний та відправлений відбувати каторгу в Херсоні, а водночас будувати наше місто. Тож зводилось воно завдяки зусиллям та на кістках міріадів арештованих, що являли загрозу для існування імперії. М. Василенко акцентує увагу на тому, якою ціною було побудоване це причорноморське місто, але такі речі історія, писана по-московськи, замовчує: "*І в'язень будує... / Будує – ледь дише. / Будує голодний, / холодний, / без прав. / А вправний історик в аналах запише: / "Цей град на Дніпрі генерал збудував"* [1].

У катрені "Палієві війни" з циклу "Строфи" М. Василенко послуговується алюзією на часи козаччини та говорить про те, що зброєю миру не досягнути: "*Клепай косу, а не мечі*" [1]. У наступній мініатюрі "*Козацька дипломатія"* поет указує на войовничий дух козаків: "*Шаблями терті козаки / Скородили чужі полки, / Лічили ребра від душі / Цареві, хану і паші"* [1]. Зі співомовками С. Руданського суголосні як комічні катрени М. Василенка ("Казав козак..."), так і його героїко-патріотичні мініатюри ("Козацька Січ в Олешківських пісках..."). Поет оспівує "*козацький степ*" ("Зірок у небі потеруха..."), дорікає нащадкам запорожців за бездіяльність та інертність ("На Хортиці луна стоїть, неначе...").

Твори козацької тематики у С. Руданського мають послідовно пісенну основу. Часто на цьому автор наголошує в назвах поезій чи в підзаголовках. Наприклад, твір "Гей, браття-козаки..." має й іншу назву – "Пісня Хмельницького". До того ж митець указує, що співати цей текст можна на мелодію, взяту від "Гей, браття-опришки". Музичного ладу поетичним зразкам козацької тематики у С. Руданського надають узяті з фольклору метричні форми. Це насамперед коломийка. Або традиційна (14-складник) у таких творах, як "Павло Полуботок", "Ахмет III і запорожці", або ж модернізована (усічена), як у співомовках "Турецька кара", "Турки і козак" тощо. М. Василенко в своїх поезіях про козаччину, як і загалом у доробку, орієнтується передусім на досвід і здобутки неокласиків, зокрема М. Рильського. Але він теж творчо контактує з фольклорною стихією. Так, наприклад, поезії "Князь Дмитро Вишневецький" та "Кошовий отаман Кость Гордієнко" написані

М. Василенком як стилізації під народну думу. Натомість поема “Семен Гаркуша” виконана у вишуканій неокласичній традиції.

Отже, С. Руданський та М. Василенко в своїй творчості часто зверталися до козацьких мотивів. Для обох митців вони були улюбленими. С. Руданський із повагою та співчуттям звертався до постатей І. Мазепи, П. Полуботка, Д. Апостола, а також засуджував І. Скоропадського за те, що він не бачив або не хотів бачити страшних наслідків московської влади. М. Василенко теж схильний до історичного портретопису, зображує події й постаті часів козаччини (Д. Вишневецький, Б. Хмельницький, К. Гордієнко, С. Гаркуша). Якщо у текстах С. Руданського відчутний потужний вплив класичного романтизму з його характерними ознаками, то у М. Василенка помітне тяжіння до неокласицизму. Проте поезії обох авторів звучать і свіжо, і сучасно, і злободенно. Твори і С. Руданського, і М. Василенка змушують читача переосмислити минуле та сьогодення, аби в майбутньому не повторилися схожі трагічні події та подібні помилки.

Література

1. Василенко М. Архітектура планиди [Електронний ресурс] / М. Василенко // Просвіта. – 2004. – Режим доступу до ресурсу: https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Lit/R/Rudansky/Spivy.html.
2. Історія української літератури першої половини XIX століття: навч. посібник: у 3 кн. – Кн. 2 / за ред. М. Яценка. – К. : Либідь, 1996. – 384 с.
3. Руданський С. Твори [Електронний ресурс] / С. Руданський – Режим доступу до ресурсу: https://www.myslenedrevo.com.ua/ uk/Lit/R/Rudansky/Spivy.html.

Обкладинка збірки М. Василенка “Жариста шабля” (1996).

Ніна Плакида

Метод проектів під час вивчення життя та творчості Миколи Василенка

Посеред найтемнішої тьми
(десь зовсім близько)
з'явилося Слово...
Микола Василенко

На уроках літератури рідного краю учні Херсонщини знайомляться з життям та творчістю Миколи Василенка. Вивчаючи спадщину митця, ми виховуємо любов до Батьківщини, до навколишнього середовища, до рідних та близьких, до всього, що нас оточує. Микола Василенко так писав про свої твори:

Грошей я не роблю і не шукаю слави, –
Дешева похвала – скупа для серця путь.
Знайти б мені слова, оті слова ласкаві,
Що людям у житті наснаги додають [1, с. 69].

Творчий доробок митця – малодосліджена тема. Робота над проектом – це відкриття для школяра, можливість побачити художню палітру текстів, співпереживати разом із автором, глибоко аналізувати поезії чи прозу письменника. Вона не вимагає зазубрювання текстів, вирішення тематичних проблем, а базується на обговоренні та вираженні учнем власної думки щодо питань, які є для нього важливими.

Так, замість того, щоб запропонувати учням розповісти про життєвий і літературний шлях М. Василенка, створюємо проект із ключовим запитанням: “Незвичайна доля великої людини”. Учнів можна поділити на три групи: “Журналісти”, “Літературознавці”, “Піар-менеджери”.

Завданням першої групи було дослідити, які перипетії долі вплинули на формування митця. Замість написання повідомлень, створюємо уявне інтерв’ю з письменником. За допомогою такої форми роботи ми знайомимося з поетом, який “*у центр свого “Я” ставить свою Вітчизну, задля якої він страждає, і це усвідомлення єдності своєї душі із душею батьківщини допомагає йому витримувати катування, злигодні й приниження”* [5, с.7]. Це людина, яка з гідністю подолала життєві випробування, не втратила духовних скарбів, любов до рідної країни та народу.

Хтось вірша прочитавши, скаже вмить:
“Поет малює неземну картину,
Порожньою надією горить”.
*А я туди ітиму до загин*у [1, с. 77].

Завданням групи “Літературознавці” було дослідити тематичне розмаїття художньої палітри митця, слово якого грає різноманітними барвами. “*Посеред найтемнішої тьми / (десь зовсім близько) / з’явилося Слово / і поділило на біле і чорне, / солодке й гірке, / гаряче й холодне, / вродливе й негарне, / рівне й горбате, / корисне й шкідливе, / наше / і їхнє*” [1, с. 69]. У творах співця бачимо неповторні картини пейзажів у різні пори року (“Щаслива весна”, “У полі”, “Акварель”), любов до рідного слова (“Народження поезії”, “Ідилія”, “Слово”), знайомимося з філософськими поглядами поета (“Скеля”, “Поклик”), ми дізнаємося про жахливі сторінки історії нашого народу, про автобіографічні моменти. Діти з’ясували, що поет-філософ ділиться глибокими спостереженнями за духовними надбаннями людських душ. На думку М. Василенка: “*Нема повернення до власної душі, якщо немає в тебе чистої совісті*”. Мова його творів багата різноманітними тропами, стилістичними фігурами, індивідуальними авторськими оцінками. М. Василенко часто писав верлібри, саме “*у вільній, прозовій мові вони більше наближені до сучасного стилю життя, легко вписуються в модерну лінію сучасної європейської поезії”*. Юні дослідники підкреслили, що митець зумів майстерно передати творчу манеру і стиль Максима Богдановича, Джорджа Ноела Гордона Байрона, Персі Біші Шеллі та інших авторів у перекладах їхніх поезій.

Завдання групи “Піар-менеджери” – порадити прочитати збірки М. Василенка, змотивувати учнів до осмислення його текстів.

Після завершення роботи всіх трьох груп, аналізу зібраного матеріалу було створено фільм “Незвичайна доля великої людини” про життя та діяльність М. Василенка, адже “*його доля, взорована на великі ідеали, не може бути ні замовчаною, ні забутою, бо вона частина нашого народу*” [5, с.8].

Література

1. Василенко М. Архітектура планиди: поезії: вибране / передм. Д. Павличка / М. Василенко. – К. – Херсон : Просвіта, 2004. – 187 с.
2. Василенко М. Курай для пожежі : у 2 т. – Т.1: щоденникові записи 1970-1985 рр. / передм. І. Немченка / М. Василенко. – К. – Херсон : Просвіта, 2007. – 447 с.
3. Василенко М. Транзит самоцвітів: переклади / передм. Н. Чухонцевої / М. Василенко. – К. – Херсон: Просвіта, 2012. – 247 с.
4. Микола Василенко: літературні розвідки, бібліографічні нариси / уклад. А. Крат; обклад. С. Курак; відпов. за вип. А. Бардашевська. – Херсон, 1996. – 36 с.
5. Павличко Д. Доля, взорована на великі ідеали / Д. Павличко // Василенко М. Архітектура планиди: поезії: вибране. – К. – Херсон : Просвіта, 2004. – С.5-8.
6. Параскевич П.К. Статті, тези, есе, інтерв'ю / П. Параскевич. – Херсон, 2017. – 246 с.

Обкладинка бібліографічного покажчика “Микола Василенко” (1996).

Олена Легкоход

Християнські мотиви в поезії М. Василенка

Лірика М. Василенка відзначається тематичним та жанровим розмаїттям. У віршах митця зустрічаються патріотичні, античні, язичницькі, християнські мотиви та багато інших. У всіх творах поета відчувається взаємодія автора з навколишнім світом. М. Жулинський відзначає: "*Унаслідок діалогічних відношень поета і світу поступово моделюється панорама дійсності як форма вираження авторської свідомості*" [3, с.225].

Стрижневим образом у ліриці християнської тематики найчастіше стає церква. Не стали винятком поетичні тексти М. Василенка. Наприклад, у вірші "Церква" зі збірки "Архітектура планиди" автор виступає проти руйнації релігійних святинь безбожниками. Храм Божий виписано в ліричному ключі: "*Де під горою орне поле / Чекало ранньої сівби, / Церквицю обступили колом / Карпатські сосни і дуби*" [2, с.19]. В авторській інтерпретації сама природа стала на захист церкви, адже дуб завжди вважався символом міцності та могутності. Окрім того, існують повір'я, що Хрест Господній був зроблений саме з дуба [1, с.454]. А сосна, за народними уявленнями, благословенна Богом, "*бо вона не дала використати себе при розп'ятті Ісуса: ні на хрест, ні на цвяхи її деревина не знадобилася. Тому – зеленіє вічно і шумить радісно, а її діти – шишки, є взірцем плодючості*" [1, с.457]. Таким чином, каплиця оточена надійним захистом.

Церква під пером М. Василенка постає об'єднуючою ланкою для різних людей: *"Аби сумлінно помолиться, / Пізнати Бога як любов, /*

Ощедрити і душу, й кров, / Ми, / Санаторники, прийшли / До Храму Божого. / Були / Усі зворушені нівроку" [2, с.19]. З контексту твору стає відомо, що до церкви зійшлися ті, хто зараз відпочиває в санаторії, тобто абсолютно чужі один одному люди. Але всіх їх об'єднує віра, молитва і Храм Божий. "*Церква – це духовна єдність людей на основі християнської віри*" [1, с.174]. З твору випливає, що пізнати Бога можна в будь-який час і в будь-якому місці. Головне, щоб людина змогла відкритися Богові, "ощедрити" свою душу, піднятися до вищого. "*Церква – зосередження милосердя і чеснот, освіти й культури, джерело й охоронець духовних цінностей; вона відкриває шлях до Вищої Істини, Всезагального Добра і Досконалої Краси*" [1, с.313]. Автор підкреслює, що всі присутні у храмі були зворушені, тобто Бог доторкнувся до їх сердець, а внаслідок цього кожен здатен сприймати навколишню дійсність як сакральний простір, робити тільки добрі справи. "*Для людини, яка має віру, світ, в якому вона живе, – храм, а вона в цьому храмі – слуга Господу, людям, а потім – собі*" [1, с.485].

Завдяки християнській вірі людина очищує свою душу: *"Прийшли і стали в церкві збоку, / Де від колін лежала тінь. / Душа росла у височінь, / Співала з парохом канони…"* [2, с.19]. Прихожани мають дбати не про тіло, а про душу, тому що саме так заповідав Бог: *"Тіло нам він дав для випробування праведності нашої. А душу дав, щоб ми бачили світло Істини та відчували тепло Правди, – щоб осягнути Праведність"* [1, с.215]. Очищення душі можливе завдяки молитві: *"Молитва – розмова людини з Богом, а душі – з Духом"* [1, с.484]. Звертання до Господа під час перебування в церкві є ритуальним і часто супроводжується стоянням на колінах, вмінням хреститися, поклонами, цілуванням хреста чи ікон, співом канонів, хресним знаменням тощо. Саме таке обрядодійство описане М. Василенком у вірші "Церква".

Важливими атрибутами церковних ритуалів є дзвони та ікони, на чому наголошує митець у наступних рядках поезії: *"Над головою збоку хтось, / Коли озвались мідні дзвони, / Підняв оздоблені ікони. / На них Апостол і Христос"* [2, с.19]. Автор майстерно передає атмосферу, що панує у храмі, застосовуючи прийом синестезії, коли поєднуються звукові та зорові образи. Без ікони не існує жодного християнського собору, адже вона – це "*символ Божественної гармонії світу, Божої величі й слави, прагнення людей до святості. Для православних ікона так само важлива, як Святе Письмо, Хрест і Молитва. Вона освячена Святим Духом, є предметним засобом єднання Людини з Богом; через неї людина одухотворяється і підноситься до осягнення Божественного, і через неї людину пронизує Божественне світло і сходить на людину Божа благодать*" [1, с.310]. Микола Василенко не вказує, який із апостолів, учнів Ісуса, зображений на іконах, узагальнюючи тим самим православні канони, адже всі апостоли "*навчають віруючих Істини Христового вчення і наставляють їх до праведного християнського життя*" [1, с.134]. Завдяки такому

зображенню церквиці в Карпатах автор підкреслює прагнення людини до очищення від гріхів.

Також важливим елементом християнської віри є хрест*: "І осінившися хрестом, / Ми всі молилися гуртом"* [2, с.19]. У цих рядках М. Василенко вказує на хресне знамення, тобто покладання віруючим на себе знак хреста трьома зімкнутими пальцями, завдяки чому "*відчиняються ворота, через які сходить на нього благодать Святого Духа, який перетворює в душах земне на небесне*" [1, с.309], а також поєднується сутність Бога-Отця, Бога-Сина і Бога-Духа. Не існує жодної православної церкви без розп'яття, що символізує жертву Христову заради спасіння людства: "*Хрест із розп'яттям – найвища святиня християн, бо має найбільшу силу у збереженні Добра й захисті від Зла*" [1, с.309]. Проте символіка хреста насправді має глибоке коріння і прадавню семантику – це "*перетин вертикальної (Небесної) та горизонтальної (Земної) осей. Він символізує дерево життя як поєднання Небесного із Земним*" [1, с.308], що означає духовне та матеріальне відповідно. Таким чином, автор у вірші "Церква" традиційно трактує багато християнських символів та деякі релігійні ритуали.

Найважливішим всеукраїнським собором вважається Софія Київська [1, с.314], підтвердження чого знаходимо і в поетичному творі Миколи Василенка "Сходні" з циклу "Пісочний годинник", де митець засуджує перехід людини від однієї віри до іншої: *"Пам'ятаєш сходні з червоного дерева, / якими ішов до чужого храму, / щоб там поховати свою душу?"* [2, с.41]. Чужий храм в інтерпретації херсонського поета постає засобом знищення власної душі, адже неможливо вірити в різних богів одночасно, і так само неможливо зраджувати споконвічну віру, закладену в людину з народження. Чужий собор є лише спорудою, що побудована на землі, тоді як вірою людською керують вищі сили, послані з неба: *"До храму було ще далеко, / а до неба – рукою дістати. / Тобі забракло молитов, / і ти пішов під стягом половчанським… / Злякався дзвонів Київської Софії"* [2, с.41]. Храм іншої віри відноситься до чужого простору, тоді як йому протиставляється Софійський Собор, що відображає рідний, тобто свій простір. Саме ця святиня оберігає людину від відчуження, від перейняття іншої релігії, від смертного гріха, від Божої кари.

Мотив кари Божої зустрічається в алегоричній поезії "Біла ворона": *"За віщо? Для чого? / З яких ото прав / розумну ворону, сам Бог покарав? // Між чорними – біла, / біліє, мов ртуть; свої і чужинці / злосливо скубуть"* [2, с.44]. Білою вороною М. Василенко називає розумну людину, яка відрізняється від інших – тих, яким ця риса невластива. Саме розум автор іронічно назвав Божою карою, тому що інші не здатні сприйняти таку людину у своєму товаристві: *"Геть з гурту, / бо білим замурзаєш нас"* [2, с.44]. Таким чином, поет протиставляє сильну, обдаровану особистість неосвіченому натовпу.

Цей мотив знайшов своє продовження у вірші “Богомільній людині”, що відноситься до жанру надгробних написів, котрі не часто використовуються вітчизняними письменниками. *“Від труднощів в житті / він не втікав на піч. / До Бога йшов, / який у темну ніч, / коли сліпці вели / до звориців народи, / йому один світив / світильником Свободи”* [2, с.56]. У поетичному тексті возвеличується духовна сила людини, яка живе праведними законами, керується Божими заповідями і віддає свою долю в руки Господа, завдяки чому досягає свободи.

Проте у сонеті “Соловецький монастир” із циклу “Напередодні” зображено мотив бездіяльності Всевишнього. Монастир, зведений ченцями “*із брил гранітних і морської піни*”, залишився без Божої охорони: *“Вони собор для Бога возвели, / Щоб на землі святих отців столи / Були міцнішими за мідь і крицю. // Але вгорі старенький Бог заснув – / І цар московський дикий жарт утнув: / З монастиря зробив тяжку в’язницю”* [2, с.65]. Жорстокість людей часто непідвладна вищим силам. Віра не завжди рятує від людської злоби. Будівля, що мала слугувати Божим храмом, стала осереддям тортур. Господь, за М. Василенком, заснув і не зважив на людські молитви.

У вірші “Заснув Ісус… ” із циклу “У плетиві колючих дротів” людська гріховність пояснюється бездіяльністю Богів різних релігій: *“Заснув Ісус, і Магомет, і Будда, – / Зблукали люди у словесній млі. / Коли і хто святих Богів розбудить / І Хрест новий поставить на землі?”* [2, с.145]. Відновлення праведного життя можливе тоді, коли люди розбудять у собі віру, а не чекатимуть впливу вищої сили. Новий хрест не означає нову релігію, а спонукає людство до нового життя з тим Богом у серці, в якого вірить кожна особа, тому що зло не дрімає: *“Не сплять під сонцем нелюди-пілати, – / Їх на землі уже велика рать. / Кого б іще на горло покарати, / Допоки будди та ісуси сплять?*” [2, с.145]. Метонімія “*нелюди-пілати”, “будди”, “ісуси*” узагальнює ідею твору і підкреслює, що людина має відкрити Бога в собі, не піддаватись спокусам гріха та жорстокості.

Отже, християнські мотиви у поетичних текстах М. Василенка реалізовані образами церкви, Бога, Ісуса, молитви, хреста, ікони тощо. Пізнання Господа асоціюється з душевною гармонією, якої досягає людина під час релігійних ритуалів у Божому храмі. Бездіяльність Всевишнього під пером митця стає спробою пояснити людську жорстокість.

Література

1. Багнюк А. Символи українства: художньо-інформаційний довідник / Анатолій Багнюк. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. – 512 с.
2. Василенко М. Архітектура планиди: поезії: вибране / передм. Д. Павличка / Микола Василенко. – К. – Херсон: Просвіта, 2004. – 183 с.
3. Жулинський М. Серцем стояти за рідний край / М. Жулинський // Вісник Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори): літературно-науковий збірник. -– К. – Херсон: Просвіта, 2015. – Вип. 10. – С.224-227.

Анастасія Маркіна

Тема кохання у творчості Тадея Карабовича та Миколи Василенка

Одним із найголовніших мотивів, які розроблялися поетами у всі часи та є актуальними й сьогодні, є мотив кохання. Саме тому письменники намагаються показати непроминальне місце любові у людському житті, використовуючи свої індивідуальні, притаманні лише їм, прийоми та висловлюючи у творах свої погляди на це прекрасне почуття. Тема любові дуже поширена у сучасній літературі. За кілька останніх десятиріч про кохання написано чи не більше, ніж за кілька попередніх століть. При цьому сучасна література відрізняється інтенсивними пошуками нових підходів до розкриття цієї теми.

Мотив кохання не є новим для українських письменників, проте кожен із сучасних авторів пропонує своє бачення любовної проблематики. Кохання постає як головний мотив зміни людської поведінки, як важіль, який змінює напрям нашого життя, робить його прекраснішим, змінює погляди на все, що оточує. Кохання вносить у буденність людського життя образи вічної краси та щастя, відроджує в кожному найчистіші почуття. В цьому й полягає величезна сила любові.

Простежимо, як реалізується мотив кохання на прикладі творчості Тадея Карабовича та Миколи Василенка як яскравих представників сучасної поезії. Кожен із обраних співців розкриває проблему любові по-своєму, втілює свої власні думки та почуття, виявляє своє особистісне ставлення до цієї теми. Розкриття специфіки інтимної лірики Т. Карабовича та М. Василенка обумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета статті – висвітлення теми кохання у сучасній український літературі на прикладі творчості Т. Карабовича та М. Василенка.

Поява Інтернету дозволила поетам та читачам вільно взаємодіяти. Вірші про кохання зараз пишуться тонко та невимушено, таким чином, щоб зачепити читача близькістю почуттів, життєвістю ситуацій. Класична тема кохання підноситься у сучасних "декораціях", не втрачаючи свого глибинного сенсу. Всі тонкощі першого кохання, біль від нерозділених почуттів, побачення та суперечки передані у поезіях Т. Карабовича у модерному вигляді. Автор суголосний із новими віяннями часу, крокує в ногу з проблемами сьогодення, а водночас трепетно доторкається до глибинних почуттів кожного читача.

Філософія кохання у творчості Т. Карабовича максимально розкрита у книжці "Лугини", яка займає особливе місце у доробку автора та дає читачам змогу відчути особливості його світосприйняття, художні пошуки митця. Поет щиро та відверто пише про кохання, розкриває свою душу та почуття, тому так пристрасно звучать рядки його поезій про палке, ніжне, але часом нещасливе кохання:

Я сів за сусідній столик.
Не за піцою, а лише полюбуватися.
Ніхто не хотів розміняти "стольник"
А я не хотів прокидатися
Без Вас...[3, с. 26].

У Т. Карабовича опоетизовані такі прості та зрозумілі кожному почуття. Без пафосу та використання піднесених гучних слів. Все гранично просто та щиро. Автор розкриває свою душу перед усіма, хто знайомиться з його творчістю, оголює найпотаємніше.

Ніжність і задушевність, динаміка та нестримна сила почуттів притаманні інтимній ліриці Т. Карабовича. Він висловлює найтонші почуття у своїх віршах. Дуже інтимно розкрита тема кохання у його рядках:

Цей час, коли огортає нас
бездонна ніч чекання,
цілую твої уста жагучі
і через моє тіло
прокочується дощ спраги.
Я народжуюся в тобі вістрям жадоби
І злизую з твого тіла
Дотик чекання [3, с. 51].

Завдяки таким відвертим віршам читач може відчути той пал, жадобу, пристрасть, яку переживає ліричний герой.

Письменник розкриває сучасні стосунки між людьми, підкреслює проблеми спілкування в соціальних мережах. Він загострює увагу на

складнощах висловлення своїх почуттів та думок через мережі. Дуже болісно та щемливо виражена ця тема у рядках його вірша:

ручка – папір
– засохле чорнило – чорна кров комп'ютера –
і ця наркотична залежність…
Чи не боїшся передозувати?
– питають –
бо кохаються у мистецтві одноразових шприців
із засохлою людською кров'ю [3, с. 146].

Творчість Тадея Карабовича близька сучасному читачеві своєю зрозумілістю та відкритістю. Тема вічного кохання розкрита через прості та близькі кожному образи. Автор не застосовує класично піднесених епітетів та гучних метафор, а передає всю силу почуттів через щирі та дуже відверті рядки своїх поезій.

Ще одним відомим представником сучасної літератури є український письменник Микола Василенко. Його творчість досить різноманітна. Але тема кохання посідає одну з найвищих сходинок у доробку автора. Характерною особливістю творчості митця є наявність у поезіях пейзажних елементів, які своєю силою живлять душу закоханого героя. Письменник у своїх текстах тісно пов'язує явища природи та почуття до жінки. Дуже яскраво цей зв'язок показано у вірші "Поклич мене":

Поклич мене,
Коли вітер пригорщами вичерпуватиме воду
З нашої річки.
Поклич такої ночі.
Потаємними стежками прийду,
Перелізу через колючі живоплоти
І принесу тобі жар-птицю –
Дійство купальської ночі [1, с. 25].

М. Василенко висвітлює високі почуття за допомогою яскравих образів української природи, яка змінює свою сутність, коли людина закохана.

Щирим, делікатним є ставлення поета не лише до своїх внутрішніх почуттів, а й до стосунків закоханих. Із батьківською ніжністю він ставиться до людей, захоплених цим почуттям. Таке ніжне й трепетне ставлення розкриває особистість автора як чуйної та відвертої людини, що тішиться, споглядаючи енергійність і красу молодих поколінь. Наведемо приклад:

Закохані,
приходьте до мене без запрошень;
несіть неспівані пісні.
Приходьте в час мого натхнення,
коли виходжу з берегів

і білі здиблені дракони
в гірських шумливих водоспадах
гризуть свої вудила [1, с. 78].

Вірш "Запрошення" стає своєрідним покликом, гаслом, що надихає нове покоління не втрачати теплі та ніжні почуття, не боятися розкривати свою душу, бути закоханим у всесвіт, цінувати та насолоджуватися красою довколишності.

Порівнюючи творчість Т. Карабовича й М. Василенка, не можемо не виявити розбіжностей. Відрізняються стилі авторів, наявна несхожість ліричних висловів. Якщо Т. Карабович фіксує увагу на почуттях закоханих у руслі модерних віянь, то М. Василенко підносить це почуття, орієнтуючись на традиції класики. Проте, не зважаючи на відмінності, автори підкреслюють важливість кохання для людського життя, необхідність спілкування споріднених душ та звеличують красу почуттів.

Отже, ознайомившись із творчістю сучасних поетів М. Василенка й Т. Карабовича, можемо підкреслити, що тема кохання, висвітлювана протягом багатьох сторіч у віршах численних авторів, залишається актуальною й досі. Кохання – щире та багатозначне почуття, дуже особисте, інтимне, яке не можливо описати за одним шаблоном. На прикладі творів двох сучасних авторів виявлено різні погляди та ставлення до цього почуття, відмінні стилі написання текстів тощо. Проте кохання, хоча й різними засобами, представлене обома письменниками як прекрасне почуття, глибинне, захоплююче, що приносить щастя людині та додає сенс життю.

Часи змінюються, змінюється спосіб мислення, проте проблеми часто залишаються такими, як і раніше. Автори дотримуються погляду, що тема кохання буде вічною у мистецтві. Адже це неповторне почуття виявляє в кожному з нас найшляхетніше, найкраще та робить наше життя насиченим та яскравим.

Література

1. Василенко М. Архітектура планиди: поезії: вибране / передм. Д. Павличка / М. Василенко. – К. – Херсон : Просвіта, 2004. – 187 с.
2. Василенко М. Курай для пожежі : у 2 т. – Т.1: щоденникові записи 1970-1985 рр. / передм. І. Немченка / М. Василенко. – К. – Херсон : Просвіта, 2007. – 447 с.
3. Карабович Т. Лугини : поезії / Т. Карабович. – К. – Львів: Піраміда, 2019. – 180 с.

Альона Макогон

Мотив долі в повістях “Борислав сміється” І. Франка та “Над урвищем” М. Василенка

Мотив долі наскрізний у міфології, фольклорі, письменстві українського та інших народів світу. У стародавніх греків людські долі визначались мойрами, у римлян – парками, у слов'ян – суденицями. Про долю у народній творчості та художній літературі йдеться у численних дослідженнях учених різних генерацій Г. Булашева, О. Веселовського, Є. Нахліка, О. Потебні, І. Франка та ін. У вітчизняному письменстві XIX – початку XX століття мотив долі широко репрезентований у творчості багатьох митців – Є. Гребінки, І. Котляревського, А. Могильницького, М. Шашкевича, Т. Шевченка, Марка Вовчка, Панаса Мирного та інших авторів. Цей мотив розроблено й у повістях “Борислав сміється” І. Франка та “Над урвищем” М. Василенка. В обох творах простежено долі галичан, але за різних епох.

Актуальність дослідження полягає в тому, що повісті “Борислав сміється” І. Франка та “Над урвищем” М. Василенка у порівняльному плані не розглядались, тож назріла потреба ґрунтовнішого їх студіювання. Повість “Борислав сміється”, яку деякі науковці визначають як незавершений роман, за життя автора друкувалась у львівському місячнику “Світ” за 1881 р. (№1-12) і за 1882 р. (№13-21). Уперше окремою книжкою твір було видано у Львові 1922 року – вже посмертно. У XX столітті

повість І. Франка була в полі зору цілого ряду дослідників – С. Єфремова, М. Зерова, І. Басса, В. Оленєва, М. Походзіла, А. Скоця та ін.

Щодо повісті в новелах "Над урвищем" М. Василенка, то цей твір вийшов друком у 2009 році в Херсоні у збірнику "Довга дорога з тунелю" і мав епіграф, а саме поетичні рядки з Олега Ольжича: "*Доба жорстока, як вовчиця*…" (з вірша "Дванадцять літ кривавилась земля..."). Автором передмови до книжки виступив І. Лопушинський, а післямову до неї запропонував В. Піддубняк. На сторінках 8-го випуску "Вісника Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори)" за 2012 рік було вміщено рецензію на книжку [3].

Повісті "Борислав сміється" І. Франка та "Над урвищем" М. Василенка мають неабияке загальнолюдське значення, володіють потужним гуманістичним пафосом, а відтак їх проблематика лишається злободенною і для наших днів. Обидва твори звучать актуально і потребують належного осмислення та поцінування.

Мета статті – дослідити мотив долі у повістях І. Франка "Борислав сміється" та М. Василенка "Над урвищем".

За "Словником української мови", доля – це "*хід подій, збіг обставин, напрям життєвого шляху, що ніби не залежать від бажання, волі людини, <…> умови життя; життєвий шлях і те, що на ньому виникає, <…> бажане, щасливе життя*" [4, с. 360]. У розділі "Архетип долі" з монографії "Архетипи соціального життя і політика: глибинні регулятиви психополітичного повсякдення" сучасні дослідники О. Донченко та Ю. Романенко пропонують таке визначення: "*Доля в її філософсько-психологічному сенсі є неусвідомленим становленням певної спрямованості, коли реалізація будь-яких планів, проектів, цілей стає "самоздійснюваним пророцтвом*" [2, с. 190]. Саме такий підхід до осмислення людської долі можемо простежити в повістях "Борислав сміється" І. Франка та "Над урвищем" М. Василенка.

У повісті "Борислав сміється" І. Франка мотив долі увиразнюється за рахунок добору "ходячих народних істин" – приповідок та прислів'їв типу: "*Панам весілля, а курці смерть"* [5, с. 268]. Або ж автор пропонує характерні порівняння: Рифка, дружина підприємця Германа Гольдкремера, у життєвій безвиході "*билася, мов риба в саку"* [5, с. 291]. Іншому героєві Леонові Гаммершлягу здається, що Герман "*жиє собі, як миш в ходаці, та й не дбає ні про що!"* [5, с. 279]. Конфлікт Рифки Гольдкремер із долею означено в творі досить гостро. Коли чоловік відвіз сина Готліба на навчання до купця у Львів, така несподівана зміна в житті – розлука з коханою дитиною – доводить жінку до шаленства. Вона *«дуріла, рвала на собі волосся»,* поводилась, *«мов дикий звір у клітці»* [5, с. 292]. Бо в серці героїні «*горів лиш один огонь, – безумна, сказати б звіряча любов до Готліба*» [5, с. 292]. Це почуття тримало Рифку на світі. *«Тепер зависна*

доля *наважилась видерти їй і сю послідню опору, затерти в її серці і цей послідній знак чоловіцтва»* [5, с. 292].

Автор удається в повісті до життєвих аналогій: доля пташки і доля людини. Фундамент нового будинку підприємця Леона Гаммершляга, що закладається з характерною урочистістю, пишністю, хвалькуватістю, словесною бравадою, окроплено кров'ю безневинного щиглика, принесеного в жертву, та робітника Бенедя Синиці. Ці символічні картини підводять читача до розуміння співвідношення реального й удаваного.

Доля окремого героя тісно переплітається з долею робітничого загалу. Автор послуговується лейтмотивною деталлю на підтвердження подібності становища, нерозривності думок і прагнень трудової спільноти. Ці повтори досить красномовні: "*Бенедьо не раз в важких хвилях задумувався над* ***долею*** *робітника"* [5, с. 306]; "*Ось в таких-то хвилях задумувався Бенедьо над* ***долею*** *робітника"* [5, с. 307]. Це стало основою для його людинолюбства і добротворчості. Вважаємо, що його філантропія, в широкому розумінні цього слова, принесла набагато більше користі робітникам, аніж миттєвий порух сумління Германа Гольдкремера. Бенедьо дбає про позичкову касу для скривджених людей праці, стає ідеологом трудящої маси, захищаючи права кожного зневаженого. Він ладен кожному ближньому допомогти і грішми і слушною порадою, зарадити в біді. Натомість підприємець-хижак Герман Гольдкремер, як у рамках повісті "Boa constrictor", так і в творі "Борислав сміється" лише грається в доброчинність, натура його зовсім не змінюється, людиноненависницьке нутро залишається таким же. Тож І. Франко протиставляє реальні добрі справи Бенедя Синиці та показну турботливість багатих підприємців, що полюбляли театральні жести й демонстративну любов до народу виявляли "заради празника", як про те дотепно розповідається в однойменному оповіданні Каменяра. Герой цього твору — власник заводу Гаммершляг, який діє і в повісті "Борислав сміється", це лише на перший погляд схильний до філантропії хазяїн. Його показна турбота про робітників і їх матеріальне становище обернулась для них підлою кривдою, виявом шахрайства збоку підприємця.

Якщо брати Андрусь і Сень Басараби одержимі почуттям помсти за злочинні дії та пропагують радикальні засоби боротьби з несправедливістю, то гуманна натура Бенедя Синиці спрямовує його на добротворчість, на пошуки легальних шляхів обстоювання інтересів соціальних низів. Цими рисами доля Франкового героя-робітника нагадує життєвий вибір численного загалу представників української народолюбної інтелігенції, зображених у творах Б. Грінченка, О. Кониського, І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного та інших класиків.

У повісті "Над урвищем" М. Василенка мотив долі теж яскраво виражений. Ідеться в творі про зигзаги й несподіванки в житті галичан, що

трапляються вже за пізніших часів. Це фатальні зміни, що викликані сталінізацією Західної України після 1939 року. Автор подає картини злочинів енкаведистів у Галичині, розправи над місцевим населенням, що протистояло радянському режимові.

У центрі твору доля головного героя Любомира та його сім`ї, які потрапляють під сталінські репресії. Саме на очах юнака відбувається арешт його матері, яка в убитому повстанцеві упізнала свого чоловіка. *"Стефа нерухомо, ніби вкопана, стояла біля трупа. Обличчя зблідло, закам'яніло, рот відкрився, очі розширилися, наче від великого здивування. Раптом скинулася, підняла руки догори, звела погляд до неба [...].*

– Богдане!... Любий! – істерично закричала Стефа і впала на коліна перед трупом. Вона стогнала, плакала, корчилася, наче в епілепсії.

– Богда-а-ане!.. Лю-ю-юбий!

На її голосіння луною озвалися гори, зрушилися з місця і простягнули до неї свої довгі зелені руки, і вона кинулася бігти до них.

– Задержать! – гукнув майор солдатам" [1, с.134-135].

Доля Любомира з цього моменту кардинально змінюється. Він приєднується до оунівців і допомагає ловити "пацюків" (спецгрупи червоних карателів, які перевдягалися у бандерівців, "*з метою дискредитації повстанців в очах народу*" [3]).

У новелі "Зловити пацюків" головний герой вирушає до свого вуйка Данила і бачить на схилі протилежної гори свою хату та церкву. Мимоволі виникають спогади про цих супутниць його долі. Особливе місце належало церкві: "*Коли ходив до школи, то її оминути було не можна: за церквою – школа. На стіні церкви висіла бронзова таблиця з написом, яку він запам'ятав на все життя: "Хто знає, як творити добро, а творить зло, той грішить; хто перетворює добро у зло – той виявляє сатанинські риси; хто зло у зло – риси звірячі; добро в добро – риси людські. Умійте зло замінити добром – це дар Небес"* [1, с.151]. Саме цей напис на бронзовій таблиці з самого дитинства сприяв формуванню у Любомира християнської свідомості, бажання бути носієм ідеалів добра і справедливості.

Доля головного героя тісно переплітається з пригодами Дарини, яку він зустрічає у лісі. Хлопець дізнається, що її матір застрелив солдат Мішка, який конвоював їхню сім`ю. Ця родина також була репресованою. Дівчина була цілком розгубленою під тягарем несподіваного горя. Автор зі співчуттям змальовує сцени збиткувань представників радянської влади над українським населенням Галичини. "*І вона плутано, схлипуючи, розповіла, як два дні тому енкаведисти, оточивши їхнє лісове село, прийшли до хати і наказали мамі, дідусеві та їй – негайно зібратися: узяти із собою трохи харчів і теплого одягу, бо всі вони присуджені на вивіз до Сибіру, а там холодно. Що було!*

Мати плакала, ламала з розпачу руки, питала офіцера:

– За віщо? За віщо караєте? Ми нічого не знаємо, живемо мирно, нікого не обижаємо, стосунків із повстанцями не маємо. За віщо?

Насуплений, з банькатими очима офіцер-енкаведист говорив:

– Не знаєш? Брешеш! Знаєш. Де чоловік? Він у лісі з бандерівцями. Негайно збирайся! Залишилося двадцять хвилин" [1].

Любомир вирішує допомогти Дарині і забирає її з собою до вуйка Данила. Долі молодих людей надалі тісно переплітаються.

Кульмінацією твору є розкриття "пацюка" Найдюка та виконання важливого завдання Дариною. Дівчина вирішила взяти участь у приборканні кривдників рідного люду.

"Дар'я нараз зголосилася сама сходити до сусіда.

– Нікуди ти не підеш, – гримнула Мотря. – Якщо тебе не уб'ють, то позбиткуються.

– Піду! – твердо мовила Дарина, схопила пляшку і вибігла надвір.

Усі, як за командою, кинулися до вікна. Ось Дар'я появилася на сусідовому подвір'ї, пішла спокійним кроком з піднесеною головою, ніби безстрашний національний герой, який іде на ешафот, щоби покласти життя за свободу свого народу. Ось вийшла на ґанок, постукала у двері. Тиша. Нікого. Знову постукала. Вийшов сусід. Вона простягнула пляшку. Повернулася іти назад, і в ту мить із-за спини сусіда виринув простоволосий чоловік без піджака, у білій вишиванці, схопив її за плече, розвернув обличчям до себе й потягнув у кімнату"[1].

Письменник захоплюється своєю героїнею, здатною на небуденний учинок. Хоча за свою сміливість та одержимість вона могла й постраждати. І прихильні Дарині люди дуже за неї непокоїлись:

"Мотря заплакала:

– Що ви наробили!.. Що наробили!..

– Жінко, мовчи. Вона сама наробила. Хіба ми не казали, що іти до них дуже небезпечно? Казали. То чого тепер нам бити себе? А може, вони справжні повстанці, то нічого там страшного не станеться, підлості не вчинять, бо вони дали обітницю народові. Дар'я повернеться.

Але вона не повернулася"[1].

Згодом ми дізнаємося про те, що з дівчиною все гаразд, а вороги знешкоджені. Тож Дарина разом із Любомиром знаходить своє місце в боротьбі з зайдами.

"– Вуйно, вони не повстанці… Вони переодягнені стрибки. Дар'я посміхнулася самими очима:

– Я відомстила їм за маму… Тепер напевне знаю, що мені робити та з ким бути" [1].

Таким чином, у досліджених творах мотив долі репрезеновано і в подібних і в різних ракурсах. І Франкові, і Василенкові герої роблять свій вибір: одні покірно і смиренно плинуть за життєвою течією, інші прагнуть

змінити свою та інші долі накраще, а треті дбають тільки про себе, відгородившись байдужістю від чужих проблем та потреб. Центральні персонажі повістей (Бенедьо з твору І. Франка "Борислав сміється" і Любомир із "Над урвищем!" М. Василенка) певною мірою увібрали риси самих авторів, що прагнули бути з народом, захищати його інтереси хоча б і ціною свого добробуту або й самого життя.

Література

1. Василенко М. Довга дорога з тунелю / передм. І. Лопушинського; післям. В. Піддубняка / М. Василенко. – Херсон, 2009. – 267 с.
2. Донченко О. Архетипи соціального життя і політика: глибинні регулятиви психополітичного повсякдення / О. Донченко, Ю. Романенко. – Київ, 2001. – 334 с.
3. Немченко І. З пазурів комуністичного динозавра // Вісник Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори): літературно-науковий збірник. Випуск 8. – К.–Херсон: Просвіта, 2012. – С. 286-290.
4. Словник української мови: в 11 томах / І. Білодід, П. Доценко, Л. Юрчук. – К.: Наукова думка, 1971. – Т.2. – 550 с.
5. Франко І. Борислав сміється / І. Франко // Франко І. Зібрання творів: у 50 томах. – Київ: Наукова думка, 1978. – Т.15. – С.256-480.

Обкладинка книжки М. Василенка "Довга дорога з тунелю" (2009).

Тетяна Окуневич

Мовотворчість Миколи Василенка

Досліджуючи творчість письменників Херсонщини, І. Немченко звертає увагу на те, що "*на літературному полі Таврії у різні часи з'являлось багато небуденних особистостей. Дмитро Маркович і Дніпрова Чайка, Микола Чернявський та Іван Дніпровський, Микола Куліш і Сава Божко, Євген Фомін і Михайло Хорунжий... І кожному з них довелося зазнати тяжких випробувань (репресій, арештів, заслань, замовчування їх доробку)*" [7]. Серед здобутків співців-тавричан спадщина нашого сучасника Миколи Василенка – поета, прозаїка, перекладача і публіциста – беззаперечно займає важливе місце.

З поетичним доробком митця (збірки "Очна ставка", "Небовий ключ", "Жариста шабля", "Ключ від королівства", "Жменя дощу" та ін.) читач мав змогу ознайомитися ще в 90-х роках XX століття, однак і сьогодні його тексти актуальні за "*проблематикою, і художніми пошуками, і творчими експериментами"* [7]. Основною домінантою поетичного світу М. Василенка є слово, крізь призму якого він бачить навколишній світ, творить оригінальні образи, "*складає гімни-славні на честь людської краси і досконалості"* [7].

Поезія митця-краянина насичена різноманітними зоровими відчуттями, які читач сприймає безпосередньо через колір. Багатство колірної лексики в мові пояснюється зоровими враженнями як джерелом пізнання навколишнього світу. Колір у свідомості людини набуває самостійного звучання й реалізується в різноманітних сферах її духовного

світу – фольклорі, етнічних традиціях, сучасному баченні художнього світу. У кольорі виявляється ставлення людини до природи і навколишньої дійсності. Колір дає змогу охарактеризувати й систематизувати різні предмети й поняття.

У полі зору нашого дослідження – кольороназви в поетичній мові М. Василенка. Попри пильне дослідження літературного доробку поета (М. Жулинський, І. Немченко, П. Параскевич, Н. Чухонцева, Т. Щерба та ін.) особливості його кольороназв ще не були предметом спеціального аналізу.

Тлумачний словник української мови подає таке визначення кольору: "*1. Світловий тон чого-небудь; забарвлення; 2. Виражальні засоби мови, музики, сценічного мистецтва і т. ін."* [8].

Аналіз лінгвістичних робіт, присвячених дослідженню кольорів та їх відтінків, виявив відсутність єдиного терміну. Науковці подають такі дефініції: "*кольоропозначення"* (І. Ковальська, А. Уланич); "*ім'я кольору", "назва кольору", "кольороназва"* (Н. Адах, І. Бабій, А. Критенко, Н. Науменко); "*колірний термін", "термін кольору"* (Б. Берлин, С. Кантемір, П. Кей); "*найменування з колірним компонентом", "кольоронайменування", "колірний прикметник"* (О. Кучерук, Т. Пастушенко, Л. Піскозуб, М. Чікало); "*оказіоналізм-хроматонім"* (С. Циганова), "*кольоратив"* (А. Швець), "*кольоронім"* (О. Паливода), "*слово-кольоратив"* (Т. Семашко), "*символи-кольоративи"* (О. Куцик), "*колірний епітет"* (І. Бабій), "*хроматизми"* (С. Форманова, О. Базик) тощо [6, с. 99–100].

Зважаючи на таку кількість дефініцій, ми для свого дослідження обрали поняття "*кольороназва*", який, на нашу думку, поєднує в собі переважну більшість проаналізованих позначень кольору.

У мовознавстві проблему кольороназв науковці розглядають у кількох аспектах, зокрема, у галузі порівняльного мовознавства (О. Коваль-Костинська, Н. Пелєвіна), етнолінгвістики (А. Вежбицька, Г. Яворська); психолінгвістики (Л. Лисиченко, Т. Ковальова, С. Григорук, Р. Фрумкіна), перекладознавства (І. Ковальська), історичної та описової лексикології (М. Чікало, Н. Бахіліна, О. Панченко, В. Мур'янов), семасіології (Р. Алімпієва, О. Вербицька, А. Висоцький, Л. Грибова, О. Дзівак, А. Кириченко, А. Критенко, В. Москович, Ж. Соколовська, Т. Пастушенко, В. Фридрак). Проблему семантики кольороназв та естетичного значення їх у художньому тексті висвітлювали І. Бабій, А. Брагіна, В. Дятчук, С. Єрмоленко, Л. Пустовіт та ін.

С. Упорова, досліджуючи системний підхід до вивчення колірної лексики, зазначає, що важливим "*є таке: 1) слово-кольоропозначення – первинно емоційно забарвлене, воно не просто позначає колір, а й прагне висловити наше до нього ставлення; 2) колір може бути вираженим експліцитно (шляхом прямого називання кольору або ознаки за ним) та*

імпліцитно (шляхом називання предмета, колірна ознака якого закріплена в побуті чи культурі на рівні традиції)" [10].

У сучасній українській мові кольороназви утворюють багате та різноманітне лексико-семантичне поле; мають неоднакове семантичне наповнення, різну словотворчу структуру й граматичне оформлення. Загалом, колірна картина – це уявлення про світ кольору природних об'єктів, система колірної символіки, віддзеркалення художньо-колористичного сприйняття людиною світу та її єдності з природою.

У символіці кольорів, які надають забарвлення сучасній поезії, науковці виділяють спектр із 7-ми кольорів: чорний, білий, червоний, зелений, синій, жовтий, сірий, що об'єднані у дві групи: а) хроматичні; в) ахроматичні, або безбарвні. До хроматичних належать усі кольори сонячного спектра: червоний, оранжевий, жовтий, зелений, синій, блакитний, фіолетовий. Основними кольорами спектра є червоний, жовтий і синій. До ахроматичних кольорів належать білий (світло), чорний (темрява) і сірий [9].

Найбільш уживаними в поезії М. Василенка є ахроматичні кольори, зокрема білий та чорний. Білий – це колір чистоти, незайманості, радості, який поєднується зі словами: сніг, хмаринки, вітрила, скелі: *Ота **білявка**, ніде правди діти, Тонка-тонісінька, як та струна; В тундрі тиша глуха, Куций ліс бовваніє, мов гать, міцно спить в **білосніжній перині***…("Тиша в тундрі", с. 22); *Ой холодна Комі, Комі із вітрами, милого вітали **білими снігами;** Із далеких сторін наші **білі вітрила** Благовісне життя принесуть берегам* ("Надія", с. 73); *З **білих скель** злітають чайки-птиці, Над водою сонячно світа* ("Хвилі-білогривці", с. 26); *... **білі** лебеді-хмаринки У піднебесній вишині* ("Твій світлий образ", с. 100); *Мені мій край – **Білобережжя миле** – Любіший всіх далеких берегів; В **синь** піднімається **білий лелека**, Світить у небі зірки* ("Клинопис вечора").

Білий колір уплітається у поетичну тканину вірша, творячи неповторні зорові образи: *Сніги й сніги… Мов собака, висолопивши **білого язика,** тундрою гасає завірюха* ("Північна акварель", с. 81); ***Білий цвіт каштанів** сипався на хустку, Сипався на плечі, на перлистий шовк* ("Білий цвіт каштанів"). Білий колір пов'язаний переважно з позитивними емоціями, з оптимістичним, життєрадісним настроєм: ***Білими лебедями** падають пальці рук на оті струни – і пливуть, пливуть мажорні сонати…* Однак, цей колір асоціюється з сумом, із неприйняттям ближнього, несхожого на інших: *У **білому пір'ї** немає окрас... Геть з гурту, бо **білим замурзаєш нас!*** ("Біла ворона"). Автор уміло використовує протиставлення з метою увиразнення поетичних образів: ***Чорний** радісний дощ твоїх кіс Мені лагідно дивиться в очі, В мою душу заходить навскіс Серед **білого дня** й серед ночі* ("Чорний дощ твоїх кіс"); *Між **чорними – біла, біліє, мов ртуть;** свої і чужинці злосливо скубуть* ("Біла ворона").

У своїх поезіях М. Василенко вдало поєднує білий із іншими кольорами, підкреслюючи значення його: *В* ***синь*** *піднімається* ***білий лелека*** (“Клинопис вечора”); *В* ***синім морі*** *хвилі-білогривці, Мов козацькі* ***білі байдаки***…(“Хвилі-білогривці”, с. 26); *Молода* ***білявка*** *–* ***з червоними кетягами калини*** *у волоссі* (“Зустріч”, с. 11); ***біла птиця*** *на* ***синій хвилі*** *гойдається* (“Зав’язь”, с. 11).

Чорний колір – колір, протилежний білому. Цей колір поет використовує, з одного боку, щоб передати поетичне забарвлення конкретних предметів: ***Чорніють верби і тополі*** *Понад шляхами, мокрі, голі* (“Чумаки”, с. 37); ***Чорний*** *радісний дощ твоїх кіс Мені лагідно дивиться в очі* (“Чорний дощ твоїх кіс”); ***Чорногузи*** *повертаються до гнізд, небо ячить, повсюдно зникає* ***чорнота*** (“Весняна настроєність”, с. 10). А з іншого – чорний колір набуває негативного світосприйняття: *Невже увесь я відданий на муки І буде* ***чорний до останку вік*** (“Роздум”, с. 27); *Якщо, мій Отче, пожалів Народу божеських дарів, Веди у* ***сонячне життя*** *Крізь* ***чорну працю*** *й забуття* (“Прохання”); *Людина – з веселої та моторної зробилася* ***чорніше чорної*** (“Постукало”, с. 86). Цей колір у деяких поезіях є втіленням неправди, зла, облуди, брехні: *“Мовчать!”... і рот мерщій закрив Свободі* ***чорною*** *рукою* (“Легенда про свободу”, с. 87); Сказав Онуфрій: “***Чорний популізм*** *Ще не одну вкраїнську душу з’їсть”; Свободівця* ***очорнював*** *нечистий, – Усі кістки його перемолов*; *Наш вік на* ***чорних геніїв*** *багатий; Щоб творче музи* ***чисте джерело*** *Звели до* ***чорних матюків*** *і лайки. Я величатиму свого пашу За* ***чорний*** *кусень хліба й дрібку солі* (“Раб”, с. 94).

М. Василенко у своїх поезіях використовує й сірий колір – відтінок білого і чорного, який нами зафіксовано лише один раз: ***Чорніють верби і тополі*** *Понад шляхами, мокрі, голі, Під небом* ***сірим****, дощовим* (“Чумаки”, с. 37). Натомість відтінок білого і сірого кольорів, зокрема срібного, поет використовує для змалювання природи, поєднуючи колір із словами: зірки, полярне сяйво, хвилі, які мають срібний відтінок: ***срібні*** *хвилі водориїв, полів, гаїв*; *Проворно й легко* ***сріберна*** *мітла змітає з неба стрічечки шовкові* (“Полярне сяйво”, с. 123); *Мов пелюстки нарциса, на темній скелі снігова печать, І сяйва нитки* ***сріберно горять*** (“Заполярний етюд”, с. 33); *Над ним* ***блакить*** *прошита* ***срібними зірками****, налита пружними вітрами* (“Літня ніч”, с. 31).

Окрім ахроматичних, М. Василенко використовує і хроматичні кольори, які кількісно переважають ахроматичні. Найпоширенішими з-поміж них є зелений, синій та червоний кольори.

Зелений – один із основних кольорів спектра. Цей колір викликає у нас асоціації з природою: лісом, полем, рослинністю. У поезії М. Василенка зелений колір викликає позитивні зорові відчуття і є кольором спокою, символом відродження життя: *нехай густим і* ***зеленим***

буде ліс (“Світ за вікном”, с. 12); *Занімів* ***дубок зелений****, Сон на воду ліг* (“Туга”); *Ой піду-полечу у* ***зелений розмай****; Отам щастя моє, мій незайманий рай* (“Катерина Білокур”); *Де мучили невинний люд безстидно, Росте, як хліб густий,* ***зелений ліс****; Як хмаринки в небі, в небі гуси тали,* ***зеленастим віттям*** *їм дуби махали* (“Гуси-лебеді”, с. 14). Зелений колір поет використовує і як символ надії, свободи, відродження нового життя: *Україно, Розправляй свої* ***крила зелені****, бо тільки крилаті досягають Свободи!* (“На майдані”).

Жовтий колір М. Василенко використовує у своїх поезіях досить рідко, віддаючи перевагу відтінку жовтого – золотому кольору, який асоціюється з життям, сонцем, багатством почуттів: *щоосені ліс одягатиме* ***золоту перуку*** (“Світ за вікном”, с. 12); *Гарячі барви* ***золотим потоком*** *За* ***біле місто*** *густо полились* (“Надвечірній сонет”); *Розгубив себе я у життєвім кросі, Загубив польотне* ***золоте крило****; Ось вони –* ***золоті струни*** *весни* (“Весняна настроєність”, 10); *Це для нас літо клепле* ***золоту косу****, гаптує квітами широкий путівець* (“Світ за вікном”, с. 12).

Червоний колір теж належить до основних кольорів спектра. Уживання червоного кольору пов’язане переважно з забарвленням конкретних предметів і в поезіях він поєднується зі словами: кетяги калини, плащ, небо: *Ранок прийшов у* ***червонім плащі****, В гори приніс на долонях дощі* (“Ранок у Криму”, с. 22); *Молода* ***білявка*** *–* ***з червоними кетягами калини*** *у волоссі, з лукавинками в куточках очей, подивиться на тебе і піде…* (“Зустріч”, с. 11); *Небо вечірнє****, червоне,*** *мов мідне, Тліє в Дніпрі за мостом* (“Ріднокрай”). Разом із тим, червоний колір може викликати, з одного боку, почуття страху, занепокоєння, тривоги: *Хтось повірить... І вилупиться страшидло – новітній* ***червоний диявол*** *з отрутою і кинджалом, і позначить кров'ю сліди довірливих,* а з іншого – впевненість у своїх силах, віру в перемогу: *В Путивлі вже не плаче Ярославна (Пощо пусті слова? Нехай їм грець!). Утямивши, що сльози — це омана, Взяла до рук* ***черлений щит і меч.***

Поет послуговується і відтінками червоного кольору, зокрема використовує рудий колір, який поєднує з мріями ліричного героя, його тугою за коханою: *Як з нічного зодіаку Упаде* ***звізда руда****, Під вікно мого бараку Прийде жінка молода* (“Чого б ото?”, с.66).

У своїх творах М. Василенко звертається й до синього кольору, поєднуючи його зі словами: небо, море, день, клени. Синій колір для поета – це небесна синь, світлі почуття: *біла птиця на* ***синій хвилі*** *гойдається* (“Зав’язь”, с. 11); *На Закарпатті Біжить стежинка, мов струмок. Зненацька там, де* ***скелі сині;*** Самі сніги лежать без краю В ***далеку просинь***, як мости. *Далеко від України; Запломеніла надвечірня вись. Гарячі барви золотим потоком За біле місто густо полились, І в дзеркалі небес, де* ***синь*** *над доком* (“Надвечірній сонет”), а також туга, нездійсненні

сподівання, спогади: *Вийшли клени в синій тузі По шляхах крутих…* (“Туга”); *Вітрам, що народилися в один день зі мною, відлинути за* ***сині океани*** (“Романтичний монолог”); *Соловецький монастир За* ***синім пругом*** *дня, де море Біле.*

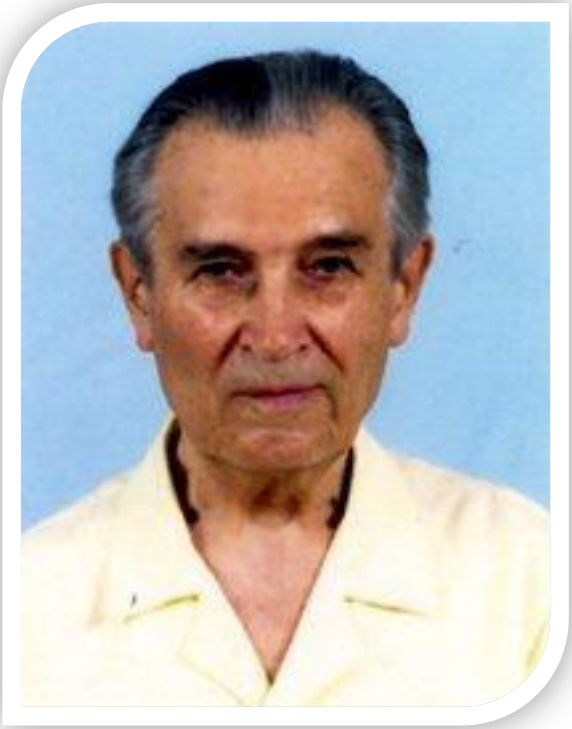
М. Василенко досить широко використовує голубий (блакитний) відтінок синього кольору, зокрема, для опису простору, неба: *Блищать зірки* ***на голубому*** *тлі, Спустили вії у ліси вологі* (“Вірш без назви”); *Кулеметні черги за Дніпром усюди Прошивають небо, мов* ***блакитні груди*** (“Полігон”, с. 26); *Над ним* ***блакить*** *прошита срібними зірками* (“Літня ніч”, с. 31).

Отже, колір відіграє важливу функцію у створенні неповторних художніх образів, розкриває стиль поета, його ставлення до навколишньої дійсності. Колір виступає як елемент культури, за допомогою якого можна охарактеризувати предмети, явища, ставлення людини до природи.

Література

1. Василенко М. Архітектура планиди : поезії : вибране / передм. Д. Павличка / М. Василенко. – К.–Херсон : Просвіта, 2004. – 183 с.
2. Василенко М. Нові катрени / М. Василенко // Вісник Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори): літературно-науковий збірник. Випуск 9. – К.–Херсон: Просвіта, 2013. – С. 163–168. [Електронний ресурс] – Режим доступу: prosvita-ks.co.ua/mikola-vasilenko-novi-katreni
3. Василенко М. Катренові сходинки / М. Василенко // Вісник Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори): літературно-науковий збірник: Випуск 11. — К.–Херсон: Просвіта, 2015. – С. 201-212. [Електронний ресурс] – Режим доступу: prosvita-ks.co.ua/vasylenko-m-katrenovi-shodynky
4. Василенко М.О. Очна ставка : поезії / М. О. Василенко. – Сімферополь : Таврія, 1990. – 224 с.
5. Вежі та вітрила: поезія кінця ХХ – початку ХХІ століття / В. Загороднюк, А. Кичинський, І. Немченко та ін. – Херсон : Наддніпряночка, 2007. – 300 с.
6. Критенко А. П. Семантична структура назв кольорів в українській мові / А. П. Критенко // Мовознавство. – 1967. – № 4. – С. 97–112.
7. Немченко Іван. Обличчям до сонця: Микола Василенко та його здобутки [Електронний ресурс] – Режим доступу: /prosvita-ks.co.ua/visnik-tavriyskoyi-fundaciyi-vipusk-1/ivan-nemchenko-oblichchyam-do-soncya
8. Сучасний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс] – Режим доступу: vivat-book.com.ua
9. Теорія кольору: глосарій [Електронний ресурс] – Режим доступу: tkl.mdk.ksue.edu.ua/
10. Упорова С. О. О методологии анализа цвета в художественном тексте/ С. О. Упорова // Гуманитарные науки в Сибири. – 1995. – № 4. – С.52–57.

До 95-річчя від дня народження М. Василенка

Павло Параскевич

Зоря Миколи Василенка: слово про друга

Ще одна зірка спалахнула в далекому темному небі – минулої осені у засвіти пішов блискучий таврійський поет, прозаїк, перекладач, відомий громадський діяч Микола Олександрович Василенко. Він не дожив до свого 95-ліття. Чогось не дописав, чогось не договорив...

З Миколою Олександровичем я познайомився в стінах Херсонського державного педінституту (тепер університет). Це була зустріч із письменником із нагоди виходу його збірки “Очна ставка” (1990). На зустріч із студентами та викладачами Микола Олександрович прихопив цілі пачки ліричних книжок, щоб роздарувати шанувальникам поетичного слова. Я побачив його у деканаті нашого факультету. Письменник приязно посміхнувся, і ми разом пішли до студентської аудиторії. Я коротко представив публіці М. Василенка, а далі він своїм тихим і таким проникливим голосом читав вірші, відповідав на питання студентів і викладачів. Зустріч багатьом запам'яталась, адже не кожного дня доля зводить нас із людьми такої складної біографії. Адже у цього простого й скромного гостя літературної вітальні за плечима були остарбайтерські поневіряння й ув'язнення в гулагівських таборах, цілі десятиліття

штучного замовчування його доробку. За тієї пам'ятної зустрічі Микола Олександрович подарував і мені свою книжку з щирим дарчим написом. І цю збірочку я зберігаю й досі.

Після того нам не раз доводилося брати участь у спільних заходах – літературних презентаціях і зустрічах, наукових конференціях, різноманітних культурних акціях. Особливо ми зблизилися в період спільної діяльності в рамках "Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори)" та міжкафедральної наукової лабораторії "Українська література в англомовному світі" при Херсонському державному університеті. Ми протягом багатьох літ підтримували дружні стосунки, постійно обмінювалися телефонними дзвінками, а часом листувалися. Часто дарували одне одному опубліковані книжки, журнали чи матеріали з періодики.

Микола Олександрович розповідав, що його батьки були потомственими селянами, нащадками переселенців із Полтавщини, котрі адаптувалися до чорноземів Херсонщини. Він народився, як і батько, в селі Загорянівці під Херсоном (тепер Білозерського району). На очах малого Миколки чинилися експерименти більшовицької влади: примусова колективізація, голодомор 1932-1933 років, сталінські репресії, що зачепили й рід Василенків. А потім була Друга світова війна: батька та брата було мобілізовано до Радянської Армії. Якщо батько повернувся додому живий-здоровий, то брат, на превеликий жаль, загинув у бою з гітлерівцями на теренах Білорусії.

Коли Микола Олександрович розповідав про свої творчі витоки, то насамперед згадував свою бабусю, яка знала багато народних пісень, приповідок, казок, а відтак засівала в дитячі душі любов до творчості, до читання, до пізнання довколишнього світу. Тож ще в школярські роки М. Василенко звернувся до літературних спроб, а далі й до публікацій у періодиці.

За часів війни, коли його було примусово вивезено на працю до Німеччини, юнак при нагоді продовжував писати твори, і вони друкувались у журналі для остарбайтерів "На дозвіллі". Потім був у таборі для переміщених осіб в американській зоні окупації. У місті Франкфурті-на-Одері, що був у радянській зоні, як згадував Микола Олександрович, його було мобілізовано до лав Радянської Армії. Він служив у Німеччині, в місті Барті, до 1947 року, коли з політичних мотивів був арештований сталіністами. Отримав вирок – 10 років з політичних мотивів у таборах посиленого режиму і 5 років позбавлення громадянських прав. Там, у радянських таборах, за словами Миколи Олександровича, було багато репресованих письменників, які підтримували одне одного: Григорій Кочур, Дмитро Паламарчук, Микола Соколовський (Сарма), Андрій Хименко (Химко), Олександр Гринько, Іван Лук'яненко (Іван Савич), Іван

Гришин-Грищук, Михайло Хорунжий, Іван Микульський, Григорій Полянкер, Юрій Лисняк та ін.

Опинившись на волі, М. Василенко ще довго не мав шансів опублікувати свою окрему книжку. Але з 1990 року ситуація змінилась. Услід за "Очною ставкою" та "Небовим ключем" було видруковано чимало книжок поезії, прози, перекладів, публіцистики та мемуарів. З відрадою ми дізнавались про успіхи Миколи Олександровича: прийняття його до Національної спілки письменників (1992), присудження йому літературних премій – імені Василя Мисика (1999), імені Яра Славутича (2007). Поет говорив: "*Вірші я пишу майже все життя. Вони поза моїм бажанням магічно тримають за душу, не відпускають від себе ні за добрих, ні за поганих обставин життя. А це, мабуть, і є ота сила любові до поезії. Люблю вірші короткі, в яких мало "води", а багато мудрості й душевної відкритості, що змушують пізнавати глибину довколишнього світу, бути активним учасником творчого процесу літератури*".

Не раз нам доводилось обмінюватись думками з приводу нових катренів, написаних М. Василенком. У цій формі він виявляв просто незрівнянний хист! А незадовго до своєї смерті надіслав мені лист із низкою мініатюр, серед яких умістив і присвяту адресатові:

Він серцем молодий,
Його не хилить неміч.
І добрий, як завжди,
Професор Параскевич.

Як багатолітній голова "Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори)" М. Василенко чудово виконував свої функції керівника, а ще завжди пам'ятав про дні народження та ювілеї своїх соратників по організації. Він сам писав задушевні вітальні тексти, під якими традиційно підписувалися члени правління. Наведу одне з таких поздоровлень на мою адресу, за кожним словом якого чується стиль Миколи Олександровича:

"*Високодостойний Павле Кіндратовичу!*

На Херсонщині Ви відомі як непересічний педагог, учений, доцент, людина компетентна, вольова і доброзичлива, яка користується заслуженим авторитетом і повагою як серед педагогічного загалу області, так і серед своїх численних вихованців.

За Вашими плечима багатолітній досвід і визнання. Ваша принципова позиція відома всім. Вона викликає в серцях усіх нас глибоке пошанування. Ваша переконливість, принциповість, творчий підхід до службових обов'язків та справедливе ставлення до людей служить постійним прикладом для колег. Ваша доброзичливість та щирість завжди вражали та вражають нас усіх.

У цей знаменний для Вас і нас день бажаємо, щоб жага творити добро, справедливість і добропорядність ніколи не залишали Вашу душу, а невичерпне джерело Вашої життєвої наснаги повнилося радістю, задоволенням від життя та щирою вдячністю людей за Ваші добрі справи. Нехай Ваша плідна наукова праця, завдяки якій багато речей знаходять у житті свій сенс та константи, буде щедрою на життєдайні плоди, повагу та любов. Міцного здоров'я Вам на довгі роки, енергії для втілення нових задумів. Щасти Вам!

30 червня 2011 року".

Після таких щирих та проникливих слів справді хотілося ще більше працювати й творити на благо рідного краю.

М. Василенко був справжнім патріотом України. Завжди жив її проблемами, її турботами. І сьогодні його думки, якими митець ділився з нами, сучасні й злободенні: "*Усі війни мають одне нелюдське обличчя – жах, кров, смерть. Справедливих війн немає і не було: є ворог – агресор, окупант – і є жертва – патріот своєї країни, родини, який обороняється від ворога. За життя мені багато довелося бачити не з розмов, а наяву жахи Другої світової війни, тому моє ставлення до війни, незалежно як вона називається, гостро негативне. Таке несприйняття маю і до гібридної війни на терені Донбасу, яку започаткувала Російська Федерація. Не може мирна людина бути спокійною чи щасливою, коли агресор з метою пограбування окуповує частину його батьківщини, убиває дітей, спалює житла, нищить матеріальні й культурні достатки. Не може в миролюбній людині не появитися ненависть до агресора, до терору й несправедливості. Від болю душі, нанесеного окупантом, людина нікуди не зможе втекти, аж допоки не ствердиться справедливість і не настане справжній мир*".

До останніх своїх днів М. Василенко не складав своєї словесної зброї. Він продовжував творити і говорив, ніби підсумовуючи свій шлях: "*Про те, що хотілося сказати, я вже сказав у своїх творах, а про що хотів би ще написати, то воно, як і Всесвіт, немає межі. Друзі радять не дивитися в паспорт про рік свого народження, не опускати руки, намагатися якнайчіткіше і якнайтвердіше іти в ногу з життям. Отож сприймаю долю, якою вона є, без нарікання*".

Не зважаючи на нездужання, до останніх днів Микола Олександрович надзвонював мені, турбувався, як я почуваюся. Не раз ми обмінювалися запрошеннями щодо відвідин. Але, зрозуміло, було не до гостин. Адже й Миколу Олександровича останніми часами підводили хворі ноги, і в мене була та ж проблема. А якось я зателефонував, і мені відповіли, що його вже нема...

Ні, він є. Він постійно з нами. В наших думках і в наших чуттях. Його зоря не згасає.

Олег Олексюк

Микола Василенко – поет і просвітянин

Хтось його знав як письменника, лауреата всеукраїнських літературних премій імені Василя Мисика та імені Яра Славутича, дехто як ветерана Другої світової війни, хтось ушановує як почесного громадянина міста Херсона, хтось як політв'язня, а дехто як просвітянина з великої літери.

Першого травня йому мало б виповнитися 95 років, проте восени минулого року письменник і просвітянин Микола Олександрович Василенко пішов у засвіти.

Автор поетичних збірок "Небовий ключ" (1990), "Очна ставка" (1990), "Жменя дощу" (1999), "Архітектура планиди" (2004), "Тавровані зоряниці" (2011), "Транзит самоцвітів" (2012, переклади), "Катреновий телескоп" (2014), "Відлуння неспокою" (2017), "Сердце – не камень" (2005, у перекладі російською), книжок для дітей: "На горі стояла хата" (2001), "Жариста шабля" (1996), "Ключ від королівства" (1997), "Усе царство – за коня!" (2003), роману "Уламки імперії" (2002; у перекладі російською "Лаодика – царица Селевкидии", 2008), щоденникових записів "Курай для пожежі" (2007), збірки оповідань, повісті в новелах, текстів пісень "Довга дорога з тунелю" (2009), автор понад 50 статей із питань літератури в періодиці та літературно-художніх збірниках. Микола Василенко завжди залишається у наших серцях як українець, який усе своє життя присвятив боротьбі за утвердження української мови на українських землях.

“Із яких причин і через кого спустошена земля наша?” – питання, що ставив собі Величко, ставимо тепер і ми по новій Руїні, по страшних літах большевицького панування на Україні.

Звідки впало це рабство? З яких причин “лицарські сини” обернені – за виразом Шевченка – в “свинопасів” і “хамових синів”? Чому їх, як Навином ворожі народи, обернуто в “дроворубів і водоносів” вибраного племені, в гелотів? Чому і за що звалилися на нас ці апокаліптичні часи?.. [4, с. 8]

Певно з самого малечку задавав подібні питання сам собі український письменник, лицар українського духу другої половини ХХ століття, просвітянин за покликанням, поет М. Василенко. Можливо, саме за прискіпливу допитливість обдарованого молодого митця, який пережив лихоліття Голодомору 1932-1933 років і не з книжок пізнав Другу світову війну, вже 1947 року було ув’язнено. Але відбувши покарання в сталінських таборах, у 1955 році тридцятилітній краянин вийшов на бережину Дніпра вже загартованим до боротьби з тоталітарним режимом. З вовчим квитком ворога народу йому все ж таки вдалося закінчити Горлівський індустріальний технікум (1960 р.) і продовжувати самоосвіту, щоб залучити до визвольної боротьби нових людей із середовища молоді. Г. Кочур у передмові до книжки письменника “Очна ставка” писав: “*З Миколою Василенком ми приятелювали багато років. В різні часи нам довелося зустрітися у різних місцях і в різних обставинах. Однакове і завжди незмінне у нього було і залишається одне: любов до рідної мови і до поезії. А ці властивості пов’язані з іншими – порядністю, національною і особистою гідністю, незламною принциповістю*” [1, с. 4]. Саме незламна принциповість Миколи Олександровича і наснажувала молодих краян смаглявої Таврії іти пліч-о-пліч із такою поважною особистістю первопутками відродження української державності. Він завжди був на передовій у боротьбі за утвердження української мови в усіх галузях суспільства, відродження національної духовності та розвитку української культури.

Коли наприкінці 1980-х на Херсонщині створювалися перші осередки Народного Руху України і Товариства української мови, яке у 1993 році переросло в Товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка, М. Василенко був завжди у вирії подій. Він організовував Шевченківські читання біля пам’ятника Великому Кобзареві, своїми яскравими патріотичними творами запалював серця українського студентства, і ця молодь потім складала основу патріотичних формувань “Молодої Просвіти”, Суспільної Служби України, Херсонського коша Українського козацтва, літературних студій “Кулішева криниця” і “Таврійський первоцвіт”. Із книгою поезій М. Василенка “Очна ставка” патріотично налаштована юнь не розлучалася. Для кожного із них, молодих, як гасло до дій, звучали слова:

“Єднайтеся, орли-сини!
Я – Україна, ваша сила.
Я вам дала могутні крила,
І дух, і молодість весни.

Хай Вас не бавлять мрії-сни –
Для подвигів я вас ростила.
Єднайтеся, орли-сини,
Я – Україна, ваша сила” [1, с. 83].

Я з приємністю згадую наше знайомство з Миколою Олександровичем під час поїздки до Києва у грудні 1993 року на святкування 125-річчя Всеукраїнського товариства “Просвіта” імені Тараса Шевченка, тоді я і мав нагоду отримати в дарунок уже згадану маленьку поетичну збірку, яка на довгі роки залишалась компасом на шляху збереження етнокоду нації.

Наприкінці дев’яностих він був одним із натхненників проведення науково-практичної конференції, присвяченої 100-річчю від Дня народження Степана Бандери, на якій мені судилося виступати з промовою. Саме дякуючи йому запрацювали на Херсонщині Товариство “Меморіал” та Спілка політв’язнів і репресованих. Він був одним із тих лицарів українського духу, хто сприяв відновленню служби Божої у Храмі святої Олександри Української Автокефальної Церкви на вулиці Перекопській у Херсоні.

Чимало своїх поетичних та прозових книг М. Василенко видрукував саме у Херсонській філії Видавничого Центру “Просвіта”. Згадується один із моментів під час виставки українських видавництв у Москві у 2002 році, коли делегація правлячої верхівки Держдуми Росії дефілювала поруч із книжковими полицями українських видавництв і як Володимир Жириновський аж підскочив, мов ошпарений, коли побачив на виставкових полицях ВЦ “Просвіта” новий історичний роман у трьох частинах М. Василенка “Уламки імперії” й у своїй епатажній манері з вигуками запитав: “Об уламках какой Империи здесь написано?”, – а я йому й відповідаю: “Про уламки імперії Олександра Македонського…”. Хоча жах в очах російського політика ще майорів, проте агресивних дій до нашої виставки від нього ми уникнули, адже він, певно, теж інтуїтивно зрозумів, з яким прицілом “Просвіта” Херсонщини презентує в Росії дану книгу, яка починається авторською передмовою і ще й такими словами: “*Історія за відповідних умов повторюється. Минуле, яким би давнім не було, стає одним з елементів сучасності. Незримий ланцюг, що з’єднує давноминулу і теперішню епоху, існує. За законами причинності, один факт іде услід за іншим, одна подія є причиною іншої. Ми не живемо сьогодні, – говорять філософи, – а лише переживаємо минуле, прозираючи свій завтрашній*

день. Змінюються релігійні уявлення, форми суспільства, класові формації… Незмінним лишається продукт духовного стану людини: радість, заздрість, кохання, ненависть, зрада, патріотизм…" [2, с. 3].

М. Василенко завжди був цілеспрямованим і послідовним борцем за відродження історичної правди на теренах Соборної України, що наснажувало і молодих просвітян. Це спричинило появу цілої низки краєзнавчих книг серед активу обласного об'єднання Всеукраїнського товариства "Просвіта" імені Тараса Шевченка. Згадаймо хоча б дещицю книг із історії Бериславщини від Сергія Гейка, чи то книгу Федора Морозюка "Келегейський мор", чи то книгу Олега Тимкова "Махновський рух на Херсонщині", чи поему-драму Валентини Наумич "Блаженна Ольга-Олена", чи цілу низку драматичних поем Миколи Братана: "Туга", "Їде батько Махно", "Махно в Парижі", "Шоста заповідь", "Сердитий Бог", "Колюча нива" тощо. Микола Василенко завжди надавав свою вагому підтримку сміливим патріотичним ідеям молоді. Так після Помаранчевої революції у Правління обласного об'єднання ВУТ "Просвіта" ім. Т. Шевченка виникла ідея зібрати до купи всі твори поетів Херсонщини, написані під час революційних подій, тож Микола Олександрович відразу надав свої поезії до друку, чим надихнув і молодих літераторів. Так розпочав свій поступ тематичний альманах "Голос Батьківщини", який відкривається світові нетлінними рядками Миколи Василенка:

Україно,
море твоїх синьо-жовтих прапорів
хлюпає у відкрите серце народу.
Море світлих знамен
утверджує твоє безсмертя [3, с.4].

На сьогодні вже 5 випусків зазначеного альманаху вийшло друком у Херсонській філії Видавничого Центру "Просвіта".

Він також підтримав ідею щодо створення Таврійської фундації як осередку вивчення української діаспори. Ідея допомогти молодим науковцям, літераторам реалізувати свої творчі задуми об'єднала навколо Миколи Олександровича плеяду філологів-патріотів, які і по цей день працюють над тим, щоб і надалі виходив друком у Херсонській філії Видавничого Центру "Просвіта" унікальний альманах "Вісник Таврійської фундації (ОВУД)".

1 травня цього року поетові та просвітянину М. Василенку виповнилося б 95 років. На жаль, його витруджене серце перестало битися у ритмі сьогодення, припинило вилунювати рядки любові до рідного краю восени 2018 року. Він до останнього подиху працював на майбуття багатостраждального народу. Його численні виступи на радіо і телебаченні, в студентській та учнівській аудиторії, його нетлінні твори завжди запалювали і продовжують запалювати серця молодих краян, які

наповнювали і продовжують наповнювати одвічні патріотичні формування свіжою життєдайною силою відродженої України.

Література

1. Василенко М. Очна ставка: поезії / передм. Г. Кочура / М. Василенко. – Сімферополь: Таврія, 1990. – 223 с.
2. Василенко М. Уламки імперії: історичний роман: у трьох частинах / післям. М. Оленковського / М. Василенко. – К. – Херсон : Просвіта, 2002. – 273 с.
3. Голос Батьківщини: збірка віршів, присвячених Помаранчевій революції. – К. – Херсон: Просвіта, 2005. – 47 с.
4. Донцов Дмитро. Дух нашої давнини / упоряд., передм. П. М. Мовчана / Дмитро Донцов. – К.: Просвіта, 2018. – 264 с.

Обкладинки книжок М. Василенка “ Ключ від королівства” (1997) та “Уламки імперії” (2002).

Валентина Липенко-Винник

Український маестро

Володимир Михайлович Івасюк – легендарний композитор, великий українець, який не дожив до свого 70-річчя, що нині відзначається. Він був закатований кадебістами у 30-річному віці. Не дожив, не доспівав, не долюбив. Але встиг за коротке життя прославити не тільки себе, але й Україну, поніс рідну пісню у світи!

Як народжуються таланти? Кожна людина від народження має якийсь дар, але потрібні умови, щоб він проявився. Володя народився в квітучому та співучому куточку України – Буковині, у місті Кіцмань, у родині вчителів.

Мені пощастило прожити в цьому благодатному краю близько 10 років, ходити тими вулицями, якими ходив Володя, вчитися в тій школі, в якій він навчався. Можливо, сиділа за тією партою, за якою сидів він, нас учили ті самі вчителі, але в різні роки. Я щаслива з того, що знала його батьків.

Моїм учителем з іноземної мови (французької) був Михайло Григорович Івасюк, батько Володимира – письменник, науковець, педагог. Він був дуже ерудованим, знав 6 іноземних мов. Яким учителем був Михайло Григорович? Перш за все дуже вимогливим, але коректним у стосунках з учнями, ніколи не підвищував голос, рідко ставив погані оцінки, був дуже тактовним. Не любив фальші. До мене ставився особливо

вимогливо, оскільки я була відмінницею. Мабуть, готував мене до навчання на факультеті іноземних мов. Задавав мені додаткові завдання, пропонував довгі списки французьких слів для вивчення. Я справлялася, бо мала гарну пам'ять.

Лише після смерті Михайла Григоровича я дізналась, що він тільки в 1946 році повернувся до рідного Кіцманя, де народився, після семилітнього перебування в сталінських концтаборах на Печорі. Покараний був за те, що юнаком намагався перейти з території Буковини, яка в той час була під протекторатом Румунії, на територію Радянської України, щоб продовжити навчання в університеті. Те, що Михайло Григорович пережив на Печорі в таборі ГУЛАГу, він описав у книзі "У царстві вертухаїв", що вийшла вже після смерті автора (помер 1995 р.). Її презентували у 2008 році, на 91-й день народження митця.

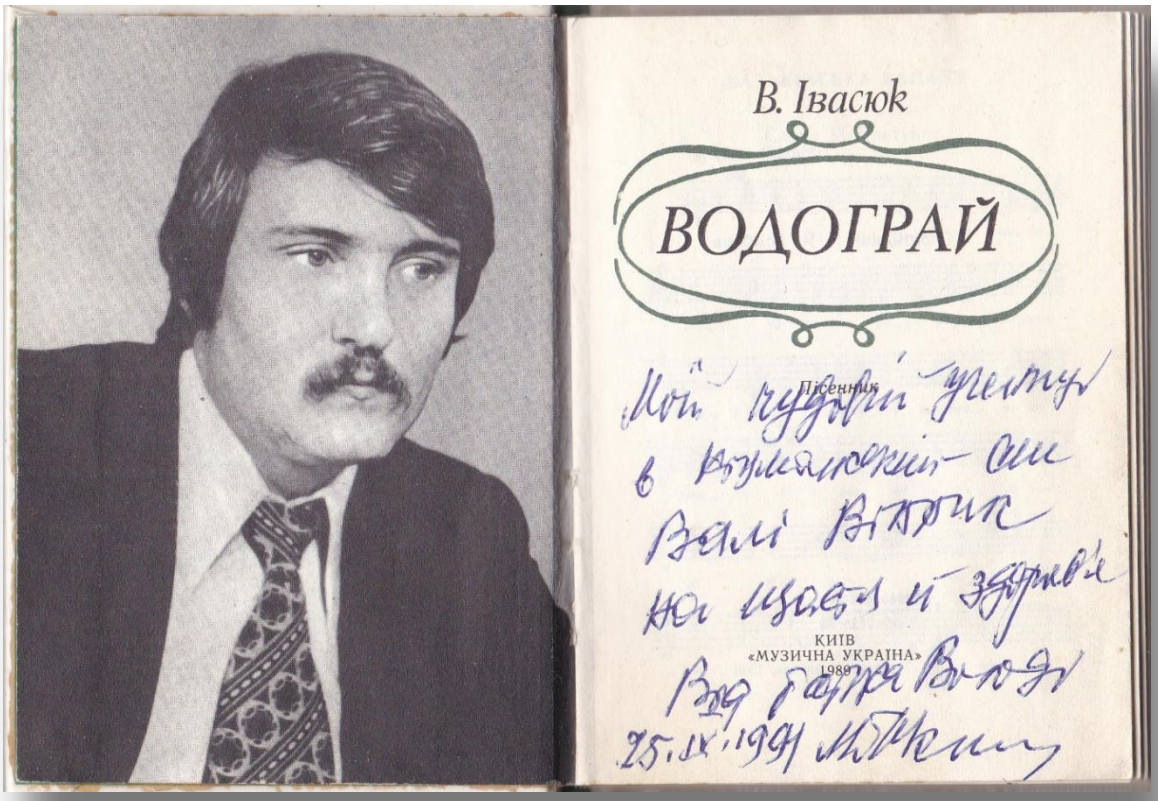
Поява на світ сина була дарунком для Михайла Григоровича. Батько обожнював Володю з самого народження, дав йому ім'я на честь В. Сосюри та В. Самійленка. Саме Михайло Григорович помітив, що у сина є потяг до музики. Ще маленьким хлопчиком Володю брали батьки на репетиції хору вчителів школи. Батько звернув увагу на те, що дитина під час репетиції хору не бешкетує, а сидить тихо й уважно слухає. В учительській стояло фортепіано, і Володя підходив до нього, натискав пальчиками на клавіші – звуки, які виринали при цьому, бентежили хопчика.

М. Івасюк із сином Володимиром.

Це було помітно з реакції дитини. У 4 роки Володі купили мандоліну, але він попросив скрипку, і у віці 5 років почав учитися грати на ній. Батько розумів, що у сина є музичний дар – потрібна музична школа, якої не було в Кіцмані. Михайло Григорович зробив усе можливе й неможливе, щоб ця школа була відкрита і працювала (зараз вона носить ім'я Володимира Івасюка). З 5 років Володя почав там навчатись, хоча ще не вмів писати. На кожне заняття з ним ходив батько, аж поки хлопчик сам навчився писати.

Михайло Григорович розумів, що тільки наполеглива праця принесе успіх і дасть повірити дитині в свої сили, і ця віра вже буде спонукати до перемог. Тому уже в 5 років Володя щодня вдома займався музикою одну годину з перервою на ігри та відпочинок. А далі, у більш старшому віці, Володимир уже сам проявляв активність і досяг того, що мав за своє коротке, але насичене творчими перемогами життя. Уже після смерті композитора Михайло Григорович надіслав мені збірочку з його піснями та написом: “Моїй чудовій учениці в Кіцманській СШ Валі Винник від батька Володі”. Її зберігаю як цінну сімейну реліквію.

Збірка пісень В. Івасюка “Водограй” (1989)
з дарчим написом Михайла Григоровича.

Софрон Круть (Ф. Василевський)
1855-1915

Записки українця з побуту між полудневими слов'янами

(продовження, попередні розділи – в 12-14 випусках)

Війна слов'ян із турками (1875-1878 рр.)

III. Війна сербів та чорногорців

В той час, коли герцоговинці та босняки встеляли своїм трупом доли й гори, б'ючись із турками, простягали руки до своїх вільних братів, щоб ішли їм на поміч, – сербський і чорногорський уряди, що заварили все се повстання і підбивали до нього народ, тепер ніяк не могли договоритися, як вони поділять між собою Туреччину, коли вона пропаде. Повстання йшло, народ у Боснії і Герцоговині гинув, а уряди вільних братів тим менш мали надії договоритися до чогось, бо гибель Туреччини здавалася неминучою. Де ж таки: коли вона не справиться з повстанцями, в яких велика недостача

військової справи, а то ж як ударить справжнє військо з гарматами, офіцерами і всякою справою та ще з двох кінців, – ні, де вже Туреччині вдержатися! Уряди мінялися післанцями, половинили Туреччину і здавалося кінця тому не буде. Договоритися вспіли тільки літом 1876 р., перед самісіньким початком війни!

Та були й інші причини, через які Сербії не можна було починати війни. Цісарщина ще з початку герцоговинського повстання сказала, що як тільки Сербія задумає пуститися у війну з Туреччиною, то її військо піде на Сербію. Знову ж у Сербії не було доволі грошей і справи, бо уряд, бачте, не знав, що Сербії не сьогодня, так завтра прийдеться мати війну з Туреччиною. Для урядових людей, що більш нічого й не роблять, як тільки кричать про війну, війна сама була новинкою; вони, мабуть, не знали, що для війни потрібно мати оружжя, гармати і всяку іншу справу, бо все се вони кинулися закуповувати, як війна сиділа на носі.

А чи хотів народ сербський і чорногорський війни з Туреччиною? Про чорногорців нічого й говорити, бо вся Чорногора не що інше, як один військовий табір, завсіди готовий воювати, який і не знає іншого життя, опріч війни. Сербія друге діло – тут народ, що звик до хліборобства, мирного життя, давно не воював і мав стільки на прожиток, що не потрібно йому заробляти на стороні війною та розбоєм, як чорногорцям. На війну з турками могло його закортіти хіба від думки, що брати мучаться в неволі, що треба їм дати поміч визволитися з тої муки. Тільки ж до такої думки може дійти народ дуже освічений і високочесний, до того ж живучий у державі, що справді не мучить ні кришечку його самого. До сього часу у світі нема ще такої держави, в якій народ міг би так викохати свої чоловічі почування, що був би готовий умирати за свого брата. У Сербії менш усього могло так бути. Правда, що всі серби більш-менш учені бажали визволення всього сербського люду з-під турків; пристало до них багато й простого люду, що співає й тепер про тяжкість життя під турками. Тільки ж усе се не могло заставити сербський народ так бажати війни з турками, щоб почати її, не вважаючи ні на що. Сербський уряд постарався повести діло так, що одбив у народу й ту невелику охоту до війни, яку він мав.

Восени того ж таки 75 р., коли розгорялося повстання, була зібрана скупштина (державна рада). На ній між іншим говорилося і про війну. Скупштина наказала урядові достати грошей (3 міліони) і одну третину дати в поміч повстанцям, на другу готовитися до війни, а третю мати в запасі на час війни. Все ж таки скупштина не дала права урядові починати війну з турками, а тільки помагати повстанцям, хоч би ся поміч викликала війну. Рішити, чи починати війну з турками, чи ні, могла тільки скупштина; а як зробити, – треба було підождати, поки виясниться діло. За час же скупштини ніяк не можна було найти ладу, чи має Сербія всю потрібну справу до війни, чи ні. Рістіч, найславніший міністр, казав скупштині, що

Сербія готова до війни, а в той час князеві говорив, що не готова. Як Рістіча князь звів на очі зі скупштиною й робота його вияснилася, тоді скинуто його з міністра.

Тільки від сього не багато прийшло помочі ділу. Цілісіньку зиму йшли оті договори урядів; ніхто не знав, що й як буде; торговля стала, всяка інша праця теж, бо військо з весни почало збиратися, поле зосталося необробленим; до всього сього така довга непевність, що й як буде, наводила на народ сум і одбивала всяку охоту до війни. Між тим Рістічева часопись "Исток" у одно кричала, чому Сербія не починає війни, все готово давним-давно до війни. Вся письменна громада сербська і з того боку Сави і Дунаю при кожній звістці за битву повстанців аж зубами скреготала: чому Сербія не починає війни?

Крики "Истока" і тогобічних сербських часописей, нарікання на уряд Калевичів, до того ж ріжні інтриги заставили Міляна покликати за міністра знов Рістіча, бо він чоловік далеко хитріший від інших. Рістіч справді почав діло вести до війни. Зараз же 9/21 мая видав закон про moratorium: що перестається сплачувати довги, поновлена заборона продавати хліб і худобу на сторону і т. ін.

Все, здавалося, йшло до війни, тільки скупштина, що одна мала право дозволити урядові війну, не скликалася. Між тим 13/25 мая заборонено вільність друку: "Старо Ослободьенье", "Видов Дан", "Шумадия" і ін. часописі перестали виходити; ні народ, ні письменна його частина не могли нічогісінько сказати сербській громаді про роботу уряду. Тепер він став самовільним і робив, що йому хотілося. Правда, що сербський устав (конституція) дозволяє урядові на час війни видавати такі закони, тільки ж саму війну уряд не сміє започинати без наказу скупштини, а про се то Рістічевий уряд і не захотів питати народу. Хай би ще й так. Казав би чоловік, що час дуже гарячий і ніколи було питати народу, чи можна починати війну. Тільки ж уряд, проголошуючи moratorium, задавивши вільність друку і самоуправи у громадах, повертаючи весь народ у військовий табір, і сам не знав, чи буде війна, чи ні. Йому тільки треба було заліпити громаді очі, а там робити, що сам схоче.

За три дні до початку війни уряд не знав іще, що буде. А народ давно вже говорив: коли з нас візьмуть 1 дукат на війну, от ми дамо чотири, тільки б її не було. Та уряд на се не звертав ніякої уваги. Рістіч, пам'ятаючи, що Михайло вигнав турків зі сербських кріпостей переговорами (р. 1867), думав було й собі Боснію та Герцоговину забрати у свої руки одними переговорами з Портою. Діло до сього не дійшло. Після половини червня Дізраелі, перший міністр Англії, сказав у державній раді, що у відносини Порти з її васальними державами мішатися ніхто не сміє. Се розв'язало Сербії руки, і 18 червня почалася війна.

Сама постанова війни з Туреччиною сербським урядом була дуже погана. В своїй прокламації воєнній Мілян сказав, що він переступає сербську межу без наміру половинити Туреччину, а тільки в ім'я "правди, волі і цивілізації". Перш усього такий намір дуже незрозумілий. Як можна завести "правду, волю і цивілізацію", не проганяючи турків із слов'янських земель, не змінюючи турецьких порядків, не відділяючи від турецького уряду слов'янських земель у Туреччині? Сам уряд сербський, значить, починав війну з турками не за з'єднання всього сербського люду на Балканськім півострові, а за щось інше: за "правду, волю і цивілізацію". Як же се він думав зробити?

Для сього гляньмо на саму війну і до чого вона привела.

Я вже споминав, що найбільше сербське військо під Черняєвим пішло по дорозі на Ніш у болгарську землю. Далеко менше військо (менше 10 тисяч) перейшло Дріну у Боснію і стільки ж через гори Явір на С'єніцу, Новий-Базар у Стару Сербію. До приїзду Черняєва сербська військова старшина розбирала так, що найбільше військо пустить через Явір і Дріну, проти Ніша ж і на східній межі поставить тільки охоронне військо, щоб турки не продерлись у Сербію. Вигода в сьому була та, що по Боснії й Старій Сербії біля С'єніци та Нового Базара все серби; знов же з Явора до Чорногори рукою подати. Між тим біля Ніша сербів мало, а чимдалі на південь до Цариграда, все болгари, народ хоч і рідний, та все ж не свій. Але Черняєву хотілось скоріше одслужити молебень у св. Софії у Цариграді, а через Ніш дорога була проста. То того ж князеві Милянові не хотілося народові споминати про Караджорджа, що в 1809 р., як захотів підняти всіх сербів, от з найбільшим військом пішов через Явір, а друге мало чим менше послав через Дріну на Сараєво. І певне, що коли б тоді не було зради від старшини у Деліграді против Ніша, от Милянові Обреновичу VI не прийшлось би воювати з Туреччиною у 1876 р.

Та як би там не було, тільки Мілян із Черняєвим, переспоривши всю старшину, повели найбільше військо навпростець у Цариград через землю чужого сербам народу. Та давно вже звісно, що хто простує, той дома не ночує. Черняєв не то, що не дійшов і до половини дороги у Цариград, а ще мусив податися назад і впустити турків у Сербію, де вони спалили Княжевацький і Алексінацький округи і всю східну (по Тімоку) і полуденно-східну країну Сербії. В половині жовтня Сербія мусила замиритися з Туреччиною, бо Абдуль-Керім-паша прорвався через гори біля Деліграда і спустився у Моравську долину, а тут перепони йому ніде не могло бути. Зробити се замирення Сербії помогла Росія.

Треба сказати, що спочатку сербське військо дуже охоче билося з турками. Переходячи границю, серби цілували землю своїх дідів, колись-то вільну, а тепер потоптану турками. Тільки чим далі йшла війна, тим менше

сербське військо мало охоти битися, так що наостанку багато їх навіть одстрілювали собі пальці, щоб тільки пустили їх із війська додому.

Справді чудне се діло: народ, що у початку нашого віку без усякої військової справи бився з турками 9 літ, не втомлювався війною, не поступався й на один крок перед турками, тепер біжить із поля, одстрілює собі пальці, не хоче зовсім битися. Ще чудніше, що кінець сей зовсім не похожий на початок сеї ж війни.

Тільки як воно не чудно, а все-таки діло зовсім просте. Серби йшли й билися за визволення своїх братів від неволі; між тим їх повели битися не за сербів, а за болгарів, про яких саме ж начальство сербське розказувало простому людові, що вони зовсім не люде, а чортзна-що. Болгари й самі не могли довіряти багато сербам, бачачи, як ті знущаються над ними. Тільки се не важне; далеко важніше те, що робилось у Сербії дома.

Уряд, придавивши вільність друку і громадської самоуправи, дав прихильникам своїм силу робити, що самі хочуть. Нікому не можна було сконтролювати працю уряду, а він робив так, що хто його зна, де було більш "правди, волі і цивілізації", чи в Туреччині, чи в Сербії. Сільська старшина, вибрана не громадою, але постановлена урядом, не хотіла дбати на користь громадську. До того на сії місця попали люде, яким народ не довіряв, значить вороги його, і вони старалися більше, щоб мати собі якусь поживу. Вважаючи на те, що хозяїнів немає дома, а жінки завше як баби, – вони забирали від них останню овечку та порося, буцімто на військо, а справді на те, щоб продати і гроші забрати в свою кишеню.

Те ж саме урядове начальство – чиновники – робило й у війську: ні один із них не йшов із оружжям битися, але сидів у таборі, співав, не додавав харчів, а продавав і тоді, коли простий мужик лив свою кров, чиновники проливали пиво. Певне, що як тільки мужики – військо – почули, що в них дома робить старшина, постановлена урядом, згубили всяку охоту воювати, думали тільки, як би добратися додому, щоб іще й хати не продали. Куди тоді підеш із малими дітьми! Діло, значить, виходить так, що сербам нічого іншого й не зосталося, як тільки одстрілювати собі пальці і вертатися скоріш додому[*].

Така-то була найважніша причина невдачі Сербії у війні з турками. Невдача ся навіть і не в тому, що серби не побили турків, – турки сила перед ними, а невдача в тому, що народ не хотів битися, показав щонайясніше, що перш ніж нести "правду, волю і цивілізацію" до інших,

[*] Наскільки брали участь у війні прості мужики і городяне (чиновники, купці – освічений народ), найліпше показує ось що: на 100 чоловіка ранених приходиться всього 3 городяни; на 100 вбитих 2 гор.; на 100 пропалих безвісти 1 городянин. Із білградян, яких найменш 27 000 жителів, пропало всього-навсього 4 чоловіка, а із сіл, в яких на силу набереться 1 000 жит., пропало чоловіка по 17! Ще ж отсі освічені люде докоряють простих селян, що вони погано билися!

треба мати її у себе, а то з несенням вийде тільки сміх для одних і сльози для тих, хто носить. Отак воно вийшло і з сербами.

Після війни народ страшенно був злий на свій уряд. Поговорювали, що треба Білград запалити з 20 кінців і своїм туркам відомстити наругу над усім народом. Тільки обставини ніяк не були сьому на руку. Чулася нова війна; турки ще стояли на границі і щоб весь світ не лаяв сербів за сварку у себе дома тоді, як брати ждуть їх помочі проти турків, усі одкладали розправу зі своїми турками на інший час.

Ся війна Сербії, окрім того, що показала потребу переміни упорядкування у себе дома, вивела на яву, яка злодійська в неї була старшина. До початку війни всі, а найбільш Рістіч кричали: чому не воюєте, все готове для війни! – а як прийшлось до діла, то й вийшло, що простих стрільб не було для самого війська сербського, а не то, щоб іще роздавати охочим у Боснії та Старій Сербії. Сміх сказати: велика частина сербського війська мала к р е м і н н і стрільби. Турки ж мали щонайновіші скорострільці. Між тим уряд часто й на великі гроші купував оружжя – де ж воно ділось? Мабуть, перегоріло в будинки та статки урядників, що його закуповували...

Кажуть, що війна чорногорців була далеко щасливіша. Воно, як глянути з верха, то справді так виходить. Чорногорці на кожному місці побивали турків, хапали паш, гармати і т. і. Тільки щось не чутко, щоб по тих місцях, де пройшло чорногорське військо, народ піднявся на турків, а пройшло воно немало.

Зараз після оголошення війни чорногорське військо увійшло в Туреччину на два боки. Одна частина під командою князевого брата Божо Петровича пішла на південь; зараз на межі пристали до них кучі, сербське плем'я, якого половина вже давно під чорногорським князем, а старшина другої половини зарання підплачена. В сьому племені був турецький город Медунь, який і взяли чорногорці голодом. Далі на південь се військо не заходило.

Сам же князь Микола пішов на північ, забравши під свою руку герцоговинців, що вже рік билися з турками. Микола прожогом подався на північ аж до Мостара, тільки мусив повернути скоро назад, бо Мухтар-паша зайшов йому з-за спини. На Вучем-Долу побилися турки з чорногорцями і були побиті. На багатьох місцях, де вони проходили, то не можна і вважати чорногорську війну за вдачну; всі сили турків були біля границь Сербії, а так і дурень каші наварить, коли б було пшоно.

З усієї війни сербів та чорногорців ми бачимо те, що казали і попереду, що не можна давати волі сусідам, коли її немає у себе. Сербський і чорногорський уряди, оголошуючи війну, не сказали, як вони думають упорядкувати громаду, яку взялися визволити від турків. Упорядкуванням же своїм дома вони показали, що визволення Боснії, Герцоговини і Старої Сербії буде тільки в тому, що вони не будуть зватися Туреччиною і будуть вільні ставити монастирі і вішати дзвони по дзвіницях. Теперішнє

розуміння чоловіка і його прав зайшло далеко дальше; тепер найпростіший босняк розуміє, що для нього все одно: чи будуть його грабити люде у фезах, чи в німецьких капелюхах. Між тим сербський і чорногорський уряди думали підхопити їх на таку удочку; згубили тисячі народу, запропастили міліони багатств і так небагатого люду саме задля того, щоб мати під собою більш підданих, щоб було більше з чого ссати їм кров.

Тільки тут винуваті не одні уряди; винуваті тут усі письменні люде, що ні про що інше й не дбають, як тільки стати урядниками, щоб по закону ссати з простого люду кров, нічого не роблячи, вживати добуте потом і кров'ю простого чоловіка! Такі люде називають себе ліберадами, не хочуть дати волі простому людові у себе дома, а ще женуть його на бій, щоб дістати собі більш підданих. І казав би чоловік, що багато хочуть від сих урядників, а то тільки, щоб вони одкаснулися від простого люду, не мішалися би в його роботу. Так бач ні; простий народ не вміє поводитися із собою, не знає, як треба жити, щоб було йому корисніше, – треба його навчити. Отже ж і навчили! У Герцоговині майже зовсім не зосталося народу, бо або вибили турки, або вимер із голоду.

Вина уряду і всіх так званих ліберадів та консерваторів була б далеко менша, коли б у наш вік не було ще звісне право кожного чоловіка, коли б ніхто не показував вільним сербам, як можна і як вони повинні визволити братів із турецької неволі, а тож такі люде були, вказували, навчали, поновляли речі Христа, так їх же за те й покарали нові фарисеї, як Христа. Правда, тепер не розпинають на хресті за слово правди і любові, а сажають у тюрми, забивають у кайдани, де чоловік вмирає в тяжких муках. Наче нарочно того чоловіка, що навчав, як треба визволити братів із турецької неволі – Светозара Марковича – сербський уряд замучив у тюрмі, і тоді як він умер (74 р.), сербський уряд пішов війною на Туреччину (1876 р.), щоб там завести "правду, волю і цивілізацію".

Сербія з Чорногорою не скінчили комедії заведення "правди, волі і цивілізації". За се діло взялася Росія, щоб із більшими силами показніше програти ту комедію, над якою кожен, у кого є хоч половина чоловічого серця, мусить заплакати.

IV. Війна Росії

Поки йшли повстання та війна сербів і чорногорців, уся слов'янська громада розворушилася і мало не кричала про хрестову війну з турками. Добровольці з усіх країв з'їжджались у Сербію, щоб одностайно стати на турка. Із Росії їх було найбільше: кілька тисяч. Трудно розібрати, які причини заставили росіян іти добровольцями в Сербію; людей, що ясно розуміли діло, тут було дуже, дуже мало – як чоловіка двадцять набереться, то й слава Богу. Більше тут мож було подибати таких, що п'яними виїхали і п'яними ж приїхали у Сербію аж на місце війни; були й такі, що втікали з Росії від суду; більш же всього було таких, що поїхали тому, що слов'янські

комітети давали доволі грошей на дорогу. Все се були офіцери – письменна громада російська. Добровольці, прості солдати та хлібороби, йшли, бо їм казали, що братів б'ють турки-бузувіри і вони, не думаючи довго, пішли на поміч. І треба сказати правду: вони були найліпшими помічниками сербів, ніколи з ними не сварилися, як се звичайно робили добровольці-офіцери. Кумедна річ, але прості добровольці далеко скоріше навчилися говорити й розуміти сербів, ніж письменні, які вимагали аби серби говорили по-московськи... Врешті, які б там не були причини руху російської громади за сербів, тільки він був. Інші слов'янські громади, бачачи рух російської громади і що московський уряд дозволяє йому бути, почали думати, що сам уряд московський має намір помогти сербам. Самі серби, вважаючи на речі Черняєва і інших генералів російських, що прийшли до них, надіючись усяким побутом роздобути шажків "жінці на патинки", мали велику надію на російський уряд. Цар же зі своїм панством, побачивши, яку надію покладають на нього всі слов'янські громади і як заворушилися його піддані, вважав небезпечним відвернутися від сербів у той час, коли вони були побиті на Дьунісі. Рух слов'янський у самій Росії був настільки великий, цар із поліцією так попустив своїм рабам, що могло б бути хоч на хвилину, а щось небезпечне, якби не протягнути руки сербам. До того ж і слава поміж усіми слов'янами пішла б не дуже гарна. Все се заставило російського царя Олександра крикнути на турків, щоб дальше Дьуніса не йшли.

Пройшла хвиля і російський цар розміркував, що воювати зовсім діло небезпечне; а треба якось так зробити, щоб було й нашим і вашим, і чортові кочерга і Богові свічка. І почалися ріжні переговори, договори всеєвропейської ради. В кінці того ж таки 1876 р. була зібрана у Цариграді рада від усіх представителів європейських держав (конференція). На ній договорювалися, що повинен зробити турецький уряд для поліпшення турецької раї. Згоджувалися на тому, що турецький уряд за кілька літ сам усе зробить, а всі держави хай дивляться, поки їм іще не повилазило. Тільки Мідгату-паші, головному радникові від Порти і міністрові заграничних справ не хотілося, щоб інші держави мішалися у відносини уряду до підданих. Так він узяв та й оголосив устав, конституцію: тепер усі рівні і кожен через свого виборного може радити урядові, що робити. Здавалося, що раді нічого вже й було робити. Але вона, раз зібравшись, не хотіла, щоб її Мідгат розігнав. І от дорадилися, як я кажу, що Порта сама зробить усе, що потрібно. На тому були б і розійшлися; Росія на все пристала; оставалося тільки Туреччині послати свого представителя у Петербург і діло було б кінчене; тільки Порта захимерувала, не хотіла піддатися і Росія, побачивши, що з неї сміються в очі, оголосила війну. Се було 12/24 цвітня 1877 р.

Водити переговори з іншими державами, щоб нібито вкоротити самовільство турецького уряду, Росії була не першина. Вона те тільки й робила, що переговорювала. Треба було, бачте, показати, що південні

слов'яне їй не чужі, а між тим і помогти їм дорого та й страшно. За час слов'янського руху Росія переговорювала по почину Андрашого ще у самому початку герцоговинського повстання, затим по почину Бісмарка, а у Цариграді вже по своєму почину. Воно для Росії не багато тяжко було, що там та як із болгарами та сербами у Туреччині, їй доволі було показати, що ось і я чоловік і мені гірко, що турки так зневажають моїх братів, а доволі було Туреччині сказати: цить дитинко, я все зроблю, що твоя душа бажає, – і Росія втихомириться, як дитина цяцькою; а що було б у Туреччині на ділі, про те їй байдуже*.

Всі війни, які Росія мала з Туреччиною, посвідчують нашу думку. Ніколи вона не билася за поліпшення життя слов'янам у Туреччині. Про се ми вже казали впочатку, але знов нагадуємо на той кінець, що всі слов'яне на минувшу війну Росії дивляться як на сповнення предковічної її мети. Для сього ми скинемо оком на давніші війни Росії з Туреччиною. Про війни минулого віку (XVIII) ми вже й не споминаємо, раз що вони були дуже давно, а друге, кожному звісно, що Катерина мала війни з Туреччиною не за слов'ян, але за греків. Їй хотілося поновити старе грецьке царство і посадити царем у ньому свого внука Костянтина. Роздивімся тільки в війнах за сей вік (XIX). Перша війна була сімдесят років тому назад і вона була найкорисніша для турецьких слов'ян від усіх війн, які були раньше і пізніше. Тільки ж так вийшло не від волі Росії, але від того, що в той час серби під Караджорджем билися з турками. Се повстання сербське почалося і йшло без помочі Росії. Коли в 1812 р. Росія замирилася з Туреччиною, то у Букарештському договорі стояло**, що Порта дає сербам вільність і самоуправу у землях, які в той час були повстали. Хоча через рік сербські вільності всі пропали, але опісля вони були основою для переговорів. Порта мусила їм дати те, що обіцяла. Після сеї війни йдуть війни Миколи р. 1829; був узятий навіть Адріанополь, але ні серби, ні болгари від сеї війни нічим не запомоглися. Микола навіть заборонив сербам, що мали своє військо, помагати йому, йти проти султана, свого царя. Дальша війна почалася 1853 року. За час облягання Сілістрії москалями болгари просили у російського начальства військового оружжя; оружжя дали і болгари добре платили москалям. Коли ж москалі раптом одкаснулися од Сілістрії і почали переходити через Дунай, то Горчаков, головний генерал війська, позволив тільки кільком сім'ям болгарів перейти на той бік ріки: всі ж інші зістали на гнів і милість турків і запевне були замучені***. Ватажків болгарських повстанців росіяни ловили і віддавали туркам або посилали їх у Сибір (Мамарчов, Бойчо). От таке-то було предковічне побивання Росії за турецькими слов'янами!

---

* Коли англичане запитували російського царя, нащо він пускає стільки добровольців у Сербію, він одмовив: "Щоб вилити діжку холодної води на голови своїх підданих".

** 8 точка договору.

*** Восточная війна 1853-1856 г. д. Богдановича.

Що заставило Росію оголосити війну Туреччині р. 1877, се вже ми бачили. Багато є таких, що думають, буцім Росія так довго не починала війни, бо була не готова. Так нащо ж Андрашеві реформи, на які згодитися силувала вона герцоговинських повстанців? Нащо берлінська рада? Нащо рада у Цариграді? Нащо Росія згожувалася у всьому з Туреччиною і тільки ждала турецького представителя у Петербург? Хіба тим, що він не поїхав, міняється життя й стан болгарів та сербів у Туреччині? Хай скільки не оправдують "патріоти" Росію у її поведенню, – історія записала все і дійсної її праці може не бачити тільки той, хто не хоче бачити... Кажуть іще, буцім Росії треба було договоритися зо всіма державами, треба було перепробувати всі мирні способи, щоб наново не було севастопольської війни. Сій мові сяк так можна було ще вірити до початку війни, але перші ж тижні по оголошенню війни показали ясно, як день, що й се брехня.

Із самого початку війни 1877 р. Росія пішла тою ж дорогою, якою вона йшла за Миколи. Їй треба було згубити тисячі свого й болгарського люду тільки для того, щоб показати свою амбіцію; вона не хотіла користуватися всіми легкостями у войовних відносинах, їй байдуже було, скільки згине народу – вся річ у тому, щоб воювати. Російське військо майже два місяці стояло на сім боці Дунаю, чекаючи поки вода спаде. Болгаре на тім боці тим часом гинули від ножів розпалених турків. Між тим була найпростіша річ перейти із Волощини у Сербію і східним краєм її обійти Балканські гори. Сербія хоч і була побита минулого року і багато втратила сили за той рік, так усе-таки могла ще задержати турків на Дріні і південній границі на кілька день, поки росіяни не прийдуть на поміч. Тільки ж Росія сього не зробила, хоча й міркувала сама, що за час переходу через Дунай поляже 50 000 війська! А через що Росія не хотіла перейти на сербський берег, де не погинуло б ані одного чоловіка, хіба який скочив би у воду сам, осе ж то й є питання, яке кожному показало, що Росія так довго не починала війни через свою безсовісність.

Діло у тім: коли б російське військо перейшло у Сербію, тоді Сербія мусила б воювати з Туреччиною наново; їй прийшлось би дати стільки землі, скільки вона одвоює, а воювати мала у Боснії. Тут то й є вся перепона, все нещастя тих, хто надіявся на Росію.

Скільки петербурський уряд не переговорював із урядами інших держав, але йому раз сказано, що Сербії не бачити Боснії і Герцоговини. Австро-Угорщина не могла згодитися, щоб серби на Балканськім півострові з'єдналися хоч і у дві великі держави, бо тоді прийшлось би незабаром мати з ними діло за все побережжя Адріатицького моря; щоб задержати за собою сербів угорських, прийшлось би або битися, або дати більші полегкості, ніж були би в новій Сербії, та й все-таки було б небезпечно. У першім же разі, наколи б прийшло битися з Сербією, всі слов'яне австро-угорські стали би за сербами. Тоді мусили б німці та угри дати слов'янам такі ж вольності, які мають тільки вони самі. Значить

німецько-угорська Цісарщина, чого б то не коштувало, не могла дозволити сербам з'єднатися на Балканському півострові.

Тепер Росії ставилося таке подвійне питання: або справді помагай турецьким слов'янам і тоді йди на Цариград, або програй комедію визволення з сотнями тисяч убитих і мертвих та й сиди тихо. Росія пристала на друге, бо взятися до першого н е м о г л а й н е х о т і л а.

Не могла тому, що битися з Туреччиною і Цісарщиною заразом не мала сили. Се діло можна було би зробити тільки через повстання слов'ян, а для повстання треба мати дома у себе волю, а не самоволю одного чоловіка. При теперішніх же відносинах, якби Росія підняла повстання у Цісарщині та Туреччині, то вона не була би безпечна, що того ж не було би без її охоти дома, та ще навряд чи послухав би хто Росію у цісарських слов'ян. Поведінка російського уряду з українцями та поляками і кожному недурному чоловікові показує, що здаватися на Росію не можна. Нарешті і Росія й не хотіла справді помогти турецьким слов'янам, бо до чого б їй і хотіти? Росія, хвалити Бога, вправляється не якими-небудь гречкосіями, але самовільним царем та дворянством, що не таке дурне, аби не розуміло, що виходить із науки про повстання, хоч би й на стороні. Та й знов же й те сказати: яка охота йти против свого ж брата пана? Тепер такий настав час, що всім панам треба держатися тільки, держатися купи кріпко, щоб боротися з робітницьким рухом.

Значить, перешкода помогти справді турецьким слов'янам лежить у домашніх відносинах Росії, на які ті, хто ждав і жде від Росії помочі, не хотіли звертати уваги. Та й нащо справді звертати увагу на такі речі, коли кожен слов'янський ліберал того тільки й хоче сам, а тепер йому мішають то турки, то угри, то німці, які займають ті місця, які б він займав при інших відносинах. Воно й хочеться турків, німців та угрів послати до дідька, але щоб нічого іншого не було, щоб вільно було стати на їх місце і вживати те, що вони тепер вживають, а то й більше. Тільки з такими примхами вийшло б те, що вийшло й Росії з її "освобожденієм".

Ідім далі по полю війни.

Простоявши два місяці на Дунаю, спаливши кілька моніторів (воєнних пароходів), російське військо наостаток перейшло на той бік у кількох місцях, дякуючи розумові кількох генералів, без великої страти війська.

Поки одно російське військо стояло над Дунаєм, друге перейшло Кавказом у азіатську Туреччину. Тут воно почало було шпарко подаватися наперед, але Мухтар-паша так наклав йому, що воно мусило повернутися до самої границі і ждати помочі. Щоб не гаяти часу, турки вислали ватаги черкесів у Кавказькі гори з-за спини російському військові. Треба пригадати, що після остаточного зруйнуваня Кавказу у першій половині 60-тих років тисячі черкесів виселилися в Туреччину. Їм дали місця у Болгарії, присилували болгарів будувати для них хати, давати худобу і все, що треба. Черкеси почали страшно знущатися над болгарами, яких

уважали братами росіян, що так їх зневажили і прогнали із рідної землі. Після сього оселення черкесів життя болгарів страшно погіршало. Черкеси робили з ними, що самі хотіли; найбільше ж допекли їм у 1876 р., як була різня. Тепер, як почалася війна з Росією, турецький уряд послав на кораблях черкесів на Кавказ, щоб там збунтувати осталих черкесів і російське військо довести до конечної погибелі. Зробити того, що бажалося, їм не вдалось, але таки російському військові прийшлося податися у свої границі.

На Балканськім півострові російське військо теж прожогом подалося наперед. 1 липня Гурко перейшов уже Балканські гори і спустився у долину. Але й тут лучилося те саме, що було у Кавказі. Турки накрили росіян і вони мусили податися назад. Праве крило російського війська мало йти попід сербською границею через Плевну, Софію, теж у долину Маріци на Адріанополь. У Плевні засів Осман-паша, обкопався і примусив російське військо стати. Тим часом Сулейман-паша став назустріч середньому війську і вийшов на Балкани, щоб одняти назад Шибкинський перехід через гори. Цар оголосив новий набір війська у 188 000 чоловік і мусив покликати на поміч волохів. Коли прийшли до Плевни волохи, тоді вони роз'яснили москалям, що штурмом Плевни не можна взяти, а треба її облягати. Між тим російські генерали, щоб получити хрестик та медаль, губили тисячі війська, аби взяти Плевну на іменини царські, – гостинця хотілось піднести цареві; ну і піднесли купи трупів задаремне вбитих ради одної примхи. Нарешті як цар побачив, що турки не такі дурні, як про них думалось, тоді вже – після страти десятків тисяч людей – послано і розумних генералів: Обручова у Кавказьке військо і Тотлебена за Дунай. До сього часу хоча й у війську стояло доволі розумних генералів, от як Драгомиров, тілько ж їм не дано волі, але ставлено під команду дурнів, що підлизництвом здобули милість царя.

Само їх імператорське величество, передражнюючи німецького імператора, пішли з синами та всею ріднею у військо, щоб то ніби давати пораду, а справді тільки плутали діло і мішали іншим. Микола Миколайович старший уважалися головнокомандуючим війська задунайського і гралися за обідом у війну, командуючи: "скусі патрон!" себто: запалюй цигарки. А як прийшла чутка, що Осман-паша побив на Плевні москалів, так вони перелякалися і з Тирнова подалися у Чорний Студень, аби бути ближче до Дунаю, бо як прийдеться п'ятами кивати, щоб недалеко було втікати.

Наостанок 28 падолиста (10 грудня) Плевна була взята і тепер дорога до Адріанополя і Цариграда була чиста. Волохи принялися за облягання Відиня. Чорногорці, що почали наново війну ще раньше росіян, узяли Нікшич, Антіварі (Бар), що стоїть біля моря на південь від Чорногори і інші городи. Після зруйнування Плевни взялися до війни наново і серби. Вони вже втратили надію на Боснію і Герцоговину і хотіли тільки

поживитися хоч чим-небудь. Серби ввійшли на південь у Туреччину і взяли: Ніш, Пірот, Куршумле, Лесковац і інші.

19 (31) січня підписано вже перемир'я на березі Мармурового моря у Сан-Стефано.

Мета російської війни була, як казав маніфест царя, "виповнити справедливість" (!) і підтримати своє "достоїнство", або як казав у військовому приказі Микола Миколайович, помогти підданим султана, що не витримали неволі і повстали проти "угнітателів". Господи, як то далеко чуже видко під лісом, а от свого, то й під самісіньким носом не запримітиш. Микола Миколайович, чи чули, йде на поміч бунтівникам! Нащо ж у Чигиринському повіті Київської губернії кілька сотень чоловіка посаджено в тюрму за те тільки, що вони не хотіли взамін своєї доброї землі приймити нікуди не гідну, яку їм нав'язувало київське начальство, та ще й платити за неї податки, яких і половину не коштує вона вся? От осі то були бунтівники, яких треба було послати то в Сибір, то в тюрми засадити, а бунтівникам султана треба помогти, бо се с п р а в е д л и в і с т ь . Тільки сьому не треба дивуватися; в сих панів така справедливість у всьому; вони її показали і на "освобожденних" болгарах.

Ще військо російське не підійшло й до Дунаю, а вже назначили для болгарів громадського впорядчика князя Черкаського. Та воно й добре: запас біди не чинить, як то кажуть. Через се саме назначили й губернаторів у Тирново, Філіпополь, Адріанополь, Відин і інші місця. Сі губернатори поки що сиділи в Одесі (от як Кишельський) та в інших городах, приймали й платню й роз'їздні й незвичайні і всякі інші гроші*, які опісля мусять вернути болгари, бо губернатор сілістрійський і варненський багато їм поміг, сидячи в Одесі! Для помочі собі князь Черкаський набрав гвардійських офіцерів, які не знали не тільки, що таке болгари, а й що таке громадська управа; вони добре знали їздити верхом, по команді вертітися соб і цабе, ходити, як стрілочка, прудко і поволі, вироблювати всі артикули чисто і таке інше. Але Черкаському й тому урядові, що його поставив, не потрібно було знання і розуму, сього у них самих вистарчить на 92 000 000; їм потрібна була одна покірність і справжнє вироблювання артикулу. Самі офіцери дивувалися, що їх кличуть заправляти болгарськими громадами і коли одговорювалися, що вони нічого сього не знають, то їм казали: "Не журіться! Князь Черкаський знає, що робить; коли він каже, значить так і треба"**.

Перейшовши на той бік Дунаю, князь Черкаський зараз же крикнув на болгар: "Ви повинні самі управлятися; ми даємо вам самоуправу, але ви не

---

* Плата губернатора була 7000 карбованців, на "екстренні" розходи від 6–10.000 карб; губернаторським помічникам 4 500; начальникам округів 2 500; поліцмейстрам теж 2 500.

** Про росіян у Болгарії дивись: Утин, Болгария во время войны. Вѣстникъ Европы 1877. Нр. XI, XII; 1878 Нр. II і дальші.

смієте ні про що самі думати, а повинні все робити, як ми скажем". Правда, що Черкаський не сказав сими самими словами свою думку, але так воно виходило. Він наказав бути самоуправі, виборні мали збиратися і радитися, а щоб було певніше, їх у раду заганяли нагайками. Коли ж хто з болгарів сказав свою думку про управу, то князь йому одповідав: "Вас нє спрашівают, дєлайтє, как вам пріказивают", а се виходить на те, як ми сказали коротко: управляйся сам, але роби так, як ми скажемо. Беліберда з управою виходила страшенна. Раз князь наказував одно, через хвилю переміняв, знов поновляв і т. д. Із першого ж дня болгар заставили платити податки; перш брали пашнею та скотом, далі перемінили і жадали грошей, затим офіцери брали все, що їм хотілося і що могли взяти; – сказано: болгарам не привикати, коли вони давали туркам усе се, то можуть дати й нам, тим більш, що ми їх "освободжуємо". Тільки російський уряд не договорював, від чого їх "освободжують", на ділі ж виходило, що освободжують від хліба, скоту, грошей, від усього того, що турки брали силою. Що не було забране новим урядом та офіцерами, те забрали посланці Горвіца, Ґреґера і Когана. Ся свята трійця єрусалимських дворян мала 22 000 помічників, щоб давати москалям їжу. Всі 22 000 помічників більшістю були родичі по крові з головними панами; інші до них пристали по своїй меті і честі; сі жиди наїздили в село з козаками, показували переляканим болгарам якусь бумагу і забирали все, що хотіли і що могли взяти.

У самій Болгарії є вже чимало письменних людей (там кожне хлоп'я письменне), які могли би багато де в чому помогти у громадській управі, та російський уряд дивився на них косо, бо вони завше мали своєю метою знищити турецький уряд. Здавалось би, що росіянам і не треба було би кращих помічників, так ні; російський уряд дивився так: коли сі люде бунтувалися проти турків, то вони ще і проти нас бунтуватимуться – і не приймав від них помочі. Мабуть, знає кицька, чиє сало з'їла. Мало того, що російський уряд так зневажив молодих, порядних болгарів, він більше вірив туркам та грекам, ніж болгарам, яких прийшов визволяти від перших. Коли болгари просили, щоб їм позволили видавати свою газету, бо час дуже пильний, треба пояснити народові, що робиться і як він має держатися, – то російський уряд не позволив, а грецькі ґазети, які зневажали самих же панів-освободителів, сі дозволив. Та на що ліпше, коли сам Микола Миколаєвич казав туркам, як було вже мирно, що болгаре не варті того, аби за них битися. Всі російські офіцери, все панство страшно зненавиділи болгарів; вони й зрадники, й пройдисвіти й сякі й такі.... А спитав би чоловік, за що? Здається же, болгаре вітали росіян, що вже й не мож ліпше; давали їм усе, що мали, помагали всім, чим тільки позволяли помагати. Отже, піди та й спитай! Бачте, росіянам криво, що як вони почали втікати, коли їх турки побили під Плевною та за Балканами, то

болгаре з жалем на них дивилися і думали, що й тепер таке буде, як було завше попереду. Всі безсторонні люде, розглядавши сю появу на місці, нічого іншого не можуть придумати. Тільки тут є ще й інша причина. Від найдальшої старини, з якої ми маємо споминки про московський люд, він виявляється народом, що не бігає за наукою, вважаючи свою Москву пупом землі, а себе найрозумнішим народом у світі. Такий характер має він і тепер і потрохи його передає тим краям, які забрав під себе. Думка москвичів, що вони найрозумніший у світі народ, не наша вигадка, а кожен може її й тепер найти у так званих слов'янофілів; від сього й офіцери російські так кепкують і знущаються над болгарами, не глядячи, що болгаре у Туреччині мають у кожнісінькому селі одну, дві, три школи і в них кожна дитина учиться, а в Росії тільки одна із 700.

Яке остаточне визволення болгар буде зроблено, побачимо за кілька літ. Поки що ми тільки бачимо, що російська громада сердита на болгарів, самоуправа заведена з києм, болгарам не дозволяють видавати своєї газети, (дасть Бог заборонять і книжки, що вже є й тепер), їх ставлять нижче греків та турків. За час війни у них відібрано все так, що народ умирає з голоду, а помочі не дають. Один англійський дописуватель розказує, що у долині Тунджи на кількох стах кілометрів (на 250 верст) він не зустрічав у кінці війни ні одного болгарина; замість їх по сей і по той бік дороги стояли тільки свіжі могили...

Тепер почислім, що коштувала вся російська війна і що вона дала турецьким слов'янам. Запевне, що вичислити всього страченого, грошей і людей за час війни не можна, бо уряд не хоче ніколи сказати правди; але попробуймо хоч трохи заглянути в се пекло. На одно збирання війська до границі (мобілізація) страчено 88 000 000, ніяк не менше, як кажуть, «Биржевыя Вѣдомости». Та ж сама газета вичисляє, що на харчування війська і т. ін. треба кожен місяць найменше 50 000 000 карб., значить, за час самої війни страчено 500 000 000. А до місяця липня було вже страчено 100 000 000 карб.! Се тільки на саме військо, на харчі, підвоз, порох і т. ін. Військо ж частиною й тепер стоїть у Туреччині. А треба числити, скілько пропало від торговлі і т. ін. Так що мало, мало буде, коли скажемо, що на війну пішов один міліард, – се, скажемо ще раз, дуже мало кладемо, та хай, значить весь довг російської держави (бо вся війна, лишаючи 40 міліонів, була зроблена на позичені гроші; старого довгу 1 979 131 098 + 960 міліонів) вийде 2 932 131 098 карбованців. В с і с і г р о ш і п о в и н е н в и п л а т и т и р о с і й с ь к и й м у ж и к ! Де ж усі сі гроші ділися? Чи вже ж поїли москалі? Як москалі їли й жили, найліпше доказує, що за 20 днів у падолисті захоріло 14 700 чоловіка; у війську замість сухарів давали якісь тверді куски сплісніло болота. А куди йдуть гроші, то ось приміром рахунок “Червоного Хреста”. Се товариство захотіло у Корнештах поставити шпиталь на п і в т о р а с т а чоловіка. Задля сього

взяли в оренду 6 десятин землі по 200 карб. за десятину до місяця падолиста 1877 року. Дерева куплено за 27 000. Сей шпиталь іще не скінчений у вересні 1877 року, коштував 137 000 карб. (на 150 чоловіка)! На 150 чоловіка поставлено шатри, – коштують 6000 карб.; 3 жидам, щоб зашивали дірочки у шатрах, по 150 карб. кождому! Проміж шатрами зроблена стежечка, висипана піском, що коштував 1000 карбованців, а піску кругом кільки хоч!

Не забуваймо собі й того, що "Червоним Хрестом" заправляли не абиякі люде, не жиди, але саме світло московського та петербурзького слов'янофільства; коли вже вони так робили, то чого ж ждати від обозних (інтендантських) чиновників на 22 000 жидів? Коли дворянство так крало та ще й здобувало від царя "спасибі", то скільки повинен був накрасти той обозний чиновник, що ще у початку війни був стріляний? Нарешті скажемо, що від хороби більш пропадало москалів, ніж від турків. У згаданих уже "Бирж. Вѣд." знаходимо: "У кавказькому війську від 1 цвітня 1877 р. до 1 лютого 1878 р. було страти війська 13 780 чоловіка: з тих убитих 2 679, померлих у шпиталях від ран 1 300, а до хороби 9 861; на дизентерію та гарячку вмерло 48%".

Скільки наживилися жиди, що помагали кому слідує обкрадати простого москаля, для цікавості гляньмо на такі рахунки. Абрам Варшавський взявся доставити 19 000 підвід по 192 карбованців за одну; вона йому обійшлась найбільш у 136 карбованців; значить, високоповажаний дворянин Варшавський за один місяць, не вдаривши пальцем об палець, заробив 1 064 000 карб., а за сім місяців (на стільки писалась умова) до десяти мільонів. Здавалось би й погончикам був добрий заробіток (136 к.), та пан Варшавський постарався так зробити, що 19 000 хліборобів із південних ґуберній (українських) вернули додому без худоби, грошей, одежі, голодними, вимолюючи Христа ради кусок хліба на дорогу. Навіть російське начальство побачило, що тут грабіж і заставило одеського помічника Варшавського видати погончикам грошей на дорогу із Одеси, куди їх провезли з милості із Цариграду, до близшої до дому станції по залізній дорозі. Ну, а худоба, а віз, а господарство, а згаяний час і про се російському урядові байдуже; йому треба було випхати їх із города, у селах їх нещастя будуть бачити тільки громадяне, що звикли терпіти. Від чого ж так усе се вийшло? А просто: уряд дав наказ по громадах, щоб старшини громадські "содєйствовалі" найму підвід. А "содєйствіє" се на нашій мові значить, щоб виганяли всіх, хто має худобу, а не заплатив іще податків. Із початку, може, карбованець і два погончик і взяв від жида, а там далі: "пожди", "хіба ти не знаєш, хамів сину, що тепер війна, гроші дам, як вернемся додому". Де ж неосвіченому, що не знає ні читати, ні писати мужикові шукати правди? Хай піде скаржитись – та кому? А вернувши у Росію, де ти найдеш того жида? Так лічи, що тільки на папері стояло за

підводу 136 карб., на ділі ж, мабуть, за весь час війни вона не обійшлась і в 50 карб. голова в голову. А хоч би погончик і справді найшов кому пожалуватись на жида, то хіба той не вміє начислити кар? Писалось по газетах, що Варшавського, Горвіца і К-о, що харчували військо сплісніліми сухарями і строїли кілька десятків тисяч війська, дадуть під суд. Тільки тепер досконало звісно, що у спілці з Варшавським, Горвіцом і К-о були великі князі, брати царя й сам фельдмаршал Микола Миколаєвич. Дак що вийде із сього суду? Запевне, що харч був дуже добрий, а тільки солдати здуру вмирали від кровавої дизентерії.

Що ж здобула Росія від Туреччини через сю війну? Болгаре робляться независимі, мають свого князя і військо; границя від Дунаю аж до Егейського моря; Сербія і Чорногора заокруглюють границі; Боснія і Герцоговина здобувають автономію; Порта платить Росії всю страту за війну. Тільки Росії не вдалося сим поживитися. Європейські держави, особливо Англія, не хотіли й чути за такий договір. Вони зажадали ради всіх європейських держав (конгресу), і що на ньому присудять, те й буде; а ні, то війна знов.

Як Росії не стидно було пристати на таку річ, але мусила, бо її паперові гроші упали наполовину, нових нема, військо Микола Миколайович старший наполовину перебив, а половину отруїв і до того ж у краю почався голод. Крути не верти Росія мусила згодитися на конгрес; він зібрався в місяці червні у Берліні.

Тут розсудили так: Болгарія робиться князівством зі своїм князем і військом, але границя її до Балканських гір; ще й відси врізується шматок для Волощини, бо Росія бере собі кусок Молдавії. Друга частина Болгарії, по той бік Балканів, має губернатора із християн і зостається під Портою. Сербія і Чорногора здобувають шматочки землі; Боснія і Герцоговина одходять до Австрії.

Здавалось би, на перший погляд, що конгрес нічого поганого й не зробив: турецькі слов'яне відходять від Туреччини і вже більше не будуть у тій неволі, яку терпіли до сього часу. Воно то так, тільки не зовсім.

Перш усього болгарський народ виходить розділеним на дві половини. Кожна з них має свої осібні обставини, в яких муситиме жити більш-менш довгий час; через се дві половини болгарського народу одріжняться, не будуть похожі одна на другу. Се ще нічого. Тільки ж треба взяти на увагу ті обставини, в які має попасти та і друга половина болгарського народу. Добалканські болгаре, чи то дунайські, будуть довгий час, коли не завше, під притиском Росії, що нарочно одняла у Волощини кусок Бесарабії, аби бути ближче до болгар. Треба бути дуже чудним чоловіком, аби ждати від Росії тут інших порядків, ніж є у самій Росії, і які вона показала за час війни. Навіть хоч би російський уряд захотів там завести що інше, то не найшлось би у Росії чиновників, що могли би те зробити; дати ж болгарам

самим упорядкуватися російський уряд не може, бо боїться революції (що вже він і показав за час війни), боїться, щоб молоді болгаре, які всіми силами своєї душі люблять свій нарід і землю, не зробили чого-небудь справді путящого, що нічим не нагадувало би турецьке панування. Між тим нічого похожого не може бажати російський уряд. Земля, наприклад, остається за власниками, турками й черкесами, які можуть її продати, кому хотять, або й сидіти на ній і робити. Останніми часами турки та черкеси, а найбільше потурчаки, чорбаджії, забрали у свої руки силою дуже великі куски землі – і вона останеться за ними. Від того у новій Болгарії почнеться те, що робиться тепер у Волощині; простий народ, щоб не вмерти з голоду, продаватиме свою працю нізащо, за кусок хліба, яким не можна досить нахарчуватись і самому.

Щодо освіти болгарів, то Росія не забуде показати й тут свої зуби. Недаром же російські добровольці-офіцери сміялися над сербами, що вони мають скупштину і якусь там нікчемну волю друку. Болгарський князь буде робити все по наказу Росії і не забуде повести діло так, щоб у Болгарії зменшилося шкіл, бо вони доводять люд тільки до вільнодумства. Волі печаті теж не буде, а то ще там почнуть і росіяни печатати свої закордонні праці. Взагалі вийде так, як у Сербії, тільки ще гірше. Шкіл зменшиться, а вся наука буде тільки для того, щоб стати чиновником.

Все осе, запевне, зробиться не в сьому році і не в найближчому, а років через кілька; все поволі, щоб нікого не злякати і не здивувати. Російському урядові таке “освобожденіє” робити не першина. Коли все отак не зробиться, як ми кажемо, то в сьому російський уряд не буде винуватий, а будуть винні або болгаре, коли скорим часом розпізнають вовка в овечій шкірі, або рух у самій Росії.

Забалканська Болгарія буде мати свого губернатора із християн, яким запевне буде грек. У всякім разі весь сей край візьмуть у свої руки греки та погречені чорбаджії, котрі багатші й розумніші (хитріші і підліші) від болгарів. Там зробиться так, як захоче се панство, а кожному звісно, що пани не дуже дбають за користь простого мужика. І тут мова болгарська не буде вільна, бо кожному звісно, що греки споконвіку дбають, як би всіх болгарів перевести на греків і в сьому ділі дуже звісні. До 1871 року у болгарів майже ні одного попа не було болгарина, ні одного вчителя у школі, хіба як-небудь потайно. Таку ж саму штуку не забаряться греки поновити знов, тільки тепер буде все так підстроєно, що буцім болгаре самі того хочуть.

Що все так має вийти, видно кожному безсторонньому чоловікові, обзнайомленому з історією балканських народів і Росії.

Значить, болгарський народ переполовинений буде під двома непохожими один на другий притисками. Багатство його ні тут, ні там не зможе ширитися; чи так чи інакше у господарстві вони попадуть у руки

панів, що будуть або чужі по мові й звичаям, або свої та перевертні. Мова, ширення письменства і розвій народу на підставі своїй, болгарській, буде притиснутий дуже сильно, далеко сильніше, ніж було до сього часу під турками, та вільність самоуправи, яку мали болгаре мимо волі турків, буде замінена урядовим начальством, що буде в ч и т и їх самоуправи. Кождому видно, що болгаре від такого "визволення" нічим не покористуються; одно тілько й є нове: попереду їх грабили без закону, а тепер будуть із законом. А щоб стати людьми, мати можливість ширити довільно своє багатство, ширити свої чоловічі почування, болгарам раньше або пізніше прийдеться зробити повстання, яке буде далеко трудніше і менш корисніше, ніж могло б бути під турками.

Ніхто не певен, що болгаре не потратять багато сили на те тільки, щоб з'єднатись в одну державу, упорядковану по-теперішньому, а після сього ще їм прийдеться битись зі своїм урядом і панами, щоб сі не одбирали заробіток у чоловіка, а уряд щоб не помагав здирству. Запевне, що далеко було б краще, коли б болгаре викинули з голови перше боротьбу за з'єднання і почали прямо друге: боротьбу за рівноправність хазяйську і громадську вкупі з найближчими сусідами: сербами та волохами. Тільки трудно сього ждати, знаючи, як то легко чоловіка підвести і як воно корисне буде для того, хто підводить. Ми думаємо, що сам російський уряд, щоб одвернути погляди від домашніх справ, підбиватиме болгарів на з'єднання, против якого, по поглядам російського уряду, Цісарщина та Англія. А то й без нього найдеться немало щирих патріотів, для яких важніше царство у границях Симіона, ніж доля мужика у ньому... З сього-то погляду ми і вважаємо війну Росії ділом, що наробило болгарам більше шкоди, ніж добра. Туреччина все одно довго стояти не могла б, а між тим вільність освіти, до якої так щиро принялись болгаре від 1871 року, вивчила б усіх болгарів за кілька літ, розв'язала б їм очі і болгаре були би вільні і в одній державі без жадної помочі Росії. Вже не говорячи, що само повстання дуже розширює погляди люду, воно дало б можливість болгарам упорядкуватися самим, як хотять. Тепер же хто його зна, чи й буде коли-небудь з'єднання і самоупорядкування болгарів. Трудно ждати, щоб вони вийшли не поломаними з-під такої опіки, як Росія і греки... Все се ще питання.

Доля сербів від російської війни теж небагато поправиться. Боснію і Герцоговину візьмуть цісарці; яку там хазяйську і громадську вони зроблять переміну, ще не звісно. Тільки й тут трудно ждати корінної переміни у добробуті сербів. Цісарщина що зможе зробити, то тільки: завести по землі канцелярщину і увести своїх чиновників; зробиться переміна у податках, не стане десятини і т. ін., але земля як і перше зостанеться за агами, панством, яке буде її наймати простим сербам і вживати з їх праці... Правда, що тепер боснякам та герцоговинцям буде

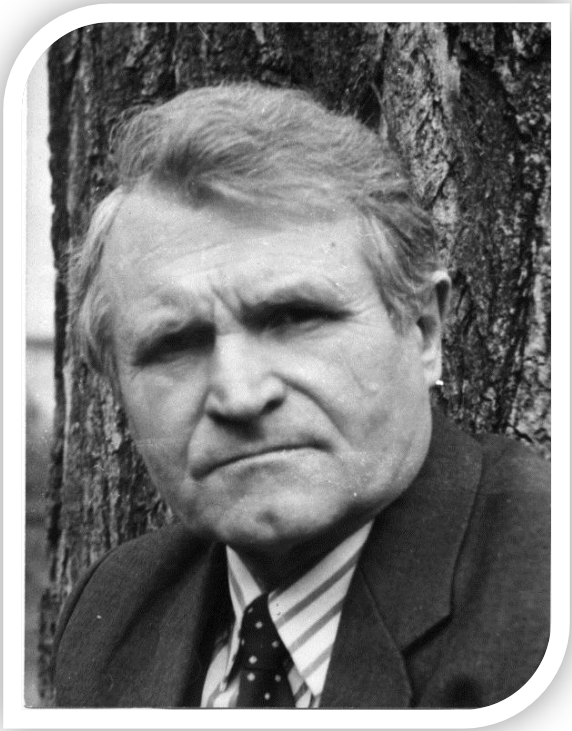
ліпше, ніж було під турками, зате ж і теперка не так скоро настане корінна переміна у хазяйсько-громадськім стані. Повстання самих босняків та герцоговинців із доброю поміччю сербів бодай зробило б ту переміну, що земля була би віднята у агів і повернута у статки самих робітників. Коли ж, як ми бачили, Сербія не була гідна зробити сього; Чорногора і Сербія, намірившись чужими руками загребти жар, утратили тепер усяку можливість коли-небудь з'єднати сербів в одну або дві самостійні сербські держави.

Як бачимо, із усеї війни Росії і сербів із турками вийшло все щось таке, що здається, ліпше було б коли б воно і не виходило. Далеко було б краще, якби весь рух слов'ян балканських заждав на кілька років, тим більш, що й починатися йому не було ніякої особливої причини. Герцоговинське і боснійське повстання почалися не самі, а були підняті сербським і чорногорським урядом. Що з усього сього вийшло, ми вже бачили. Нема слів, щоб назвати сих безсердечних урядників, що заварили всю сю кашу, запропастили для своєї прихоті міліони статків, погубили то війною, то голодом, то холодом, то отрутою більше міліона людей і не зробили ніякої дійсної користі для тих, що остали у живих.

При теперішнім стані діл і письменності сім'ї убитих батьків, братів та синів іще не взнають, хто виною їх біди і смерті їх рідні, але історія не забуде імен Миколи I чорногорського, Міляна Обреновича IV, царя Олександра, його брата Миколи Миколайовича, помічника Горвіца і К-о і всіх слов'яно-себелюбців, і дасть їм пригідні названия за запропащення російського, болгарського і сербського люду у роках 1875-1878.

Друкується за вид.: Круть Софрон [Ф. Василевський]. Записки українця з побуту між полудневими слов'янами. – Львів: Друкарня Наукового Товариства ім. Шевченка під зарядом К. Беднарського, 1905. – (Літ.-наук. б-ка. Ч.106-107 / відпов. за ред. В.Гнатюк). – Режим доступу: https://catalog.hathitrust.org/Record/100572568

(закінчення в наступному випуску)

Борис Мозолевський
1936-1993

Коні діда Івана

Сторінка з літопису роду

Долі далеких предків
Все не дають заснути,
Вриваються в сни настирно,
Хоч Господа попроси…
Долі далеких предків
Ходять за мною натовпом:
Я бачу обличчя і руки
І чую їх голоси.

Я бачу, як по дорогах
Голодні, украй знеможені
Бредуть вони денно і нощно
І сниться їм тільки хліб.
Воронезькі та орловські,
Житомирські та прибузькі,
Чернігівські та полтавські
Ідуть по сивій землі…

Під батогами нещадними
Орали вони і сіяли.
А в свято – пили і плакали,
Голублячи битих жон…
Й від тих коротеньких ніжностей
Дружини дітей народжували –
Крутилося все по колу
І схожим було на сон…

Долоні їхні вкривалися,
Як рашпіль, сухими мозолями.
Тому то вони Мозолевськими
Із вічних ішли дібров.
Долі далеких предків!
Стою над могилами вашими
І чую, як в жилах б'ється
Бунтарська невгасна кров.

Я бачу, як в дикім полум'ї
Смичками яскріють коси,
Жахливу симфонію граючи
На струнах панівних жил.
Долі далеких предків!
Стою непідробним пам'ятником
Над вашими чорними днями –
В скорботі земних могил.

Роздавлених і обезличених,
Вас гнали під гніт скотиною,
Гноїли по царських тюрмах.
Кати мордували в млі…
І даль червоніла маками,
Як той небокрай, кривавими.
А ви з небуття здіймалися –
Сини дорогі землі…

…Дід мій Іван Мозолевський
З Херсонської екс-губернії,
Любив молотити і сіяти.
У всьому знаходив толк.
Високий, неговірливий,
Він був, як Мойсей, розкрилений,
Коли під його косою
Пшениця текла, мов шовк.

Та, може, він більше сонця
І раннього співу колосся
Любив усе ж коней на світі,
Що бігли, як вітровій…
Коли він, бувало, ними
Із ярмарку мчав додому,
Дорога аж танцювала –
І квіт розцвітав на ній.

Він спав серед ночі, всміхався,
Забувши про все на світі –
Про завтрашню чорну роботу
Про любий коханий сміх.
Пред ним колосилось поле,
Над ним аж кипіли зорі…
І він відлітав у Всесвіт –
На парі своїх вороних…

А потім настали будні –
Бридкі з тягарями голоду.
Арапник свистів над голови
І мучився чоловік.
Як грім, за сумними далями,
За болем селянського відчаю.
Громами упав залітними
Лункий сімнадцятий рік.

– Свобода! Земля селянам!
Він встав у цей день на світанку.
Умившись, пішов по господі,
Де ждали десятки справ.
І там, обпершись на вила,
Як ніби очунявсь щойно,
Уперше за многі літа
Негадано заспівав…

Гей, били в степу копита,
Хилилося долу жито,
Земля задихалася в гніві
І ворог котився в прах.
В безкраї степи херсонські
Зі свистом неслись ескадрони…
А там, де сільраду створили,
Піднявся червоний стяг.

Чи ти на це сподівався,
Ратаю сонцерусий?
Погляд упав донизу…
Що ж ти потупив зір?
Там, на панському полі,
Ділять селяни землю
І сонце нової віри
Простує із двору в двір…

Та стій, буревійний часе!
Нам розібратись треба.
Б'ється в кільці Антанти
Серденько сторони…
Сьогодні стікає кров'ю
Червоноармійська сила…
"Ты понимаешь, братец,
Кони твои нужны…"

Тож дід, попрощавшись з сином
На мельниці в Мостовому,
Пішов осінніми росами
Задумливим та незлим…
Затим він прийшов додому,
Ясла чинив у сараї…
І Ленін, газетний Ленін
Стояв, як зоря, перед ним.

Коли ж він таки побачив,
Що хлопець вернувся пішки
(Батіг тримав під пахвою
І сумно в тіні стояв) –
Враз в гострій такій уяві
Постали його воронії
З шляхами і полинами –
Туман тоді в душу впав.

Зірвався, як навіжений,
Що втратив і глузд, і очі,
Босоніжки біг по світу,
Неначе втікав од трясць…
Погрожував кулаками,
Тяженними, наче гирі,
В орало і хрест проклинаючи
Царя і совєцьку власть…

…Біля сільради курили
Завзяті хазяї місцевості.
Із кобурою новою
Плюгавив щось Васька Кракіс.
– Ну-ну! – пригрозивши дідові,
Він сплюнув, вернувшись до гурту…
А дід, розсміявшись, в лице йому
Дулю сунув під ніс.

Пострілом геть розколоте
Сонце з небес упало…
Лиш чайка, що в вись злетіла,
Кричала: *“Живу-живу-у!”*
Рукою за бік вхопившись,
Тримаючи рану долонею,
Дід вибіг у степ розгублено
І навзнак упав в траву…

Лежав він, розкинув руки...
Над ним бовваніло небо
І десь перепілки пурхали,
І день наче знов притих…
Обличчя його спотворене
Від болю та муки дикої…
І в кожній зіниці зоріла
Пара його вороних…

Стояли ті двоє коників,
Тривожно били копитами.
Йшов потяг. І, як на гріх той,
Шлагбаум закрив мости.
І глухо в очах застиглих
Іржав корінний від болю:
Хазяїна вже під зорі
Не зможе він донести…

А десь біля Березівки,
Під Сербкою та Роздільною
Тріщали клинки й шаблюки –
За раттю вставала рать…
В вогні та диму котилася
Великая революция,
Яку тоді не вдалось йому,
Як істину, розгадать…

Переклав з російської Валерій Кулик
18-22 січня 2019 р.

Микола Василенко
1924-2018

З літака

З високості далеко бачу
Тебе, Вкраїно, над Дніпром.
Багатих жнив добу гарячу,
Хвилясте поле під крилом.

Віддаленяюся від тебе...
Дзвенить напружена струна –
Виспівує в прозорім небі
Зелено-біла далина.

Вкраїно, ти вже за горою.
А я вчуваю срібний зов,
Бо залишається зі мною
Твоя озорена любов.

Білобережжя

В чужі краї летять крикливі гуси,
Летять в заморський невідомий світ,
Де палить сонце і живуть зулуси,
Де лиш в казках існує сніг і лід.

Нехай комусь у сни пливуть вітрила,
Морські пасати, ріки островів,
Мені мій край – Білобережжя миле –
Любіший всіх далеких берегів.

Необхідне

Що людині потрібно?
Мова рідна.
Небо рідне.

Мова рідна –
Щоб себе на світі не згубити,
Не заснути сном тяжким в дорозі,
Мовчазним камінням не зробитись.

Небо рідне –
Щоб довіку прагнути за обрій,
Пам'ятати про могутні крила
І великі гони Батьківщини.

Стожар

Комусь небесний стожар –
розпечене каміння;

комусь –
море вогню,
проміння;

комусь –
табун рожевих коней,
водоспад світлого волосся,
вікно в сад,
троянди...

А мені –
Україна.

Memento mori

На краю моєї тіні,
коли вона,
неначе магма,
на віки вічні захолоне,
поставте слово українське.

Воно, як вогнище родинне,
в своїх долонях теплоніжних
мене з дитинства зогрівало...
Воно фортецю спорудило
з живих шматочків мого серця,
немов з опаленої цегли,
щоб віру зберегти спромігся
в добро,
яке свободи гідне.

Отож поставте слово рідне
на краю моєї тіні.

Дорога у вирій

Ми тільки думаємо,
що перелітні птахи
відлітають у вирій
без нас.

Потойбіч Дніпра
у місиві темряви,
биті стрілами блискавиць,
терзпні мокрими вітрами,
крильми торкаючись небес,
вони летять із нами.

М. Василенко вдома. Світлина останніх літ.

Любов Гаражій

Штрихи до портрета Миколи Василенка

У наших повсякденних справах, здається завжди невідкладних та актуальних, ми часто не помічаємо у своїх друзях, знайомих те, що називаємо величчю духу, патріотизмом, відданістю Україні. І дійсно, суєта, динаміка сучасного життя, як часто буває, не дають зосередитися на головному – осмисленні своїх діянь, переконань, почуттів, ставлення до рідної країни. Для Миколи Олександровича Василенка, письменника, громадського діяча, Почесного громадянина Херсона це було природним явищем, внутрішнім переконанням. Україна для нього була завжди домінантою життя.

І коли визначати його головні життєві характеристики, то це будуть скромність, любов до України, працелюбство. Та ще мужність нести свій хрест за свої переконання, за відродження й утвердження своєї державності. Вони визначають життєве кредо цієї особистості. У цьому перконувалися, коли була можливість працювати і спілкуватися з ним. Це ж відзначаємо нині. Коли вивчаємо життєвий і творчий шлях М. Василенка, то наші думки та враження підтверджуються. Звичайно, можна виділяти й інші характерні риси цієї людини. Та найчастіше будемо переконуватися саме у вище сказаному. У цьому ще не раз пересвідчуєшся, коли читаєш щоденникові записи митця. З них вимальовується об′ємна і правдива картина тоталітарної радянської системи, жорстокої і задушливої, коли думка простої людини нівелювалася, ігнорувалася, коли різними партійними інструкціями і розпорядженнями робилося все для того, щоб

створити несприятливі умови для розвитку української мови як духовної основи державності, а це сприяло зникненню національної ідентичності, нищенню української нації як такої. Натомість утверджувалося штучне ідеологічне створіння – радянський народ, який одностайно відданий ідеям комуністичної партії та її вождям. І в цих умовах жив, працював і творив М. Василенко. Як людина талановита і вразлива – болісно це переживав, та не зраджував своїм життєвим переконанням. Не став членом комуністичної партії, хоч йому це пропонували, а таке членство давало перспективи: і матеріальні, і творчі. Не став писати у дусі соціалістичного реалізму, а своїм художнім словом відтворював життя правдиво і чесно, змальовуючи людські переживання і надії, прагнення людини до волі, щастя і радості, а на шляху до цього постають, мов колючі дроти, імперські закони. І це художньо-образно відображається у доробку М. Василенка. Але це було згодом, а за радянського часу на його твори було накладено табу. Його роман "Уламки імперії" художньо відображає давно минулі віки з їхніми проблемами, а для вдумливого читача це було своєрідною перепроекцією на радянський час. Такий прийом дозволяв автору хоч у якійсь мірі моделювати сучасну йому суспільно-політичну реальність. Автор це гостро переживав, про що свідчать і щоденникові записи. Його громадянська позиція була несхитною, український пріоритет залишався визначальним. Як письменник, за радянської системи, він перебував у внутрішній еміграції.

У виданнях "Курай для пожежі" та "Книга пам′яті", що містять щоденникові записи М. Василенка, багаторазово підтверджується наявність морального і психологічного тиску на письменників, які відстоювали демократичні та загальнолюдські цінності. Микола Олександрович відчував це часто в повсякденному житті. А чого варте тільки те, що його твори не допускалися до друку, з цим треба було жити. Митці, що були лояльні до влади, рекомендували йому писати в руслі партійно-комуністичної орієнтації. Та потрібно віддати належне Миколі Василенку. Він залишився українським патріотом і письменником, чесним перед собою і людьми.

М. Василенко натхненно займався перекладацькою діяльністю, але навіть його переклади до друку брали зрідка. І потрібно було докладати багато зусиль, щоб хоч деякі з них доходили до читача. Радянська партійно-бюрократична система діяла за інстинктом самозбереження, і будь-яке нестандартне образне слово, смілива думка нею заборонялися. Цензура діяла системно і контролювала не тільки видання авторських художніх, публіцистичних творів, а й перекладних, як і всі засоби масової інформації.

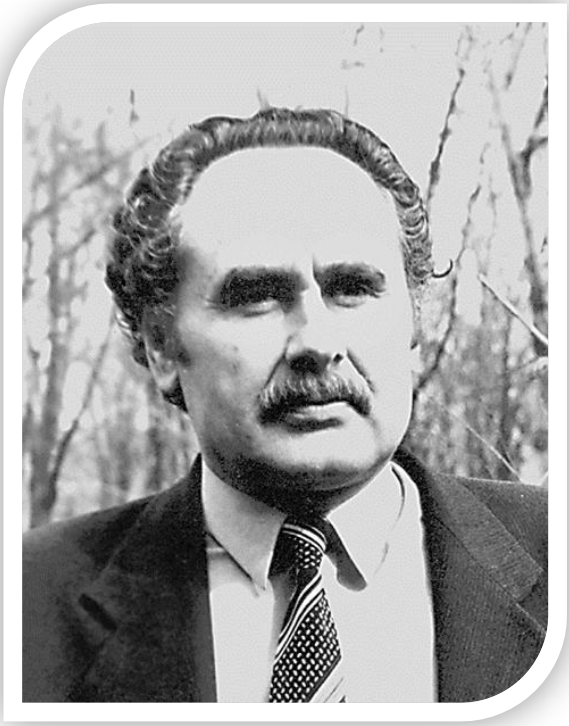
Усе свідоме життя Микола Олександрович багато читав, аналізував прочитане і в розмовах часто висловлював свої судження щодо різних публікацій, наполегливо займався самоосвітою. Його домашня бібліотека

має кращі зразки української і зарубіжної класики, багато довідкових, енциклопедичних видань, різних словників. Ця начитаність відображалася на манері розмовляти, він часто цитував відомих майстрів слова, що ставало вагомими аргументами в діалогах, дискусіях, бесідах, полеміках. При цьому говорив спокійно, врівноважено, та відчувалася внутрішня переконаність у сказаному. Такий був у нього інтелігентний, у кращому розумінні цього слова стиль розмови і поведінки. І ця інтелігентність швидше за все закорінена у народну педагогіку і мудрість. Коли в нього була нагода читати свої твори перед чисельною аудиторією, манера його читання була тихою, але виразною. І що характерно, його уважно слухали. Навіть на Майдані, на площі Свободи в Херсоні, коли шум сотень і тисяч людей не просто було вгамувати, ставало тихо, коли М. Василенко читав свої катрени. Майдан стихав і слухав ці, часто експромтні та актуальні поетичні форми.

Художньо-літературна спадщина М. Василенка заслуговує наукового вивчення та аналізу. У ній відображено найсуттєвіше, чим жив автор, чого прагнув і які поневіряння переживав. У ній наявна художньо-образна відповідь на питання будівництва вільної, сильної і щасливої України.

Вечір пам’яті М. Василенка в Херсонському державному університеті.
30 жовтня 2018 р.

Валерій Кулик

Роздуми на світанку

Миколі Василенку

Вінок сонетів

I

Скажіть, кому я маю догодити,
Забувши мову матері святу?
Ген слів чужих німі метеорити:
Лиш тільки зблисли – й гаснуть на льоту…

А рідну сутність, як дитя сповити,
Спроможний ти. Минай лиш пустоту.
І як би не казились московити,
Ми істину сповідуєм просту:

Де сяє цвіт синівської любові,
Там шерех жита, виспів солов'я
І музика світанна ручая,

І промені травневі малинові…
Усе з віків проміниться у слові –
Земля тут вічна праведна моя.

II

Земля тут вічна праведна моя,
Коріння роду, славні обереги,
Стрімкої долі пройдені моря
І світло мрій – від альфи до омеги…

А сила богатирська знов буя
На крилах молодецької бентеги.
І кличе до борні святий Боян –
Й щити тримають вже нові Олеги…

Зазивно так звучить ота сурма,
Що волею спроможна володіти.
Горять думки, мов зоряні софіти.

І добре, що шляху назад нема…
Одне бажання душу перейма –
Лише б у мирі виростали діти.

III

Лише б у мирі виростали діти,
Не знали слова дикого “війна”…
Їх треба серцем, ласкою зігріти
І правдою окрилити сповна.

І нам тоді всім стане легко жити,
І порадіє рідна сторона,
Й розстеляться зелені оксамити,
І обізветься згублена струна…

Сповідуймо пряміш свої чесноти.
В міцнім строю віднині ти і я.
З тобою ми тепер одна сім’я.

Та пам’ятай, хто “за”, а хто і “проти”…
Подбай про те, щоб ширились щедроти
І правди не міліла течія…

IV

І правди не міліла течія,
І сонце підіймалось над землею,
І поруч був там ніби справді я –
Все розмовляв на висоті із нею…

В забутих днів – теорія свята.
Нелегко досягати апогею,
Коли на шлях тобі повзе змія –
Так непомітно із густого глею…

Уважним будь, не сплутай кольори
І звуки розрізни, де шепчуть віти.
Вони ще стануть зоряно дзвеніти,

Як ніжні хвилі, світлі до пори.
То наші синьо-жовті прапори –
Від України диво-самоцвіти…

V

Від України диво-самоцвіти
Промінно проникають в небеса.
Вони ще будуть у чуттях щеміти,
Палахкотіти, як дзвінка краса…

Далекі нам ще міряти орбіти
І вірити в прийдешні чудеса,
Де цвіт зорі манливий Аеліти
Дзеркалиться, в захмар'ї провиса…

Поети осягають вічні сфери,
Вивчають їх і зблизька, і здаля.
І так – допоки крутиться Земля.

Вони завжди у всьому піонери –
Долають часу непрості химери,
Там, де любов ранкова промовля…

VI

Там, де любов ранкова промовля,
Було у нас немало честі й зваги.
А той, хто був біля керма-руля,
Нам готував і тюрми, і гулаги…

Усе тоді точила сіра тля,
Народу гідність ставила на ваги.
Одна розв'язка – зашморг чи петля.
Криваві свідки – вироки ватаги…

Як тіні, в'язні по етапу йшли.
Не всі вони складали заповіти.
В Сибірах їх немислимо зігріти,

Чи може захистити від хули…
За ґрати запроторені орли
На всі широти слатимуть "привіти"…

VII

На всі широти слатимуть привіти
Не знищені віками козаки.
І не якісь там дивні неофіти,
А воїни, згуртовані в полки…

Міста і села, селища й повіти
Історії гортають сторінки.
Свободи віє дужий вільний вітер,
Там, де Майданом здиблені роки…

Бджола майструє філігранні соти
І квітка милі очі розтуля…
Країну ми будуємо з нуля.

Трапляються й крутими повороти…
Мажорні зазвучать нарешті ноти –
Радітиме в колисці немовля.

VIII

Радітиме в колисці немовля –
І схилиться над ним щаслива мати.
А там, де плугом тішилась рілля,
Навчиться ратай борозну тримати…

Отак народ мій сонце нахиля,
Аби ужинок не останній мати.
Вітаймо тракториста Василя –
Його учора "вистригли" в солдати…

А хто ж за нього до трудів піде,
Коли реальність дня доволі сіра?
І висне підлості нагострена сокира,

Яка от-от на голову впаде.
Однак стрімке завзяття молоде –
То справді щастя. Є в народі віра…

IX

То справді щастя... Є в народі віра,
Що темінь згине і життя прийде.
І що не стане з пазурами звіра,
Який лиш чорні задуми пряде.

Немов приємна синява сапфіра,
Світанна пісня ще мене знайде.
Немислимо дарована ефіра
В майбутні мрії стежку прокладе…

І я чуттям високим землеміра
Отак щомиті думаю про те,
Що вітер білоквітом вже мете

І десь танцює з німфами Земфіра…
Повір, коли не стане бузувіра,
Держава, наче сонях, розцвіте…

X

Держава, наче сонях, розцвіте,
Веселкою заграє на всі боки.
А поки що вона – ні се, ні те,
Туманом заволочена глибоким…

Не тратьте сил, заняття ой пусте.
Нам треба разом взятись до толоки.
Ти п’єш кефір, а я – аліготе.
Ти трудишся, а я – лиш руки в боки…

Любов свою, просіявши на сито,
Чи в ній знайдете зерня золоте?
Чи може й вас кукіль той замете,

Коли на світ ви дивитеся сито?
Кажу, панове, може й нарочито:
Передчуття воістину святе…

XI

Передчуття воістину святе.
Не буде толку, як нема бажання.
І двір твій лободою заросте,
Якщо ти спиш від полудня до рання.

І радити – заняття не просте,
Як серед степу голосне волання.
Воно таки доволі ще й пусте,
Подібне на порожнє сподівання.

Отак я марив про діла земні,
Як альпініст на гребені Паміра,
Як блазень, що подібний до факіра –

Думки гортав при тихому вогні…
Як же хотілось бідному мені,
Щоб усміхнулась найвірніша Ліра!

XII

Щоб усміхнулась найвірніша Ліра
Замало бути франтом хоч куди.
Колись я значився лицарем ефіра,
Херсон без мене був, як без води…

Даруйте, що не корчив лицеміра,
Бо шефа знав, не міряв поводи…
Хоч іноді з завзяттям каноніра
Втрапляв, на прикрість, зовсім не туди.

Пишу рядки ці – за вікном світа.
Мов та ворона зі шматочком сиру,
Собі подумав з хитрістю ясира:

Яка ж вона ця штука не проста…
Незвичні зовсім даль і висота –
На все у світі знадобиться міра.

XIII

На все у світі знадобиться міра,
Хоч як ти не мудри і не хитри.
Із мене вже не вийде бригадира.
Це факт. І не якісь хухри-мухри…

В дворі ліхтар нагадує вампіра.
Оце так ніч… На стрілках – рівно три…
Розмова вийшла в нас доволі щира,
Отож мене, читачу, не кори…

Я цей вінок у Рік Новий дарую
Всім, хто в дорозі, хто в душі цвіте.
Прикрийте, врешті, панно, декольте,

А то я вас візьму, та й зачарую,
Коли знайду словес надійних збрую…
Сьогодні ж, моя мила, не про те…

XIV

Сьогодні ж, моя мила, не про те,
Що день короткий, а чекання довге.
В саду всю ніч настирний сніг мете
А ми зустрілися… Це так чудово!

Колись той спогад в серці проросте
І трепетно, і сонячно, й медово…
Пригубимо давай вино густе,
Що в келихах іскриться малиново.

В очах твоїх бездонна глибина
Так, ми одні. Не можу я радіти.
Не знаю, де свої думки подіти.

Бо ж там, на сході, ще іде війна…
Й коли вона скінчиться? Хто те зна?
Скажіть, кому я маю догодити?

XV

Магістрал

Скажіть, кому я маю догодити?
Земля тут вічна, праведна моя.
Лише б у мирі виростали діти
І правди не міліла течія.

Від України диво-самоцвіти,
Там, де любов ранкова промовля,
На всі широти слатимуть привіти –
Радітиме в колисці немовля…

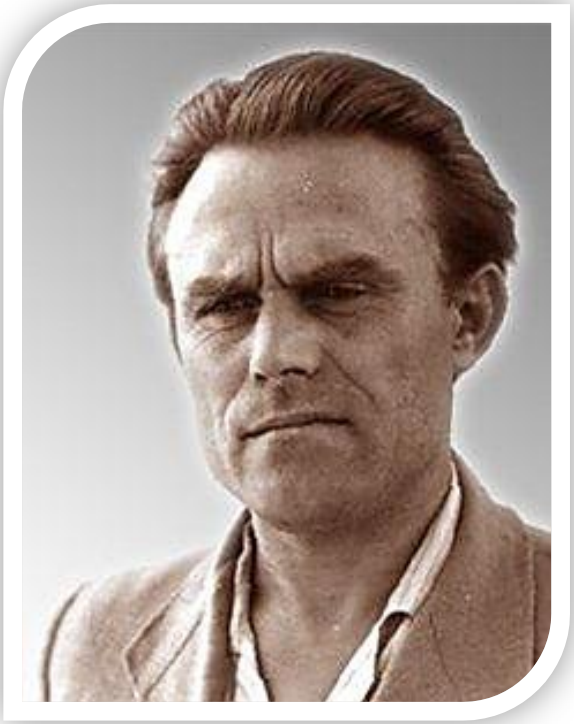
То справді щастя – є в народі віра:
Держава, наче сонях, розцвіте.
Передчуття воістину святе –

Щоб усміхнулась найвірніша Ліра…
На все у світі знадобиться міра.
Сьогодні ж, моя мила, не про те…

28 грудня 2018 р. –
3 січня 2019 р.

Обкладинка збірки М. Василенка “Транзит самоцвітів” (2012).

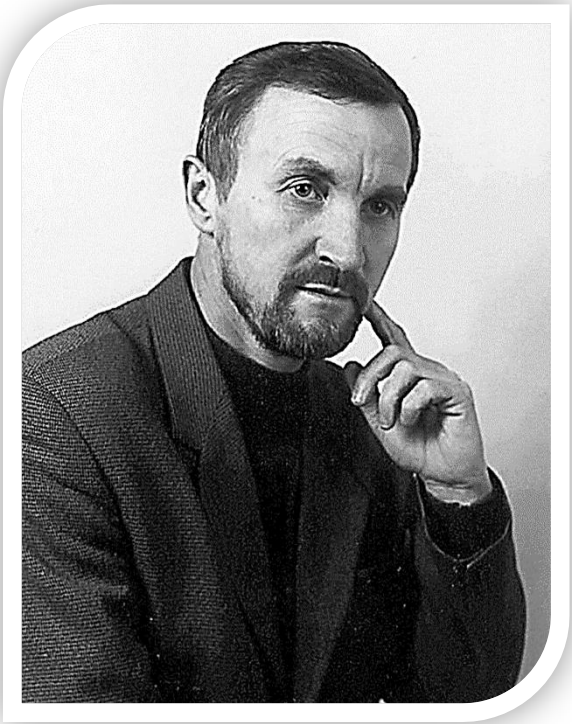
Леонід Куліш

х х х

Настане час – і ти, мій друг Миколо,
Навічно ввійдеш в це велике коло,
Водитимеш веселий хоровод.
А поки що ти сам пісні співаєш…
Скажу по-правді, добру душу маєш,
Що нею зачаровуєш народ.

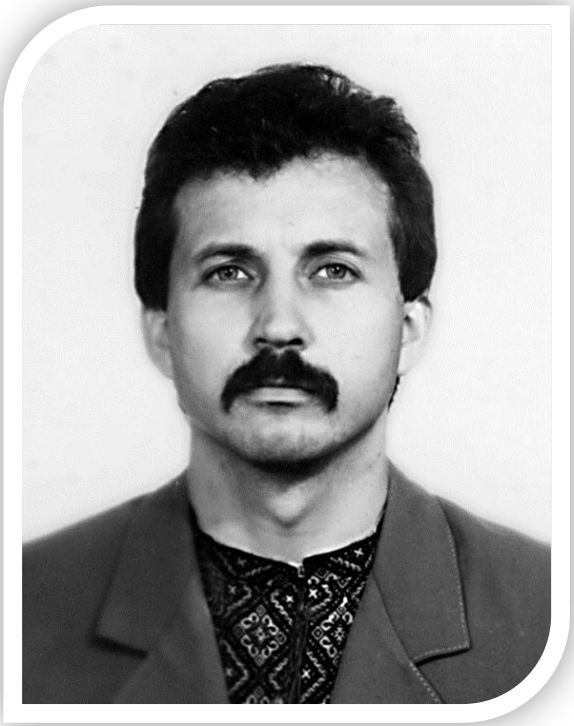
Обкладинка книжки Т. Щерби “Микола Василенко” (2002).

Василь Загороднюк

Микола Василенко

Мов зойк душі – його катрени.
Майдан їх слухав і міцнів.
Тепер відомо достеменно:
У них палає правди гнів.
У них любов до України,
Яку душею відстраждав,
Яку він мріями своїми
І власним словом утверждав.
Воно твердішає віднині.
Поет у вічність перейшов.
Шумлять знамена жовто-сині
Про Україну і любов.
Любов до неї – Боже диво,
Яке крізь марево летить.
Поет до нас іде правдиво
І правду стверджує щомить.

Іван Немченко

Миколі Василенку

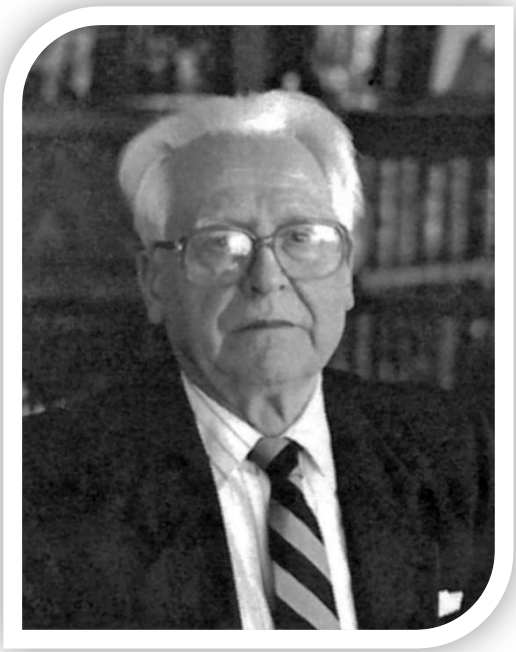
На скронях сивина –
Із юністю розлука,
А на душі весна,
Бадьора, повнозвука:

У батьківському краї,
Відроджено-здоровім
Скрижалі ми гортаєм
Державності й любові.

Камінні сторінки...
Гортати їх нелегко.
І знов через роки
Несуть печаль лелеки.

Та цур бо тій журбі!
Єднає нас камена,
Де жовто-голубі
Розкрилені знамена.

НЕВМИРУЩА МУЗА ВОЛОДИМИРА ІВАСЮКА

Яр Славутич

Пам'яті Володимира Івасюка

І

Ще грають сурми. Ще лунають звуки
Його мелодій. А з боків йому
Ловці викручують музичні руки
І тіло вішають у темну тьму.

Як гнівно зорі дивляться із неба!
Гуде органно ввесь деревний світ.
І знавісніла, вбивницька ганеба
Сповзає в нору, мов лякливий кріт.

Нехай не вчує невмируща “Рута”
З естради поклику свого творця, –
Луну мелодій веселить могута
І б'є прибоями в палкі серця.

Настане суд – і злочини таємні
На сонце виставить колючий дріт.
Ростуть у душах іскрометні кремні
І крешуть помсту на московський гніт.

II

О, скільки квітів, скільки квітів!
Мільйони пелюсток-привітів
Лягають на труну.
Вся Україна йде до гробу,
В серцях тамуючи жалобу,
Відомщення луну.

О, скільки неба, скільки неба
Повито в смуток – більш не треба!
Ридає вся земля.
Від Свидника до П'ятигір'я
Клекоче помстою безмір'я,
Встають і Карна, й Жля.

О, скільки гніву, скільки гніву
Нуртує душу бунтівливу –
Гартує кару кар!
На зло диявольського Кремлю,
Що вбив синів твоїх, талує землю,
Керуй, народе, вдар!

III

Немає Мельника, немає Алли.
Похоронив нарід Івасюка.
Мільйони тіл у голод закопали –
Мовчить земля над ними, нелегка.

Одні сконали від в’язниці й кулі,
Від муки – другі, треті – вже й самі.
Мільйони йдуть, як череди знебулі,
На всесоюзну панщину – німі!

Московський кнут виляскує в колгоспі.
Але пригляньсь – він уже слабий.
Народе, чавлений Москвою поспіль,
Навідмаш бий – і наступай, і бий!

Кінець наругам! За прийдешню волю
Рудою кров'ю ворога кропи!
Пойняті помстою, із горя й болю,
Гримлять Карпати й клекотять степи.
І вирушають у похід не хлипи,
Не нарікайли, а посвят мужі.
Грядуть живі, палючі смолоскипи –
Тремтять опричники, свої й чужі!

1980-1982

Валентина Липенко-Винник

Обірвана струна

Присвята Володимирові Івасюку

Понад усе любив він рідну Україну,
Батьків, сестер своїх, співучу Буковину.
Оцей квітучий неповторний милий край –
Ліси і гори, полонини, водограй.

А лиш торкався ненароком він струни,
Зринали звуки чародійні – чаклуни.
Від звуків цих червона рута розцвітала,
А над землею пісня чарівна злітала.

Неслась ця пісня, наче легкокрилий птах,
І наганяла на катів тваринний страх,
Бо українське слово в ній бриніло дзвінко
І водограєм з гір спадало стрімко.

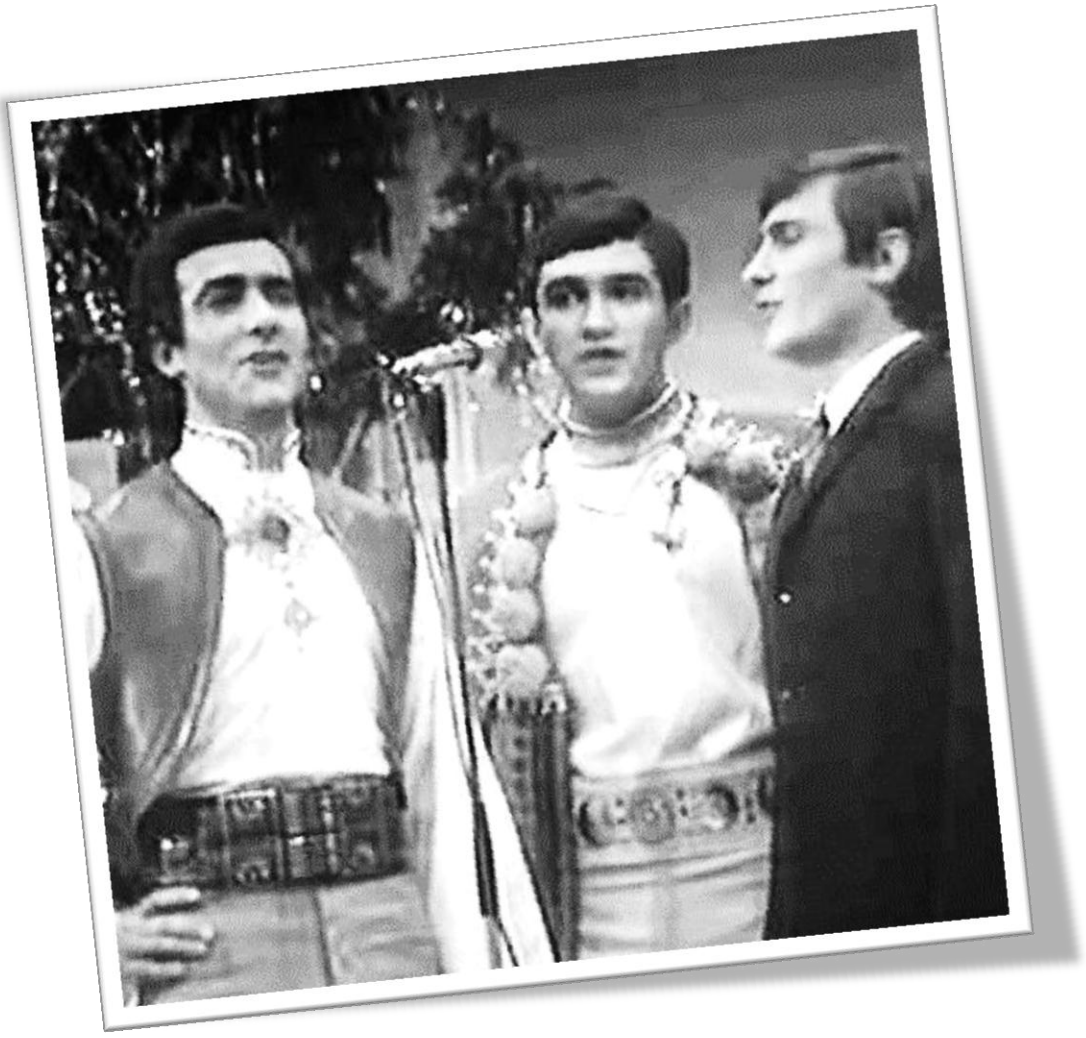
Кати голгофу його пісні влаштували –
Талант від Бога, мов Ісуса, розпинали.
Аби замовкла музика, порвали струни.
У зашморг затягли пісенні луни.

Та не замовкла пісня – ген лунає плаєм.
Обірвана живе струна – знов дивно грає.
І слава Генія не меркне по світах.
Ім'я Івасюка – у патріотів на вустах!

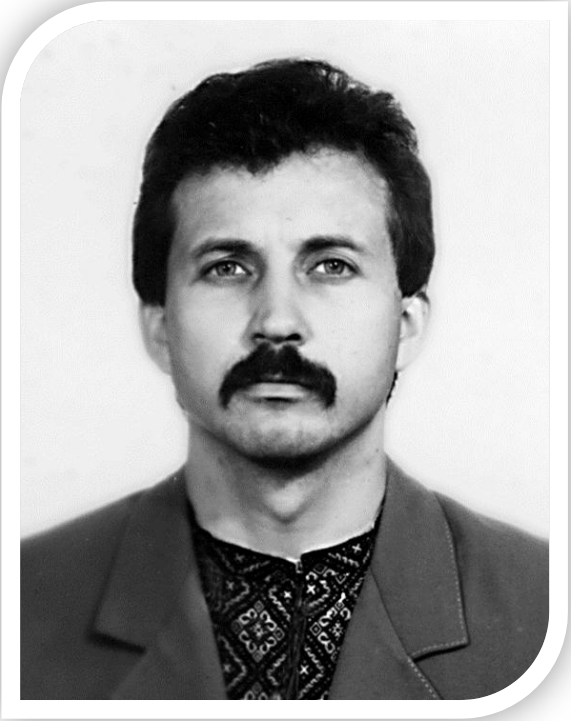
Йому вдалось знайти ту квітку, що чарує –
У тому й є секрет таланту, що дивує.
Хоч мальва з його серця проросла зарано,
Людською пам'яттю вона цвіте й не в'яне.

Душа Маестро незнищенна – буде жити,
Бо барвами горять пісні, – їх не згасити!
Цвістиме Рута, й Водограй не спинить гри.
Шлях пісні до безсмертя вже не перекрить!

4. 03. 2019 р.

Василь Зінкевич, Назарій Яремчук, Володимир Івасюк.

Іван Немченко

Володимир Івасюк

Він увірвався вітром з верховин
На стерні слів і стомлених мелодій.
І тим, до кого вже торкався тлін,
Подарував живу, цілющу воду.

Коли ж по крапельці снагу віддав
Ланам, що забуяли знов барвисто,
Як лицар пісні і краси упав
На полі музики та лицемірства.

Микола Чернявський

Напередодні

Оповідання

Пам'яті Великого і Незабутніх

В стародворянській сім'ї покійного маршалка Михайла Білозерського творилось щось неладне. Поламано дворянські традиції, занедбано звичаї старосвітські – і без жодної в тому потреби. А так, по розуму, мовляв, жіночому. Бо немає голови в родині Білозерських.

Не було ніякої причини поспішатися з шлюбом молоденької дочки пана Михайла Олександри. Тільки-тільки що набиралось їй тих шістнадцять років. А вже вона і шлюб бере, уже й весілля її грають. І видається не за людину статечну, дитину роду хорошого, а за козака, хоч і освіченого, а все-таки – козака.

Десь там, під Глуховом, у злиденному Воронежі, знайшовся такий козак Куліш та ще й на ім'я – Панько. Було у його батька всього маєтності – хата рублена на дві половини, з чотирма кімнатами та городу з десятину у Воронежі, та ще хуторець ледаченький під Воронежем. Тільки й усього.

Вчився він сам, буцім, у гімназії, університету не скінчив і десь учителював.

Хвалились Білозерські сусідам, що Куліш той Панько – людина розумна і готується професором бути, що його на казьонний кошт за кордон навіть посилають, але тому ніхто не вірив. Мало чого кажуть люди, коли чують, що справа їхня не так-то ладна, коли сором добрим людям у вічі глянути.

Так казали по сусідству хутора Мотронівки, що стояв собі недалеко города Борозни – малий і бідний.

А вже що найбільш усього всім уподобалось, так се те, що запрохав Панько і старшого боярина собі неабиякого. Пана на всю губу! *Забіл, Говорецьких, Котляревських* поминув, а знайшов собі таки до вподоби. Усі диву дивувались: відкіля Білозерським честь така. Знали, що товаришував Куліш з братом молодої *Василем*, гостював у їх влітку. Не гріх же бідному товаришеві на час який притулок дати. От і не догледіла дочки стара пані. Закохалася Сашуня Білозерська в того Панька… Але щоб такого боярина ще собі десь добути, то вже сього ніхто не сподівався.

Якийсь мужик з дворових Енгельгардта, чи що. Служив козачком, потім по малярах тинявся, вивіски вчився малювати. Хтось якось його там у Петербурзі на волю викупив. Так він вірші тепер малоросійські пише. “Кобзаря” там якогось видав… По панах їздить, пиячить з ними та ті вірші вичитує. До компанії Закревського пристав, у “*мочеморди”*. Гарний старший боярин!.. А вже що ім’я і прізвище, то й Панькові не видасть, – Тарас та ще й Шевченко… Знай наших. Якраз з Кулішем воронежським два чоботи пара!..

Закликали Білозерські на весілля всіх своїх родичів і знайомих. Та хто приїхав, а хто й дома зостався. Не хотів себе понижати й дивитися зайвий раз, як дворянство підупадає… Приїхали ті, кому жалко було старої Білозерської. Зазнала вона кращого життя й луччих часів – жалко було тепер ображати стару.

А проте в день вінчання все було, як закон велить, і ввечері будинок Білозерських світився з усіх вікон огнями і був повний гостей.

———————

Дивився старий панський сад, кріпацькими руками саджений, як горять огнями вікна старого будинку, як у них перебігають тіні… все парами… все парами… Прислухався, як гримить музика, тупотять об підлогу десятки ніг, як чути гомін і сміх… Чув, як грюкають двері в пекарні… дзвенять і бряжчать балабончиками коні коло стайні… регочуться й верещать під вікнами на снігу дівчата й парубоцтво хуторське.

Бігають по старих деревах світляні одлиски з вікон, лягають на сніг. А в небі тремтять, і моргають, і грають зорі.

Холодно, аж дух займає. Скоро вже й весна буде, а мороз, либонь наостанку, бере своє.

Дві чорні постаті одділились од будинку. Ідуть по алеї в сад. Кидають од себе довгасті й ламані тіні.

– Ну й душно ж!.. Як улітку!.. Ху ти!.. Я ввесь мокрий!..

– Загортайся, Тарасе, а то застудишся…

Стояли і дихали… Ще не остиглі, насичені теплом душних горниць. Стомлені дешевенькою музикою, безладною метелицею танків.

– Коли б ти знав, друже, який я щасливий!..

– Ще б не був щасливий! Хіба по очах не видно?..

– Те само собою. А ще більше щасливий, що ти, Тарасочку, у мене за боярина. Знай наших!.. Усім дворянам тутешнім хрін у кашу… Хай знають, що не тільки дворяни люди.

– А й ми таки теж на людей вибились?

– Ще й як!..

Дивились на сад, на зорі, на освітлений будинок і вдихали свіже колюче повітря. Пішли… Рипів під ногами невтоптаний сніг і блищав проти зорі діамантами. Грала музика в будинку, і в душах їхніх теж дзвеніли й гойдались якісь потаємні мелодії.

– Дай руку, друже… Що б нам не трапилось в житті, во ім’я сеї ночі, во ім’я сих зір – будемо, Тарасе, друзями!.. Віддамо всі свої сили великій святій повинності, покладемо душі наші на престол Матері Україні!..

– Добре. Дай Боже…

Взялися за руки і дивились один одному в вічі – обидва молоді, обидва повні сили й завзяття. І їм здавалося, що зорі дивляться на них і благословляють їх братання. Принаймні, так здавалось Кулішеві.

І ще не випускаючи руки Кулішевої з своєї, дивлячись через його плече в криштальну прозорінь ночі, мов під подихом нової, ще темної але такої близької й жаданої юнацькій душі думки про цвіт життя, його окрасу, про те, що вже має Куліш і що тільки ввижається ще йому самому у мріях, почувається в солодкому тремтінню серця при зустрічі з вродливими женщинами, заспівав Тарас:

А відтіль гора,
А відсіль друга,
Поміж тими крутими горами
Сходила зоря.

Заспівав тужно й задумливо, зовсім невідповідно недавньому настрою. І сад мов нашорошився і пильніше приглянулись до землі зорі: хто там співає про те, чого ніколи не буде?..

Куліша немов огорнуло холодом. Він здригнувся.

– Не співай, друже, на морозі, застудишся. Ходімо в хату. Там уже, мабуть, схопились нас.

Пішли чорні й виразні на білому сніжаному полі.

Ой то ж не зоря,
Дівчина моя,
Ухопила відеречка –
По воду пішла… –

співав, затихаючи, сумуючий голос і згубився коло будинку в гомоні і згуках музики, в шумі і метушні весілля.

Старий сад стояв, дивився і слухав. І стиха шептались старі липи в далекій алеї про те, що неминуче повинно бути і що затаїлось у темних просторах невідомого.

В чималій залі було ясно й душно. Гойдаючи хвостами огнів, рясно горіли в канделябрах свічі і опливали від спеки і вітру, що здіймали танцюристі пари. Коло стін і по кутках сиділи поважні пани й панії з згорнутими на грудях і черевах руками й застиглими солодкими усмішками на обличчях і розмовляли, дивлячись на молодь. А молодь, звичайно, танцювала з захопленням, скільки хисту вистачило.

Молода, висока і стрімка, з лебединою шиєю і дугастими високими бровами над карими очима, танцювала мало. Мов зачарована, вона не зводила очей з свого молодого і тільки часом переводила їх на старшого боярина.

Молодий, злегка горбоносий, з довгастим обличчям і блискучими очима, був гарний і шляхетний. Тримався поважно, трохи навіть замкнуто, як і слід людині, котру призначено зайняти професорську катедру.

А старший боярин був зовсім іншої вдачі. Був русявий, з сірими променистими очима, котрі, коли він хотів того й дивився пильно й уважно, непомітно робились темними, мов безодня. З усмішкою в тих очах і під звислими цупкими вусами, він був, здавалось, увесь на виду.

Було в його натурі щось таке, що нагадувало гривасту постать лева й лагідну, добродушно-лукаву душу великої, здорової, веселої дитини. Хто дивився на його, як він вільно і просто знайомився з людьми, розмовляв, жартував і переходив з одного гурту до іншого, скрізь приковуючи увагу до себе або викликаючи загальний сміх своїми жартами, у того зразу зароджувалась приязнь до його. І тут, у Білозерських, він скоро причарував до себе всіх, хто, не знавши його, уже по одних тільки непевних і зловісних говірках, ворогував проти його.

Він, сам не помічаючи того, брав у полон по одному й цілими купами своїх недавніх ворогів і недоброхотів. І тим було соромно, що, не знаючи, вони вже осудили його. Тепер бачили, що недаремно слава Шевченка гриміла по Вкраїні і недаремно йому були раді в кращих і славетніших родинах дворянських.

Поводився він так, що не можна було нічого закинути йому і що нагадувало б про його походження, і тільки здоровий народний гумор свідчив, що ся людина прийшла з низин, од плодючого чорнозему.

І недорогий сюртучок, що був на йому, і червоний шарфик, яким була пов'язана його шия, не тільки не здавались невідповідними господі і тому, що відбувалось в ній, а навіть надавали їй якогось особливого тону.

Танцювали катільон. Хто не танцював, заходили в їдальню, до буфету. Розмовляли купами й попарно, узявши бесідника за ґудзик сюртука або держачи за лікоть. І було весело і гарно.

І враз з гостиної почувся спів.

Гості посунули туди.

Співав Шевченко.

Держачись лівою рукою за спинку крісла, єдвабним, трохи глухуватим баритоном, що на верхах переходив в ясний і дужий тенор, сміливо і вільно взявши зразу відповідний темп і настрій, почав він:

В чистім полі криниче-е-енька
На чоти-и-ири зво-о-оди…

І надавши голосові щирої інтимності, тихо й покірно додав:

Любив козак дівчино-о-оньку
Не чотири го-о-оди.

Знов підвівся, сміливий і сильний:

Любилися, кохалися,
Та й не побралися, –

і з гіркою іронією і сарказмом проказав, гнівно блиснувши очима:

Тільки наші воріженьки
Та й навтішалися!..

З безнадійною тугою, мов з далекого далека, розповідав далі покірний зламаний голос:

Руту сію, руту саджу,
Руту поливаю:
Ой я тебе, козаченьку,
Щодня поминаю.

Здавалось, що вже кінець, що немає у дівочій душі нічого сказати своєму зрадливому коханому, щоб вимовити те, що таїться в розбитому жіночім серці, але єсть воно – те слово… Слухайте, слухайте!.. Ось де, виявляється, глибина душі людської, ось що каже українська женщина своєму єдиному незабутньому милому:

Будь щасливий із тією,
Котору кохаєш!
А над мене вірнійшої
Довіку не знайдеш…

Всі мовчать, і мовчить співець, і глибокі-глибокі очі його зорять кудись в невідоме… Мов дивляться в душу тієї дівчини… Мов ждуть од неї тільки слова, єдиного слова, щоб узяти її на руки і понести край світу, як своє щастя, як святиню. І ласкава усмішка благання і замилування застигла над русявими вусами.

Але тільки мить…

– Чудово, Тарасе! – схвильованим голосом скрикнув молодий і заляскав у долоні.

– Браво, чудесно!..

– Ще раз!..

Музика не грала, і гості товпились до гостинної.

– Браво!.. Браво!.. Браво!..

Шевченко труснув головою і засміявся – весело й безтурботно, як дитина, скинувши разом з душі своєї смуток:

– Ні, коли співати, то співатиму тільки з молодою! Олександро Михайлівно, заспіваємо?..

Молода зашарілась, як червона троянда, і притулилась до молодого.

– Я не вмію… Я не можу!.

– Співай, співай, Сашуню! – гукали родичі. – Просимо!..

– Я не знаю пісень...

– Не вірю, знаєте. Пантелеймон Олександрович казав… – говорив Шевченко і виступив проти неї, ставний і гарний, справжній поет і художник.

Вільним рухом руки він поправив вуси і мов сипнув на слухачів сріблом і зірками:

Ой зійди, зі-й-ди,
Ти, зіронько та вечі-рняя!
Ой вийди, ви-и-и-ийди-и-и-и,
Дівчинонька моя вірная!..

Повторив останні слова, і жде, і кличе очима. І в одповідь йому, немов скоряючись його силі й волі, боязно й задихаючись од прудкого ходу серця, озивається молода:

Рада б зірка зійти, –
Чорна хмара та й наступає.
Рада б дівка вийти,
Так матуся ж не пускає!..

І весело, і ясно, з вірою в своє щастя і удачу, він одповідає:

Ой зірочка зійшла –
Усе поле та й освітила.
А дівчина вийшла –
Козаченька та й звеселила.

І вже дівчина, почувши свою владу над серцем милого і ставши дужою і кукобливою, люблячим серцем піклується над його долею бурлацькою:

Ой ти, козаче,
Ти хрещатий та барвіночку!
Хто ж тобі постеле
У дорозі та постілоньку?..

Молода взяла силу, і сяють її очі, і гордо держить вона вродливу голову, а в її волоссі, та на шиї, і на грудях тремтять і грають сльози дорогих діамантів – спадщина прабаби.

Ловить поет несвідомо ті блиски й сльози, стежить за їх грою і думає: "Орел Куліш до пари вибрав собі орлицю!.." І гордий сам своєю красою і силою, долею своєю бурлацькою, одповідає:

Ой стеляться мені
Широкий лист да бурковина,
А під голови
Голубая та жупанина!..

І знов вигуки зачарування, і знов плески в долоні і прохання нових і нових співів.

І Шевченко співав… співав…

– Серце моє, голубе мій! Я все, все віддам йому!.. Нехай їде, нехай їде за кордон... в Італію… куди хоче…

– Тихше, Сашуню… Не зараз… Слухай…

Рука стискує руку. А уста шепочуть:

– Хочеш, я зараз, при всіх здійму з себе все каміння і все золото, і ти віддаси йому. Нехай їде за кордон… далі від тих мочеморд, од п'яниць! Нехай їде з нами!..

– Тихше… тихше, золото моє!.. Я скажу… Він вже знає… У Києві казав… Ми не дамо загинути такому великому талантові. Спасибі тобі… Але слухай…

Ой Морозе да Морозенку,
Ой ти славний козаче.
Ой за тобою, да Морозенку,
Вся Україна плаче…

Напливають відкілясь сльози, підступають до молодих очей, не видно співця за ними:

Не так тая та й Україна,
А як теє горде військо…
Ой заплакала да Морозиха,
Ідучи вранці на місто…

– Сашуню, ти плачеш?..

– Мовчи… нічого…

Не плач, не плач, да Морозихо,
Об сиру землю не бийся;
Ой ходи з нами, з нами, козаками,
Да меду-вина напийся!

Не прийме душа меду в ясній козачій кумпанії. Б’ється серце матері тривожно і смертельним болем стискається:

Чомусь мені, да миле браття,
Да і мед-вино не п’ється:
Ох і десь же мій син Морозенко
Да із турчином б’ється!..

……

– А молода плаче? – весело схиляється Шевченко до пані Кулішевої. – Та ще ж рано плакати!

– Ах, Тарасе Григоровичу, скільки вам дано, скільки… – Й замовкла, утираючи сльози і крізь їх осміхаючись вродливими очима.

– Їдемо, брате, за кордон! – держачи за руку Шевченка вище ліктя, каже Куліш. – Тут тобі тісно. А тобі світу, світу треба. Гроші єсть… Ми поїдемо зараз у Варшаву, там підождемо тебе й гайнемо в Європу!..

– Добре. Тільки рукописи по Чернігівщині та Полтавщині позбираю. А то мої збори невеликі, бурлацькі: кожух та шапка та й усе!..

Догоряють свічі… Стихає гомін, сміх…

Просять гостей до столу… вечерять…

———————

Одгриміла музика, одзвонили й одбряжчали балабончики, роз’їхались гості. Погасли огні в господі Білозерських. Уже кінець ночі. Тихо на хуторі. Блищить проти зорі утоптаний сніг, і бреше на вітер десь за хутором собака.

Чорна постать з піднятим коміром кожуха, в високій смушевій шапці блукає по білому снігу старого саду, по мертвих алеях.

Не хочеться спати поетові, і він вийшов у сад. Після бучного весілля, гамору і колотнечі гарно побути самому… на морозі… в саду… між сонними деревами, під тихими зорями.

“Щасливий Панько: досяг, чого хотів, і досягне далі, чого захоче. А він сам?.. І він досягне. Поїде по Вкраїні, позбирає рукописи, а тоді – за кордон. *Посада в Києві* при університеті підожде, не втече… Гроші на подорож дає Куліш. Де він їх добуде?.. А хіба неоднаково де?.. Не вкрав же. Хтось дав. Спасибі, спасенна душе!..”

Ах, як гарно поїхати в чужі незнані краї! Побачити стільки нового, стільки прекрасного, величного…

І несуть, несуть думки поета в прекрасну далечінь.

Варшава… Старе гніздо панства польського… Він, потомок гайдамацький, ходитиме там. Все побачить, все пригадає й передумає…

Берлін… Париж… і Італія!

Якого тільки там дива не побачить він. Флоренція, де родився й жив Данте… Неаполь… Венеція…

Ввижалося, як поблискує чорна вода в каналах і одбиваються в ній мармурові білі дворці… І площа Марка… і *кампаніл*ля…

А потім Рим… Рим!..

З його художніми скарбами…

З його історичними спогадами…

З його величними тінями…

Кирилівка і – Рим!.. А що ж, і в Кирилівці люди живуть.

І крилата думка поетова упала, мов підбита пташка.

Туманом взялась, марою обернулась і поповзла, посунулась по Вкраїні. Згадав кріпаків-братів і сестру Ярину, що замужем за малярем-п'яницею бідує… І важко зітхнув.

Перевернув би серцем увесь світ, та не можна! Треба якось жити, треба брати у життя те, що дає воно.

І знову думки поета полетіли до Рима… в Капітолій…в Колізей…

Яке щастя жити, і бути вільним, і творити… творити…

Те, що він написав і намалював, тільки початок, тільки заспів. В душі тісниться цілий світ образів… рідних, дорогих, під серцем виношених. Він дасть їм життя… Він дасть їм обличчя… скоро, скоро… там, в Італії… А може, й тут… А може, й завтра…

З півночі насували хмари і подував вітер. Гасли в тих хмарах по одній холодно блискучі зорі, і тривожно починали гомоніти над головою поета старі липи в далекій алеї… про щось близьке, про щось неминуче…

Надходив новий день.

Те, що було, зосталось в минулому. Нові дні несли свої несподівані новини. Наступала разом після морозів весна. Поманила щастям, волею, сонцем. Куліш з молодою дружиною поїхав у Варшаву. Але тільки доїхав до Варшави, там його заарештовано. А Шевченко добився з Чернігівщини до Дніпра, ступив на пором, щоб переправитися до Києва, і теж опинився в неволі.

А потім Петербург… Петропавловка… Чортопхайка… степ і піски… Оренбург… шинель солдатська і фатальні:

— Равнєніє направо!.. Шагом… арш!!!

……

Прощай, Італіє!

Прощай, вічний прекрасний Риме!..

Прощайте, весна, і воля, і сонце!.. І молодість, і буйний розцвіт таланту, і все, все, що снилось і марилось.

Все роздмухає і розвіє безслідно по пісках пустині палючий вітер…

Все, все… Без сліду, без пам'яті…

Антонія Цвід

Зв'язкова світів ("Правду голосно скажіть!"): повість-есей про Катерину Мандрик-Куйбіду

(продовження)

Голгота Катрусі – її ГУЛАГ

Частина четверта

Життя – як кінострічка, у якій її творець, може перемішувати світи між собою – реальний і ірреальний, внутрішній і зовнішній, далекий і близький. Все перемішується, як у калейдоскопі, і часто людина, доведена до крайнощів, опиняється на межі ірреального, коли небеса посилають їй свої знаки – уміти б їх лише прочитати! Кожну людину при народженні Господь знакує своїм хрестом. І кожен же мусить нести свій, тільки свій хрест, яким би затяжким він не здавався. Але мусиш донести власний хрест до власної Голготи. Коли вже геть несила його тягти, а тобі й померти не дають – це ще не твоя Голгота!

Голгота українки Катерини Мандрик чекала на неї в концтаборах Росії. Голгота Катрусі – її ГУЛАГ. Туди переселилася мало не вся "братня" Україна. Після того терору й катувань у Болехівській та Станіславській в'язницях, їй, уже інвалідові, як "особливо небезпечному злочинцю" 17 березня 1951 року присуджують покарання: 10 років суворого режиму в концтаборах. Покарання вона проходить в Абезі, Комі АРСР, під табірним

номером В-1-684. “*У Абезі я перебувала в 2-му ОЛПі (“отдельный лагерный пункт”...) в 10 бараці, який був у землі, тільки вікна були у стелі. На вікнах ґрати”*. В Абезь Катерину Мандрик відправили в інвалідний табір. Дівчина все молилася до Матінки Божої, аби та не допустила, щоб вона втратила глузд, “*бо ж голова опухла, з очей і з вух текло. Коли прорвало носом, лівою стороною, голові стало легше. Гній ішов смердючий-смердючий...”* Ось у яких умовах довелося “каратать” дні-години...

Табори було створено 1948 року в системі ГУЛАГу для ізоляції найнебезпечніших політв’язнів. У Комі АРСР діяли два табори: у Воркуті “Речлаг” (річковий), у Інті “Особлаг №1”, який ще називали “Мінлаг”. Останній діяв до середини березня 1957 року. Українців у ньому було найбільше – як не кожен третій.

Цілий місяць везли в’язнів до цих таборів у “худоб’ячому” вагоні. Спершу висадили Катерину Мандрик в Інті. Коли вигнали всіх із вагонів, довкола стали солдати з собаками, вишикували їх у колону й повели. Невдовзі колону зупинили і наказали присісти навпочіпки. Саме тієї миті з табору, що був неподалік, виводили людей колонами по п’ять в’язнів у шерензі, вони щось кричали, але Катруся ніяк не могла зрозуміти, що вони вигукують, це було щось схоже на “гав-гав”. Колона проходила повз них, і дівчина не могла відвести враженого погляду від цієї моторошної картини. Очолював колону конвой із собаками, йдучи попереду, позаду й по боках. Коли ця колона їх проминула, новоприбулих вишикували в таку ж колону і в такому ж супроводі повели до табору, де відібрали одяг і видали табірний, а замість імен видали номери, на які вони мали відгукуватися щобожого дня. Так Катрусі й дістався отой В-1-684. Його було видно далеко, бо він був такий великий – на всі плечі. За цими номерами їх завжди й викликали. Так люди вмерли, лишилися тільки номери...

І потяглися тяжкі сірі будні, несумісні з нормальним людським життям... Після сніданку перед виходом із зони на роботу в’язнів вишиковували у колони по чотири в ряд і починали перевірку. Начальник конвою брав до рук картотеку бригади, у якій не було імен, лише номери і проводив перекличку. Кожен із в’язнів по черзі називав світ табірний номер, статтю закону, за якою був засуджений, на який термін, коли почав відбувати покарання і коли термін покарання закінчується. Після звірки “шмоналки” починали всіх обшукувати. Відтак бригаду в супроводі конвоїрів виводили за територію зони, де на них чекали вільнонаймані представники тих закладів, куди в’язнів скеровували на роботу. Якщо бригада налічувала понад 16 в’язнів, то її супроводжували з собаками. З табору вивозили по п’ять в’язнів, і так, неодмінно тримаючись попід руки, вони йшли на роботу і назад. Конвой попереджав: “Шаг влево, шаг вправо, прыжок вверх – считается побегом. Конвой применяет оружие без предупреждения. Ясно?” Табірники мусили хором відповідати: “Ясно”.

* * *

По сніжній тайзі, як недоля безмежній,
Північні вітри розбрелися старезні.

У клітці товарній на чорних колесах
Сюди привела нас диявольська меса.

Під викрики чорні, під заклик до згуби
З вагону конвойний викидує трупи.

Собаки. Собаки. Нічого людського.
Чекати рятунку нема ні від кого.

Ув інеї стіни, ув інеї ґрати
І туга така, що лиш пісня розрадить.

Та вчуються лиш українські мотиви –
Виводять з вагонів солдати спесиві.

Диявольська меса трива на узбіччю:
Обшукують, лічать і б'ють по обличчю.

Та це ще не все. Не скінчилася битва:
Продовжує зірвану пісню молитва!

(1952)

Після повернення з роботи перед входом до зони знову – номерна перекличка, після чого "шмоналки" знову обшукували в'язнів. Якщо виникав найменший сумнів, табірника заводили до окремої кімнати і ретельно оглядали, роздягаючи догола.

Листи дозволялося писати лише двічі на рік і не тоді, коли захочеш сам, а по черзі – бригадами. При цьому лист не дозволялося запечатувати – він мав пройти цензуру. Зрозуміло, що описувати жахливі табірні умови не дозволялося. Може, тому й виливалися скарги душі у вірші, які можна було запам'ятати – це єдиний шлях дати їм життя. І Катруся мережила й мережила рядки, створивши альбом у власній голові. Тут закарбувалася вся правда:

* * *

Чи літо, чи зима – однаково сніги.
Побачити бур'ян – це розкіш не дозвільна.
Усе заволокло
Жадобою пурги,
Яка вже кілька днів реве, мов божевільна.

Барак наш у землі завіяло до дня,
І вікна в стелі всі закидало снігами.
Оцей незвичний край усіх нас так прийняв –
Неначе ми були для нього ворогами.

Чи хтось прийде сюди, згадавши про людей?
Чи зеки – номери безмовні, а не люди?
Приречено жінки стоять біля дверей –
Кладуть хрести святі, співаючи, на груди.

(1952)

Траплялися казуси. Першого ж вечора, коли Катруся опинилася в таборі, 11 червня 1951 року, трапилася пригода, про яку повідомили дівчата, які щойно повернулися з роботи. Конвой убив жінку з однієї бригади, за це начальство оголосило вбивці п'ятнадцятидобову відпустку як нагороду за те, що вбив ворога – "предателя родины". А на ранок цей конвоїр-вбивця повісився. Піднявши документи, він дізнався, що жертва – його мама, яку арештували до того, як його взяли до армії. А оскільки одягали їх, як опудало на городі, тим, що привозили з фронту, навіть чоботи розпаровані, то й пізнати свою неню солдат не зміг. А що ж такого вчинила нещасна? В'язнів мали за худобу. "*В'язні там, де працювали, там і нужду справляли. Соромно було конвоїрів, які за нами стежили, тому кілька дівчат ставали в коло, щоб прикрити ту, яка оправляється"*. Навіть воду вони пили з протопка, тобто з глибокого сліду, цідячи крізь кінчик хустки, після чого на хустці залишалися всякі хробаки, козульки і мошка. Отож, жінка, про яку мовиться, попрохала одного з конвоїрів пустити її за "запретзону", аби напитися чистішої води, тобто на тім місці, де люди не оправлялися. Один конвоїр пустив, а інший вистрілив і вбив її. Цим іншим і був її син.

Через пару років, у січні 1953-го, просто на очах Катрусі конвой також убив жінку, яка на крок вийшла поза робочу зону. Це була Стефа зі Львова. Бригада саме працювала на так званому восьмому кілометрі – вантажили гравій на платформи. І все виливалося в рядки, що прокручувалися безкінечно, як кінострічка:

* * *

Через дні і через ночі
Йдуть п'ятірками дівчата.
Осоружні поторочі
Довкруги стоять на чатах.

Крок уліво, крок управо –
Конвоїр вважає втеча
І стріляти має право.
Дяку матиме, до речі.

Смерть комусь, а вбивці відпуск.
Тут життя гроша не варте.
Сніг не сходить навіть влітку,
Як солдат, стоїть на варті.

Дріт колючий, вертухаї.
В небі сяєво північне,
А дівчатонька співають –
Родовід вкраїнський вічний!

(1952)

Покалічена фізично Катерина Мандрик довго в Інті не затрималася. Через тиждень по прибуттю її, як непридатну для загальних робіт, перемістили в інвалідний табір "особливо небезпечних злочинців" – у поселення Абезь, яке розташовувалося посеред тундри на лівому березі річки Уси. У ньому було 9 табірних пунктів: 4 чоловічих і 5 – жіночих. Цей табір був створений 1949 року і розрахований на 5 тисяч осіб. Його називали "конвеєром смерті" або "долиною смерті". Сюди скеровували інвалідів та невиліковних хворих. Більше половини ув'язнених були українці. У період перепису населення Комі 1959 року на території краю проживало 81415 українців, це складало 10 відсотків населення. Багато було також литовців і естонців. Переважна більшість в'язнів мали термін понад 20 років. Інвалідів, які ще могли рухатися, змушували працювати на лісозаготівлях, розчистці доріг, на сінокосах, різних ремонтних роботах або в обслуговуванні табору. Працювали й вільнонаймані, але майже всі вони були з колишніх в'язнів.

Охороняли табір конвойні війська МВС, але після табірних заворушень їм на допомогу спрямували Кримський полк із Сімферополя. Після повстання на 501 будові Абезький табір перетворився на справжній концтабір, де стару огорожу замінили на "тульський паркан" із сигналізацією та електричними спіралями поверх колючого дроту.

Можна лише уявити, в яких умовах доводилося жити юнці з Карпат Катерині Мандрик. Частина бараків була збудована в землі, мала низькі вузенькі двері та по два заґратованих віконця під стелею. Взимку їх повністю замітав сніг, і тоді інші в'язні розчищали сніг до входу в барак. Катруся перебувала на 2-му ОЛПі (окремий табірний пункт) в 10-му бараці.

* * *

Зимуєм в землянках-затворах,
Де холод і повно людей.
В теплі та переситі ворог,
Коли повмираємо, жде.

Та ми із подругами вперті –
Обходим безносу не раз:
Не є маєстатом для смерті
Наш дух, що в тюрмі не погас.

Не згасне, допоки надія,
Не згасне, допоки мета.
О діво, Пречиста Маріє,
Зніми нас із цього хреста.

(1952)

Лікарняні бараки мало чим різнилися від звичайних, хіба що більшими розмірами: завдовжки 40-50 метрів, завширшки – 6-10 метрів із двоярусними нарами, уздовж стін. Вони були переповнені, в ці приміщення набивали від 150 до 300 хворих в'язнів. Частина спала або на холодній мокрій долівці, або чергувалися на нарах. Повітря було вологе й затхле. Опалювалися бараки металевими пічками, які за ніч вистигали. Часто її волосся примерзало до вкритих інеєм стін. А коли уявити, що морози в тундрі тривали до 10 місяців на рік і взимку перетинали 50-градусну позначку. Гріла душу хіба що єдина в бараці лампочка потужністю 25 вт. Все ж не повна темрява! До того ж – беззаконня, сваволя табірного начальства, знущання наглядачів, цинга, голод і холод, де людська гідність, як і життя, не вартували нічого. Адже за найменшу провину кидали до БУРу. А взимку за великих морозів це означало смерть, яка була елементом побуту – щодня гинуло по два десятки людей. Померлим прив'язували до ноги дерев'яну бірку і вивозили за зону, скидаючи у приготовлені за тепла рови. На місці поховання встановлювали дерев'яні таблички з літерою рову і номером місця. Про ім'я ніхто навіть і не згадував! Адже людей тут – як мух. Щодня везуть і везуть без кінця і краю...

В тих землянках Абезу перебувало близько 5 тисяч жінок: і геть старенькі, і каліки, навіть сліпі. Деякі дівчата, яким на слідстві поламали хребти, лежали стаціонарно в гіпсі. В однієї, Момрик Євдокії, голова була скручена набік, так вона й ходила.

Навіть лікарями й медсестрами тут працювали тільки в'язні. Катерину доглядали дві тезки, няні на прізвище Витвицькі: "*У мене дуже боліла голова. Очі скаправіли і теж боліли. З вух текло. Катерини приносили мені*

риб'ячий жир, який їм віддавали ті хворі в'язні, які той жир пити не могли. Взамін я віддала свою пайку цукру". А коли захворіла на цингу, то за відсутности часника й цибулі, приписали їй з'їдати щодня по сирій картоплині. Хоч ті мерзлі чорні бульби й не смакували дівчині, все ж мусила їх їсти, хвалити Бога, через місяць такого харчування зуби укріпились. Загалом багато людей хворіло на цингу. Найдоступнішими ліками було полоскання зубів замоченою хвоєю, яка постійно стояла в діжках у їдальні. Хоч і годували їх так, аби лишень не померли: зранку чай і хліб, увечері після повернення з роботи – черпак баланди з мороженого турнепсу. Лиш після смерті Сталіна почали годувати краще – баланда була з мерзлої капусти і додавали смердючу рибу.

Як кадри жахливої хроніки пропливає концтабірне життя, яке тяглося повільно й тяжко. Вдень хоч була можливість подихати повітрям, а на ніч замикали невільниць у смердючих бараках до 6 ранку очікувати, коли вдарять об рейку залізним прутом на знак підйому, чи о 23-й – на знак відбою. Як хочеш, так і виживай до ранку, адже на 300 жінок в бараці – лише одна параша. А жінки були хворі – ті на шлунок, ті на слабкий січовий міхур. "*Ті, що жили біля тої бочки кричать: "Не йдіть на бочку, бо вже тече по підлозі. Бочка вже повна". А куди ж тут подітися, коли двері зачинені?!"*. А вже як відчинять ті двері, то мерщій "шманають" жінок, нишпорять всюди, шукаючи чогось забороненого, поки жінки стоять по дві біля своїх нар. І лише після того відводять по 10 жінок у туалет. Біля дверей вишиковувалася шалена черга з 300 жінок. Деякі не витримували і йшли на роботу мокрі.

* * *

Лютішає зима: морози невблаганні
В безмежжі сніговім скували все довкруг.
Колючий дріт, пурга, квітневі дні останні,
І шурхотом барачним наповнюється слух.

Вітрисько-розбишак висвистує назовні.
Тут привиди нічні вовтузяться між нар.
Затруднюють наш дих до дня параші повні.
Чекаємо на шмон готові до покар.

Зимою дня нема, а тільки ніч при ночі.
Ввіходимо в імлу п'ятірками у ряд,
Собачий гавкіт, мат, конвої-поторочі,
Робота у тайзі, повернення назад.

(1953)

Траплялися серед жінок такі, що самі йшли на колючий дріт, аби бути вбитими, бо ліпше смерть, ніж такі муки. Вони самі просили конвоїрів про смерть. Так лише за пам'яті Катерини вбили трьох жінок.

А то якось на власні очі бачила дівчина у 1952 році в Абезі, як убили в'язня-чоловіка. Їхня бригада стояла під воротьми табору, коли саме вели чоловіків на роботу, які йшли п'ятірками, тримаючись попід руки. Їх, як зазвичай, супроводжував конвой із собаками. Саме на ту хвилю, жінки несли з магазину хліб. Один з в'язнів попросив буханку, і вона кинула йому буханець, та, на жаль, не докинула у стрій. Чоловік нагнувся, щоб його підняти – лише нагнувся! – як конвоїр його застрілив.

Якось у так званий ахтірований день, коли мороз перевалював за позначку 60, бригади на роботу не виводили, давали роботу в зоні. Катрусю з краянкою, Гердеджук Катериною змусили возити воду з водокачки на пекарню. Коли жінки повернулися з водокачки, Гердеджук стала біля діжки і шлангом наливала воду у відра, а Катруся Мандрик носила ті відра у пекарню. Коли ж вони вже мали їхати звідти, виявили, що валянки подруги так примерзли, що вони ніяк не могли їх відірвати. Катруся принесла окропу з пекарні, але ті – як затялися! Тоді вона знайшла в пекарні сокиру і заходилася обрубувати лід навколо валянок. Одначе все було дарма. Тоді дівчина зняла з себе бушлат і тілогрійку, простеливши перед бідолашною. Вона ступила на той підстіл босими ногами і вони вже вдвох відривали ті злощасні валянки, так і відірвали самі лише халяви. Закрутила тоді дівчина ноги подруги у свою тілогрійку і так довезла до бараку.

Трохи попустило по смерті головного тирана – Сталіна: номерні знаки зняли, дозволили листи писати і стали платити по одному рублю на місяць. Вперше отримавши гроші, Катруся купила з подругою по хлібині: одна – чорну, друга – білу. Краяли їх на скиби і клали одну білу між дві чорні – замість масла. Смакувало!

Духовне життя Катерини

Що таке катування у совєцьких тюрмах і концтаборах можна судити лише з описання Катериною Мандрик свого стану: "*Інвалідом мене зробили у тюрмі. Моя голова опухла і дуже боліла. Гній тік очима й вухами. Я ходила в медпункт, щоб мені промивали вуха. І щиро молилася до Матінки Божої, дуже Матінку Божу просила – хай помру, тільки щоб не зійшла з розуму. Молилася – проказувала молитви, які знаю, молилася і своїми словами. Матінку Божу я собі уявляла такою, якою бачила в Болехівській тюрмі. І мої молитви, мої просьби Матінка Божа почула. У 1952 році прорвало ліву сторону* (Уявіть тільки, людина з цим болем жила роками! – А.Ц.). *Гній витікав з голови через ніс і був неймовірно смердючий. Після цього голова розпухла, але стало легше. Гній тік лівою стороною носа, може, з півроку, а відтак стала текти чиста водичка. Так тривало до 1974 року".*

Що вже казати про особисте свято, як день народження. Одне з таких свят закарбувалося Катерині у такій мініатюрі:

* * *

Морозом лютим, снігопадом
Із двадцять п'ятим роком нині
Мене весна вітала радо...
І вдарив конвоїр по спині.

(1952)

За таких умов зростав внутрішній світ Катерини, що дозволяло їй виходити за рамки реальності й жити духовним життям. Катерина Мандрик і сама пише: "*За цих нелюдських обставин виникла особлива потреба в інтенсивному духовному житті. Лише воно тримало тебе людиною попри намагання системи перетворити кожного на тварину, яка живе тільки інстинктами"*. Далі вона уточнює, що саме дозволяло в'язню вижити: "*Глибокі релігійні переживання, пошук сенсу саме в такому табірному житті, обов'язок продовжувати боротьбу в нових умовах, звернення до творчості..."* Дівчата читали одна одній вірші, завчали їх на пам'ять, відзначали релігійні свята, з нагоди яких малювали саморобні вітальні листівки, на яких писали присвяти.

Подруг дивувало прагнення Катерини до знань. Мала добру пам'ять. У таборі, спілкуючись із дівчатами з Литви, вона вивчила литовську мову. Якимось дивом учила французьку. На запитання, навіщо це їй, з ким збирається спілкуватися, відповідала коротко: "З мистецтвом". Бо була переконана, що повернеться в Україну і застосує свої знання для подальшої боротьби. Отже, це – як продовження розпочатого бою на рідній землі. Вона ніби морально й духовно перенеслась у вищий світ, за межі бараків.

Вочевидь, зрікшись думки про самогубство після зустрічі з Пречистою, душа Катерини ніби вийшла з її тіла, щоб жити водночас у двох світах, вона перестала відчувати фізичний біль. Як писав М. Жулинський, "жінка пережила катарсичну ідентифікацію – трагічні потрясіння спричинили вивільнення її душі, завдяки чому її душа відновила свободу. А це можливо за умови інтенсивної духовної роботи". Вона до такої міри перемістила своє істинне життя у вищий духовний світ, що те, що відбувалося з її фізичним тілом, ніби відмерло – Катруся перестала навіть відчувати біль, хоч якими нелюдськими були тортури. По суті, вона стала надлюдиною, оспіваною Ніцше у своєму суперечливому філософсько-поетичному творі "Так казав Заратустра". Вона на духовному рівні сягла того ж духу Заратустри, який десь із Галицьких країв добрів аж до Ірану. І того ж Ісуса, історія життя якого нагадує шлях Заратустри та його святої матері. Так, живучи на землі яко Божий посланець (зв'язківець), позаяк її духовна місія на землі ще не вичерпалася, вона підіймається до

вищої сфери свого існування – духовної, одночасно живучи і на тому світі, і на цьому. Між двох світів – як їхня зв'язкова! Зв'язкова світів. Реальних і потойбічних, минулих і сучасних, внутрішніх і зовнішніх... Але можемо тут зауважити, що подібне сталося й не обов'язково через трагічні потрясіння (хоча це, безумовно, сприяло її духовному розвитку), пригадавши, що видіння вона бачила й до того, згадати хоча б зустріч із татом у сні. Можна вказувати на її вроджений пророчий дар. Душа її жила життям черниці, яка обрала Господа. А ще – спогадами про рідні Карпати.

* * *

Приснилися Карпати опівночі:
Полонини, гребені, хребти,
Де пройшли літа мої дівочі,
До яких – не поле перейти.

Темрява суцільна. А хурдига
За стіною камери стоїть.
І Сибіру невідома книга
Пишеться руками лихоліть.

Закриваю втомлені я очі,
Намагаюсь пам'ять зберегти
Про літа, літа мої дівочі,
Полонини, гребені, хребти.

(1954)

Хоч були й насправді в цих страшних катівнях янголи душі – черниці. Сотні черниць! Траплялися випадки, у які важко повірити, а все ж вони мали місце, як ось епізод із трьома сотнями оголених черниць, які навідріз відмовилися від концтабірного вбрання. Вони були особливі. Катерина Мандрик пригадує: "*Владі вони демонстративно не підпорядковувалися. Коли заходили в барак начальник якийсь чи чергова, то вони від них відхрещувалися, як від злих духів. І не тільки їсти в їдальню не ходили, а й зовсім тієї баланди, як називали їжу, не їли. Брали лише пайку оливи, яка їм належала, цукор і хліб, що приносила з їдальні старша бараку. Тюремної одежі вони не надягали, а їхню одежу в них відібрали: тож були вони зовсім голими. У лазню не ходили. Говорили, що Господь Бог наказував дбати про душу, а не про тіло. Тому по черзі побригадно їх примусом возили по п'ятницях у лазню і там мусово мили. (...)*

Аж одного разу прийшла черга нашій бригаді везти їх в лазню. Зайшла наша бригада гуртом у барак. Я аж зупинилася, побачивши голих, як мама на світ народила, жінок, які сиділи гуртами на верхньому ярусі двоповерхових нар. У кожному такому гурті було приблизно до 30 жінок, а

гуртів було багато. Сиділи вони, одна до одної притулившись, щоб ніяка скраю не була, і так сидячи, як ніч, так і день молилися. Їхня табірна одежа лежала на підлозі, по купах, як кажуть, по секціях: матраци, пошівки, простирадла, сукенки, сорочки, одним словом, уся одежа. І вони нічого з того не взяли, ні постелити, ні накритись, ні вбратись. Доти я думала, що хоч труси чи хустки на собі мають, а виявляється, у них нічого, нічогісінько не було."

А якось їм дали сани, застелені коцом і наказали складати цих черниць на сани, як дрова, потім накрити зверху коцом і везти в лазню, помити їх і в такий само спосіб привезти назад у барак. Тільки-но дівчата підійшли до них, як ті стали впиратися і відхрещуватися від них. Це так вразило Катрусю, що вона відмовилася везти черниць до лазні: "*Хай зі мною роблять що хочуть, чи в БУР саджають, чи в карцер, а їх не повезу. Пішла я у свій барак, а бригада залишилася там".* Так над цими жінками знущалися три місяці... Аж у березні 1953 року приїхала з Москви комісія і дозволила віддати їм власну одежу. Подиву варте, яку силу віри мали ці жінки, що навіть у 50-градусний мороз вижили за таких умов і навіть ніхто з них не захворів!

І вже хоч і готова була Катруся будь якої хвилини до смерті, але та все не приходила... Що ж тримало її на світі?

* * *

Тайга. Бараки, як могили.
Дроти ощирились колючо.
Сніги довкруж усе закрили
Безрадісно і неминуче.

Тут мерзлоту насправді вічну
В тягучих днів коловороті
Північне сонце анемічне
Незугарне побороти...

Наш спротив кум не розуміє –
За нього РУРи в нагороду...
До неба моляться в надії
Стражденні очі богородиць....

Пургу натома зупинила.
Конвой глузує з нас відверто.
А жити Бог дарує силу
Лише готовому померти!

(1954)

У концтаборі в Інті

Одного дня 1954 року Катерину Мандрик і інших засуджених дівчат привезли з поселення Абезь, де був розформований табір, в Інту. Не забути того дня і Надії Кожушок, яка відбувала 25-річний термін свого покарання – Катерининій подрузі по нещастю й по щастю водночас, бо через багато літ вони ще й стануть свахами, одруживши своїх дітей. Вона пригадує: "*За розподілом новоприбулих вона потрапила в бригаду, де була і я, і у "мій" барак на нари, що були поруч з моїми, наді мною. Це була невисока на зріст красива чорнява дівчина з великими карими очима. Ці гарні темно-карі очі вона передала нашому онукові Степанкові.*

Розмова зав'язалася легко. Розпитували одна одну, хто звідки, хто залишився вдома, як і за що "взяли". Вона пригадує, що завжди і в усьому Катруся поводилася достойно, виважено. "Висока національна свідомість, людська гідність і глибоке розуміння справи були її внутрішнім стержнем, її внутрішня сила дивувала, захоплювала".

У концтаборах, які стали місцем заслання мільйонів свідомих українців, Катерина Мандрик могла зустріти кого завгодно з рідних країв. Зустрілася їй в Абезі через 10 років і Анна Одинак, яка не дозволила її мамі пирогів зварити в її каструлі. А трапилося так, що у її хаті переховувалися бандерівці – у бункері. Хтось і проказав москалям про це. Хлопців постріляли, хату її спалили, а саму Анну засудили й заслали до Сибіру. Дітей порозбирали родичі. Хоч Катря й давно пробачила їй той випадок, а от при зустрічах завжди ті пироги зринали перед очима.

В Інті вона теж жила в бараці, де перебувало майже 300 жінок, які працювали в сільгоспі. Вони вже ходили без номерів. Будь-який прояв несправедливості її обурював. Якось захворіла її подруга Катерина Гердеджук із села Жаб'є тоді Станіславської області. Лікарка не прийшла, кинувши: "Нє подохнєт!". Коли наглядачка наказала дівчатам іти до праці, Катруся Мандрик звернулася до неї зі словами: "*Моя подруга хвора, лікар до неї не йде, у такому стані я її одну не залишу!"* Повернулася й побігла до бараку. Вона добре знала, що за таке буває – могли б навіть посадити в БУР, але лишилася вірною собі.

Проте Катерині було відомо, що таке карцер – вірш, як найкращий свідок, викриває злочини Росії проти людяності:

* * *

І знову карцер.
День котрий, не знаю,
Але з собою я отут у згоді.
Не бачу снів, думки перегортаю,
Як наглядач неприязний заходить.

І є вода, і є дрібушка хліба,
Долівка гола без віхтя соломи.
Дрижу уся від холоду я ніби.
Насправді – від побоїв і утоми.

(1953)

І вирівається з її грудей неминуче:

* * *

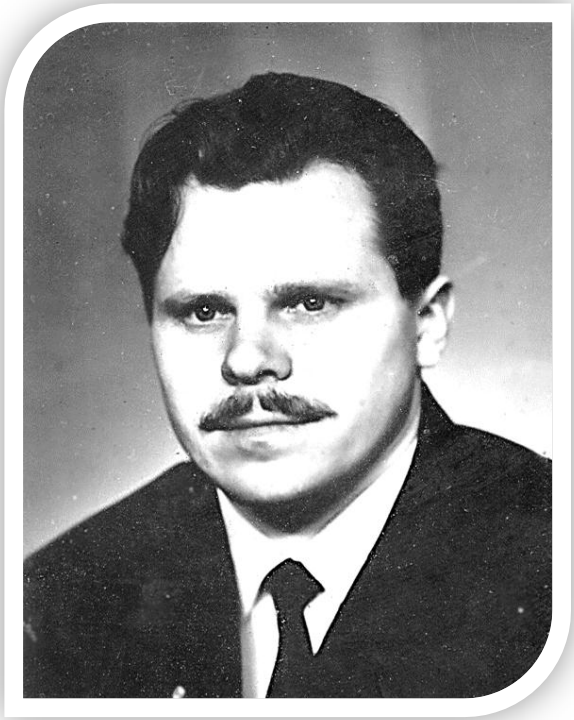
Переживу – не перебуду!
Перетерплю, перекигичу
І вас до праведного суду
Колись покличу.

(1954)

(Закінчення в наступному випуску)

М. Василенко і Л. Полюга в таборі.

Дмитро Шупта

Вірші

Чорноморський степ

Під снігом степу вічна далина,
А на снігу – ні віхи, ані сліду,
Лишень могили видно піраміду,
Що в давнину корінням порина.

В степу далеко котиться луна.
Тут час неквапний під свою егіду
Приймає і шляхетного, й негіду, –
За спокій кров'ю сплачено сповна.

Розпуку топить вікова розруха
В оцю рівнинну степову гладінь,
Де відгуляла шабелька-гострух а.
В степу хмільна чаклує завірюха.
Вже не спіткнеться прудконогий кінь
Об черепи прийдешніх поколінь.

Птах

Ти втомився, як і вчора,
І немає вже снаги.
Полонила душу змора,
Наче рабські ланцюги.

Розірви обійми змори,
Крила випрями і линь!
Під крильми – степів простори,
Над крильми – висока синь.

Чорноморський берег

Як на обаполі Європи,
Стоїш і слухаєш прибій –
Здається, не затихнув бій,
Не сплять берегові окопи.

Димлять вогненні чорнотропи
Атак, смертельних веремій, –
Лежать в траві береговій,
Де хвилі миють скелям стопи.

Та не відмиють кров із ран,
Що непокоять пам’ять болем.
Вона крізь темінь і туман
Потоком рине несхололим.
Себе ми раз у раз неволим:
Чи все це – правда? Не обман?

Акросонет

Херсон – перлинне диво на Дніпрі –
Втішає вас, наснажуючи сили.
Абищицю тут мають старожили,
Либонь оті, що в праці до зорі.

Автентика в цій домінує грі –
Небесні все закарбували схили.
Елітні парості вглиб корені пустили,
Мажорно спіють їх плоди вгорі.

Чеснот і поривань – хоч відбавляй.
Ефіроносний степ євшаном пахне,
Ніколи він, цілющий не зачахне,
Козацький степ, де з кобзою Мамай.
А так всепереможно кожен прагне –
Мчить степом кінь, плюндруючи відчай.

Вечір пам’яті М. Василенка в Херсонському державному університеті.
30 жовтня 2018 р.

Степан Горлач
(нар. 1921)

Стего

(поема)

(закінчення; початок у попередньому випуску)

Стего і Уранія

Знесилений – все покидаю,
Вже ні про що я більш не дбаю.
Забути хочу славу, пиху –
Знайти кімнатку теплу, тиху…
Забути все, що діяв досі,
Бо пробував, та не вдалося…
Чи не тому, що я служив
Чужим богам – і їх молив?
Та постривай! – на нашій кулі
Вселенна брала початок.
У небесах знавці минулі
Шукали вічности клубок.
Бо тут боги наш світ творили,
Людьми простори заселили,
З Сіону гримали, кричали,
І тим народи покоряли.
І, раптом, радість засіяла:
До слави бо дорогу маю.

Щоб музи вже не помагали.
– Я астрономію вивчаю.
Про зіроньки читаю денно,
Ночами небо стережу.
Слідкую, як стара вселенна
Пливе, немов у вітражу.
Все йшло як слід – без перешкод,
За винятком малих пригод.
Аж тут – Уранія пристала
І так солодко намовляла
Повірити в її всесилу:
– Вона ж бо успіху мірило.
Не міг дарунок відіпхати,
Хоч і збирався проклинати.
До Муз молився ж часто я,
Бо може доленька моя,
Хоч і не повністю, була
В руках чужого божества.
І знову музу я просив,
Бо вже позбувся власних сил.
І не дурна хоч голова –
Забула татові слова:
“На себе хто надію має –
Ніколи в злиднях не буває”.
..Тепер Уранію благаю,
Щоб помогла, хоч добре знаю,
Що допомоги не дістану:
Чужі ж боги не роблять манну.
І дійсно – виразно почув
Слова Уранії святої.
І жах мене не огорнув,
Бо чув слова не від одної:
“Бо без води немає плоду
І успіху нема без поту!”

Стего і Мельпомена

В розпуці залишив роботу,
Бо не хотів того клопоту.
Та хто занюхав запах слави,
Не зломить тих і страх булави.
За що вчепитися і як?
Вже в розпачі в'язав роздуми.
Подай, о Боже, добрий знак,
Не увергни під людські глуми.

Вхопив я голову у руку
І закричав, як міг з розпуки:
“Боги правдиві, де ви є?
Де слово праведне святе,
Кому я міг би довіряти?
Хто міг би з мене гріх цей зняти?
До всіх молився, але Вас,
Хто б від терпіння мене спас,
В житті моїм – угледів я –
О, що за світ – трагедія!”
Коли, в сльозах, я на підлозі
Чолом прилип до хідника,
Почув я голос хитрий – досі
Ще не торкався дивака:
– Трагедія?.. мій любий друже,
Я Мельпомена – до послуг.
Тебе ж так всі шанують дуже
І мій ти не останній друг.
То ж піднеси добряче серце
І осуши ласкаві очі..!
– Я маю досить вас, бо все це
Нещирі пестощі дівочі!
Так Мельпомену перервав
Й на дужі ноги миттю став.
– Іди від мене, Мельпомено,
Не хочу я чужих богів.
Чужі боги сміються з мене,
Плекають ненависть і гнів.
Ви греків славите і Рим,
Прете до божества висот,
А де є місце бідним тим,
Що завжди у вінку чеснот?
– Для бідних місце є – служити
Трудівникам на ниві благ,
Вони бо в'яжуть людські сіті
Для придбання вінка відваг.
– Назавжди пориваю з вами –
Чужими музами й богами –
І йду в Трипілля, в княжий град,
Бо там не був ще Герострат.

Стего і світ

Пішов шукати свого Бога
Не на своїй святій землі.

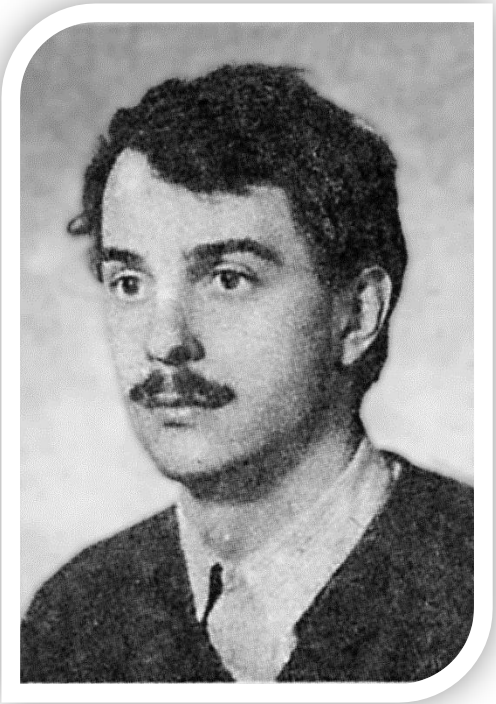
Не легкою була дорога
І перешкоди немалі.
По Візантії перейшовся
І на Олімпі ночував.
В Атенах мандрувать прийшлося,
Та не багато скористав.
Там все чуже: Олімп і сонце
Світили, гріли, а мороз
Шугав у душу, розум, серце –
Той ненаситний горенос.
……
Покинув гори, Дарданели,
І аж у Трою заблукав.
Де чув богів з нової ери,
Від кого прикростей зазнав…
Бо я по-своєму молився,
Своєю мовою благав.
Душею й тілом їм корився –
Відмову в відповідь дістав.
Помандрував пустинним світом,
Де трав нема, не то що квітів;
Пішов у світ чужий, далекий,
В надії привітати Меку.
Там не одну блукав я днину
– Минув Багдад і Палестину,
У пошуках святої правди,
Собою жертвувати завжди
Готовий був я до кінця,
Але не міг знайти знавця,
Хто міг би певно предсказати,
Як лаври в поспішці дістати.
І впав... Розгублена душа
На землю кинулася тілом:
З'єднався з нею, а земля
Розпалена, а холод лине.
Тепло холодне, бо чуже,
І страх на мене сум навіяв
“Чому ріднесеньке своє
Гніздечко рідне я покинув?”
Зірвався птахом і полинув
У рідну хату, рідний край,
Де мама прошепоче: “Сину,
Тебе чекаю… пам'ятай,
Твій Бог вознісся над Дніпром,
На горах київських спочив,

Врага нема вже за вікном.
І супостату вік зменшив
Твій рідний Бог. Прийди… прийди!
І вільну землю обійми”.
…Лежав я там. У сні сльозами
Бездушний камінь холодив.
Ві сні чув плач старої мами:
– Прийди, послухай рідний спів,
Печерській Лаврі поклонися,
Святих угодників згадай,
До стіп Могути доторкнися
– Всім честь заслужену віддай.

Стего і рідний Бог

Коли і як я пробудився,
Ішов чи їхав – то не знав;
Аж перед сяйвом стрепенувся
І на коліна миттю впав:
– Це ж город Кия, дім Аскольда,
Андрія Хрест, Могути сплав.
Де наш Могута всім народам
Тропу до вільності вказав.
Я перед величчю стояв,
Земельку мняв і цілував.
Переді мною мов у сні
Всі п'ять міленій перейшли.
Мене чари ті полонили –
І ледве чув свої слова:
– О, Боже рідний, мої сили,
Немов в безвладді залишили.
Не здібний славити Тебе.
Подай мені, Могуто, сили
Пізнати дійсного себе.
– Блукав ти тілом і душею
Богам чужим поклони бив,
Гордив мамусею своєю,
Про муз невихованих снив,
Що ж вартий ти в сім'ї великій,
Твоя до ближнього любов?
Чи чуєш плач, дитячі крики.
Чи бачиш братню рідну кров? –
Слова Могути пролунали
Немов громи з гірських висот,
І блискавкою промовляли –

Безмежним страхом для заброд.
– Прости, мій Боже, то мене
Нечисті музи підвели.
– Не винні музи, лише ти
Забув негіднику за те,
Що горді, чистячи себе,
Мамусю брудом облили.
Вони не бачать і не чують,
Що Мама й діти – всі горюють:
На чорнім полі трупи голі
Сухих, порубаних дерев;
Гуде в безлюдному просторі
Лиш Чорнобиля смертний рев.
І ти один із тих нікчем,
Що труд погребуєш живцем.
Винуєш всіх, лиш не себе,
А шлях у вічність поведе,
Коли вину свойого батька
Покірний син собі бере.
Любов не слово, але чин,
Що шле підлеглому поклін.
На злу особу не плювати,
А гріх її на себе брати.
Хороший батько добре знає,
Що благодать лиш там витає,
Де за гріхи своїх малят
Він лиш себе за те картає.
Вину дочок на себе взявши,
Ти сієш мамину любов –
Дорогу скарбами уславши,
У славі житимеш ти знов.
Не жди дарунків, а трудись,
Будь продуктивним скрізь по змозі:
За ЩОСЬ ти ЧИМОСЬ заплатиш –
НІЩО знаходять на дорозі.
…….
Я там стояв і розмишляв
Коло Дніпра, на схилі гір,
В молитві трясся, тріпотав,
Могути силу здобував.
Молився, пружився, мов гном,
І сам до висновку дійшов:
Що без води немає плоду
І успіху нема без поту.

Тадей Карабович

(нар. 1959)

Осінні хмари

Прощатися з бабиним літом
бігти навмання в заграві вітру

бути в полоні

це як сон
нести розвіяну вересом ніч
торкати сльозу осінньої зустрічі
і бачити вічність
наче лінію життя
на долоні

Слова забуті в дощах

Слова забуті
або незнайдені у словниках
шелестять неначе
листя
і нагадують

що все проминуло
ти віриш у слово забуття
яке летить на вітрі
і половіє серед безгоміння
я хочу зберегти нашу забутість

Зустріч

Чому я тебе не зустрів
на березі цієї завітної річки
з сакральними пошерхлими кручами
чому наші листи розминулися
як закохані руки у вікні вагону

ми прощалися
надто далекими словами
я написав до тебе
короткий лист з єдиним
нерозбірливим словом
кохаю

Забутість

Чому не відписуєш
на мої листи
які я писав до тебе
посеред ночі

збайдужіла
до моїх листів
дивишся через
вікно
на ті осінні
дерева

загортаєшся
у минуле
якого
не повернути

Місячне затемнення

Я спостерігав у сновидінні
це місячне затемнення
і захотів у мріях тебе загорнути
в мою тінь
коханням
таємним почерком
я написав до тебе
на затемненому листку
який ніс вітер серед ночі
цю єдину думку
що зберегла моя пам’ять

я тільки тебе люблю

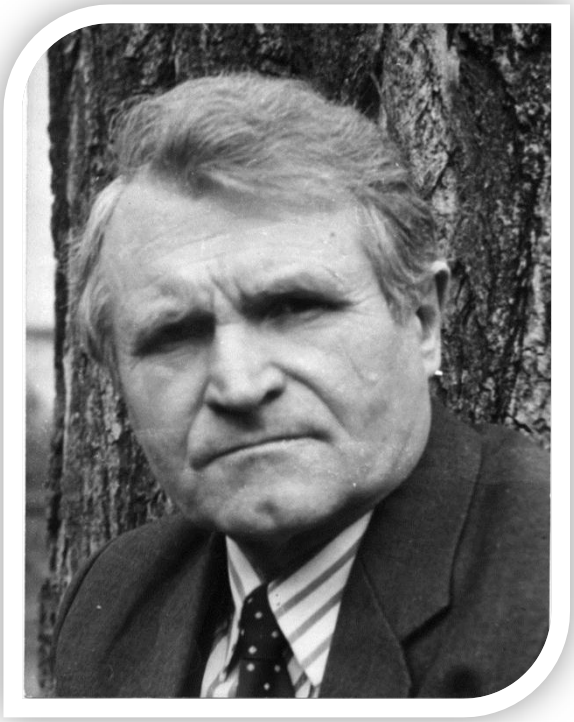
Сліди

Мій сад в полоні
моя стежка
обірвалася
в бистрині

ти нагадала
про сад
на другому боці

і про мої сліди
в бистрині...

Холм. 15. 04. 2018

Борис Мозолевський

***

В задумі світлий і прекрасний,
Степ спочива на ковилі.
А зорі падають і гаснуть,
Не долетівши до землі.

Звідкіль вони сюди летіли?
З яких світів? З якої мли?
Що розказати нам хотіли? –
Та не зуміли, не змогли.

Невже і я отак завчасно
Впаду, погасну, промину,
До душ людських не докричавшись,
Їх не розкривши таїну?

Навіщо ж мати світлочола
Дарує нам тоді життя,
Коли немає в нім нічого,
Крім суєти і забуття?

Чи, може, жить – не так вже й мало?
І в тім-то, може, й вища суть,
Що зірка задля того й впала,
Щоб світлу душу сколихнуть?

М. Василенко на конференції до 90-річчя Яра Славутича. Херсон. 2008 р.

Іван Лопушинський

Микола Василенко як духовний батько і мудрий наставник

Познайомилися ми з Миколою Василенком у травні 1997 року, коли в ході Шевченківських днів на Херсонщині перебував наш відомий губерніяльний херсонець Яр Славутич (Григорій Михайлович Жученко). Саме тоді, разом із Яром Славутичем, якого я супроводжував, ми й побували в родині Миколи й Евеліни Василенків.

Так розпочалася наша творча і просто людська (як духовного батька і творчого сина) дружба, що тривала понад 20 років, до самої смерті поета.

І вже 2001 року я написав статтю "Микола Василенко – лауреат премії ім. В. Мисика", яку видрукував у 15 номері всеукраїнського часопису "Зона".

Згодом, 2009 року, мені випала честь написати передмову до збірки прозових творів М. Василенка "Довга дорога з тунелю". Заголовком до статті стали слова поета "Щоб дерево життя сьогодні й прісно росло і розвивалося щодня".

Починаючи з 2002 року, нас з Миколою Олександровичем поєднувала спільна творча діяльність у Херсонській міській благодійній організації "Таврійська фундація "Осередок вивчення української діаспори", заснованій Яром Славутичем; робота в журі Всеукраїнської літературної премії імені Яра Славутича, кропітка праця над виданням номерів "Вісника Таврійської фундації (ОВУД)".

У моїй домашній книгозбірні є, мабуть, усі книжки, видані М. Василенком. Наразі хочеться зупинитися на дарчих написах, зроблених власноруч нашим славнозвісним Земляком.

«Патріотові Іванові Лопушинському з прихильністю від автора – Микола Василенко, 9.11.1999 р.” (збірка поезій “Жменя дощу”, Херсон, Айлант, 1999).

«Подвижникові української національної ідеї, шановному Іванові Лопушинському з повагою і надією на перемогу й світлу подальшу історію нашої України. Микола Василенко. 28.02.2002 р.” (історичний роман у трьох частинах “Уламки імперії”, Київ-Херсон, Просвіта, 2002).

«Людині, яка має Прометеїв вогонь, дух подвижника нації, шановному Івану Лопушинському з великою вдячністю за редакторство і прихильність. Микола Василенко. 8.05.2004 р.” (збірка поезій “Архітектура планиди”, Київ-Херсон, Просвіта, 2004).

“Поборникові національної ідеї, патріоту Іванові Лопушинському від автора з вдячністю за прихильність і побажанням творчої спроможності і неослабної віри в Україну – Микола Василенко. 28.12.2009 р.” (збірка прозових творів “Довга дорога з тунелю”, Херсон, ВАТ “ХМД”, 2009).

“Дорогому Івану Петровичу з побажанням активної спроможності на розбудову Української України з українським урядом і українськими патріотами. З роси і води! Микола Василенко. 15.11.2011 р.” (збірка поезій “Тавровані зоряниці», Херсон, Айлант, 2011).

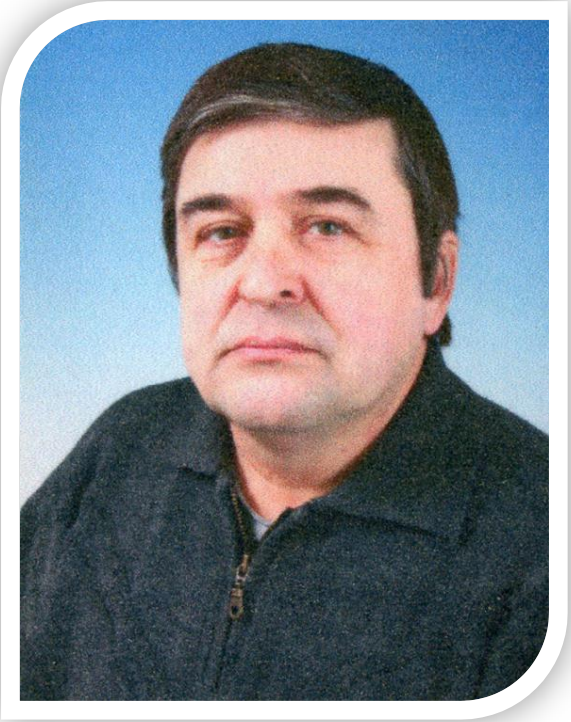
“Дорогому Іванові Петровичу з дружнім потиском руки і почуттям великої пошани. Інтерпретація – це кисень цивілізації, без якої населенню не стати нацією – Микола Василенко. 29.01.2012 (книжка перекладів “Транзит самоцвітів”, Київ-Херсон, Просвіта, 2012).

“Дорогому Іванові Петровичу, мудрій, ерудованій людині, який наполегливо тягне нелегкого плуга державотворця – високої цивілізації, національної згуртованості, єдності й гідного людям добробуту. Хай буде сонячно на Вашій стезі життя. Щиро Ваш – Микола Василенко” (збірка поезій “Катреновий телескоп”, Херсон, Айлант, 2014).

Мною наведено ці дарчі написи не для самолюбування, а з метою показати, що Микола Василенко був великим майстром слова, який свято вірив у кращу долю нашої України та її народу.

На жаль, через відрядження мені не довелося провести в засвіти Миколу Олександровича. То нехай же він завжди залишиться в моїй пам’яті таким сивочолим, усміхненим і добрим моїм духовним Батьком.

09.05.2019

Леонід Марченко

Усі ми грішні, або про літературне запозичення

Якось придбав я незвичайну книгу американського письменника Остіна Клеона “Кради як митець”. І подумав: “Що він верзе?”. Та коли повністю прочитав це видання, вимушений був погодитися з автором.

Ось як він починає: “*Письменник Джонатан Літем колись сказав, що люди, які називають щось оригінальним, в дев’яти випадках з десяти просто не знають посилання чи першоджерела. Хороший митець розуміє, що нічого не приходить нізвідки. Всю творчу роботу побудовано на тому, що було раніше. Ніщо не є повністю самобутнім. Це є і в Біблії: “Немає нічого нового під сонцем” (Екклезіаст 1:9). Комусь ця думка видасться сумною, але в мене вона вселяє надію. Як писав французький письменник Андре Жид: “Усе, що потрібно було сказати, уже сказали. Але, оскільки ніхто не слухав, усе треба повторити ще раз”.*

І я згадав свою книжку про розкуркулення. Назва для неї ніяк не народжувалася. Допоміг Василь Піддубняк, відомий журналіст і поет.

– Пам’ятаєш вірш Тараса Шевченка “Садок вишневий коло хати?..”.

– Аякже! – І я продовжив: – “*Хрущі над вишнями гудуть. Плугатарі з плугами йдуть…*”.

– Ось що треба! “Плугатарі етапом йдуть”! – вигукнув Василь. – Влучна назва для твоєї книжки!

Я був дуже вдячний В. Піддубняку за вдалу підказку й Тарасу Шевченку, в якого ми запозичили рядок із його вірша, але він уже став трохи зміненим.

На початку цієї публіцистичної праці я також “позичив” епіграф – рядки з вірша Миколи Василенка, херсонського поета:

Несла свій хрест мовчазно Україна,
Але не стала в скруті на коліна,
Хоча й звірячий був над нею суд…

Завдяки цим рядкам, що посприяли творчому настрою, далі пішло-поїхало як по нотах: текст писався без затримки, думки виникали немов із повітря.

Згадується ще один випадок, пов’язаний із Миколою Василенком, який спочатку здався мені прикрим. У його книжці для дітей “На горі стояла хата” є вірш:

Прошмигнула коза на город.
А назустріч суворий народ:
“Сором гризти чужі гарбузи!”.
І забігали очі в кози.
А коли розійшовся народ,
Знов шмигнула коза на город.

А я перед цим читав поезію Миколи Рубцова, чудового російського поета. І запам’ятав його дуже простого вірша:

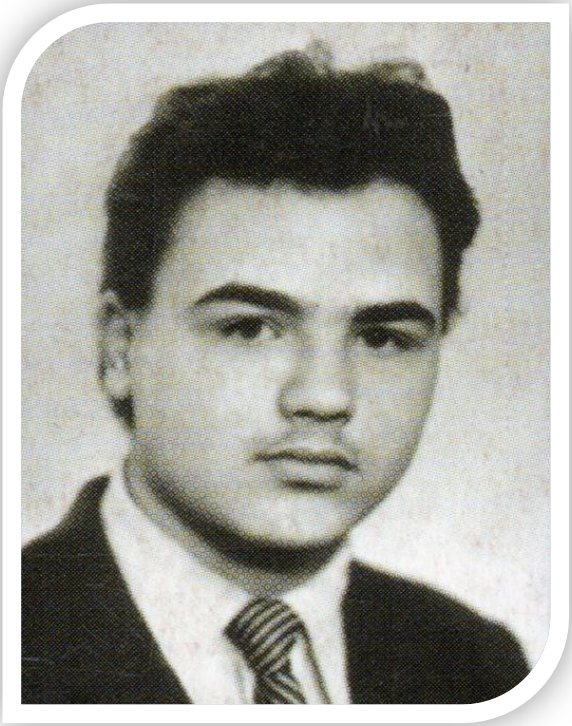
Побежала коза в огород.
Ей навстречу попался народ:
– Как не стыдно тебе, егоза!
И коза опустила глаза.
А когда разошёлся народ,
Побежала опять в огород.

Здивувало, що в книжці Миколи Василенка не було вказано, що це переклад вірша. І при зустрічі з поетом я не посоромився сказати йому про це. Микола Олександрович не став сперечатися. Відповів, що вийшла помилка. Що це дійсно він переклав вірша свого тезки. І похвалив мене: “А ви дуже уважний читач!”. Я посміхнувся у відповідь: “Я ж не тільки свої твори читаю!..”

Але вже згодом у книзі перекладів “Транзит самоцвітів” М. Василенко відмітив авторство М. Рубцова у вірші “Коза”.

До речі, можна взяти ще приклад, згадавши російського письменника Олексія Толстого, автора знайомого всім із дитинства “Золотого ключика”. Він не посоромився “вкрасти” в італійського казкаря Карло Коллоді історію про Піноккіо і переробити її на свій смак. Піноккіо перетворився в Буратіно, і, головне, ніхто не звинувачує О.Толстого в творчій крадіжці, бо його твір став сприйматися по-іншому: казка була “перекладена” митцем настільки талановито, що вона здається тепер цілком авторською.

І наприкінці знову ж таки цитата з книги “Кради як митець” Остіна Клеона: “*Недосвідчені поети наслідують; зрілі поети крадуть; погані поети псують те, що беруть, а хороші перетворюють це на щось краще чи щонайменше – інше. Хороший поет перетворює крадене на щось унікальне, максимально відмінне від того, з чого було перетворено*”.

Вадим Нікітенко

Зашифрована совість

Маргарита Василівна любила своє рідне містечко. Воно вже трохи залатало рани від війни, яка закінчилася дванадцять років тому. Он стіну змурували в третьому будинку, туди влучив снаряд, коли йшли бої за місто. На місці колишнього згарища зріс молодий скверик, а дитсадок, замість спаленого німцями, побудували трохи пооддаль, і тепер маленькі дітки гуляють у тому скверику. Добре, що тепер про ці жахіття нічого не нагадує їм, вони зростуть, не зафіксувавши в пам'яті цього, зростуть щасливими.

Маргарита Василівна вранці йшла на роботу. Вона – директорка школи, на цій посаді відразу після звільнення від німецької окупації. А до війни була завучем. Учителює ось уже двадцять сьомий рік. Якби не робота, напевно, збожеволіла б від самотності. Чоловік загинув на фронті, дочка доросла, уже вийшла заміж і живе в іншому місті, за сотні кілометрів звідси. Приїжджають рідко, та це для Маргарити Василівни щасливі дні. Адже привозять онучку – малесеньке створіння, дуже схоже на її донечку в ранньому дитинстві. Так, ніби життя повторилося ще раз. Але не повторилося, ні! Вивітрився запах мастила, за яким визначала, що чоловік повернувся з роботи. Характерно так грюкав дверима, покашлював, і тоді кімнату наповнював ще й запах дешевої махорки, кислуватий трохи, неприємний. Вона сварила чоловіка за те, що ніяк не кине курити, хоч не раз уже обіцяв. Діжурка його висить на кілочку, як пам'ять, не піднімається

рука прибрати. А так – самотність, гора зошитів із дитячими закарлючками, кляксами, словами з граматичними помилками, першими наївними, а то й несподіваними судженнями. Уривки дитячих думок, співчуттів, побажань. Виростає нове незвідане плем'я, вона його виховує, нібито виховує. Маргарита Василівна підловила себе на думці, що й не знає їх, своїх учнів, що це для неї незвіданий світ, куди її ніколи не пустять, а сама вона ніби сторож біля брами душ своїх вихованців. Сторож, якого за браму не пускають. Парадоксально, але факт. Директриса живе в комуналці, як і всі її колеги. Вийшла і йде вуличкою, наповненою свіжим жовтневим повітрям і жовтим листям, що прилипло до землі. Ті листочки, ніби сироти без матері – беззахисні, опалі. Снують люди – усі на роботу поспішають, а учні – в школу. Коричнева шкільна форма, темні кольори верхнього одягу дорослих додавали осені сумних тонів, ще й небо захмарило, почав накрапати дощик. Маргарита Василівна поспішала, щоб не намокнути. Благо, ось уже й школа, зовсім поряд. Директорка, зовсім як школярка, шмигнула під накриття ґанку, відповіла на привітання учнів і колеги, учительки хімії, та заспішила до свого кабінету. Скоро лінійка, треба підготуватися. За хвильку зайшла завуч, вона була чимось стурбована. Маргарита Василівна запитально підняла повіки.

– Зінаїди Христофорівни досі немає. Дивно.

"І справді дивно, – подумала директорка, – за тридцятиліття педроботи вона ще й разу не спізнювалася".

Цього вона завучу не сказала, а розпорядилася послати активістку Таню Вертипорох до вчительки додому, довідатися, що сталося.

– …Тоді й вирішимо з лінійкою, – додала навздогін колезі, яка поважною істинно педагогічною ходою направлялася в учительську.

Активістка Таня повернулася перелякана. Очі округлилися, акуратна зачіска сколошматилася, білий бант ось-ось злетить додолу.

– Маргарито… Василівно… Там… – ковтала слова учениця.

Коли директорка нарешті дізналася, що сталося, заціпеніла. Зінаїду Христофорівну Таня застала вбитою на підлозі у своїй кімнаті в комуналці. Оговтавшись, директорка набрала номер чергової частини міліції.

Слідчий Микола Панасович Мироненко після огляду місця події розмірковував у себе в кабінеті, курив. Дим хмарами обсів сиве чоло літнього слідчого, колихався біля шраму на його щоці, сліду від давнього поранення. У грубих шрамах була й права рука, якою Микола Панасович постукував по столу, так він завжди робив, коли напружено думав. Слідчому не зрозумілий був мотив убивства, єдина зачіпка стосовно того, хто міг убити, – фізично вельми сильна людина, найімовірніше, чоловік. Убито вчительку бюстиком Сталіна, вагою не менш ніж півкілограма, він стояв у кімнаті на поличці. Ні грошей, ні цінностей не вкрадено, та й де б вони взялися в літньої вчительки, яка, як з'ясувалося, була фанатично

віддана роботі, і лише їй. Із кімнати зникли лише фігурки слоників, символ благополуччя, у нього теж такі стоять на комоді, як і в багатьох міщан. Це – відмітна ознака часу, мода чи що. Слідчий криво усміхнувся, тільки усмішка вдалася напруженою, ніби гримаса болю. “Так, одного слоника знайшли проти вікна сусідів, – міркував Микола Панасович, – треба цих сусідів перевірити. Але зараз – у школу, поспілкуватися з учителями, іншим персоналом, може, з’явиться зачіпка. Хоч якась…”.

Слідчий вийшов із відділку й рушив у бік школи. Пройшов квартал, і назустріч йому вибігла галаслива зграйка дітей, учнів наймолодших класів. “Найбезтурботніший вік, – резюмував подумки слідчий, – добре, що вони народилися вже після війни. Принаймні якщо хтось і під час, то все одно її не пам’ятає. Добре…”. На шкільному ґанку зіткнувся з похмурою техпрацівницею, грубуватою жінкою невизначеного віку, на її голові була чорна хустина, знак трауру. “Так… Хустина надіта, безсумнівно, зранку, коли ще ніхто не знав про загибель учительки. По кому ж ця тітонька носить жалобу? Можливо, по комусь із своїх рідних”, – міркував слідчий. Можливо. Але підозра вже закралася в душу. Так уже влаштовані мізки в слідчого – усіх підозрювати. Микола Панасович навіть хотів гукнути техпрацівницю, та облишив. Куди вона дінеться? Зараз із учителями поспілкується, а вже потім... Слідчий переговорив майже з усіма вчителями і, звісно, із директоркою. Педагоги ще не оправилися від шоку, спричиненого вбивством Зінаїди Христофорівни. Усі вони говорили, що покійна колега була прекрасним педагогом, чуйною людиною, совістю школи і таке інше. Єлей лився потоками і трохи дратував слідчого. Одноманітні відгуки, солодкі-пресолодкі, нічого корисного для справи. Взагалі-то при першому опитуванні майже завжди так буває, одначе все одно стомлює. Хочеться знайти зачіпку. Не може бути все так ідеально. Зі свого значного життєвого досвіду він знав, що ідеальних людей не буває, принаймні, таких досі не зустрічав. І в колективах теж не буває все гладенько, без чвар, пліток тощо. Хтось когось обов’язково недолюблює. Добре, якщо це є, ну, чвари там чи плітки, чи неприхильність до старої вчительки, воно обов’язково проявиться з часом, – думки роїлися у слідчого в голові, знімаючи верх і викликаючи тупий головний біль, – а поки що зрозуміло, що серед колег убивцю шукати нічого. Залишається – вдома. Сусіди, сварки на побутовому ґрунті. Так, треба зайти до сусіда, біля вікна якого знайдено злощасного слоника. Опитавши жителів комуналки, Микола Панасович з’ясував, що той сусід часто конфліктував із учителькою. Та часто робила йому зауваження з приводу пияцтва.

– Він навіть угрожав їй, – прямо таки ябедничала, а не свідчила молода жінка в потертому домашньому халаті.

Вона мала тонкі губи й звужені зіниці. Очі горіли лихим вогнем. Микола Панасович про себе відзначив, що ця жіночка швидше за все

велика пліткарка й скандалістка, він із такими не раз мав справу в міліцейській роботі, однак сказане до уваги взяв. Того дня сусіда вдома не застав.

– П'є мабуть десь, зараза така! Сил моїх на нього вже немає!.. – відказала на запитання слідчого доведена до істерики дружина.

Наступного дня Мироненко послав опергрупу, щоб діставили підозрюваного в кабінет. Справжньою безкоштовною виставою для мешканців комуналки був прихід міліціонерів і затримання Грицька Крутя, набридлого вже усім п'янички. Коли люди в формі зайшли в кімнату, де спав Гриць, мало не вчаділи від густого запаху перегару. Жінка безуспішно будила свого непутнього чоловіка.

– Вставай, падлюко, міліція по тебе прийшла! Шо ти там натворив, сліпні заливши?

Із ліжка чулося лише невиразне мукання чи мурчання або гаркання, ніби там знаходилася не людина, а тварина.

– Е-е-е, шо такой! Шо-о? Одіяло…

П'яниця з усієї сили тягнув на себе ковдру, і міліціонери відзначили, що сили в дядька будь-будь! Такий запросто міг би вбити статуеткою. Та то не їхня справа, а слідчого. Ледве розбуркали Грицька й таки діставили у відділок. Дещо протверезілий Круть заперечував свою участь "у мокрому ділі". Блатного жаргону він нахапався у дружків, із якими пиячив, хоч сам у кримінальних справах досі помічений не був.

– Нашо мені вбивати її? – знизав плечима й спантеличено водив туди-сюди сонними ще очима.

– Так, ставився до неї погано. Набридлива стара, вічно нотації читала. Жінку штурболила проти мене, участковому заявляла. Вредна старушенція. Але шоб убити… Та ну, я не здатний на таке. І в мислях не було.

– А в мене інформація, що Ви погрожували Зінаїді Христофорівні.

– Хто казав? – аж скочив Грицько.

– Заспокойтеся. Люди, – багатозначно відказав Мироненко.

– А, сусіди… – махнув рукою Гриць. – Ну, було діло. Чого не скажеш по п'яні. Та то ж несерйозно.

– А оце? – слідчий показав фігурку слоника, котру було знайдено проти вікна кімнати Гриця Крутя.

– Ну, слоник. І в мене такі є. Шо я, із-за слоника…

– Як фігурка опинилася проти вашого вікна?

– Не знаю. Клянуся, не знаю. Випив я сильно, спав. Не помню.

– А на це що скажеш? – перестав церемонитися з п'яним Микола Панасович і показав заточку.

"Хренові справи, – змикитив Гриць, – за ношення і зберігання холодної зброї, зеківських заточок – строк".

– Так то вчора подарив мені друг. Пили вмісті.

– Хто?

– Слєсарь. Ваня Жоган. Він сидів…

Микола Панасович знайшов досьє на Ваню Жогана. Так, нічого серйозного, хуліганка. Заточки може робити в заводі на верстаті, цим багато слюсарів займається. Урки замовляють. Кримінал, звичайно, але це риса життя. За таким не вганяєшся. Та й тут убито не заточкою, а…

Слідчий помасував собі потилицю, борючись із тиском. "Усе одно допитати треба. Завтра". Грицька вирішив поки що не відпускати, хай посидить у капезе, прохмеліє. Можна й на п'ятнадцять діб оформити за пияцтво й хуліганство, у разі чого. А зараз додому. Стомився.

Наступний ранок почався з неприємного сюрпризу. Наряду не вдалося діставити в кабінет слідчого Ваню Жогана – він утік при затриманні. При обшуку на його робочому місці виявлено фрагменти деталей заточок, один майже виготовлений ніж, тільки без рукоятки. "Хороше "перо", – повертів заготовку Мироненко. – Не дай Бог таке кому під ребро! Рукоятки немає. До таких "пер" зазвичай набірні рукоятки, по "малюнку" яких можна "прочитати" за що сидів, скільки разів і багато що з кримінальної біографії власника небезпечної "іграшки".

На Ваню Жогана влаштували облаву. Відслідковували, де заляже. Може, причетний до якихось інших кримінальних епізодів. А до вбивства вчительки, напевно, ні. Микола Панасович досадував. Скільки проведено роботи, а все дарма. Жодної серйозної зачіпки, жодної! Хто, за що вбив? За вкрадених слоників? Нісенітниця! Маячня! Ідіотизм якийсь. Але ж хтось і за щось убив стару вчительку. Інтуїція підказувала Мироненку, що вбивця поряд. Ще раз опитав сусідів. Нічого нового не почув. "Значить, знову школа". Слідчий зітхнув. Згадав єлей, щедро вилитий на адресу покійної вчительки й болісно поморщився. Ні, він шанував учителів, тим більше ця літня жінка все життя віддала школі. Кому вона що заподіяла? Скромна вчителька… Скромна… Перед обличчям Миколи Панасовича знову майнула чорна хустка і груба жінка… легко несла двоє відер води по коридору. Ні краплі води не вихлюпнулося.

Слідчий сам був фізично не слабкою людиною, але… дуже важко ось так акуратно пройти було б навіть йому, не те що жінці. Кожного ранку наносив дружині з колонки води, то знав, що це таке. "Треба обов'язково поговорити з цією жінкою. Але спочатку все-таки до директора школи".

– Не знаю, чим можу допомогти Вам, додати до сказаного нічого, – повела своєї Маргарита Василівна. – Нам дуже не вистачатиме Зінаїди Христофорівни.

– І що, її тут усі любили? – Микола Панасович поглянув на директорку тяжко, у лоб, прямо в очі.

– Ну, любили може й не всі, але поважали. Вона була шанованою, авторитетною людиною.

– По правді кажучи, вона закатувала тут усіх, – несподівано розговорилася вчителька географії Марія Прокопівна, – повчала всіх, а що вже кляузи, анонімки писала. Її боялися тут, зв'язуватися ніхто не хотів. Зінаїда Христофорівна не мала друзів, у школу приходила одна і зі школи йшла одна. Гостей у неї вдома теж ніколи не було. Своїх учнів, навіть дорослих повчала, у сім'ях через те нерідко сварки були.

Микола Панасович пригадав свідчення підозрюваного Грицька Крутя. Тут сходиться.

– А знаєте, як вона домоглася другої кімнати в комуналці? Ще й постійно говорила: "У мене тридцять п'ять років педстажу, я заслужила".

– Як?

– Та ж кімната належала раніше Фросі, нашій технічці. Зінаїді Христофорівні дуже хотілося отримати її собі. У міськкомі їй відмовили, цілком резонно мотивуючи тим, що кімната належить колишньому фронтовику, пораненому. Друга кімната – дружині, а Ви, мовляв, неодружена і житлоплоща Вам не належна. Знаєте ж, який нині важкий час? Тоді Зінаїда Христофорівна написала донос, що Федір Процюк, чоловік технічки нашої, він помер недавно, по ньому Фрося траур носить, буцімто був під час війни німецьким шпигуном. Прихований ворог… Невдовзі Федора Гавриловича арештували. Який був добрий чоловік!

Якоїсь миті співбесідниця, так принаймні слідчому здалося, підняла праву руку, щоб зробити хресне знамення, та похопилася. Вона ж учителька, ще й у школі знаходиться, ніяк не можна. Мироненко зафіксував цей невиразний жест у пам'яті цілком машинально. Професійна звичка звертати увагу на деталі, дрібниці, яких у його роботі не буває. Тим часом розповідь тривала.

– Дали десять років, був показовий суд. Самі знаєте, як почали ставитися до Фросі. Спасибі нашій директорці, що тримає її на роботі. Заявила, що дружина за чоловіка не відповідає, так, як син за батька. Але років через п'ять його актували за станом здоров'я. Дома хворів теж дуже і перед смертю признався Фросі, хто на нього донос написав. Упізнав почерк Зінаїди Христофорівни…

Учителька ще розповідала, як вони бідували з Фросею, як зараз вона горює, але це вже слідчий слухав неуважно. Він зрозумів, що знайшов убивцю. Коли Микола Панасович зайшов у каптерку, Фрося вже стояла там із вузликом.

– Саме до вас збиралася. Хочу зізнатися у всьому. Чистосердечно.

– Ходімте.

Вони крокували удвох до райвідділку міліції і збоку, напевно, здавалися цілком мирним, буденним подружжям. Чоловік із дружиною ідуть із роботи на обід, звичайна справа. Тоді як насправді належали до абсолютно різних світів, і нічого спільного між ними не було. Мисливець і

жертва. Хоча ні – спільне між ними було – обоє жертви прикрих, досадних, трагічних обставин. Кожен думав про своє і панувала гнітюча тиша. Ледь тільки Мироненко зайшов у кабінет і жестом велів Фросі сісти на стілець напроти нього, як з'явився черговий і доповів, що знайшли Ваню Жогана. Заліг на дно в чоботаря з сусіднього району. У чоботаря знайшли цілий арсенал набірних рукояток для заточок.

– Потім. Не заважайте працювати.

Зараз слідчому було не до Жогана. Це зовсім інша справа й не така нагальна.

– Зінаїда Христофорівна зламала нам життя. Ви не уявляєте, як я його чекала з фронту…

Обличчя Фросі було сірим, ніби камінним, зовсім байдужим – обличчя вистражданої, вигорілої людини. Від цього слідчому було трохи не по собі.

– …Був поранений, контужений. Страждав… Ми так любили одне одного. Мріяли хоч після війни пожити у своїй квартирі, у себе дома, у цьому тихому містечку. Щоб у скверику біля будинку Гаврилович у доміно грав, був у нього компаньйон такий, теж фронтовик. А я обід варила після роботи. Спокійне, мирне життя, про яке стільки мріяли. Слоників он купили, щоб усе збулося. Та…

Фрося махнула рукою, ніби опустила у темну воду своє життя. Бульк – і нема.

– А вона… донос написала. Який він шпіон? Чотири класи грамоти. Як признався мені Гаврилович перед смертю, вирішила – помщуся, будь що помщуся!

– Як же Ви потрапили до неї в кімнату?

– Я хотіла зарізати її скальпелем, заточила його, зберігала в себе в каптерці. А як пішла, забула про скальпель. Я попросила в Зінаїди Христофорівни дозволу іноді заходити в свою колишню кімнату. Та заперечила, мовляв, кімната тепер моя. Я відповіла їй, що не претендую, просто зайти коли, згадати. Сказала, що у вдячність за це прибиратиму, митиму підлогу. Так учителька погодилася.

– І Ви вбили її бюстиком?

– Так, – Фрося опустила очі.

– А слоники?

– Це були мої слоники. Мої і Федора Гавриловича. Можна, я залишу їх собі?

Слідчий кивнув.

– А одного загубили?

– Руки тремтіли. Випав.

Усе. Усе, як мовиться, зійшлося. Мироненко потер чоло, ніби щось змахнув із повік.

– Виведіть, – гукнув черговому.

Коли згорблена Фрося вийшла, закурив. Дим висів над столом густою хмарою, смердів. Уперше за всю багатолітню практику слідчому було шкода злочинниці, а не жертви. Він і уявити собі не міг такої розв'язки. Дуже шанував учителів, так був вихований із дитинства. А тут таке бездушне ставлення до людей, заплатою за що стало життя. Що корисного було зроблено за це життя? Совість школи… Микола Панасович довго, напружено дивився в одну точку, ніби ніяк не міг розгадати задачу-головоломку.

Відбувся суд, який урахував усі обставини справи. Вирок – 15 років ув'язнення. Через два роки Микола Панасович зробив запит у колонію, де утримували Фросю. Прийшла казенна відповідь, що засуджена померла від туберкульозу легень.

Мироненко вийняв зі своєї шухляди маленьку фігурку слоника. Він шкодував, що не віддав його власниці, тримав як речдок. Фігурка осиротіло стояла, зовсім зайва на службовому столі слідчого, заваленого теками й паперами.

М. Василенко в своєму кабінеті. Фото 2000-х років.

Валентина Галущенко-Коваль

Не будь байдужим!

Хто має уші – хай слуха!
Хто має серце – люби!
Олег Ольжич

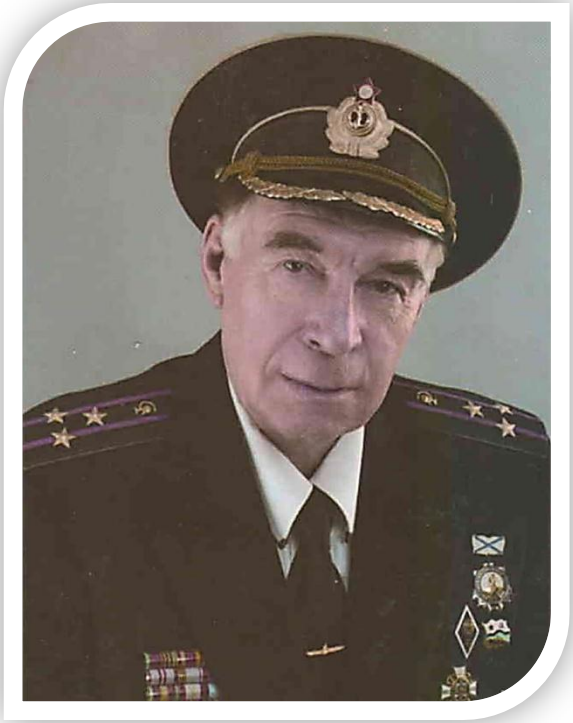
Якщо маєш вуха – слухай!
Очі теж не закривай.
Співставляй “колись” і “зараз”
І причини виявляй.

Вуха люблять чуть про добре,
Що купає, як ві сні.
А все інше, що говорять,
Хай згорає у вогні?

Це позиція ледачих,
А частіше ворогів.
Хай у складнощах побачать
Шлях до кращих берегів.

Хто не вміє шанувати
Рідне серцю і близьке,
Той не вміє обирати,
Де надійне, де слизьке.

Та вже годі без упину
Йти через ліниві сни.
Мужнім будь, рятуй країну!
А байдужість прожени!

Василь Гайдамака

Бояжу у “Херсонському тупику”

Читаючи в газеті “Гривна” (№ 4 від 4–11 квітня 2018 р.) статтю “Херсонский тупик” (російською мовою), вражаєшся зухвалим, відверто зневажливим, нахабним висловлюванням автора на адресу депутатів Херсонської міської ради, представників міської влади та класика української літератури, Всесвітнього інтелектуала О. Гончара… Тільки до росіянина В. Бєлінського в автора чомусь шанобливе ставлення і тому він сильно дивується, що вулицю Бєлінського – вулицю “царської” (!) назви, раптом стали перейменовувати. Як це так можна? Адже В. Бєлінський до Закону України про декомунізацію не має ніякого відношення. Невдоволений цим, автор статті на газетній сторінці демонструє своє обурення й ображає людей: “*современные “швондеры”, “одноклеточные*”… Сесія – це депутатський “*сходняк*”, шоу, “*дешёвый “пивняк” с ханыжными посетителями*”, у міської влади і депутатів немає інтелекту… Оце так пише вельми відомий серед херсонських читачів журналіст пан Бояжу – шеф-редактор інформаційного, культурно-просвітницького часопису “Гривна”.

Перш, ніж писати про перейменування вулиці, Валерію Марсовичу, досвідченому журналісту треба було б добре ознайомитися з біографіями В. Бєлінського та О. Гончара, поцікавитися за що, за які гріхи хочуть позбавити одну з центральних вулиць імені В. Бєлінського та чи заслуговує О. Гончар, щоб його ім’ям була названа ця вулиця в Херсоні? Автор вирішив не заглиблюватися в біографії, а обмежитися загальними словами,

маніпуляціями, словесною еквілібристикою, нісенітницею. Пан Боянжу забуває, що писати про великих людей зневажливо – значить заслужити неповагу до себе, бо треба мати почуття моральної відповідальності за написане.

Якщо журналіст говорить про В. Бєлінського, який не має відношення до "*мирового коммунизма*" і "*ни малейшего отношения*" до Закону про декомунізацію, то значить він повинен мати якісь великі заслуги в Україні та зокрема у Херсоні, щоб його ім'ям назвали вулицю. Це ясно, як кажуть, і сліпому. Виявляється, як пише сам В. Боянжу, "*его имя к Херсону притянуто за "крашенки*". З ним можна погодитися, бо у 1911 році, не за заслуги перед херсонцями, а за вказівкою царату "зверху" (як це було завжди і при радянський владі), у Херсоні, як і в інших містах України, до 100-річчя В. Бєлінського перейменували вулиці і провулки.

Журналісту з великим стажем, панові Боянжу, було б доречно правдиво та об'єктивно пояснити читачам "Гривни" і мешканцям цієї вулиці, хто такий сам В. Бєлінський. Люди чекають правди, бо навіть годинник, який не працює, буває на добу двічі правий! Життя багатогранне й мінливе… Раніше царат, а потім радянська влада приховували, не афішували зневажливого ставлення В. Бєлінського до Малоросії – України, її мови, культури, письменників. Навпаки, відзначали його "*захоплення героїчною історією українського народу*", приписували дружбу з Тарасом Шевченком і навіть те, що нібито В. Бєлінський вітав вихід у світ "Кобзаря" (?). В. Бєлінський відпочивав у Херсоні, і тому з'явилась у Херсоні вулиця його імені. Яка ж була насправді думка у В. Бєлінського про Україну, українців?

Давайте згадаємо, як у своїй рецензії на "Історію Малоросії" історика Миколи Маркевича В. Бєлінський зневажливо пише: "*Малоросія ніколи не була державою… Плем'я може мати тільки народні пісні, але не може мати поетів. Великих поетів мають тільки великі народи*… – і далі з подивом читаємо, – *Малоросіяни завжди були племенами і ніколи не були народом, а тим менше – державою*". Навіть не віриться, як освічена людина може так категорично і лайливо заперечувати право українського народу на існування?! Мудрі люди кажуть, що розум – скарб людини. В. Бєлінський був геніальним критиком російської літератури (особливо О. Пушкіна, Ю. Лермонтова, навіть М. Гоголя…), філософом-матеріалістом. І це возвеличує його. Фальшиве, історично не обґрунтоване розуміння і принизливе ставлення до України, її народу, до українських письменників – ганьбить В. Бєлінського.

У 1847 р. В. Бєлінський пише російському мемуаристу і критику П. Анненкову: "*…Віра може зробити з Шевченка мученика за волю. Та здоровий розум повинен бачити у Шевченкові осла, дурня і нікчемну людину, надто гіркого п'яницю, аматора горілки і хохляцького*

патріотизму… Той хохляцький радикал написав два пасквілі, один на Государя Імператора, другий на Государыню Імператрицю… Я не читав тих пасквілів, але я переконаний, що пасквіль на царицю обурливо гидкий. Шевченка вислали. Мені його не шкода: якби я був суддею, я зробив би не менше…". Згадайте, О. Гончара так же розпинали за роман "Собор": "Я не читав.., але я переконаний…" Ось де лице В. Бєлінського у ставленні до нашого генія! Крім цього, є непристойні, брудні висловлювання його про П. Куліша: "*скотина з хохляцьких ліберaлів*", про Т. Шевченка і П. Куліша – "*хохли-барани, безмозкі лібералішки…*"

Також відомо негативний відгук В. Бєлінського на вихід із друку у 1840 році збірника віршів Т. Шевченка "Кобзар" і ставлення його до української мови. У своїй критичній статті він стверджував, що ані малоросійська література, ані українська мова не мають самостійного розвитку, і радив "*деяким малоросійським письменникам*" припинити писати на незрозумілій для всіх мові, якої взагалі немає (?!)… Всі ці та подібні цитати В. Бєлінського, до відома В. Боянжу, є у томах його творів і у Вікіпедії. Тому вищесказане та інші підстави дали "*хергорсоветским*" (вислів В. Боянжу – В. Г.) депутатам проголосувати на сесії за перейменування вулиці Бєлінського. Подібне зробили депутати інших міст України – в Умані, Ужгороді, Дніпрі…

Залишити вулицю Бєлінського в Херсоні – значить, як кажуть, наплювати собі в душу…

Чому в Херсоні не було досі вулиці О. Гончара? Більш ніж десять років порушувалося це питання письменниками Херсонщини, особливо напередодні дня народження Олеся Терентійовича. Якщо в березні вшановують Т. Шевченка, то в перші сонячні, весняні дні квітня всі бібліотеки, навчальні заклади Херсона і області відзначають День народження О. Гончара – українського письменника, причому видатного, всесвітньовідомого літератора, громадського діяча, лауреата Національної премії імені Т. Г. Шевченка, багатьох міжнародних і всеукраїнських престижних премій, почесних звань та відзнак, доктора літератури, професора, академіка НАНУ, депутата Верховної Ради СРСР багатьох скликань від Херсонщини (!).

Автору "Херсонського тупика" В. Боянжу Олесь Гончар чомусь відомий лише "*по школьной программе*": "Прапораносці" і "Тронка", але і в цьому він має свою "заковику" – Олесь Терентійович "*восхвалял в своих романах, ныне проклинаемое, прошлое*". В. Боянжу обурливо ставиться і до отримання за роман-трилогію "Прапороносці" двох Сталінських премій (за "Альпи" і "Голубий Дунай" у 1948 і за "Злата Прага" у 1949 – В.Г.). Невже, прочитавши роман "Прапороносці", В. Боянжу може стверджувати, що О. Гончар обожнює війну, або одержує насолоду від убивств? Прикро, але є фактом те, що В. Боянжу висловлює свою "геніальну" думку про

українського письменника і херсонських депутатів таке: – "*современные "швондеры" ненавидят соцреализм, должны квалифицировать его произведения*" (Олеся Гончара – В. Г.) как "*соучастника преступлений советской власти*". Є у В. Боянжу і такі пророчі ідеї, рекомендації "*активістам-перейменувателям*" вулиць: хай їм Господь дасть мозок та й ще інструкцію по його застосуванню. Роману "Собор", який був засуджений компартійцями, на думку В. Боянжу, треба надати "*черную метку*" (?). Є і такі єхидні припущення: щоб "*одноклеточные*", прочитавши роман "Прапороносці", не надумали змінювати назву бібліотеки імені Гончара на колишню імені Горького, бо там звеличування героїзму і подвигів… Одне слово, подібних жовчних висловлювань не бракує у лексиконі В. Боянжу. І це тоді, коли йдеться про актуальну проблему – встановлення історичної справедливості. В. Боянжу підтримує В. Бєлінського, який обпльовував і оббріхував усе українське, як це робили царський і радянський режими, які не хотіли бачити Україну самостійною державою. Сотні років українці вели боротьбу за вільне життя на власній землі і продовжують її, поки не відбудеться наша Соборна Україна! Валерію Марсовичу Боянжу треба згадати свій життєвий родовід і чим він може дорожити – це пам'яттю репресованого і засланого у Воркуту діда та ще іменем свого відомого дядька, дитячого "*сонячного поета Таврії*" – Марка Боянжу.

Знаний журналіст чомусь не написав про відомі твори О. Гончара, які читаються і зберігаються у Херсонській обласній універсальній науковій бібліотеці його імені – це 10-томів із дванадцятитомника, окремі десять його романів, а також повісті, збірки оповідань та книги нарисів… Особливо для херсонців дорогі твори про Таврійський степ і людей нашого краю: "Таврія", "Перекоп", "Тронка", "Берег любові", "Бригантина", "Жайворонок"… Тут зберігаються і матеріали херсонців про Олеся Гончара та книга П. Параскевича "Олесь Гончар і Херсонщина".

О. Гончар любив величавий Херсон над Дніпром. Херсонці вдячні йому за те, що він піклувався, переймався особистими проблемами Херсона, допомагав у ремонті шкіл, дитячих садків, лікарень, доріг… За його сприяння в Херсоні була створена письменницька спілка (ХОО НСПУ зараз), з'явився літературний музей імені Бориса Лавреньова, художній музей імені Олексія Шовкуненка, побудовано два корпуси педінституту (зараз – ХДУ, де встановлена йому меморіальна дошка), побудована на крутому березі Дніпра чудова будівля обласної бібліотеки. А давайте пригадаємо, як урочисто вітав О. Гончар Херсон і херсонців: "*Вітаю красу Херсона! Вітаю його чудових людей!.. Вічного квітування цьому сонячному місту нашої прекрасної України!*". Ми усвідомлюємо, що для О. Гончара – патріота України, любий йому Херсон був частиною Батьківщини. Для В. Бєлінського – патріота Росії, Україна була всього лиш частиною Росії,

чужим краєм, Малоросією – де, за його зневажливими висловлюваннями, жили племена, які не мали ні історії, ні державності, ні своєї мови, а Херсон – брудне місто його відпочинку.

Письменники Херсонщини зверталися до Херсонської міської ради ще напередодні 90-річчя з дня народження О. Гончара про присвоєння вулиці його імені, і навіть було рішення міськради № 631 від 23.11. 2007 року "Про присвоєння вулиці Олеся Гончара…", але склалося так, що це рішення було написано, наче "вилами по воді", бо вулиця О. Гончара так і не з'явилася. Голова херсонської письменницької організації В. Загороднюк уже пізніше звертався за допомогою до однодумців у Києві, і вони підтримали, надрукувавши в газеті "Літературна Україна" від 14.03.2013 року статтю під заголовком "Чи шанує Херсон Олеся Гончара?". На жаль, це звернення теж було "промовою до глухих", бо з відповідальних за виконання рішення міської ради від 2007 року – "як з гусака вода".

У грудні 2017 року та в березні 2018 Почесні громадяни Херсона, херсонські письменники, вчені і викладачі ХДУ, громадські організації, працівники бібліотек, інтелігенція міста з їх підписами зверталися до голови міста Херсона В. Миколаєнка і голови Комісії з розгляду питань щодо присвоєння (перейменування) назв вулиць і площ із клопотанням вшанувати пам'ять до 100-річного ювілею з дня народження Олеся Гончара у 2018 році присвоєнням вулиці його імені. Щоб звернення та клопотання не були голосом волаючого у пустелі, депутати міськради VII сесії зважили все і прийняли рішення (30.03.2018 року № 1311) – перейменувати вулицю В. Бєлінського на вулицю О. Гончара!!! І це не просто доброта, яка цінується народом, а продумане, справедливе і законне рішення, бо депутати впевнені, як кажуть у народі, що з морської цибулі не виростає троянда.

Так іменитий журналіст В. Бояжу, мабуть, із "подарованим Господом мізком без інструкції", написавши "Херсонский тупик", опинився сам у закуті чи тупику, бо не може зрозуміти, як змогли "*хергорсоветовские*" депутати проголосувати за перейменування вулиці В. Бєлінського на вулицю О. Гончара!?

Ганна Довга

“О, Боже милий, розірви кайдани!”

(про літературно-мистецьку акцію пам’яті Миколи Василенка)

30 жовтня 2018 року в Херсонському державному університеті відбувся вечір пам’яті письменника-земляка Миколи Олександровича Василенка. Народився письменник 1 травня 1924 року в селі Загорянівці Білозерського району Херсонської області в селянській родині. На початку 1943 року був вивезений до Німеччини на примусові роботи. З 1945 року служив у Радянській Армії. 1947 року заарештований органами держбезпеки з політичних мотивів. Вирок – 10 років гулагівських таборів і 5 років позбавлення в правах. Ув’язнення відбував у м. Інта. Улітку 1955 року був звільнений зі знаттям судимості.

Микола Олександрович Василенко закінчив Горлівський індустріальний технікум на Донеччині. Автор поетичних збірок: “Небовий ключ”, “Очна ставка”, “Жменя дощу”, “Усе царство – за коня!”, “Архітектура планиди”, роману “Уламки імперії” тощо. Із 2002 року по 2016 рік очолював Херсонську міську благодійну організацію Таврійська фундація “Осередок вивчення української діаспори”, член наукової лабораторії “Українська література в англомовному світі” при Херсонському державному університеті, редакційної колегії річника “Вісник Таврійської фундації” та правління Херсонського товариства політичних в’язнів та репресованих. 2016 року рішенням Херсонської міської ради присвоєно звання “Почесний громадянин міста Херсона” за активну громадянську позицію, благодійну та культурно-просвітницьку діяльність. Під час заходу племінниця письменника – Олена Марущак поділилася власними спогадами про Миколу Василенка. Вона запам’ятала його м’яким та інтелігентним чоловіком, який любив природу та захоплювався своїм садом, а водночас був рішучою людиною, що захищала національні ідеали.

Доцент факультету української філології та журналістики, літературознавець, поет Іван Немченко, теж згадує Миколу Василенка як людину шановану й шляхетну, як учасника багатьох громадсько-політичних та культурно-мистецьких акцій на підтримку української державності й незалежності. Він порушив питання про важливість

ушанування митця: треба збудувати пам’ятник, назвати на честь письменника одну з херсонських бібліотек, шкіл чи вулиць, видати його однотомник у серії “Літературні скарби Херсонщини”, а далі й повне зібрання творів краянина. А ще слід провести ювілейну наукову конференцію у 2019 році з нагоди 95-ліття від дня народження письменника-земляка.

Зі щемом і трепетом згадує Миколу Василенка заслужений діяч мистецтв Валерій Кулик: “*Микола Олександрович належить до кола людей, які чинили опір радянській системі та мріяли про проголошення незалежності держави. Він умів у собі поєднувати ті якості, які дозволяли йому не тільки вижити в тих тяжких умовах постійної цензури, але й надихати інших на відстоювання своєї громадянської позиції, прав людини, внутрішньої свободи*”.

Про останні дні письменника-тавричанина розповів літературознавець Павло Параскевич. Він відзначив заслуги митця в царині письменства, вказав на своє захоплення влучними та надзвичайно глибокими катренами Миколи Олександровича.

Про дивовижну добротворчу й світлоносну силу Миколи Василенка, якому довелось пізнати жахіття сталінських таборів, говорили Василь Загороднюк та Олег Олексюк. Було відзначено і перекладацьку діяльність, до якої поета заохочував Григорій Кочур ще з часів ув'язнення. Твори для перекладу добиралися з тонким естетичним смаком. Наприклад, книга “Транзит самоцвітів” відкривається перекладами з англійської та

американської романтичної поезії, якою М. Василенко здавна захоплювався. Найбільше у книзі перекладів зі слов'янських мов: зі словацької, чеської, польської, болгарської, білоруської тощо. Микола Василенко відкрив для багатьох українських читачів такий жанр усної народної творчості, як лимерики (вперше деякі з них були опубліковані у збірці "Ключ від королівства").

На заході, присвяченому пам'яті Миколи Василенка, звучали поезії письменника у виконанні студентів факультету української філології та журналістики: Анни Іванченко, Ольги Нестерової, Анастасії Самойленко, Олесі Папіш, Катерини Вертюк. Вели вечір Анна Довга та Володимир Малець. Звучали пісні у виконанні лауреата Всеукраїнських конкурсів Антоніни Потужньої.

Доля Миколи Василенка, за словами Д. Павличка, "*взорована на великі ідеали, не може бути ні замовчаною, ні забутою, бо вона частина долі нашого народу*" [1, с.8].

Література

1. Павличко Д. Доля, взорована на великі ідеали / Д. Павличко // Василенко М. Архітектура планиди: поезії: вибране. – К. – Херсон : Просвіта, 2004. – С.5-8.

Олег Олексюк

Арт-лабораторія "Українська Хата – талантами багата" відзначила своє перше півріччя

Своє перше півріччя 1 травня відзначив проект "Українська Хата – талантами багата", який розпочав свій поступ 1 грудня 2018 року на базі відділу мистецтв Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Олеся Гончара. Засновники проекту Оксана Володимирівна та Олег Васильович Олексюки. Проект передбачає проведення заходів із метою утвердження серед населення смаглявої Таврії українських традицій, обрядів, сприяння розвитку родинної мови та національної культури. На сьогодні проведено понад 10 засідань Української Хати, в яких узяли участь понад 780 учасників із м. Херсона та Голопристанського, Білозерського, Каховського, Олешківського та Новотроїцького районів. Заходи відбувалися за участю народних артистів України Харіса Ширінського та Наталії Лелеко, лауреатів всеукраїнських конкурсів вокалістів Івана Бурлаки та Тетяни Дудкіної, народних аматорських колективів "Херсонські молодички", "Червона Калина" та "Співочі барви" обласного Палацу культури, аматорського народного ансамблю "Велетняночка" Велетенського сільського Будинку культури Білозерського району, заслужених діячів мистецтв України Валерія Кулика та Олексія Пономарьова, заслужених працівників культури

України Василя Мелещенка та Олега Олексюка, заслужених журналістів України Валерія Долини, Любові Лагутенко та Анатолія Марущака, почесних громадян міста Херсона Василя Гайдамаки та Анатолія Кичинського. Було презентовано виставки картин майстрів пензля Володимира Гончаренка, Олександра Степаненка та Василя Боженка, виставки робіт народних майстринь Антоніни Теленчак, Наталії Ремішевської, Галини Міхєєвої та Тетяни Поліваної, майстра різьби по дереву Олега Бантюшевського. Також проведено зустрічі з головою обласної організації Національної спілки краєзнавців України, кандидатом історичних наук Олексієм Макієнком та відомою українською поетесою, лауреатом літературної премії імені Григора Тютюнника, нашою землячкою Юлією Бережко-Камінською. Проведено вечори, присвячені пам'яті Володимира Івасюка та 100-річчю Соборності України. У квітні ми провели лише два засідання, про які розповім більш докладніше.

1. "Українська Хата" на пісні багата

Незважаючи на зливу та вітер на Білобережжі, у світлиці відділу мистецтв Херсонської обласної книгозбірні імені Олеся Гончара було людно і по-родинному затишно. Понад 70 шанувальників українського мистецтва 13 квітня долучилися до завсідників арт-лабораторії "Українська Хата – талантами багата". Цього разу присутні мали змогу насолодитися вдосталь задушевними українськими піснями у виконанні лауреата всеукраїнських конкурсів вокалістів Івана Бурлаки. Він виконав понад 15 українських естрадних пісень, чимало пісень місцевих авторів співак презентував уперше. Поети Херсонщини Валерій Кулик, Анатолій Дунаєв, Іван Немченко, Тетяна Федчик, Катерина Марчук, Валентина Липенко-Винник, Надія Ратушко, Світлана Кошолап, Тетяна Домбровська, Микола Каляка, Володимир Назаренко та інші поділилися з присутніми своїми новими творчими знахідками.

Олег Олексюк презентував нові літературні альманахи "Так ніхто не кохав" Хмельницького видавництва Лілії Стасюк та "Ковток життя" Білоцерківського видавництва "Час змін. Інформ", а також ознайомив присутніх із новою власною книгою сонетів "Невгамовні" та тематичною книжковою виставкою "Тайнопис української вишивки". Господиня Української Хати Оксана Олексюк подарувала співакові-іменинникові свій кулінарний витвір мистецтва, а знана в Україні вишивальниця, заслужений працівник культури України Наталія Ремішевська презентувала перед шановною публікою свої шедеври з українською вишивкою.

Привітали організаторів заходу та висловили бажання в подальшому співпрацювати з Українською Хатою президент жіночого клубу "Ініціатива" Зоя Бережна та голова Правління Херсонської обласної організації Національної Спілки журналістів України, Заслужений журналіст України Валерій Долина. На завершення засідання арт-

лабораторії Іван Бурлака зі своїми вихованцями виконав фінальну пісню під бурхливі оплески вдячних слухачів.

2. Журналістська родина в "Українській Хаті"

Саме так назвали свій захід організатори зустрічі ветеранів журналістської справи у світлиці відділу мистецтв Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Олеся Гончара. Близько 50 найвідоміших журналістів Херсонщини відгукнулися на запрошення Правління Херсонської обласної організації Національної спілки журналістів України та керівництва проекту "Українська Хата – талантами багата" у родинному колі однодумців 24 квітня відзначити 60-річчя від дня створення Національної спілки журналістів України. Заслужені журналісти України – Валерій Долина, Анатолій Марущак, Катерина Росторгуєва, Тетяна Каменська, Любов Лагутенко – та знані журналісти смаглявої Таврії – Анатолій Яценко, Геннадій Ячменьов та Любов Брусик – згадали з побратимами по перу найбільш яскраві сторінки журналістської біографії. А один із найстарших журналістів Херсонщини, метр фотожурналістики, заслужений працівник культури України, Почесний громадянин міста Херсона Алеан Олександрович Альперт повідав присутнім про те, яку роль у житті трьох поколінь Альпертів відіграла журналістика, ознайомив колег із унікальними фотознімками, де світоч українського красного письменства – Олесь Гончар – серед письменників та журналістів Херсонщини.

Заслужені діячі мистецтв України, поети і журналісти Валерій Кулик та Олег Олексюк прочитали для своїх колег власні вірші, чим доповнили творчу складову заходу, на якому улюблені українські естрадні пісні дарував глядачам лауреат Всеукраїнських конкурсів вокалістів Іван Бурлака. Господиня "Української Хати" Оксана Олексюк пригощала присутніх свіжоспеченим печивом, цукерками та гарячими чаєм і кавою. Надзвичайно душевне засідання арт-лабораторії "Українська Хата – талантами багата" закінчилося загальним закликом до присутніх збиратися на тепле і відверте спілкування родиною журналістів-однодумців якомога частіше.

Маємо також результат і у видавничій справі. Під патронатом "Української Хати" побачила світ перша поетична збірка молодої української поетеси Катерини Марчук "Батьківська стежина". Є ще чимало цікавих задумів щодо вдосконалення роботи арт-лабораторії, про які розповімо пізніше.

Сподіваюся, що наступні місяці роботи арт-лабораторії "Українська Хата – талантами багата" будуть ще більш плідними та насиченими новими знахідками та відкриттями талановитих особистостей смаглявої Таврії.

Галина Немченко

Ювілейна конференція в Херсоні: вшановано Миколу Василенка

Постать Миколи Олександровича Василенка досить значима як для нашого таврійського регіону, так і для всієї України. Адже йдеться про митця-громадянина, письменника-патріота, доля якого стала своєрідним віддзеркаленням новітньої епохи – епохи боротьби за українську державність, що здійснювалась через протистояння зі сталінським режимом, нацистською окупацією, московською агресією. 14 травня 2019 року в Херсоні було проведено регіональну наукову конференцію "Микола Василенко і процес відродження української культури та державності", присвячену 95-річчю від дня народження письменника-земляка. Форум було підготовлено Управлінням культури Херсонської міської ради, Херсонською обласною універсальною науковою бібліотекою імені Олеся Гончара, Херсонською обласною організацією Національної спілки письменників України, Херсонською обласною організацією Всеукраїнського товариства "Просвіта" імені Тараса Шевченка, Херсонською обласною організацією Всеукраїнського товариства політичних в'язнів і репресованих, Таврійською фундацією (Осередком вивчення української діаспори), кафедрою української літератури та міжкафедральною науково-дослідною лабораторією "Українська література в англомовному світі" при Херсонському державному університеті, Літературною студією імені Василя Вишиваного.

На конференцію було представлено доповіді та повідомлення: "Микола Василенко як публіцист" (Л. Гаражій, член НСЖУ, голова Таврійської фундації (ОВУД), "Микола Василенко у критиці" (І. Немченко, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач міжкафедральної наукової лабораторії "Українська література в англомовному світі" при ХДУ), "Микола Василенко і херсонська "Просвіта" (О. Олексюк, член НСПУ, голова ХОО Всеукраїнського товариства "Просвіта" імені Тараса Шевченка), "Микола Василенко і розбудова незалежної України: обшири громадської роботи митця" (П. Гавриш, заступник голови Херсонської обласної організації НРУ), "Микола Василенко і Валерій Бойченко: грані творчого обдарування" (І. Береза, кандидат філологічних наук, доцент (м. Миколаїв), "Катрени Миколи Василенка" (П. Параскевич, кандидат філологічних наук, доцент, член правління Таврійської фудації (ОВУД), член міжкафедральної наукової лабораторії "Українська література в англомовному світі" при ХДУ), "Стильові прикмети поезій Миколи Василенка" (Г. Немченко, кандидат філологічних наук, доцент, член міжкафедральної наукової лабораторії "Українська література в

англомовному світі" при ХДУ), "Микола Василенко як майстер поетичного перекладу" (Н. Чухонцева, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури ХДУ, заступник завідувача міжкафедральної наукової лабораторії "Українська література в англомовному світі" при ХДУ), "Державницька діяльність Миколи Василенка" (І. Лопушинський, доктор наук з державного управління, професор кафедри державного управління, педагогіки та психології ХНТУ), "Вивчення творів М. Василенка на заняттях із літературного краєзнавства" (Л. Бондаренко, кандидат педагогічних наук, доцент ХДУ), "Микола Василенко як очільник Таврійської фудації (ОВУД)" (Г. Бурдіна, завідувач загального відділу Суворовської районної в м.Херсоні ради), "Національно-державні мотиви щоденникових записів Миколи Василенка" (В. Загороднюк, член НСПУ, кандидат філологічних наук, доцент ХДУ), "Микола Василенко в колі письменників Херсонщини" (В. Кулик, член НСПУ), "Сковородинські мотиви в доробку М. Василенка" (О. Найдьонов, в. о. завідувача кафедри соціально-гуманітарних та природничих наук Університету сучасних знань (м. Київ), "Перекладацькі стежки Миколи Василенка" (Л. Марченко, член НСПУ), "Мова творів М. Василенка" (Т. Окуневич, кандидат педагогогічних наук, доцент ХДУ), "Жанр ліричного портрета в творчості М. Василенка" (Л. Корівчак, кандидат філологічних наук, доцент ХДУ), "Рецепція античних та язичницьких образів у ліриці Миколи Василенка" (Т. Цепкало, кандидат філологічних наук, ст. викладач ХДУ), "Виховний потенціал творів М. Василенка" (Н. Бутенко, кандидат педагогогічних наук, доцент ХДУ), "Переклади Миколи Василенка з англійської" (Г. Бокшань, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Херсонського державного аграрного університету), "Метод проектів при вивченні життя і творчості М. Василенка" (Н. Плакида, учитель української мови та літератури НВК "Школа гуманітарної праці" м.Херсона), "Книги з

автографами Миколи Василенка у фондах обласної книгозбірні імені Олеся Гончара" (О. Токовило, завідувач відділу краєзнавства КЗ "Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека імені Олеся Гончара" ХОР), "Особові документи Миколи Василенка у фондах ДАХО" (К. Гуляєва, головний спеціаліст відділу формування Національного архівного фонду та діловодства ДАХО), "Тема митця і мистецтва у поетичній творчості М. Вінграновського та М. Василенка" (Т. Бахтіарова, кандидат філологічних наук, доцент ХДУ), "Роль Миколи Василенка в політичному і громадському житті Наддніпрянської України" (О. Польська, учитель-методист КЗ "Рубанівський опорний заклад загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів" Великолепетиської районної ради Херсонської області; "Публікації М. Василенка на сторінках херсонського альманаху "Степ" (Н. Чаура – викладач кафедри української літератури ХДУ); "Мотив долі в повістях "Борислав сміється" І. Франка та "Над урвищем" М. Василенка" (А. Макогон, студентка 4 курсу факультету української філології та журналістики ХДУ), "Козацькі мотиви в поезії С. Руданського та М. Василенка" (А. Барбуца, студентка 4 курсу факультету української філології та журналістики ХДУ), "Тема кохання в поезії Миколи Василенка і Тадея Карабовича" (А. Маркіна, студентка 4 курсу факультету української філології та журналістики ХДУ), "Мотив мандрів у поезії Тараса Шевченка та Миколи Василенка" (Є. Щербина, студент 4 курсу факультету української філології та журналістики ХДУ), "Пейзажні мотиви в поезії Пантелеймона Куліша та Миколи Василенка" (Я. Кобець, студентка 4 курсу факультету української філології та журналістики ХДУ), "Образ України в поезії М. Василенка" (В. Ріпа, студентка 2 курсу факультету української філології та журналістики ХДУ), "Християнські мотиви в поезії М. Василенка" (О. Легкоход, студентка 2 курсу факультету української філології та журналістики ХДУ), "Міфологема дороги в ліриці М. Василенка та А. Кичинського" (М. Кабакович, учень 11 класу Академічного ліцею імені О. Мішукова при ХДУ), "Культурологічна проблематика у творах Миколи Василенка та Галини Пагутяк" (А. Кравченко, учениця 9 класу Академічного ліцею імені О. Мішукова при ХДУ), "Часопросторова організація романів "Танго смерті" Ю. Винничука та "Уламки імперії" М. Василенка" (М. Махник, студентка 4 курсу факультету української філології та журналістики ХДУ), "Стильові особливості табірної поезії Миколи Василенка та Василя Стуса" (А. Мала, студентка 4 курсу факультету української філології та журналістики ХДУ), "Мотив національного відродження у поезії М. Василенка" (Я. Кундель, студентка 4 курсу факультету української філології та журналістики ХДУ), "Мовний світ поезій М. Василенка" (Т. Мандич, відповідальний секретар Літературної студії імені Василя Вишиваного при ХДУ, головний редактор альманаху "Вишиванка"), "Синонімія в поетичній творчості М. Василенка"

(О. Папіш, студентка 4 курсу факультету української філології та журналістики ХДУ). На жаль, не всі заявлені учасники конференції взяли в ній безпосередню участь, але подані ними матеріали будуть опубліковані у чергових випусках "Вісника Таврійської фундації" та стануть основою запланованого на перспективу видання "Микола Василенко і наша сучасність". Безперечно, і ювілейна конференція, і ці збірники стануть імпульсом до подальшого вшанування світлої пам'яті нашого незабутнього Миколи Олександровича.

Олег Олексюк

З теплом щиросердної любові до рідного краю

Оскар Уайльд писав: "Життя коротке. Мистецтво нескінченне". Тож протягом життя хочеться хоч на мить увійти у світ прекрасного. На базі відділу мистецтв Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Олеся Гончара з 1 грудня 2018 року розпочала свій поступ арт-лабораторія "Українська Хата – талантами багата", яка об'єднує шанувальників українського мистецтва, залучає до своїх лав поетів і композиторів, художників і театралів, вишивальниць та майстрів із бісероплетіння, істориків і краєзнавців, музикантів та читців, журналістів та фотохудожників, скульпторів та різьбярів – усіх обдарованих Богом краян, хто вболіває за відродження української національної культури, утвердження родинної мови в усіх галузях суспільства. Засідання відбувається двічі на місяць у світлиці відділу мистецтв Херсонської обласної книгозбірні, де присутні мають радість ознайомитися з творчими відкриттями і знаних майстрів, і початківців, де проводиться пізнання тайнопису української вишивки, праця над пізнанням українського народознавства, відтворюються наживо елементи українських традицій та обрядів, ведеться послідовна робота над самовдосконаленням особистостей через взаємозбагачення знаннями та навичками. "Українська Хата" – це своєрідна лабораторія, що допомагає учасникам засідань більш упевнено відкрити світові свої таланти та обдарування.

Серед постійних відвідувачів арт-лабораторії "Українська Хата – талантами багата" з перших днів роботи творчої робітні найбільш яскраво запам'яталися виступи молодої української поетеси Катерини Марчук. На особливу увагу заслуговують її власні поетичні твори громадянського спрямування. Її акровірші, поетичні роздуми та присвяти несуть у собі тепло щиросердної любові до рідного краю, ніжність почуття відданості гостинній українській землі, життєдайну силу родинних цінностей та щире бажання зберегти національну культуру, традиції та обряди, боронити етнокод нації.

Народилась Катерина Михайлівна Марчук (дівоче прізвище Кривко) 14 червня 1989 року в селі Чулаківка Голопристанського району Херсонської області. Навчалась у Чулаківській загальноосвітній школі І-ІІІ ступенів та Херсонському державному університеті. За час навчання в університеті увійшла до активу Херсонського обласного осередку Всеукраїнської молодіжної громадської організації "Молода Просвіта", а також активно брала участь у творчих конкурсах. У 2012-2014 роках – у Міжнародному мовно-літературному конкурсі учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка, в якому в 2012 та в 2014 роках зайняла ІІІ місце, а в 2013 році посіла І місце по Україні серед студентів ПТНЗ та стала стипендіатом даного конкурсу. Крім зазначеного конкурсу Катерина Марчук (Кривко) виборола звання лауреата конкурсів "Наша земля – Україна" (2012), "Таврійський барвограй" (2013), отримала перемогу і на мовному конкурсі імені П. Яцика (2013-2014) на обласному рівні.

Вірші Катерина Марчук (Кривко) пише з 13 років. Її духовною наставницею та вчителем у віршуванні була знана українська поетеса Наталія Коломієць. Поезії Катерини завжди викликають інтерес у читачів, бо несуть у собі не лише літературно-художню образність, а й тепло української душі. Її твори неодноразово друкувалися на шпальтах районних тижневиків "Голопристанський вісник" та "Каховська зоря". Її перемоги у відкритому конкурсі молодих літераторів "Покоління – ХХІ" сприяли друку поезії молодої літераторки у херсонських альманахах: "Молода муза" (випуски 2, 3), "Вишиванка" (випуски 2, 3) та "Літературний Херсон" (випуск 1). А нещодавній виступ на конкурсі поетів, який відбувся в рамках Відкритого Благодійного конкурсу-фестивалю українського слова "Відлуння душі" пам'яті Наталі Коломієць (вересень 2018 року) продемонстрував неабиякий творчий потенціал молодої письменниці, адже вона увійшла до числа переможців зазначеного конкурсу. Її поезія наснажує переосмислити власну поведінку, власне ставлення до того, що відбувається навколо нас, до того, що відбувається з нами, ставлення до сучасного і минулого українського народу. Її активна громадянська позиція в житті та постійна робота над самовдосконаленням у письменницькому цеху дає підстави вірити у її сили дійти на Говерлу красного письменства, про що свідчать і твори, надруковані у другому випуску літературно-просвітницького альманаху "Голопристанська Litterra".

З травня 2017 року письменниця проживає в селищі Зелений Під (стара назва – Червоний Перекоп) Каховського району Херсонської області. Працюючи в сільській школі вчителем математики та інформатики, вона не покидає роботу над словом. Цілком логічно, що саме громадська організація "Українська Хата – талантами багата" і представляє на суд читача першу поетичну збірку Катерини Марчук "Батьківська стежина".

Адже вона є однією з тих молодих поетес арт-лабораторії, дякуючи яким віриться, що українське слово ще буде вилунювати на просторах смаглявої Таврії багатоголоссям. Книжка побачила світ у Херсонській філії Видавничого Центру “Просвіта” у квітні поточного року.

Тож читайте і наснажуйтесь на добрі справи заради відродження української духовності, заради розбудови Соборної України.

Тамара Мандич

Знакові для нашої культури видання (презентація 14-го випуску “Вісника Таврійської фундації” та 5-го числа альманаху “Вишиванка”)

Історія української літератури твориться на наших очах. Невід’ємну її частину складають доробки талановитих представників Херсонщини. Із часом деякі автори та книжки потраплять до курсів літератури рідного краю, а колись – може, і в найближчому майбутньому – стануть лідерами думки й слова в мистецькому колі України та світу.

Вагомі кроки до високих цілей і мрій традиційно роблять ентузіасти та майстри своєї справи, аматори та професійні літератори, початківці та письменники, чиї імена впізнаванні щонайменше в Херсоні. Із поетичними й прозовими рядками, науковими розвідками цих людей уже протягом тривалого часу можна було знайомитися на сторінках знакових для нашої культури видань – “Вісника Таврійської фундації”, що виходить із 2005 року, та “Вишиванки”, перше число якої прийшло до читача 2007 р.

14 березня 2019 року на факультеті української філології та журналістики ХДУ в рамках Шевченківських днів було проведено презентацію чергових випусків цих збірників. На початку зустрічі, оповитої атмосферою творчості, утвердження національних ідей, теплоти багаторічної співпраці, з вітальним словом виступили голова Таврійської фундації (ОВУД) Любов Гаражій; голова ХОО НСПУ, керівник Літстудії імені Василя Вишиваного, кандидат філологічних наук, доцент Василь Загороднюк; відповідальний секретар Літстудії імені Василя Вишиваного Тамара Мандич; кандидат філологічних наук, доцент, завідувач лабораторії “Українська література в англомовному світі”, літконсультант Літстудії імені Василя Вишиваного та незмінний натхненник таких літературних проектів Іван Немченко.

Презентація охопила і відгуки людей, які безпосередньо долучилися до створення нових чисел видань, і виступи постійних учасників таких зібрань, і наукові доповіді, що проливають світло на нові грані української літератури, і приємне спілкування однодумців, які пліч-о-пліч роблять спільну справу. Ураховуючи пам’ятні дати Шевченкового життя, тематика

основних дискусій стосувалася саме Кобзаревої творчості. Цього разу брали слово доцент кафедри української літератури ХДУ Людмила Корівчак та студентка факультету Наталя Ястреб для виголошення доповіді з теми “Шевченкіана Херсонщини”. Іван Немченко як головний редактор “Вісника ТФ” ознайомив із Шевченківськими рубриками на сторінках нового випуску. Насамкінець прозвучали авторські вірші про Т. Шевченка у виконанні Аліси Тютюнникової, Тамари Мандич та Василя Загороднюка.

Не оминули увагою і чергове число “Вишиванки”. Тамара Мандич як відповідальний секретар Літстудії імені Василя Вишиваного та головний редактор цього альманаху ознайомила з розмаїттям студентських публікацій. На презентації були присутні й автори деяких публікацій, які змогли власноруч отримати примірники нового видання.

Наталя Чухонцева, доцент кафедри української літератури ХДУ, проаналізувала наукові публікації у презентованих виданнях, а Олег Олексюк, голова ХОО Всеукраїнського товариства “Просвіта” ім. Т. Шевченка, вів мову про публікації просвітницького характеру на сторінках 14-го випуску “Вісника ТФ” та 5-го числа альманаху “Вишиванка”. Студенти факультету Наталка Чухатурян, Максим Романюк, Аліса Нечипорук, Дарія Калюжна, Анна Конотоп прочитали вірші Катерини Мандрик-Куйбіди і М. Василенка, подані в рубриці “Спадщина”. Доцент Василь Загороднюк репрезентував літературно-наукові новинки, оприлюднені в чергових випусках. З цікавістю слухачі зустріли виступи гостей – співавторів презентованих видань Валентини Галущенко-Коваль, Людмили Крижановської та ін.

Завершуючи презентацію, І. Немченко, головний редактор “Вісника ТФ”, розповів про творчі плани на майбутнє – про зміст наступних випусків презентованих збірників. Запрошуємо до співпраці тих, хто хотів би долучитися до літератури Херсонщини чи то своєю творчістю, чи то критикою, чи то науковою діяльністю! Попереду – нові здобутки, відкриття та досягнення літературних вершин!

Микола Дупляк

Польські післявоєнні концентраційні табори – сумна дійсність!

Marek Luszczyna. Mala Zbrodnia. Polskie obozy koncentracyjne. Krakow 2017, str. 297.

Автор цієї статті виростав у Польщі, але ніколи не чув про післявоєнні концентраційні табори в Польській Народній Республіці. Не довідались про них польські учні й студенти. Це було державне табу, про яке мовчали всі засоби масової інформації. Ми однак знали про концтабір для українців у Явожні, в якому мучили полонених вояків УПА, підозрюваних о співпрацю з ОУН-УПА цивільних українців, українську інтелігенцію тощо. Чи не кожен українець знав когось, хто перейшов пекло Явожна, або ніколи не повернувся звідтам. У польських школах нас учили лише про німецькі концентраційні табори, в яких нацисти масово вбивали жидів. Відомо ж бо, що жертвами німецьких таборів заглади було чимало українців. Два брати Степана Бандери – Василь і Олександер, активні члени ОУН, загинули в німецькому концтаборі в Авшвіці, замордовані польськими співв'язнями з помсти за боротьбу ОУН проти санаційної Польщі. Одначе, не пам'ятаю, щоб наші учні будь-коли їхали відвідувати німецькі табори заглади.

У концтаборі Освенцім я побував однак 1993 року, коли вперше в житті відвідував Україну, а відтак і Польщу. Мої супутники – американські адвокати дуже хотіли побачити цей табір, тож у Варшаві ми винайняли авто і через Краків поїхали до цього табору. Я мав нагоду розказати їм про подібний табір для українців після війни в Явожні. Американці не могли цьому повірити. Про це їх не вчили в школі.

Польські післявоєнні табори замовчувались аж досі і не тому, що про них хотіла розповісти чинна польська влада, але тому, що саме вона не дозволяє говорити правди та обіцяє карати ув'язненням усіх, хто має відвагу говорити й писати про неприємні для неї історичні події. Можна було писати про німецькі концентраційні табори в Польщі, але аж ніяк про польські. Треба подивляти відважного автора цієї публікації, який мов біла ворона оприлюднив правду таки про польські концентраційні табори. Він пише: "*Між 1945 і 1950 роком у Польщі діяло двісті шість таборів праці та концентраційних таборів для німців, українців, лемків і поляків. Їх створено на основі ненарушеної нацистської інфраструктури, яку покинули німецькі війська*".

Важко сказати, чи автор наївно наводить тут пропагандивне твердження про українців і лемків, чи теж свідомо повторює польських пропагандистів, що українці і лемки – різні народи. Таке твердження хоч-не-хоч кидає тінь на автора, що претендує на правду в представленій публікації. Зовсім можливо, що й про інші проблеми не сказав цілої правди, хоч мав нагоду це зробити. Як родовитий лемко, якого ще в дитячих роках як злочинця депортували на польські понімецькі землі під час злочинної операції "Вісла", бажаю заявити панові Лущині, що я і мої батьки та предки все почувалися невід'ємною частиною великого Українського Народу, а Лемківщину вважали і вважаємо такою ж частиною українського материка. Думку про два різні народи створили польські шовіністи в державних кабінетах на те, щоб порізнити українців, щоб применшити їхнє значення у Польщі. Вони як на глум використали римське правило "діли і пануй". Брехливу пропаганду про те, що українці і лемки – різні народи поширюють польські засоби масової інформації, повторюють, аякже, польські дослідники та публіцисти, бо так, мовляв, корисно для польської держави та польської "правди". Для мене та й узагалі для лемків, така характеристика образлива. Те, що автор рецензованої книжки залюбки повторює вигадки своєї державної верхівки, підтверджує думку, що в польському суспільстві є одна уява комуністів, демократів і тих, хто зберігає християнські вартості щодо української проблеми. Це – хибна думка. А чому ж пан Лущина не назвав польських ґуралів, кашубів або мешканців Сілезії окремими від поляків народами? Ніхто з поляків досі не нап'ятнував державного бандидизму, яким була операція "Вісла", не став на захист покривджених українців Закерзоння – автохтонних мешканців і громадян Народної Польщі. Жодна післявоєнна польська влада не дозволила навіть оцьому "лемківському народові" повернутися з заслання у рідні гори Карпати. Не бажав сказати правди про них навіть шановний автор, якому не можна відмовити відваги. Після шестисот років полякам пощастило позбутися українських лемків із карпатських Бескидів, а їхні терени заселити польськими поселенцями.

Автор переконує однак, що "*польські табори були прекрасно зорганізовані і ними завідували Міністерство Публічної Безпеки та Центральний Уряд Вугільного Промислу*". Вони існували на терені цілої Польщі. Влада використала табори Освенціма і бараки у таборах винищування в Біркенау, підтабори в Майданку і Студгофі тощо. Табір Уряду Безпеки діяв також у центрі Варшави. Звільнені нацистські табори швидко наповнювались новими в'язнями – ворогами народної влади. Їх "*гризли ті самі воші*", що й у нацистських таборах. Автор стверджує, що "*взірцем для нової польської влади були природньо радянські концентраційні табори і під оглядом смертности запроторених, особливо в Горішній Сілезії, де полякам вдалося зрівнятися з радянською машиною*

смерти, що стирала людей на порох“. Більше згадок про концтабори в СРСР у названій книжці немає.

“*У 1940-1950-их роках керівники польської держави не затерли слідів тортур у катівнях і масового вбивства понад 60 тисяч запроторених німців, лемків (!), українців і поляків*…” – Лущина тут знову бреше про лемків як неукраїнців. Робить це кілька разів із думкою, що повторювана брехня сприйматиметься за правду. Інформації про польські концтабори зберігаються в Архіві Актів Нових та в Центральному Архіві Міністерства Внутрішніх Справ і Адміністрації. Досі живуть кати-злочинці та їхні жертви. Поляки дуже боялися, щоб німці не домагалися від поляків відшкодувань за загладу своїх земляків у польських таборах смерти.

Діяльність Уряду Безпеки (УБ) зводилася до арештування людей, “*боротьби з німецьким шпигунством“, “боротьби з протидержавними елементами“* та з “*політичним бандитизмом*”. Комуністична влада замінила на табори праці майже всі підтабори Освенціма. Все тут було готове, нічого не треба було будувати. Концтабори діяли в місцевостях Свєнтохловіце – Зґода, Сосновєц, Хожув, Бендзін, Явожно та кілька десятків інших, до яких кожного дня запроторювали мешканців Долішньої Сілезії. Затриманим цивільним малювали гашеним вапном свастики на плечах і гнали до таборів. Не важне те, в чому вони провинилися. Як говорить один із директорів концтабору, “*вони визнають за собою провину: тортури витримає один чоловік на десять тисяч. Решта признається до всього. За п’ять днів, повзучи у власному гівні, сам підпишеш, що від 1920 р. ти німецький шпіон, а від 1923 р. ще й японський шпіон і те, що ти диверсант, організатор замаху на життя Сталіна*”.

За організацію ліквідації т. зв. фольксдойчів – чоловіків і жінок відповідав Уряд Безпеки, а конкретно Відділ В’язниць і Таборів. Згідно з документом № 45 від 25 квітня 1945 р., у Варшаві відновлено чотири табори праці, а також у Кшесімові (воєв. Люблінське), Потуліцах (воєв. Поморське) і в Явожні (воєв. Краківське). Двісті два табори мали бути філіями центральних таборів. Названі табори мав охороняти Корпус Внутрішньої Безпеки. Комендант табору Свєнтохловіце – Зґода вітає ув‘язнених словами: “*Освенцім – це було зернятко в порівнянні до того, що вас чекає*“. Особисто б‘є їх дерев‘яною палицею аж поки не розтрощить на гамуз. Автор пише, що лише на терені Горішньої Сілезії діяло 76 таборів. У кожному було біля 400 запроторених. Таборам давали назви від копалень і фабрик, при яких вони діяли.

Іншими таборами завідувало Міністерство Публічної Безпеки. 1945 року в кордонах Польщі були ще табори НКВД і радянські табори для військовополонених. У таборах, якими завідувало Міністерство Публічної Безпеки, особливо таких як Свєнтохловіце – Зґода та Явожно, запроторювали мешканців Сілезії, німців і ворогів чинної влади. Згодом

карались тут члени польського підпілля, українці та лемки (!) – пише автор і знову ж таки вкотре підтверджує брехливу видумку про лемків. Слушно писали британські дипломати, що "*концентраційні табори продовжували діяти, але змінилися лише їхні власники. Переважно завідує ними польська міліція. У Свєнтохловіцах (Горішня Сілезія) полонені, що досі не загинули або їх не побили на смерть, мусять кожної ночі по шию стояти у воді поки не загинуть*".

Усі табори були засекречені, про них мовчали засоби масової інформації, але правда, як олива, на верх виходить. "*Польщу зрадив єпископ Станіслав Адамський, який 1939 року просив Сікорського щоб підтримав його плян про записування поляків Сілезії на т. зв. фольксдойчів, щоб, мовляв, легше зберегтись під час німецької окупації. Тепер цих фольксдойчів переслідувала комуністична влада. Адамський поінформував про це Захід. Написав також листа до ген. Александра Завадського. Владислав Ґомулка знав про все, що діялось у концтаборах: про биття, тортури, розстріли, канібалізм, про мозки, що бризкали до стелі*".

У концентраційному таборі Згода, яким завідував Соломон Морель, каралось 1300 осіб, в тому числі й дітей. За триста днів існування табору – у ньому померло понад 2000 осіб. Коли ж закривали табір, запроторених змушували підписати документ про те, що мовчатимуть про свій досвід. Після війни на жорстокість польської влади звертав увагу Американський Червоний Хрест, але комендanти концтаборів реаґували на це гнівно, мовляв, чого вони втручаються у несвої справи, а згодом влада затирала сліди злочинів і самих таборів.

Зараз після війни в околицях Свєнтохловіц були й інші концтабори Міністерства Публічної Безпеки. Вони діяли в Битомі, Бендзіні, Вадовіцах, Тарновських Горах, Бєльську, Мисловіцах, Сосновцу, Лібйонжу, Хожові, Живцу, Сем'яновіцах. А найбільший, один із чотирьох таборів праці – в Явожні. В Освенцімі діяли аж три табори: Авшвіц I, Авшвіц II – Біркенау і табір Міністерства Публічної Безпеки на терені міста. Комендантами таборів були переважно садисти. На доручення нової влади, табори мали постачати робітників до невільничої праці. Дальших кількадесят таборів Міністерства Публічної Безпеки створено в Долішній Сілезії біля передвоєнної границі. Погану славу залишив за собою табір Ламбіновіце. Як пише Лущина, комендант цього табору Чеслав Ґемборскі "*виявився більшим бестією як Морель*". Коли в листопаді 1945 року зліквідували табір у Свєнтохловіцах, Соломон Морель, який досі був керівником тюрем і таборів, очолив найбільший Центральний Табір Праці в Явожні.

1990 року в Катовіцах почали перевірку справи табору в Свєнтохловіцах. В архівах зберігалися всякі документи, що оскаржували Мореля – коменданта концентраційного табору Свєнтохловіце – Згода, а Морель сказав, що в його таборі були санаторійні умови, насильства не

було. Сто колишніх в‘язнів табору зізнавало про тортури, голод, канібалізм, бункер, електричні дроти. 1996 р. прокуратура оскаржила Мореля про геноцид. 2005 р. Міністерство Закордонних Справ звернулося до ізраїльської влади про видачу Мореля, але Ізраїль не підписав договору про екстрадицію з жодною державою.

Уже 1945 р. створено Центральний Табір Праці у Варшаві із завданням відбудови польської столиці. Цей табір діяв до 1949 року. Потім його розібрали й не залишили слідів. Александер Тщінка був комендантом табору до 1947 року, а згодом комендантами стали Станіслав Соінський і Станіслав Новак. Автор пише, що у Варшаві не мучили людей. В роках 1946-1950 на терені Варшави діяло не менше 12 таборів. Через п‘ять років біля 10.000 німецьких полонених відбудовувало Варшаву.

У концтаборі Явожно від лютого 1945 р. до березня 1951 р. померло 8 тисяч осіб, в основному німецьких цивільних. Дванадцять мурованих веж із озброєними до зубів вояками Комітету Внутрішньої Безпеки через шість років стерегло майже 10 тисяч в’язнів – німців, українців, лемків (!) і поляків, – пише автор. Він наводить дані про жахливі умови життя запроторених. Першими комендантами табору Явожно були Ерик Карась, Влодзімєж Станішевскі та Станіслав Квятковскі. Від лютого 1949 р. до листопада 1951 р. комендантом табору був Соломон Морель.

1947 року концтабір Явожно стає символом польської національностевої політики. Тут катували чотири тисячі українців і лемків“(!), арештованих під час сумнозвісної операції “Вісла”. Рішення про операцію “Вісла” робить Центральний Комітет Польської Робітничої Партії (ПРП). Операція почалась один місяць після смерти генерала Кароля Свєрчевського. Брало в ній участь 17 тисяч польського війська. Мета операції – очищення Краківського, Ряшівського та Люблінського воєводств від українців і лемків (!). На думку автора, претекстом “Вісли” була боротьба з УПА, але правдивим приводом була свідомість комуністів, що моноетнічним суспільством легше завідувати. Йшлося про відірвання від коренів і розселення на понімецьких землях Польщі 150 тисяч автохтонного українського населення з метою швидкого спольщення.

Вже кілька годин перед початком операції “Вісла” Бюро Політичне створює на терені Центрального Табору Праці перехідний табір для підозрених українців. Коли поїзд із депортованими затримувався в Освенцімі, вояки відкривали телячі вагони й арештовували тих, кого хотіли. Через Освенцім перейшло 269 транспортів депортованих українців. Перший поїзд потрапив до Явожна 17 травня 1947 року. Серед чотирьох тисяч запроторених “бандерівців” було кількасот жінок, кілька десятків дітей і кільканадцять немовлят. Оремо доручено арештувати українську інтелігенцію, особливо священиків УГКЦ, – відмічає автор.

Тепер за Явожном росте малий лісок – Парк імені польських льотчиків. У непозначених збірних могилах спочиває тут шість тисяч жертв катувань у концтаборі Явожно. У ліску (над людськими кістками) навколишні мешканці збирають гриби, розважаються туристи. Біля стежки лежить камінь із написом польською, українською і німецькою мовами. Автор не наводить змісту напису.

Важко встановити число замучених німецьких цивільних у багатьох таборах Уряду Безпеки. Здогадуються, що в роках 1945-1950 загинуло від 60 до 100 тисяч осіб. Нинішня влада не любить говорити про злочини своїх попередників, мовляв, тільки й того бракує, щоб Польща мусіла платити німцям відшкодування. До речі, уцілілих німецьких дітей влада польонізувала і перевиховувала у польських яничарів.

Найстрашнішим табором Міністерства Публічної Безпеки в Сілезії Опольській був табір у Ламбіновіцах, що діяв під керівництвом ката Чеслава Ґемборського, якого опісля судили як злочинця, який наказував стріляти цивільних німців, що каралися в цьому таборі. Тоді загинуло 48 осіб. У таборі був голод і хвороби, знущання над в'язнями; людей стріляли в голови, жінок насилували. Про Ламбіновіце говорили як про пекло польського табору заглади. У Західній Німеччині про цей табір появилася книжка Гайнза Ессера, отже знущань у польських таборах не можна було зовсім приховати від цивілізації.

Уперше від часів судження нацистських злочинців, у Польщі офіційно звинувачено в геноциді власного ката – Чеслава Ґемборського, який насилував і вбивав вагітних жінок, автом убивав людей і катував їх, залюбки стріляв у потилицю. Автор підсумовує, що в комуністичній Польщі Ґемборському не дорівнював ніхто у тортурах.

Марек Лущина нагадує, що не німці перші збудували концентраційні табори, але вони перші створили табори масової заглади, такі як: Треблінка, Собібур, Белжець, Хелмно, Майданек і Освенцім (Авшвіц)-Біркенау. Останній сповняв функцію і концентраційного табору, і табору невільничої праці.

Автор згадує також про сумнозвісний польський передвоєнний концентраційний табір у Березі Картузькій, який заснував полковник Вацлав Костка-Бєрнацький – фанатичний прихильник Пілсудського. У цьому таборі без суду мучили політичних противників і, як пише Лущина, "*140 тисяч польських громадян німецького роду*". Про українців навіть не згадав. Він певно нічого не знав про те, що саме в Березі Картузькій злочинці катували українців, у тому числі й лемків, аякже. Більш імовірне те, що цю правду краще замовчувати. Шкода, що автор не виявився більш відвертим і об'єктивним. Відомо ж бо, що в цьому таборі в 1934-1939 роках тримали сотні українських патріотів, зокрема членів ОУН, комуністів тощо. Табір був під безпосереднім наглядом Костки-

Бєрнацького; два жорстокі комендanти табору були послідовно Б. Ґрефнер і Й. Камаля, якого згодом у німецькому таборі убили власні земляки. Костка-Бєрнацький опісля дорого заплатив за знущання над ув'язненими. Після війни його зловили в Румунії. В тюремній камері на Мокотові сидів разом із Еріхом Кохом – німецьким комісаром в Україні, якого в Польщі засудили до смертної кари за воєнні злочини. Смертний вирок Бєрнацькому замінили на десять років тюрми.

Ось що пише у своїх спогадах заслужений професор Львівського Національного Університету ім. Івана Франка Роксолана Зорівчак: – "*Мій Батько Петро Петрович Мінко (1899-1939) в 30-их роках минулого століття був адвокатом у галицькому містечку, яке польські окупанти називали Камінка Струмілова, з 1939 р. це Кам'янка Бузька. Мій Дідусь, а його Батько – Петро Мінко був сільським священиком, за духом близьким до Франкового оточення. 1904 року члени Етнографічної експедиції Наукового Товариства ім. Шевченка, учасником і літописцем якої був Іван Франко, гостювали на плебанії отця Петра Мінка (мого Дідуся).*

Як свідомий українець, мій Батько був активним учасником Товариства "Просвіта", брав участь у численних селянських вічах. Першого вересня 1939 р. польські жандарми увірвалися до нашої хати і наказали Батькові зібратися, бо є ухвала його ізолювати. Більше нічого не поясняли. Батько елегантно одягнувся і, попрощавшися з Матір'ю і мною, вийшов. Вісток ніяких від Нього не було. До нас приїхала Бабуся зі Львова, і знайомі селяни запросили нас переїхати до них до села Батятичі, щоб якось перебути оцей неспокійний час.

Десь біля полудня 29 вересня 1939 р. я (а мені йшов тоді п'ятий рік) була сама в кімнаті, коли раптом зайшов якийсь, як видалося мені, привид. Був лисий, з ціпком, виглядав дуже старий, у лахміттях. Він зупинився недалечко від мене і, здавалося, крізь сльози, прошептав "Лянусю" (так мене називали дитинчам). Я кинулася в кухню до Бабусі, переконана, що прийшло якесь страшидло (Господи Боже! Пробач мені таку жорстокість!). Яке ж було моє здивування, коли незнайомець і Бабуся, плачучи, пояснили мені, що йдеться про мого Батька. Згодом уже в Його обіймах, я придивилася до Татка. У Нього не було зовсім зубів, тіло було в шрамах. Їв потрошечки, як мале дитя, постійно тремтів. Розказував про каторгу в Березі Картузькій, абсолютне заперечення людської гідности, знущання над людською фізіологією. Коли Польща капітулювала, в'язні, які мали ще силу пересуватися, стали розходитися по своїх домах.

Татові суджено було прожити ще два місяці. Працівники радянських органів безпеки стали викликати Батька на розмови, доскіпливо допитували про причину Його ув'язнення. Боячись нового арешту, Батько вирішив перейти кордон, щоб опинитися на території, де хазяйнували німці. На жаль, 29 листопада у ріці Солокії біля Крестинополя (тепер –

Червоноград) Його догнала куля пограничника. Через декілька годин Він відійшов у вічність... Історія мого Батька – мікрочастинка історії української нації”.

Окрім Берези, табори створено також у Ловічу, Сохачеві, Кутні та Варшаві. Деякі з цих таборів визволив у вересні 1939 року німецький Вермахт.

Поляки не люблять назви “польські концентраційні табори“, але й нема чим гордитися. Одначе, правди не сховати. Не можна не погодитись із думкою Лущини, що поляки повинні мати історичну відповідальність, бо треба пізнати й акцептувати своє минуле. Інші поляки кажуть: – То не були польські табори, їх створила комуністична влада, що не репрезентує суверенного польського народу. Факту існування післявоєнних концтаборів поляки майже не знають. Вони краще воліють казати “комуністичні табори”. Факт залишається фактом. Та, незалежно від того, чинна польська влада в наші дні в усіх сусідах добачає всі гріхи, а за написану чи висловлену правду про польські концентраційні табори в Польщі відважним обіцяє три роки тюрми, аякже. Саме тому Марек Лущина виявився білою вороною у польському суспільстві. Його відвагу треба привітати, але й нагадати треба про те, щоб сказав цілу правду й не повторював пропагандивних тверджень польської злосливої пропаганди про лемків як окремого (від Українського) Народу.

Цікаво, що автор згадує про американські й англійські концентраційні табори, але правда, що лише раз згадує про концентраційні табори в СРСР, на яких і Гітлер учився, і перший президент комуністичної Польщі Болеслав Бєрут, гаслом якого було: “Дружба, приклад і поміч СРСР – основні джерела нашої перемоги“. Невже солідарність?

Правопис автора збережено.

Іван Немченко

“Я вірю в тебе, рідна Україно...”

(Голопристанська Litterra: літературно-просвітницький альманах. – Випуск 2. – К. – Херсон: Просвіта, 2018. – 204 с.)

Альманахова традиція на Херсонщині має свою давню історію. Започаткована вона була ще в губерніальні часи. Тож протягом XIX – перших десятиріч XX століття в ряді культурних центрів краю виходили в світ збірники, що репрезентували творчі потенції місцевих авторів – письменників, критиків, публіцистів, краєзнавців, фольклористів, етнографів, бібліографів тощо. На просторах Херсонської й Таврійської губерній, на теренах яких пізніше була сформована сучасна Херсонська область, друкувалися “Одесский альманах”, “Нива”, “Степ”, “З-над хмар і з

долин", "Багаття", "З потоку життя", "Перша ластівка" та ін. Поряд із маловідомими авторами в них виступали й широко знані літератори й науковці. Кількість цих видань могла бути значно більшою, якби не штучні перешкоди, цензурні втручання, урядові утиски, імперські заборони щодо української мови, книгодруку, театру тощо. Тож похованими в лабіринтах цензорських шухляд залишились рукописи альманахів "Розмова", "Запомога" та інших збірників, що так і не дійшли до читацького загалу як вияви "малоросійського сепаратизму". Адже кожен виданий тоді чи й заборонений до публікації альманах українців засвідчував їх цілком природний патріотизм.

Коли на мапі вже радянізованої України з'явилась Херсонська область, в її межах час від часу друкувалися літературні збірники, але це були рідкісні явища, наприклад, "Наддніпрянські зорі". Як правило, виходили міжобласні альманахи, в яких публікувались херсонські автори. Такими були збірники, видані одеським "Маяком" ("Вітер з лиману", "Голоси гір і степів"), або ж сімферопольською "Таврією" ("Відлуння гір і степів", "Линем до одного моря-океану", "Теплі скарби", "Уклін земний тобі, Херсоне!", "Яблоневый цвет", "Від імені горян я промовляю", "Первоцвет", "Ручьи"), де широко репрезентовано оригінальні твори чи переклади наших земляків.

За доби незалежності ситуація кардинально змінилась. Можна з певністю сказати, що протягом 1990-2010-х рр. альманахів на Херсонщині видано значно більше, ніж за весь попередній період, із царсько-російською добою та більшовицькою епохою разом узятими. Це 24 випуски відновленого "Степу", 12 чисел "Елінга", 9 випусків "Чистої криниці", 6 чисел "Молодої музи", 5 номерів "Вишиванки"... Альманахи виходять у Херсоні ("Ан-Т-Р-Акт", "Відлуння сердець", "Голос Батьківщини", "Дніпрова хвиля", "Колобок", "Константи", "Літературний Херсон", "Парус надежды", "Таврія поетична"), у Білозерці ("Біле озеро", "Чисті джерела", "Степові голоси", "На ноті високій", "Святковий віночок", "Сонце на рушнику", "Від серця до серця"), в Новій Каховці ("Передчуття", "Красуне Вічність"), у Геніческу ("Трамонтан"), у Голій Пристані ("Голопристанська Litterra"), у Каховці ("Таврійський степ")... У серії "Літературні скарби Херсонщини" опубліковані колективні видання "Вежі та вітрила", "Білий берег", "Гойдалки над степом"... Проте наявність численних збірників аж ніяк не зменшує спраги на нові альманахові видання.

Справжньою мистецькою і просвітницькою подією стала поява другого випуску збірника "Голопристанська Litterra" у 2018 році. Книжка вийшла до 150-річчя від часу заснування Всеукраїнського товариства "Просвіта" імені Тараса Шевченка та 55-річчя від дня народження Наталі Коломієць. Головним редактором та упорядником альманаху став Олег

Олексюк. Над виданням також працювали Ігор Бабенко, Світлана Боруцька, Дмитро Коломієць, Василь Мелещенко, Оксана Олексюк.

Відкривається друге число альманаху вступною статтею О. Олексюка "Наснажуйтесь на доброзичливі справи", що задає тон усьому збірникові. У передмові коротко інформується про учасників проекту "Літературно-музична кав'ярня "Голопристанська Litterra". Ці щомісячні мистецькі й просвітницькі зібрання, започатковані 29 листопада 2011 року, були плідними й насиченими, об'єднували людей різного віку, але близьких "за покликом душі". Свідченням цього став перший випуск альманаху, що був виданий 2014 року. Також у передмові йдеться про таку небуденну для Голопристанщини подію як ІІ Відкритий благодійний конкурс-фестиваль українського слова "Відлуння душі" пам'яті Наталі Коломієць.

Альманах містить матеріали, подані в чотирьох розділах: "Самоцвіти рідного краю: публіцистика від Олега Олексюка", "Поезія", "Із поетичної спадщини Наталі Коломієць" та "Пісні з нотами на слова Наталі Коломієць". Лишається пошкодувати, що до збірника не ввійшли зразки прози з доробку згадуваних у передмові місцевих авторів.

Публіцистичний розділ альманаху репрезентують вісім статей О. Олексюка: "Шануймо свої самоцвіти!", "Просвітянину Миколі Чернявському – 150", "Вшановуючи Олеся Гончара", "Її творчість наснажує", "Активний пропагандист краси української пісні", "Його мистецтво вражає своєю життєдайною силою", "Вшануємо його гідно", "Фестиваль "Відлуння душі" відбудеться на день ангела Наталі". Ім'я автора цих матеріалів добре відоме на Херсонщині та й за її межами. Адже О. Олексюк є головою Херсонської обласної організації Всеукраїнського товариства "Просвіта" імені Тараса Шевченка, членом НСПУ та НСЖУ, а нещодавно удостоєний звання "Заслужений працівник культури України".

Найперший із матеріалів, названий із використанням публічного заклику письменниці й громадської діячки Дніпрової Чайки, має підзаголовок "*нарис про культурно-просвітницький рух на Херсонщині з 1886 по 2018 роки*" (с. 8). О. Олексюк на широкому історичному матеріалі окреслює здобутки просвітян ХІХ – перших десятиріч ХХ ст. на теренах Херсонської (Єлисаветград, Миколаїв, Одеса, Станіслав, Херсон) і Таврійської (Гола Пристань, Каланчак, Каховка, Маячка, Олешки, Скадовськ, Чаплинка, Чорнянка) губерній. Серед найпомітніших постатей згадано Феофана Василевського, Віктора Гошкевича, Андрія Грабенка (Конощенка), Бориса Грінченка, Дніпрову Чайку, Миколу Куліша, Кузьму Курінного, Хрисанфа Лиханського, Нестора Малечу, Дмитра Марковича, Олександра і Софію Русових, Івана Челюка, Миколу Чернявського, Юрія Шумського, Терентія Якушева, а також корифеїв українського театру Івана Карпенка-Карого (Тобілевича), Марка Кропивницького, Михайла Старицького, Панаса Саксаганського, Миколу Садовського тощо.

Оскільки на початку 1920-х років просвітницькі організації та їх активістів було оголошено антирадянськими й контрреволюційними, чимало діячів зазнали репресій, нищення, замовчування. Тож сучасний літопис просвітницького руху в межах теперішньої Херсонської області О. Олексюк пов'язує вже з суспільною відлигою та оновленням кінця 1980-х років. У ті роки часто одні й ті ж люди входили до правлінь чи рад різних громадських утворень і, як не дивно, встигали і засідати, й організовувати та проводити міріади всіляких заходів (мітинги, пікети, маніфестації, диспути, теле- та радіовиступи, лекції для населення міста та області, поїздки по місцях козацької слави, свята, фестивалі, конференції, концерти, конкурси та ін.). У Херсоні колишня "Просвіта" була відроджена у вигляді міського Товариства української мови, очоленого на порубіжжі 1980-х-1990-х років фольклористом і музикантом Віктором Киселем.

Як відзначає О. Олексюк, просвітницький загал нашого краю у новітні часи репрезентовано Анатолієм Анастасьєвим, Дементієм Бєлим, Гнатом Біжиком, Богданом Блажівським, Миколою Братаном, Миколою Василенком, Августом Вірличем, Євгеном Ейсмондом, Сергієм Гейком, Ярославою Германюк, Володимиром Гончаренком, Василем Данищуком, Іриною Долгополою, Оленою Гончарук, Анатолієм Грабком, Олександром Гуньком, Віктором Железняком, Василем Жураківським, Федором Загороднюком, Миколою Калякою, Наталею Коломієць, Наталею Лелеко, Вірою Литвиновою, Олегом Лиховидом, Іваном Лопушинським, Оленою Марущак, Миколою Марченком, Миколою Маціпурою, Василем Мелещенком, Федором Морозюком, Володимиром Назаренком, Олександром Найдьоновим, Галиною Немченко, Іваном Нікітченком, Тетяною Олексюк, Миколою Оленковським, Павлом Параскевичем, Марією Пентилюк, Анатолієм Португальським, Володимиром Пузиренком, Олександром Сахном, Анатолієм Суганяком, Наталею та Володимиром Телюками, Олегом Тимковим, Світланою Трохимчук, Йосипом Файчаком, Олексієм Чорнобилем, Володимиром Чуприною, Наталею Чухонцевою, Володимиром Шалигіним, Харісом Ширінським, Марією Шнайдер, Анатолієм Щербиною, Марією Яровою... І за кожним таким іменем — стільки корисних для громади справ, стільки горіння сердець!

Звісно, цей перелік можна було б ще довго й довго продовжувати й назвати в даній статті хоча б таких просвітян чи представників близьких по духу організацій, з якими пліч-о-пліч ми проводили десятки різних акцій: Сергій Басюк, Галина Бахматова, Олександр Башук, Сергій Водотика, Павло Гавриш, Йоасафат Гарматюк, Анатолій Дикий, Тарас Довбуш, Галина Запотічна, Ганна Іващенко, Олександра Іващенко, Галина Калмикова, Тетяна Карпець, Володимир Колесник, Марія Крайня, Анатолій Крат, Володимир Литвиненко, Віктор Лісний, Роман Лушпінський, Наталя Мазур, Святослав Могилівський, Олександр Мохортов, Олександра Мошинська, Іван Олах, Ярослав Онуферко, Віктор Павленко, Олексій

Паталах, Владислав Пацаль, Людмила Плешковська, Борис Пришва, Ігор Проценко, Лідія Ремішевська, Микола Рідкун, Тарас Семен, Федір Семенченко, Євген Сінкевич, Віра Сорока, Юрій Тишков, Олександр Ткаленко, Микола Халупенко, Геннадій Чуйко, Микола Шевченко, Борис Шнайдер, Володимир Шпак...

Деякі тези автора нарису вимагають уточнення, зокрема щодо ініціаторів відновлення в Херсоні діяльності Храму святої Олександри, належного до переслідуваної в радянські часи Української автокефальної православної церкви (УАПЦ). До складу ініціативної групи входило чимало людей – священнослужителі, викладачі, письменники, музейні працівники, лікарі, пенсіонери тощо. О. Олексюк назвав лише двох із них, зокрема мою скромну персону. Але в цьому контексті насамперед слід було б згадати головного ініціатора цієї складної й довготривалої акції. Це Віктор Кисіль. Саме задля того, щоб більше часу і зусиль віддавати церковній справі, він передав головування в міському Товаристві української мови мені. Або ж доречно було б назвати в цьому контексті Миколу Василенка, Йоасафата Гарматюка,Тараса Семена, Олександра Мохортова, Марію Шнайдер, Володимира Шпака тощо.

Тезу О. Олексюка про початок роботи “Просвіти” Херсонщини по вшануванню видатних людей регіону з 2011 року (с.24) теж слід уточнити: цією справою займалися ще з кінця 1980-х років члени міського Товариства української мови, зокрема в рамках комісії у справах перейменувань.

Ще один штрих: після створення в 1993 році обласної організації Товариства української мови, трансформованого в “Просвіту”, ще протягом кількох років паралельно продовжувала свою діяльність міська структура. Після мене її кілька років очолювала Галина Калмикова, про яку в нарисі О. Олексюка чомусь навіть не згадано.

У матеріалі зустрічаються подеякі описки й перекручення: херсонського композитора Данила Крижанівського [див. про нього: 2; 3] названо Дмитром (с. 10), прізвище нашої сучасниці Олени Марущак видозмінено на Мирощак (с. 15), а мовознавця Марію Пентилюк “перехрещено” на Пинтелюк (с.18).

У біографічній статті О. Олексюка “Просвітянину Миколі Чернявському – 150” звернено увагу на важливі віхи в житті й творчості видатного земляка, що став символом національного відродження в краї. З відрадою автор констатує успішність окремих кроків по вшануванню світлої пам'яті цього митця, педагога, громадського та культурного діяча: видання його літературної спадщини, проведення наукових конференцій, присвоєння його імені бібліотеці № 14 м. Херсона. До матеріалу вкралися деякі неточності. Наприклад, зазначено, що М. Чернявський навчався “*в Митякійській початковій народній школі*” (с.26). Станиця, де здобував освіту письменник, і в його часи, і нині називається Митякинською. У статті О. Олексюка стверджується, що “*з 1903 року і до останніх своїх днів*

Микола Федорович Чернявський мешкав у будиночку на Пестелевському проїзді (нині — вулиця Перекопська)" (с.28). Насправді ж, як свідчить на основі архівних матеріалів краєзнавець Ірина Калиниченко, письменник поселився у будинку по вулиці Перекопській (колишня Базарна) не раніше 1906-1911 років [1, с.70]. А до того, зокрема "*впродовж 1904 року М. Чернявський наймав квартири в будинку Буракової на Сінній площі (зараз район пл. Свободи) і в будинку Зубовича (зараз район Забалки)*" [1, с.70]. Цей же краєзнавець засвідчує помилковість записів на меморіальних дошках, що були встановлені ще в 1967 році на будинку М. Чернявського по вулиці Перекопській (№ 18) і повідомляли про роки проживання в даному помешканні Миколи Федоровича та гостювання в ньому М. Коцюбинського [1, с.69-70]. Ці дошки й до сьогодення вводять в оману дослідників херсонської старовини та широкий загал, адже насправді ні М. Чернявський не проживав у згаданому будинку в 1903 році, ні М. Коцюбинський не міг там у нього в зазначений період гостювати.

У статті "Вшановуючи Олеся Гончара" О. Олексюк наголошує на тісних зв'язках славетного письменника з нашим краєм, зокрема відзначає його заслуги у заснуванні обласної організації СПУ. Реальними заходами по належному вшануванню пам'яті митця стали: надання його імені Херсонській обласній науковій універсальній бібліотеці та одній із вулиць міста, а також відкриття меморіальної дошки на фасаді головного корпусу ХДУ.

Інші статті подають штрихи до портретів земляків – Валентини Наумич ("Її творчість наснажує"), Валерія Другальова ("Активний пропагандист краси української пісні"), Валентина Плаксєєва ("Його мистецтво вражає своєю життєдайною силою"), Анатолія Скуратівського ("Вшануємо його гідно"), Наталі Коломієць ("Фестиваль "Відлуння душі" відбудеться на день ангела Наталі").

У розділі "Поезія" альманах знайомить читацьку аудиторію з віршами Тетяни Гладиш, Юлії Гресь, Лесі Гук, Галини Добровольської, Валентини Коломієць, Катерини Марчук, Альони Мовчан, Олега Олексюка, Володимира Середи, Анатолія Суганяка, Тетяни Павленко, Надії Теленчук. Автори ліричних добірок різняться віком, фахом, географією теперішнього перебування. Лейтмотив розділу відлунює вже в першій поезії, що належить перу тавричанки Надії Теленчук, яка нині живе та працює в Німеччині:

Що для мене значить моя Україна:
Це і синє небо, й золоті жита,
Тут моя колиска, тут моя родина,
Тут над рідним степом журавель літа

("Що для мене значить Україна?", с.55).

Патріотичний пафос характерний і для інших віршів цієї авторки: "До тебе, мій народе, я звертаюсь", "Таврійське", "Звернення до України", "Їду

додому”, “Українські весни”, “Дві сльози щокою вниз...”, “Щось всередині”. Особливо трепетні почуття пронизують фінальний твір добірки поетеси, де просто й невимушено викладається “*теорія любові*” до рідної землі. Нитка, яка пришиває до сердець співвітчизників і соняхи, і маки, і сонце, і спориші – це “*Україна, / Що крізь мене усю навік пройшла*” (с.68).

Суголосними з лірикою Надії Теленчук є поезії Катерини Марчук (Кривко). Це й вірші, навіяні високим світом Кобзаревих образів та ідей (“Садок вишневий для Тараса”, “Садок вишневий для душі з народу”, “Садок вишневий у моїм житті”), й освідчення в любові до Херсона (“Я зачарована тобою, моє місто!”), й перейняті трагізмом тексти про воїнів АТО та героїв Небесної Сотні (“Плач за українцями”, “Звернення сина з неба до мами”, “Плач матінки воїна-сина”, “Ридання за сином з Небесної Сотні”). Авторка використовує в добірці запропонованих читачеві текстів здебільшого акровіршеві форми, вносячи необароковий струмінь до видання. Тільки творці книжки чомусь не у всіх її акростихах подають належні шрифтові виділення, наприклад, у поезії “Садок вишневий для душі з народу” (с.71).

Локальні та всеукраїнські проблеми тісно переплетені в поезіях Галини Добровольської (“Край надії і віри”, “Таврійський степ”). Така омісцевленість додає творам особливої задушевності, а їх спроектованість на долю нації висвітлює громадянську змужнілість авторки:

Лунають тривожні новини
Про Крим і південний кордон.
Літає, мов крук, хуртовина –
А що скаже місто Херсон? (с.119)

Для віршів Галини Добровольської “Україні – бути”, “Душа народу”, “Дім твого безсмертя” характерна плакатність і публіцистичність, викликані давніми й теперішніми суспільними катаклізмами, в епіцентрі яких знову й знову опиняється наша нація — багатостраждальна і невмируща. Тож теза з поезії-заспіву в добірці (“Сьогодні форпостом держави / стоїть героїчно Херсон”) співвідноситься з позицією кожного українця, що відчуває свою відповідальність за долю рідної землі. Апелюючи до заповітів незабутнього О. Гончара (“Під куполом прадавнього Собору”), авторка переймається його нездоланним оптимізмом, вірою в духовну могуть народу.

Любов'ю до рідного слова та батьківського краю, до Всевишнього сповнені вірші А. Суганяка. Просто й щемливо поет веде мову про національні святині (“Рідна мова”, “В наших душах...”, “Наша мова”). Рядки його віршів чіткі, сконденсовані, афористичні:

З нами Бог! На прапор український
Як Любов Божественну взяли,
Ще ніколи ми, з часів ординських,
Вільними такими не були! (с.98)

Патріотичний струмінь відлунює і в добірках Олега Олексюка (“Де ж ви, мої сини”, “Молитва”, “Слава зернятку”, “Пісня про Херсон”, “Пам'яті Героїв Крут”), Тетяни Гладиш (“Квіти України”, “Не знаю, чом потрібне синє небо...”, “Сім'ї”, “Запалюється весна...”), Тетяни Павленко (“Пісня України”), Юлії Гресь (“Жовто-блакитний вірш”, “Милий дім”, “Тіні”), Лесі Гук (“Таврійський край”), Володимира Середи (“Сину, мій сину”). Їхні переживання та настрої можна передати рядками мініатюри Тетяни Гладиш:

Не знаю, чом потрібне синє небо
І сонце золоте в його вікні.
Але, Вкраїно, жити як без тебе
Мені? (с.100)

Розділи “Із поетичної спадщини Наталі Коломієць” та “Пісні з нотами на слова Наталі Коломієць” широко репрезентують зразки творчості відомої письменниці. Цим текстам передує поменник Валентини Коломієць “Пам'яті Наталі Коломієць” – своєрідна ліризована біографія талановитої землячки. Епіграфом до першого з названих розділів узято рядки поетеси “*Я вірю в тебе, рідна Україно, / Ти Фенiксом відродишся з золи...*” (с.127). І патріотичне забарвлення має чимало поданих у книжці текстів Наталі Коломієць (“Тарас Шевченко”, “В духмяних веснах ще й не покохав: воїну УПА”, “Зоря моєї України”, “Ода пшеничній зернині”, “Пролог і епілог”), але жанрово-тематичний спектр добірки її творів досить розмаїтий: історіософські візії (“Стара верба”, “Склеп у степу”), дитячі мотиви (“Янгол”), пейзажна лірика (“Березіль. 26.02.07”, “Боброве озеро”, “Соняхи”, “У місті знов весна”, “Цвіте ковила”), християнські мотиви (“Спогад про Великдень”, “Дзвони над містом”, “Мій Ангел-хранитель”, “Повернулася доня із церкви”), медитативні зразки (“Єдина свіча”, “Життя – мов клавіші роялю”, “Падають додолу абрикоси...”, “Як умру, то на могилі...”), віршована публіцистика (“Зараз прапор...”, “Ми – як сім'я та Кайдашева...”, “Моє село”), інтимні сповіді (“Моя свіча”, “Презент”, “Сорок років серця разом”), космічні мотиви (“Перед стартом”, “На зв'язку “Байкал”, “Повернення”), тема Афгану (“Хрестовий похід”, “Золота” акція”) тощо. Проте читача з усього багатоманіття витворів авторки, певно, найбільше вразить фінальний емоційний згусток-заповіт незабутньої поетеси:

Як умру, то на могилі, я прошу вас, діти,
Посадіть мені, будь-ласка, сині й жовті квіти.
Щоб в Аїда темнім царстві,
Щоб на тім, як кажуть, світі, у царстві Аїда,
Мене знали й поважали аки УКРАЇНКУ (с.166).

Життя Наталі Коломієць продовжується в її літературних текстах, яким не загрожує припадання пилом. Настільки вони світлі, життєствердні,

окрилені. Про це свідчить і популярність пісень на вірші поетеси, разки яких разом із нотами подано в останньому розділі альманаху (“Я знаю: весни прийдуть”, “Свята і єдина”, “Козацька доля”, “Таврійські зустрічі”, “Український вальс” та ін.).

На загал “Голопристанська Litterra” (випуск 2-й) викликає схвалення, навіть захоплення: в наявності чимало чудових текстів, які читаються на одному диханні. На жаль, збірник таки недостатньо вичитаний. Уже з перших сторінок альманаху помітно порушення принципу одності, що є важливим для коректорської справи. Наприклад, на с.4 безсистемно подано перелік громадських і державних діячів, які підтримують культурно-просвітницькі заходи на Голопристанщині (то імена передують прізвищам, як і мало бути дотримано в межах статті, то навпаки — імена наводяться після прізвищ). До того ж порушуються характерні для української мови правила відмінювання імен та прізвищ. Наявні русизми: “*у типографії “Стар*” (с.2), а треба: “*у друкарні “Стар”*; “*стояла у витоків*” (с.23), а слід: “*стояла біля витоків*”; подвійні тавтології: “*Знані поети... із знаними письменниками...*” (с.2), а треба:“*Знані поети... із відомими прозаїками* (*або епіками – І.Н.)...*”, адже і поети, і прозаїки, і драматурги є в однаковій мірі письменниками. Є випадки плутанини у вживанні великих і малих літер: “*лірику Українських поетів*” (с.2), а треба: “*лірику українських поетів*”.

Але попри подеякі технічні прорахунки другий випуск збірника “Голопристанська Litterra” має свою незаперечну художню цінність і пізнавальну вагомість. А віра в Україну, яка життєдайно струменить із десятків текстів, робить це видання особливо актуальним для наших нелегких часів. Тож хочеться побажати творцям збірника успіхів на шляху продовження життя цього літературно-просвітницького альманаху, а нам, читачам, нових цікавих зустрічей із наступними числами такого розмаїтого та патріотично наснаженого краєзнавчого видання.

Література

1. Калиниченко І. До питання про херсонський період життя і творчості Миколи Чернявського / Ірина Калиниченко // Микола Чернявський – письменник, громадський діяч, педагог: тези доп. наук. конф. – Херсон, 1993. – С.69-71.
2. Крижанівський Данило Якович // Митці України: енциклопедичний довідник / за ред. А. В. Кудрицького. – К.: “Українська енциклопедія” імені М. П. Бажана, 1992. – С.333.
3. Крижанівський Данило Якович // Шевченківський словник: у 2 томах. – К., 1976. –Т.1. – С.329.

Василь Загороднюк

Без нитки Аріадни

(Наталя Чернишенко. На перехресті доріг: роман. – Херсон: Айлант, 2018. – 248 с.)

Схоже, що Наталя Чернишенко знайшла своє романне русло і плідно пливе ним до читачів, швидко, як на мій погляд, видаючи роман за романом. Головне, щоб за цим темпом не втрачалася художня якість написаного. Наразі автору це вдається. Як це вона робить, яка її творча лабораторія – це вже інше питання, що чекає свого дослідника.

У близькому минулому прочитав її епічне полотно “Вже осінь стукає у вікна”. Ця книга не може не схвилювати, не захопити своєю психологічною напругою, емоційно забарвленим описом складних життєвих перипетій. Про це я відгукнувся публікаціями “Янголи не плачуть” у газеті “Літературна Україна” за 3 березня 2017 року та у “Віснику Таврійської фундації” (№ 12 за 2016 рік).

І ось знову під враженням від прочитаного роману Н. Чернишенко “На перехресті доріг”. Сприймаючи анотовану тезу, що її твори написані в кращих традиціях жіночої прози, уточнюємо, що ця проза не є статикою, вона у неї видозмінюється, особливо реагуючи на виклики часу, сучасні суспільно-політичні події. Тут навіть переважає публіцистичність, а не художність, наприклад при описі подій на Майдані, під час АТО. Попри це, жіноче художнє першоджерело у творі домінує. Є намагання вивести формулу щастя, але це зробити складно, навіть у художньому творі. Бо ж, якщо це і буде реалізовано, то чи повірить цьому читач… Зрештою, художня правда, часто буває переконливішою від реальної. “На перехрестях доріг” є перша і друга. У творі вони сплелися, злилися в одне ціле. Особисте і громадянське стали взаємозалежними. Тому головна героїня роману Зінаїда Олександрівна в основному переймається особистими проблемами, але події на Майдані, в зоні АТО однозначно впливають на неї, її дочку Ліру, зятів Гліба і Бориса. Їхні громадянські почуття у зв`язку з цим загострюються. Є усвідомлення своєї держави – України, необхідності її захищати і будувати. У молодшого покоління це виражено яскравіше, у тих же Ліри, Гліба, Бориса і це підтверджується конкретними справами, волонтерством, участю в АТО. В інших персонажів відчуття цього зводиться до переживань, сльозливості, намагання бодай словом, молитвою захистити своїх найрідніших. І це нормальні людські почуття. Водночас, Ліра навіть сердито докоряє матері: “*Ви вже колись втратили свій шанс бути по-справжньому незалежною нацією*” (с.11). Тож у книзі можна констатувати дві паралельні теми, пов'язані з боротьбою за особисте щастя і за щастя України.

Домінування особистого ускладнюється навіть не класичними трикутниками “він – вона – він” або “вона – він – вона”, а багатокутниками. Адже вдова Зінаїда Олександрівна є коханкою Кузьми Петровича, чоловіка своєї подруги Лідії Сергіївни, а син цього подружжя Гліб одружився з Лірою, донькою Зінаїди Олександрівни, згодом розлучився з нею… і закохався у тещу, а теща в зятя. З цим бачаться наяву складні життєві переживання жінок і чоловіків, намагання бути щасливими, знайти істинне почуття – кохання. “*І з цим божевіллям під назвою “Кохання” неможливо було впоратися*” (с.184). Воно червоною ниткою проходить через усю сюжетно-композиційну канву твору, навіть у другорядних персонажів. Наприклад, секретарка Кузьми Петровича Клавдія Вадимівна живе в одній квартирі з двома чоловіками. І всі троє з цим змирилися, хоч не можна це назвати психологічною врівноваженістю. На красу Клавдії Вадимівни, її модельну зовнішність задивляються чоловіки, та вона вибирає саме таку жіночу долю.

Звичайно, образ Зінаїди Олександрівни виписаний у романі найбільш переконливо, колоритно, її внутрішній світ увесь час у динаміці, в усвідомленні аморальності відносин із чоловіком своєї подруги і зятем, водночас це намагання бути щасливою жінкою, і це її право, право кожної жінки, як і чоловіка. Її “моторошне самоїдство” стало невід`ємною частиною психологічного стану жінки. Тому в романі Н. Чернишенко “На перехресті доріг” нема того, що зараз називають сексом, а є глибинніше – людські переживання. Посилаючись на них, бачимо багато підтверджень цьому, чого варте лише це: “*Я завела Кузьму Петровича до вітальні та запропонувала кави, але він подивився на мене так, ніби я збиралась пригостити його чашечкою отрути”* (с.96). Або ж, звертаємо увагу на мікрообразність у романі, зокрема, як змальовуються очі, погляд Гліба: “*Я подивилася на Гліба і завмерла, заворожена магнетизмом його очей, які намагалися зазирнути в саму душу. Їх синь, здавалося, ось-ось вийде з берегів, і тоді вже важко буде викрутитися*…” (с.196). В іншому випадку очі в Гліба “*бездонно-сині, які бачать наскрізь*”.

Часто новий художній твір, навіть його назва може викликати певні асоціації з уже відомими класичними текстами. Як на мене, коли вперше побачив (ще не прочитав) “На перехресті доріг”, то згадалася поезія В. Симоненка “Там, у степу схрестилися дороги…”, а після прочитання роману знову ж таки згадалося поетове визначення “*очі – вікна моєї душі*” [1, с.115]. Наводжу це не тому, щоб показати якісь творчі паралелі між двома авторами, а щоб підкреслити важливість тематики в поета і прозаїка, творчого шукання і відображення людських переживань і надій.

Однією з помітних рис роману “На перехресті доріг” є звернення персонажів і автора до української історії, правдивої, не цензурованої, усвідомлення себе її творцями, усвідомлення своєї людської гідності, своїх

демократичних прав. Тому логічно вписуються у змістове наповнення твору теперішні реалії. Це підготовка доповіді для літстудійців про Миколу Куліша і презентація поетичної збірки Анатолія Марущака “Книга живих”, презентація видання “Хронологія мужності 2014 – 2015”. Тобто, життя продовжується зі своїми новими перехрестями доріг. І тут є традиції і новаторство, адже кожний проживає своє життя, засвоївши досвід минулого.

Н. Чернишенко вважає “На перехресті доріг” одним із найкращих своїх літературних досягнень. Як знати, адже у неї ще багато творчих планів. А може, її “Острів великих сподівань”, що готується до друку, перевершить усі сподівання читачів і вони скажуть авторці, щоб шукала щонайточніший синонім до слова “найкращих”.

Література

1. Симоненко В. У душі моїй / В. Симоненко // Симоненко В. Поезії. – К.: Рад.письменник, 1984. – С.114-115.

Іван Немченко

“На нашій дорозі земній...”

(Наумич В. І. Повне зібрання творів: у 2 томах. – Т.1: Сльоза України: поезії та драматичні твори / голов. ред. О. Олексюк; відп. за вип. В. П. Наумич. – К. – Херсон: Просвіта, 2018. – 519 с.)

Валентина Іванівна Наумич (1942-1998) – відома в Україні письменниця, авторка багатьох книжок для дорослих та дітей: “Є життя – лиш одне, без повтору…” (1993), “Голос журби” (1996), “Пісня волі над сивим Дніпром” (1996), “Ой, сердитий наш гусак” (1996), “Мелодія долини голубої” (1997), “Срібні луни” (1997), “Подих струни” (1997), “До калини на запросини” (1997), “Абетка” (1997). Чимало лихоліть та негараздів, підступних хвороб довелося їй зустріти на “*дорозі земній*”. Але ця неймовірна жінка виявила неабияку силу волі і творчу потугу, завзяття і променисту життєлюбність. Сучасники запам'ятали її закоханою в красу, добро, вічно юну і величну природу. Творчі здобутки Валентини Наумич поцінувалися критиками, літературознавцями, письменниками, краєзнавцями. Серед них М. Братан, Алла Донченко, Ірина Драч, В. Загороднюк, М. Каляка, Віра Леонтьєва, Ольга Мазуренко, Валентина Нижеголенко, О. Олексюк, Ізабелла Плоткіна, Катерина Савченко, Євгенія Тишкевич, Лада Федоровська, Юлія Чернієнко та ін.

До 20-річчя від часу смерті поетеси, було підготовлено й опубліковано перший том її “Повного зібрання творів” (2018). Це об'ємне й ошатне видання містить 9 розділів. У них охоплено основний масив творчої

спадщини Валентини Наумич. Перші 7 розділів своїми назвами і змістом відповідають основним поетичним збіркам письменниці: “Є життя – лиш одне, без повтору…”, “Мелодія долини голубої”, “Подих струни”, “До калини на запросини”, “Голос журби”, “Пісня волі над сивим Дніпром” та “Срібні луни”. Останні розділи “Оживлення” та “На вітряних дорогах”, як засвідчено в “Змісті”, увібрали недруковані доти тексти авторки. Одразу ж зазначимо, що це не зовсім відповідає реальності. Так, наприклад, вірш “Наш сад”, поданий серед уперше публікованих поезій у розділі “На вітряних дорогах” (с.503), уже друкувався раніше – ще в 1993 році – у книжці “Є життя – лиш одне, без повтору…”, що підтверджує й початковий розділ першого тому, де вміщено цей самий текст на с.37.

Тексти письменниці у даному виданні обрамлені статтями: передмовою В. Наумича “Знеболене важкою хворобою серце надихалось творчою наснагою від природної краси” та післясловом О. Олексюка “Її творчість наснажує”. Перший матеріал, запропонований чоловіком поетеси Василем Панасовичем, має біографічний характер і лапідарно передає основні віхи в її складній долі, сповненій випробувань і драматизму. Стаття О. Олексюка ілюструє погляди критиків та письменників на Валентину Наумич та її художній світ, підкреслює неабиякий суспільний резонанс творів поетеси. Автор також наводить деякі літературні паралелі (з П. Кулішем, Є. Маланюком, В. Сосюрою, М. Чернявським тощо).

Назва першого тому “Повного зібрання творів” Валентини Наумич досить промовиста – “Сльоза України”. Цей образ є лейтмотивним і живить своєю багатомірністю все видання. Знахідкою для цього творчого проекту стала участь у ньому художника В. Гончаренка. На обкладинці – пейзаж-ілюзія України, що бачиться нею самою та українцями крізь мереживо сліз. Це сльози людської пам'яті про воєнні лихоліття, чорнобильські виклики, загальні й особисті втрати. Такою “*сльозою України*” стала й сама письменниця, увібравши в себе біль поколінь:

І встала пам'ять на порозі.
Цей крик на цілий божий світ

(“Калинове намисто”, с.45).

Видання містить сотні поетичних текстів Валентини Наумич, і це надає можливість читачеві отримати широкі уявлення про світоглядні позиції авторки, жанрово-тематичний діапазон її доробку, улюблені мотиви й образи. У вічі впадає потяг письменниці до циклізації (“Батьківська хата”, “Мова”, “Чеченські акорди”, “Гірські мотиви”, “Лесі Українці”, “Вітер і сонце”, “Дзвони Чорнобиля”, “Таїна буття”, “Пісня осені”, “Бетховен “Соната № 14”, “Смерть сина”, “В степу”, “Про красу”, “Шацькі озера”, “Подих струни”, “Диптих”, “Картини”), зразків поемного масштабу (“Кола”, “Пісня волі над сивим Дніпром”, “Блаженна Ольга-Олена”, “Оживлення”, “Осінні мерехтіння”).

Серед жанрових модифікацій лірики Валентини Наумич можна відзначити маніфести (“До поезії”, “Що є краса, чи світ спасе від згуби?!”, “В житті ти ніби провідник...”, “Є цей день — голосний і окатий...”), пейзажі (“Вечірній натюрморт”, “Стежками осені чи долі...”, “Весняні акварелі”, “Лани, мережані садами...”, “Весняні розписи”), пісні (“Пісня осені”, “Нерозділена краса”, “Пісня Сольвейг”, “Весільна”, “Пісня стиглих колосків”, “Пісня”), романси (“Зачим, скажи мені, зачим...”, “Осінній мотив”, “Не відцвітай, мій саде...”, “Розстання”), медитації (“Роздуми”, “Для чого приходимо в світ...”, “До ріки”), історіософські візії (“В серпанку”, “Скіфські баби”, “Потік віків”, “О, доле! Хто я? Вигнанка? Втікачка?..”, “Стою на могилі, де сохне трава...”), монологи (“О, тільки б знати, тільки б знати...”, “Монолог скіфської баби”, “Думи мої...”), елегії (“Нам у збіглу ріку не вступить...”, “Елегія моря”, “Мінор”), портрети (“Гоголь”, “Верді”, “Щедрувальник”), присвяти (“Григорієві Сковороді”, “Благослови, Пророче!”, “Героям Крутів”, “Ользі”), послання (“Сестрам”, “Сестрі Марії”, “Сестрі Пелагеї”, “Синам”), поменники (“Лебединко моя”, “На світлу пам'ять Володимира Пузиренка”, “Зайшов у сон і не вернув”, “Світлій пам'яті брата Віктора”), вірші-спогади (“Спомин”, “Чи пам'ятаєш квітня дні?..”, “Спогад”, “Із дитинства найперший спомин...”). А поряд із ними зустрічаємо зразки молитви (“Молитва”, “Вечірнє”), екфразиса (“Біля картин Володимира Чуприни “Бузки”, “Читаючи Василя Симоненка”).

Уже навіть за назвами текстів поетеси читач відзначить її захоплення світом музики (“Мелодії часу”, “Дума під “Італійське капрічіо”, “Бетховен “Соната № 14”, “Пісня волі над сивим Дніпром”, “Мелодія долини голубої”, “Пісня стиглих колосків”, “Подих струни”, “Музика слова”, “Пісня осені”, “Ритми часу”, “Співає весна”, “Рондо”, “Верді”, “Пісня Сольвейг”, “Розносить ліра обгоріла”, “Чеченські акорди”, “Мелодія улюбленого краю”, “Ріка оця чи танок марить снами...”, “Мелодія меланхолії”, “Під вальс Євгена Доги”, “Ця музика мені не втихає...”, “Горні співи”, “Музика”, “Послухаймо Скрябіна, осене...”, “Зимні симфонії, білі симфонії...”, “Вже тихне гомін, тихне спів...”) та живопису (“Біля картин Володимира Чуприни “Бузки”, “Вечірній натюрморт”, “Весняні акварелі”, “Весняні розписи”, “Вечірнє купання: пастель”). Певно, Валентина Наумич нерідко асоціювала себе з квіткою, з розцвітанням. Звідси цілі ґрона прекрасних текстів, присвячених цьому справдешньому диву природи (“Азалія”, “Біла лілія”, “Бузок”, “Білі анемони”, “Чорнобривці”, “Зацвіла абрикоса”, “Липка”, “Кульбабки”, “Маки”, “Мамині квіти”, “Нагідки”, “Ти приніс хризантеми бордові...”). Тож у багатьох своїх віршах авторка палко закликає берегти довколишній світ – кожну травинку чи квітку, кожну пташку чи людську долю (“Біда”, “Чорнобильські дерева”, “Дивує”, “Журба дерев”, “Таран”, “Дзвони Чорнобиля”, “Не стріляймо в майбутнє”).

Перший том творів Валентини Наумич не може не вразити своєю осяжністю: розмаїттям мотивів, образів, художніх засобів і прийомів,

вишуканістю строфіки, метрики, ритміки. Це гідний літературний пам'ятник високоталановитій поетесі, що зарано пішла в засвіти, але залишила по собі золоті сліди свого неабиякого хисту.

Звісно, ідеальних видань годі шукати. Є окремі огріхи і в рецензованій книжці. Оскільки вона містить понад 300 текстів, упорядникові нескладно було розгубитись у цьому огромі поезій. Як уже зазначалось, двічі в різних розділах першого тому подано один і той же вірш "Наш сад" (с.37 і 503). Є сумніви щодо автентичності деяких рядків із останніх двох розділів, де подано раніше недруковані тексти (вочевидь на основі рукописів). Наприклад, у вірші "Альбом" подано такий катрен:

Ще живі батьки дивляться з світання,
Ще малі синочки – наші янголята.
Призабутих днів шурхіт-перелин.
З тої далини нас не упізнати (с.454).

У цій строфі явно не на своєму місці, різко дисонує з текстом слово "світання". Гадаємо, що за задумом самої Валентини Наумич ці ж рядки мали би звучати так:

Ще живі батьки дивляться з світлин,
Ще малі синочки – наші янголята.
Призабутих днів шурхіт-перелин.
З тої далини нас не упізнати.

Тобто замість "*світання*" мало би бути зовсім інше слово – "*світлин*", адже в контексті йдеться про альбомні фотознімки. Може, це технічний недогляд коректора, а може, неточно прочитане слово з рукопису поетеси.

Щось подібне зустрічаємо у ліричній присвяті "Брату Петрові Василенку", першу строфу якої подано в такому варіанті:

Синьоокої Вісли притока
В кулеметнім кипіла вогні.
Незабутня донині Вислопа,
Мов сестра, поріднилась в війні (с.504).

Але ж відомо, що до польської річки Вісли впадає притока, що називається Вислокою, а не Вислопою. Тож процитована строфа мала би звучати так:

Синьоокої Вісли притока
В кулеметнім кипіла вогні.
Незабутня донині Вислока,
Мов сестра, поріднилась в війні.

У циклі "Батьківська хата" рядки "*А мені між кущів приводжалось / Невідоме його чоло*" (с.501) вочевидь мали би звучати так: "*А мені між кущів привиджалось / Невідоме його чоло*".

Подібні недоладності зустрічаються й у текстах, які раніше публікувались. Рядки "*О, возгорися, варто, / Священна, возгорись!*" (с.68) із 11-ї поезії циклу "Дзвони Чорнобиля" за логікою мали б бути у такому

варіанті: *“О, возгорися, ватро, / Священна, возгорись!*” Принаймні саме в такій редакції їх було опубліковано на с.45 у дебютній книжці поетеси “Є життя – лиш одне, без повтору…” (1993). Крім того, ще й рядок-повтор *“О, возгорися, ватро!!!”* (с.73), поданий у фіналі циклу “Дзвони Чорнобиля” (15-а поезія), цілком спростовує варіант із “*вартою*”.

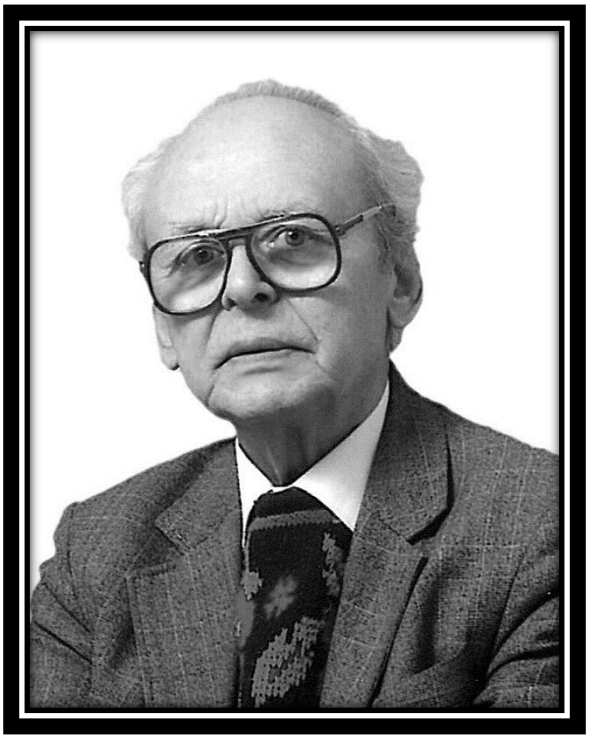
У циклі “Мова” рядок “*Вуста отверз нені для слова”* (с.81) слід було подати таким чином: “*Вуста отверзнені для слова*”. А дисонуючий рядок “*Зерно і кукіль, що є в колоссі*” (с.82), мав би бути милозвучнішим: “*Зерно й кукіль, що є в колоссі*”. Адже саме так його подала Валентина Наумич у своїй книжці “Є життя – лиш одне, без повтору…” (с.54).

Сумніви викликають і інші рядки, наприклад: “*Горять, як морі маяки*” (с.464); “*І сонях-сонця проплива*” (с.464); “*У сяйві місячної мандри*” (с.515) тощо.

У текстах зустрічаються описки, мовні порушення: зокрема, у словах із реабілітованою літерою “ґ” подано “г”: “*грунти*” (с.459), “*грати*” (с.119, 247, 461), а треба: “*ґрунти*”, “*ґрати*”. Трапляються різночитання у заголовках творів, поданих у “Змісті” (с.3-10) та в розділах книжки. Наприклад, у “Змісті” вказано мініатюру “Пісня сольвейг” (с.6), а в текстовій частині цей же вірш названо “Пісня “Сольвейг” (с.276). Тож в обох випадках допущено помилки. Правильним мав би бути варіант: “Пісня Сольвейг”, адже йдеться про враження поетеси від арії Сольвейг із відомого музичного твору Е. Гріга (за драматичною поемою Г. Ібсена “Пер Гюнт”).

Видання творів Валентини Наумич назване “повним”, але як тоді пояснити наявність у ньому скорочених циклів. Наприклад, цикл “Мелодія долини голубої” з підзаголовком “З осіннього щоденника” має зауважу: “Вибране” (с.124). Тож у ньому вибірково репрезентовано лише частину текстів із нумерацією: 1-4, 6-8, 10, 15, 17-21, 26, 29, 31-36, 38-40, 45-46, 48-51, 54. А де ж решта віршів? Чому їх не подано в першому томі з огляду на “повноту” видання? Чи, може, вони вже дублюються в інших циклах чи розділах? А може, планувалося їх подати в окремих додатках до другого тому? Гадаємо, що таких питань не виникало б, якби до видання було вміщено примітки або коментарі з відповідними поясненнями.

Проте окремі технічні недогляди аж ніяк не применшують безперечної вагомості появи такого цілісного й довгожданого видання літературної спадщини Валентини Наумич. Не можуть не викликати захоплення у читацького загалу та одержимість і працездатність, які були виявлені творцями цього проекту, насамперед чоловіком письменниці Василем Панасовичем як невтомним пропагандистом її доробку. Хочеться сподіватися, що другий том “Повного зібрання творів” Валентини Наумич, який має увібрати її збірки для дітей, не забариться з появою у світ і також порадує шанувальників ужинку самобутньої поетеси-краянки.

“Прожив, як пісню проспівав...”

(Хресна дорога Миколи Василенка)

Радянська доба з її репресивними кампаніями наклала свій лиховісний карб на долі багатьох митців, громадських і культурних діячів нашого краю. Микола Чернявський і Михайло Жук, Микола Куліш і Сава Божко, Михайло Хорунжий і Яр Славутич, Іван Челюк і Нестор Малеча, Дмитро Бузько та Юхим Михайлів, Михайло Масютко й Олесь Бердник... Цей журавлиний клин нещодавно поповнився. Відійшов у засвіти Микола Олександрович Василенко, в особі якого Україна втратила визначного письменника, критика, публіциста, мемуариста, перекладача, а ще активного учасника процесу національного й державного відродження в краї, Почесного громадянина міста Херсона, члена місцевих організацій Всеукраїнського товариства політичних в’язнів і репресованих, Всеукраїнського товариства “Просвіта” імені Т. Г. Шевченка, Конгресу української інтелігенції, багатолітнього очільника Таврійської фундації (ОВУД) та провідного співробітника наукової лабораторії “Українська література в англомовному світі” при Херсонському державному університеті. Він був членом Херсонського куреня сатириків і гумористів, належав до складу редколегій цілого ряду місцевих альманахів і наукових збірників, упорядником і співвтором книжок із серії “Сибірські ГУЛАГи – херсонські степи” тощо.

Письменник народився 1 травня 1924 року у селі Загорянівці Херсонського повіту Миколаївської губернії (за теперішнім адміністративно-територіальним поділом – Білозерського району Херсонської області) в родині Олександра Хомича та Наталі Іванівни Василенків. Про свою малу батьківщину та пращурів митець розповів у книзі спогадів "Курай для пожежі". "*Село Загорянівка (за горою) започаткувалося загорянівськими хуторами на початку XIX ст. Першими поселенцями були втікачі-кріпаки з Полтавщини. Мій прадід Олексій Григорович Василенко, який поселився в селі, мав три сини і дочку. Найменшого сина звали Хомою (мій дід). Коли помер його батько, старші брати поділили батьківське майно між собою, а йому, оскільки був ще малим, нічого не виділили. Коли Хома виріс, вони одружили його з дівчиною із села Музиківка Анастасією Кириченко, зліпили для них саманну хатину й відділили від себе*" [3, с.22]. Дід мав 7 синів, 4 доньки, 18 онуків. Рід Хомичів-Гетьманців, як величали Василенків на селі, розростався й міцнішав у праці та любові. Але радянські часи з продрозверсткою, червоним терором, примусовою колективізацією, голодоморами, репресіями фатально позначилися на долях загорянівців.

Навчався М. Василенко спочатку у місцевій школі-семилітці, до 8-го класу ходив на заняття до Музиківки, 9-й клас закінчив у школі № 22 м. Херсона. Потім продовжив здобувати освіту в херсонській школі № 3, яку за часів гітлерівської окупації було названо українською гімназією. А коли її закрили, то навчався якийсь час у морехідному училищі. Ще в 7 класі показав свої віршовані спроби на розгляд учительки. А далі став учасником районних (у Херсоні) та обласних (у Миколаєві) літературних конкурсів і фестивалів. Його ліричним дебютом стала поезія "Юний барабанщик". Ось як сам письменник розповідав про свої перші літературні спроби в інтерв'ю, котре занотував П. Параскевич 7 червня 2016 року: "*...Коли уже ходив до школи і навчився читати й писати, "запоєм" читав товсті художні книжки і писав римовані дописи до шкільної стінгазети. У школі був драматичний гурток школярів, в якому я брав участь. [...] П'єси, що нам давали грати, були дуже заполітизовані, сухі й нецікаві. Я написав п'єску про дівчину і хлопця, які за всякої дрібнички сварилися, і як їх помирило "нічейне" цуценятко. Мій "витвір" сподобався "артистам" і ми почали ділити між собою ролі. Аж тут до нас заходить директор школи Василь Шевченко, і проглянувши п'єску, сказав, що вона цікава, але грати не можна, бо ненадрукована. Розчарування було велике. 1940 року херсонська "Наддніпрянська правда" опублікувала мого першого ліричного вірша. До війни я ще встиг надрукувати кілька віршів у районній газеті. Це було моє перше входження в літературу*" [7, с.234-235].

М. Василенко подолав тривалий і гідний життєвий шлях, сповнений тяжких випробувань (доля юнака-остарбайтера, примусово вивезеного як

дармової робочої сили до Німеччини, сталінські репресії, ув'язнення, заслання, цькування, замовчування літературного доробку). Цю свою хресну дорогу письменник пройшов, не схиливши голови, не зрадивши своїм переконанням. Своєрідною візиткою співця можемо вважати його поезію "Стоїк" (1949), герой якої духовно близький самому авторові: "*Розіп'яли йому душу, / вирвали горло і серце єдине,/ а він гукає: / – Хай живе Україна! // Скрутили йому руки,/ голодом очі виїли,/ а він про єдине:/ – Хай живе Україна!"* [5, с.11].

Почавши літературну діяльність ще на порубіжжі 1930-х і 1940-х рр., М. Василенко протягом цілого півстоліття не мав широкого доступу до читацької аудиторії та можливості опублікувати хоча б одну книжку. Були окремі видруки невеликих ліричних добірок співця на сторінках періодичних видань ("Україна", "Вітчизна", "Жовтень", "Горизонт", "Донбас"), або ж перекладів у колективних збірниках ("Антологія чеської поезії", 1966; "Теплі скарби", 1972; "Поезія-73", вип.1, 1973; "Відлуння гір і степів", 1980; "Линем до одного моря-океану", 1983; "Від імені горян я промовляю", 1984; "Голоси гір і степів", 1987; "Квітнева Тиса", 1990) та в однотомнику М. Богдановича "Лірика" (1967), а також у ряді чисел херсонських обласних газет "Наддніпрянська правда" і "Ленінський прапор" 1980-х рр. Але тільки в часи демократизації та гласності, на хвилях суспільної перебудови було нарешті видруковано його перші збірки поезій "Небовий ключ" (1990) та "Очна ставка" (обидві вийшли у світ 1990 року). Потім були ліричні книжки "Жменя дощу" (1999), "На горі стояла хата" (2001), "Усе царство – за коня" (2003), "Архітектура планиди" (2004), "Тавровані зоряниці" (2011), "Катреновий телескоп" (2014), "Відлуння неспокою" (2017), збірки перекладів "Ключ від королівства" (1997), "Транзит самоцвітів" (2012). Письменник виступив як автор героїчної поеми-казки "Жариста шабля" (1996), повісті "Лаодіка" (1993), історичного роману "Уламки імперії" (2002), численних мемуарів, літературознавчих статей, нарисів, рецензій, інтерв'ю: "УГГ" (1990), "Народження річки НРУ" (1992), "Парнас у Заполяр'ї" (1992), "Прочитайте знову тую славу" (1994), "День народження України" (1996), "Світильник землі української" (1996), "Апостол правди" (1997), "Поет-перекладач Григорій Кочур: 1908-1994" (1999), "Штрихи до біографії Григорія Кочура" (1999), "Жив як людина, не був я святим..." (2002), "Короткий спогад" (2002), "Література землі таврійської" (2002), "...Як духовний хліб насущний" (2004), "Високоліття Миколи Братана" (2004), тощо. Окремим виданням вийшли щоденникові записи М. Василенка "Курай для пожежі" (2007). Також було опубліковано книжки письменника "Довга дорога з тунелю" (2009), "Дощ і сонце" (2018), які містять і поезії, і прозу, і публіцистику, й листування, і пісні. Член НСПУ (з 1992 року), лауреат літературних премій імені Василя Мисика та Яра Славутича, відомий громадський і культурний діяч України, М. Василенко був щирою,

простою, скромною людиною. А водночас справжнім подвижником, невтомним борцем за національні й загальнолюдські ідеали. Для багатьох сучасників Микола Олександрович став зразком принциповості й безкомпромісності в обстоюванні своїх переконань.

Хресну дорогу митця віддзеркалює його творчість, яка значною мірою є автобіографічною. Частина життя М. Василенка, обмежена 1947-1955 роками, це перебування в таборах Інти (Комі АРСР) під індивідуальним наспинним номером Є-415. Ось ліричний герой досить характерної для митця поезії "Досвітні етапи" (1949) – ще юний, але приречений нести тягар покарання за вільнодумство. У ньому ми впізнаємо самого М. Василенка: "*А хто там, хто в тюремному лахмітті / досвітніми етапами іде?.. / У нього ноги ранами покриті/ І стомлене обличчя молоде"* [5, с.7].

Портрет героя-арештанта увиразнюється в наступній мініатюрі "Протистояння" (1949). Якщо в попередньому творі акцент зроблено на фізичних стражданнях бранця, то даний вірш відтінює душевний стан невільника, його невпокореність, не зважаючи ні на що: "*Всі двері й вікна зачинили, / І жити залишилось мить, – / Боротися немає сили./ "Не здамся, ні!" – душа кричить*" [5, с.8].

Така непідвладність обставинам, супротив табірній і загальносуспільній задусі визначає й позицію самого автора.

Долати труднощі й напасті, викликані ув'язненням, героєві допомагає невидимий зв'язок із далекою Україною, з рідною Херсонщиною. Дорогі серцю письменника спогади, незабутні картини Білобережжя опоетизовані в творах "Мимоволі" (1950), "Далеке" (1954), "Марево" (1955) тощо.

У вірші "Мимоволі" герой торує свій арештантський шлях "*не день уже снігами, / й зиму не одну*", але його душу зігрівають світлі й теплі спомини: "*в пам'яті сплива / ланів ласкавий шепіт в полі, / тиха Кошова*" [5, с.12]. Картини міста, що назавжди стало рідним, додають юнацької снаги: "*Херсона вулиця широка, / де проходив я, / де посміхалась ясноока / молодість моя"* [5, с.12].

У "Патріотичному монолозі" (1954) Миколи Олександровича викристалізовано той життєдайний елемент, ту основу, без якої людина, особливо ж творча, не відбудеться як особистість, як митець-громадянин. Своїм пафосом розгорнуте ліричне звертання поета до України суголосне з Франковою інтерпретацією душевних устремлінь героя поеми "Іван Вишенський", штучно відчуженого від батьківщини. Василенкова апеляція до українського світу сповнена високих почуттів любові та самопосвяти: "*Краю, прабатьківська земле,/ світлом твоїм визріваю./ Дивишся денно і ночно / зором надії на мене, / душу запалюєш святом, / духом і мудрістю предків. / Дай мені божеський промінь – / вірну дорогу до серця / роду мого і народу"* [5, с.74].

8 жовтня 1955 року митця реабілітували, він повернувся в Україну. Навчався в Горлівському індустріальному технікумі, який закінчив 1960 року. У Херсоні працював електрослюсарем, майстром на ХБК, інженером "Херсоненерго", старшим інженером місцевого виноробного заводу.

Характерний мотив поезій М. Василенка післятабірного десятиріччя знайшов відображення в творі "Туга" (1957), де підкреслюються складнощі адаптації поверненців із гулагівського середовища до звичних умов життя на волі. Тяжіння недавнього минулого відчувалось у взаєминах з людьми: "*Розгубив я давніх друзів, / Не знайшов нових*" [5, с.148]. Та головне, що була повсякденна підтримка коханої Евеліни, з якою доля звела ще в таборах. Виявилось, що колись вони навіть навчались в одній і тій же школі. Але судилося стати супутниками по життю за перебування далеко від України. Ця спільність доль та самовіддане кохання не давали можливості поетові впадати в розпач та безнадію. У вірші "Човни" з присвятою "*Дружині*" домінують мажорні, оптимістичні нотки:

Життя – не дим і не туман,
І не підхмелені бенкети.
Життя – могутній океан,
Душа безсмертної планети.

І наші глісери-човни
Щодня й щомиті в тому диві
Пливуть з ясної далини
На повній швидкості, щасливі [5, с.113].

Ряд своїх поезій М. Василенко присвятив своїм вірним друзям, із якими зазнайомився в табірний період і які ніколи від нього не відрікалися ("Григорій Кочур", "Вірш без назви", "Народження поезії", "Кунакові", "Сіймо зерна свободи", "Лист", "Очікування" тощо).

Твір "Dixi" (1953), адресований Г. Кочурові, виявляє мету життя й літературної діяльності М. Василенка – бажання, "*щоб міг невтомно і несхитно / з народом рівно йти*" [1, с.129]. І зразками служіння рідному краєві для митця стали такі діячі, як Г. Сковорода, Т. Шевченко, І. Франко, Леся Українка, М. Чернявський, М. Куліш, О. Довженко, В. Стус, В. Чорновіл... Їхні долі, їхні заповіти своєрідно вплелися в художнє полотно письменникового доробку.

Часто життєві випробування змальованих героїв мимоволі проектуються на ті драматичні колізії, які спіткали самого М. Василенка. Так, у вірші "Григорій Сковорода" ліричний герой долає всілякі перешкоди, аби дійти до обраної мети, не зрадивши самому собі: "*Людці з холодними очима / собак нацьковують на нього, / бо їх лякає його серце, / що гучно б'ється. / А він шляхами йде, / як вчора йшов, / як піде завтра.../ І не одна в степу його зогріє ватра; / і не одній людині скаже тепле слово; /*

і не одному серцю світ відкриє знову, / і далі йтиме в затінку дібров, / як вчора йшов..." [4, с.102].

Ці ж слова можна застосувати й до Миколи Олександровича та перипетій його складної долі. Скільки б не було перешкод, негараздів, відвертого замовчування доробку співця й гальмування спроб публікуватися, а він продовжував робити своє – без розпачу, без озлобленості, часто з гіркою усмішкою: "*Мою збірку поезії "Переліски" (закрита рецензія С. Литвина) "зарізали". Причина стара – не відповідає сучасним вимогам. Церберове око зірко дивиться. Якийсь філософ сказав: мудрий зрозуміє дурня, оскільки сам колись був таким, однак дурень ніколи не зрозуміє мудрого, оскільки не був мудрим*" [3, с.56].

Митець жив поезією. Водночас він був достеменним майстром у царині епічного письма, вправним критиком і публіцистом. А ще захоплювався художнім перекладом. Такі різнобічні творчі вияви підносили, окриляли письменника, допомагали долати всілякі життєві труднощі. "*Поезія,* – стверджував М. Василенко*, – це незбагненна магія ідей, духовного збагачення. Вона рівносильно стосується й інших жанрів літератури: прози і публіцистики. Тяга до письменства залишається загадкою людської душі, яка в своєму здоров'ї до останнього подиху прагне духовної висоти*" [7, с.238].

Але шляхетних поривань співця, його самобутнього погляду на світ оточення або намагалося не помічати, або ж виявляло підкреслену байдужість чи гостро опонувало як свого роду "білій вороні" серед здруженого лояльністю до влади та компартії письменницького загалу. Красномовним є спомин М. Василенка з 1980-х років: "*У видавництві "Дніпро" (1985) вийшла друком "Антологія української поезії". Леонід Куліш з апломбом хвалиться: "Ти читав п'ятий том? Там мій портрет і три вірші. Це – моє безсмертя! А ти і досі пасеш задніх..." – "Що поробиш, – говорю, ти народився в сорочці, а я голеньким". "Ні, не так, – каже. – Я також народився голеньким, але своєчасно одягнув радянську сорочку, а ти і досі "голий"* [2, с.6].

У багатьох творах М. Василенка подається об'єктивний погляд на замовчувані або ж фальсифіковані донедавна сторінки історії нашого народу. Так, новелістичний триптих під загальною назвою "Над урвищем", який можна кваліфікувати як повість, розповідає про жахливі злочини енкаведистів у Галичині та гострий спротив місцевого населення окупаційному радянському режимові. Автор простежив долю галицького юнака Любомира, що разом зі своєю сім'єю та краянами потрапив у вир сталінських репресій. Герой знаходить своє місце в боротьбі з московськими зайдами, допомагає розкрити справжнє єство кількох так званих "пацюків" – зі спецгрупи червоних карателів, що з провокативною метою перевдяглися в бандерівців і чинили злочини проти місцевого населення, щоб дискредитувати українських повстанців в очах рідного

народу. А роман письменника “Уламки імперії”, що постав із витвору табірного періоду – повісті “Лаодіка”, хоча й побудований на матеріалі античних часів, але чітко прозирає у сьогодення, сповнене агресивних викликів і глобальних потрясінь.

До останніх миттєвостей свого життя М. Василенко жив болями і радощами України. У десятках своїх поетичних і прозових текстів він активно відгукувався на актуальні теми, разив кривду й оспівував добро і справедливість. У віршах, присвячених подіям сучасної історії, що твориться на наших очах, він усе такий же безкомпромісний, непримиренний до сил зла та сваволі:

Хай згине войовничий окупант,
Утопиться, як гидь, у власній крові.
А ти, вкраїнцю, вславлений солдат,
З війни вертайся до рідні здоровим [6, с.127].

Високий світ Василенкової творчості – це справжня духовна скарбниця, яка належить до золотого фонду нашої культури. Слово письменника виважене й глибинне, сповнене світлоносної снаги, яка так нині потрібна незалежній і соборній Україні. Хочеться сподіватись, що визначного митця-громадянина, співця-земляка буде належно вшановано в Херсоні та його рідному селі Загорянівці на Білозерщині.

Література

1. Василенко М. Архітектура планиди: поезії: вибране / передм. Д. Павличка / М. Василенко. – К. – Херсон : Просвіта, 2004. – 187 с.
2. Василенко М. Книга пам'яті: нотатки / М. Василенко. – Херсон: Айлант, 2017. – 148 с.
3. Василенко М. Курай для пожежі : у 2 т. – Т.1: щоденникові записи 1970-1985 рр. / передм. І. Немченка / М. Василенко. – К. – Херсон : Просвіта, 2007. – 447 с.
4. Василенко М. Небовий ключ: поезії / передм. Лади Федоровської / М. Василенко // Пузиренко В. В. Живі дощі; Василенко М. О. Небовий ключ: поезії; Давыдов В. Д. Старые звезды: стихи. – Сімферополь: Таврія, 1990. – С.59-150.
5. Василенко М. Очна ставка: поезії / передм. Г. Кочура / М. Василенко. – Сімферополь: Таврія, 1990. – 223 с.
6. Василенко М. Поезії / М. Василенко // Вісник Таврійської фундації (Осередок вивчення української діаспори). – К. – Херсон: Просвіта, 2018. – Вип.14. – С.125-127.
7. Параскевич П. Інтерв'ю з Миколою Василенком / П. Параскевич // Вісник Таврійської фундації (Осередок вивчення української діаспори). – К. – Херсон: Просвіта, 2016. – Вип.12. – С.233-240.

Іван Немченко

Валентин Стеренок – степовий жайвір музичної Херсонщини

Певно, немає на Херсонщині людини, яка б не захоплювалася піснями визначного мелодиста, композитора з великої літери, педагога і музиканта Валентина Стеренка. Згадаймо лише його знамениту пісню на слова Анатолія Дунаєва “А я народилась в Таврійському краї”, яка не одне десятиліття у виконанні лауреата міжнародних та всеукраїнських конкурсів вокалістів Зінаїди Колісніченко звучала на хвилях багатьох українських та зарубіжних радіостанцій. Він є автором музики ліричної пісні на вірші Миколи Братана “Два жадання”, запальних пісень “Волиняночка” та “Доля козака” на слова Наталії Коломієць, чуйної пісні “Вишенька” на слова Леоніда Куліша та інших. Загалом він написав музику до двохсот, а то і більше, пісень. Сповідував композитор народну мудрість “Доки живе пісня, доти живе і народ” як гасло для невтомної авторської праці. Він наголошував на важливому, що кожна пісня має запам’ятовуватися своєю мелодією, яка поєднує у собі національну характерність та авторський винахід. У цьому він був неперевершеним.

Народився Валентин Павлович Стеренок 4 квітня 1934 року у місті Кронштадті Ленінградської області в сім’ї робітників, які родом із села Олександрівка Білозерського району Херсонської області. Саме в Кронштадті майбутньому музиканту і композитору довелося перенести всі жахи блокади у роки Другої світової війни.

З 1946 року і до останніх своїх днів композитор і педагог пов'язав свою долю з Херсонщиною. Переніс на собі і лихоліття голодомору

1946-1947 років. По завершенні школи В. Стеренок навчався у Херсонському музичному училищі, а паралельно з 1952 року влаштувався працювати музикантом до Херсонської обласної філармонії. У Херсоні він потрапив у оточення творчих особистостей, для яких служіння мистецтву було повсякденною потребою душі. За три роки у обласній філармонії Валентин Павлович робить карколомну кар'єру від баяніста-акомпаніатора до художнього керівника колективу. Протягом багатьох років працював баяністом-концертмейстром Таврійського ансамблю пісні і танцю Херсонської обласної філармонії (1953-1955 рр.), Омського народного хору (1956-1958 рр.), Волзького народного хору (1955 р.), Рязанського народного хору (1959-1960 рр.), ансамблю Південної групи військ (Угорщина, 1961-1964 рр.).

Одночасно з творчою і натхненною працею В. Стеренок поєднував і навчання в Харківському інституті культури, по закінченні якого у 1966 році він отримав диплом із відзнакою. У 1971 році у місті Дніпропетровську на Першому Всесоюзному конкурсі естрадної пісні він отримує диплом за свою пісню "Северные лани", яку він виконав у супроводі знаного естрадно-симфонічного оркестру під керівництвом народного артиста СРСР Юрія Силантьєва.

У 1973 році взяв активну участь у програмі "Зірки України", яка мала початок у Львові, пройшла через Київ, Одесу та всі інші великі міста колишнього Радянського Союзу. Його грою на баяні захоплювалися мільйони людей. Концерти за участю Валентина Стеренка транслювали по Центральному, республіканському та обласному телебаченню. Неодноразово виходили програми про віртуоза баяніста та композитора В. Стеренка на хвилях вітчизняних та зарубіжних радіостанцій.

У 1974-1979 роках працював директором Дитячої музичної школи міста Ленськ Якутської АРСР (Російська Федерація), у 1984-1987 роках працював на обраній посаді заступника голови правління Херсонського обласного відділення Музичного товариства УРСР. З 1988 по 1994 роки В. Стеренок працював першим директором тоді новоствореної Дитячої музичної школи с. Стара Збур'ївка.

Потім гастрольне життя знаного композитора та концертмейстра захопило Валентина Павловича остаточно. Творчі поїздки миттєвостями пролітали крізь роки на теренах Середньої Азії та Кавказу, Далекої Півночі та Далекого Сходу, мальовничої України і безумовно рідної серцю Херсонщини. У двотисячні роки Валентин Павлович гастролює з солістами філармонії у Німеччині, Болгарії,Чехії, Польщі та Угорщині.

З 1992 року знаний композитор увійшов до лав Товариства "Просвіта" імені Тараса Шевченка. Він зі своїми колегами неодноразово брав участь у культурно-масових заходах Херсонського обласного об'єднання Всеукраїнського товариства "Просвіта" імені Тараса Шевченка.

У колі музикантів соборної України та ближнього зарубіжжя В. Стеренок знаний як автор численних інструментальних творів, а також як автор пісенних збірників “Моя пісня до тебе летить” (2000) та “Чиста криниця” (2003), які вийшли друком у Херсонській філії Видавничого Центру “Просвіта”. Щаслива доля у його пісень, які і до сьогодні займають чинне місце у репертуарі Народних артистів України Наталії Лелеко та Харіса Ширінського, заслуженого артиста України Віктора Гурби, солістів Херсонської обласної філармонії Михайла Дяченка, Зінаїди Колісніченко та багатьох інших знаних солістів філармоній та народних колективів соборної України. Аматорські колективи сільських будинків культури дуже часто включають до репертуару пісні на музику В. Стеренка, серед яких “Доля козака”, “Чиста криниця”, “Мій краю степовий”, “Як же кума не любити”, “Синьоока”, “Забудь мене”, “Величальна Таврійській землі” та “Волиняночка” на слова уславленої Наталі Коломієць, “Два жадання”, “Голуби над батьківською хатою”, “Так було зневіднині” на слова відомого українського поета Миколи Братана, романс “Скрипка” на слова Марка Боянжу та “Вишенька” на слова Леоніда Куліша. Ще чимало творчих планів було у композитора-професіонала з великої літери. Та 18 грудня 2018 року на 85 році життя витруджене серце невтомного просвітянина, прекрасного педагога і музиканта, улюбленого композитора Херсонщини Валентина Павловича Стеренка перестало битися і він пішов у засвіти, але його пісні живуть серед нас, відданих шанувальників його творчості. Шануймо митця! Я вірю в те, що і вулиці у Херсоні та Білозерці, і Старозбур’ївська дитяча музична школа будуть гордо носити ім’я степового жайвора музичної Херсонщини, уславленого українського композитора Валентина Павловича Стеренка.

Олег Олексюк

ПРО АВТОРІВ

Барбуца Анастасія Вячеславівна **–** студентка 4 курсу факультету української філології та журналістики Херсонського державного університету;

Гайдамака Василь Васильович – Почесний громадянин міста Херсона, полковник медслужби ВМФ, письменник;

Галущенко-Коваль Валентина Федорівна – поетеса, с. Улянівка Херсонської області;

Гаражій Любов Василівна – голова Таврійської фундації (ОВУД), член НСЖУ;

Довга Ганна Олексіївна – магістрант факультету української філології та журналістики Херсонського державного університету;

Дупляк Микола Степанович – педагог і журналіст, громадський діяч у США;

Горлач Степан Андрійович – український письменник із Канади;

Загороднюк Василь Степанович – член НСПУ, голова Херсонської обласної філії НСПУ, кандидат філологічних наук, доцент Херсонського державного університету;

Карабович Тадей Борисович – український поет у Польщі, член НСПУ;

Кулик Валерій Павлович – член НСПУ;

Легкоход Олена Олександрівна **–** студентка 2 курсу факультету української філології та журналістики Херсонського державного університету;

Липенко-Винник Валентина Григорівна – член літературного клубу "Елінг" (м.Херсон);

Лопушинський Іван Петрович – доктор наук із державного управління, професор кафедри державного управління, педагогіки та психології ХНТУ, заслужений працівник освіти України, голова журі Всеукраїнської літературної премії імені Яра Славутича;

Макогон Альона Ігорівна **–** студентка 4 курсу факультету української філології та журналістики Херсонського державного університету;

Мандич Тамара Михайлівна **–** відповідальний секретар Літстудії імені Василя Вишиваного, старший лаборант кафедри української мови Херсонського державного університету;

Маркіна Анастасія Олександрівна – студентка 4 курсу факультету української філології та журналістики Херсонського державного університету;

Марченко Леонід Володимирович – член НСПУ;

Немченко Галина Вікторівна – кандидат філологічних наук, доцент, співробітник міжкафедральної наукової лабораторії "Українська література в англомовному світі" при Херсонському державному університеті;

Немченко Іван Васильович – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач міжкафедральної наукової лабораторії "Українська література в англомовному світі" при Херсонському державному університеті;

Нікітенко Вадим Вікторович – журналіст, письменник (с. Валява Черкаської обл.);

Окуневич Тетяна Григорівна – кандидат педагогічних наук, доцент Херсонського державного університету;

Олексюк Олег Васильович – член НСПУ та НСЖУ, голова Херсонського обласного об'єднання ВУТ "Просвіта" імені Тараса Шевченка, голова Правління Громадської організації "Українська Хата – талантами багата", Заслужений працівник культури України;

Параскевич Павло Кіндратович – кандидат філологічних наук, доцент, співробітник міжкафедральної наукової лабораторії "Українська література в англомовному світі" при Херсонському державному університеті;

Плакида Ніна Петрівна – учитель вищої категорії, учитель-методист КЗ "НВК "Школа гуманітарної праці" (м. Херсон);

Цепкало Тетяна Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент Херсонського державного університету;

Цвид (Дупляк) Антоніна Петрівна (Антонія Цвід) – член НСПУ;

Шупта Дмитро Романович – член НСПУ.

Херсонська міська благодійна організація Таврійська фундація (Осередок вивчення української діаспори) за підтримки Херсонської обласної організації Національної спілки письменників України проводить конкурс на здобуття Всеукраїнської літературної премії імені Яра Славутича.

Премія присуджується за кращий твір у жанрі поезії, прози, есеїстики, літературознавчих досліджень з проблем утвердження нашої державності і демократії. Обсяг поетичної збірки – не менше 70 сторінок, а прозового твору та дослідження – не менше 120 сторінок.

Грошова винагорода лауреата – **1000 грн.**

Диплом і грошова винагорода вручаються лауреатові у грудні.

Твори надсилаються до вересня поточного року за адресою:

73003, м. Херсон, просп. Ушакова, 16.
Херсонська організація НСПУ.

Херсонська обласна організація НСПУ спільно з редколегією Херсонського літературно-художнього збірника «Вишиванка» проводять щорічний Літературний конкурс імені Миколи Василенка.

Термін подачі матеріалів до **1 травня** поточного року. Номінації: художня література, публіцистика, літературознавство. До розгляду приймаються матеріали, присвячені історії та сучасному буттю нашого народу, перейняті українською національною ідеєю. Мова текстів українська.

Матеріали приймаються за адресою:

ХОО НСПУ, пр. Ушакова, 16, м. Херсон, 73003.

Твори переможців публікуються в чергових випусках збірника «Вишиванка» та в херсонській періодиці.

Літературно-наукове видання

Вісник Таврійської фундації
(Осередку вивчення
української діаспори)

Випуск 15

ISBN 978-617-7783-03-8

Головний редактор: **Іван Немченко**
Технічний редактор: **Світлана Вишемирська**
Коректор: **Галина Немченко**
Відповідальний за випуск: **Вадим Вишемирський**

Підписано до друку 29.05.2019. Формат 60х 84/16. Папір офсетний
Наклад 300 примірників. Гарнітура Times New Roman.
Друк ризографія. Ум. друк. арк. 13,92. Обл.-вид. арк. 14,97.
Замовлення № 1167.

Надруковано у книжковому видавництві ФОП Вишемирський В.С.
Свідоцтво про внесення до державного реєстру суб'єктів видавничої справи:
серія ХС № 48 від14.04.2005
видано Управлінням у справах преси та інформації
73000, Україна, м. Херсон, вул. Соборна, 2.
Тел. (050) 133-10-13, (050) 514-67-88
e-mail: printvvs@gmail.com